Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés

**A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége
a magyar büntetőjogban**

Írta:

dr. Deák Zoltán
doktorjelölt

Témavezető:

Dr. habil. Szomora Zsolt
egyetemi docens

Szeged, 2017.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	6
1. Célkitűzés és módszertan.....	7
2. A disszertáció felépítése.....	9

1. RÉSZ: A KÉNYSZER ÉS A FENYEGETÉS MINT BÜNTETHETŐSÉGI AKADÁLYOK DOGMATIKAI TERMÉSZETE

I. Fejezet. Az erőszak és a fenyegetés a polgári jogban.....	11
II. Fejezet. A kényszer, az erőszak és a fenyegetés a büntetőjog általános részében.....	16
1. Az akaratnak megfelelő magatartást kizáró fenyegetés?.....	16
1.1. Történeti aspektus – fenyegetés és ellenállhatatlan erő.....	17
1.2. A kényszer fogalma a hatályos büntetőjogban.....	22
1.3. A kényszer formái.....	29
1.4. Részösszegzés.....	33
2. A cselekményt kizáró kényszer.....	34
2.1. A kényszer és a fenyegetés egyes bűncselekménytani kérdései.....	37
2.1.1. A kényszerítő büntetőjogi felelőssége.....	38
2.1.2. Kritikai megjegyzés a büntethetőséget kizáró okok szabályozásához.....	41
2.2. Részösszegzés.....	43
3. A kényszer és a fenyegetés de lege ferenda.....	44

2. RÉSZ: AZ ERŐSZAK ÉS A FENYEGETÉS MINT OBJEKTÍV TÉNYÁLLÁSI ELEMEN

I. Fejezet. Az erőszak és a fenyegetés kényszerhatása.....	51
1. A vis absoluta és vis compulsiva fogalmának történeti vizsgálata.....	51
1.1. A klasszikus felfogás.....	52
1.2. Átalakuló tartalom – a rablás és zsarolás elhatárolása.....	53
1.3. A vis absoluta és vis compulsiva az 1945 utáni jogirodalomban.....	63
1.4. A bírói gyakorlat.....	67
2. Kitekintés – német büntetőjogi alapok.....	87

3. Kritikai megjegyzések és saját álláspont.....	92
3.1. Az „elkövetési cselekedetek” egyensúlyának elve.....	93
3.2. Angyal felfogásának kritikája.....	99
3.3. A vis absoluta és vis compulsiva alternatív meghatározása.....	109
3.4. A vis absoluta és vis compulsiva saját álláspontom szerint.....	114
3.5. A saját álláspont konzekvenciái.....	120
3.5.1. Konzekvenciák a fenyegetés vonatkozásában.....	121
3.5.2. Konzekvenciák az erőszak vonatkozásában.....	121
A) Általános megállapítások.....	121
B) Kényszerítés vis absolutával.....	125
C) Szexuális kényszerítés.....	128
D) A rablás és a zsarolás elhatárolása.....	134
4. Részösszegzés.....	141
II. Fejezet. A fenyegetés törvényi fogalma.....	143
1. Hagyományos értelmezési keretek.....	143
1.1. A Csemegi-kódex időszaka.....	143
1.2. Az általános fenyegetés fogalom megjelenése az 1961. évi Btk.-ban.....	147
1.3. A fenyegetés fogalom a jelenkori büntetőjogban.....	149
2. Funkcióbővülés: A fenyegetés, mint önálló bűncselekmény.....	155
2.1. Fenyegetés a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásában.....	157
2.2. Fenyegetés a terrorcselekménnyel fenyegetésben – saját álláspont szerint.....	161
2.2.1. A fenyegetés komolysága.....	162
2.2.2. A fenyegetés konkrétsága.....	164
2.2.3. A konkrét követelés hiánya.....	166
2.2.4. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolása.....	168
2.2.5. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a terrorcselekmény előkészületének elhatárolása.....	170
2.2.6. A terrorcselekménnyel fenyegetés teleologikus értelmezése.....	171
2.3. Fenyegetés a zaklatás tényállásában.....	174
III. Fejezet. Az erőszak fogalma.....	177
1. Erőszakfogalom a bírói gyakorlatban.....	177

1.1. A dolog elleni erőszak.....	179
1.2. Erőszak versus erőszakos magatartás.....	181
2. Az erőszakfogalom fejlődése a jogirodalomban.....	182
3. Az erőszak kriminológiai fogalma.....	187
4. Az erőszak fogalma saját álláspontom szerint.....	189
4.1. Rövid német kitekintés.....	190
4.2. Rövid osztrák kitekintés.....	192
4.3. A saját álláspont kifejtése.....	193
Záró összegzés.....	204
Felhasznált irodalom.....	206

Rövidítések jegyzéke

1961. évi Btk.	1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről
AB	Magyarország Alkotmánybírósága
Be.	1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
BGH	német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság
BH	a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria által közzétett eseti döntés
BJD	a Büntetőjogi Döntvénytárban közzétett eseti döntés
BJE	a Legfelsőbb Bíróság, illetve Kúria büntető jogegységi határozata
BK	a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának állásfoglalása
BK vélemény	a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria Büntető Kollégiumának véleménye
Btk.	2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Csemegi-kódex	1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről
EBH	a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria által közzétett elvi bírósági határozat
EBD	a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria által közzétett elvi bírósági döntés
Indokolás	1878. évi V. törvénycikk indokolása a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről
'43-as Javaslat	1843. évi büntetőtörvénykönyv-javaslat
Kir. Kúria	Királyi Kúria
korábbi Be.	1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról
korábbi Btk.	1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
korábbi Ptk.	1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
LB	Legfelsőbb Bíróság
Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
StGB	német Büntető Törvénykönyv

Bevezetés

„Azt hiszem nem tévedek, midőn azt állítom, hogy codexünkben alig van fogalom, mely oly sok büntett tényálladéki ismervét képezné, mely oly nagy practicus értékkel birna mint az erőszak és a fenyegetés; s hozzá tehetjük bátran azt is, hogy kevés büntetőjogi fogalom van a praxisban oly laza talajra építve, mint az erőszak és fenyegetés mindennapi fogalma.”¹ E gondolattal vezette be az akkor kecskeméti királyi ügyész *Vargha Ferenc* az erőszak és fenyegetés büntetőjogi fogalmáról írt, 1892-ben közreadott mélyreható, rendkívül alapos elemzését. Talán én sem tévedek nagyot, ha úgy vélem, *Vargha* sorai aktuálisak lehetnek egy, az erőszak és a fenyegetés fogalmát 2016-ban tárgyaló dolgozat nyitó gondolataként is. Annak ellenére ugyanis, hogy az erőszak és a fenyegetés az anyagi büntetőjog klasszikus kategóriái, – hiszen már az 1878. évi V. törvénycikk esetén számos bűncselekmény tényállási elemeként szabályozást nyertek, ráadásul a jogalkotó általános részi jelentőséggel is felruházta azokat² – a tartalmukat, jelentőségüket monografikus igényvel vizsgáló mű *1892 óta* nem jelent meg a magyar büntetőjogi irodalomban.

Amíg a recens kriminológiai szakirodalomban az erőszakos bűncselekmények (és ezen belül az erőszak és a fenyegetés fogalmainak) témaköre megfelelően kutatottnak tekinthető,³ az anyagi büntetőjog tudományában részkérdéseket tárgyaló tanulmányra is alig akad példa. Kivételként említhető *Tóth Mihály* 1981-ben megjelent két dolgozata, melyekben a szerző a személy elleni és a dolog elleni erőszak fogalmi meghatározására törekedett;⁴ *Erdősy Emil* 2001-ben publikált tanulmánya az akkor hatályos korábbi Btk. általános és különös részében szabályozott kényszerítés fogalmáról, funkciójáról, az általános és a különös részi kényszerítés összefüggéseiről és különbségeiről;⁵ valamint *Szomora Zsolt* 2008-as írása az erőszakos nemi bűncselekmények kényszerítési eleméről;⁶ Ezt meghaladóan azonban e témát a hazai büntetőjog tudománya – az egyetemi tankönyv- és kommentárirodalomnál mélyebben – nem dolgozta fel.

Megítélésem szerint az erőszak és a fenyegetés büntetőjogi fogalmait elemző, rendszerező vizsgálat szükségességét feltétlenül indokoltta teszi az erőszakot és fenyegetést implicit vagy explicit tényállási elemként tartalmazó bűncselekmények (például testi sértés, szexuális

1 *Vargha 1892a*, 1. p.

2 Lásd erről részletesen 1. Rész. II. Fejezet.

3 A teljesség igénye nélkül például: *Gönczöl 1970; Vigh – Gönczöl – Kiss – Szabó 1973; Kerecsi 1999, Bakóczy – Sárkány 2001, Deres 2007*

4 *Tóth 1981a; Tóth 1981b*

5 *Erdősy 2001*

6 *Szomora 2008*

erőszak, rablás, zsarolás) jelentősége is. Amellett ugyanis, hogy előfordulásuk gyakorisága sem jelentéktelen,⁷ a társadalmi érdeklődés homlokterében állnak, és a közbiztonság megítélése szempontjából is meghatározóak, hiszen e bűncselekmények közvetlenül a legfőbb társadalmi érték, az ember ellen irányulnak a legbrutálisabb módon, súlyos és sok esetben megrögzött antiszociális beállítottságot fejeznek ki.⁸ A jogbiztonság, a törvényesség és az arányosság követelménye, ha lehet, e bűncselekmények esetén még hangsúlyosabban jelentkezik, márpedig ezek érvényesülését biztosítani az erőszak és a fenyegetés büntetőjog-dogmatikai alapjainak és jelentőségének megismerése, e fogalmak alapos elemző vizsgálata nélkül – véleményem szerint – aligha lehet.

Hogy e terület elhanyagoltságának indoka – a nyilvánvaló jelentősége ellenére – miben keresendő, számomra kérdéses. Elképzelhetőnek tartom, – mivel mind az erőszak, mind a fenyegetés mellett, hogy büntetőjogi kategóriák, általános életfogalmak is egyben –, hogy a mibenlétüket, a lényegüket magától értetődőnek tekintjük. De elegendő csupán a minden jogász által ismert *vis absoluta* és *vis compulsiva*, az akaratot törő és az akaratot hajlító erőszak és fenyegetés hétköznapi nyelvhasználatától idegen, jogi műnyelvi meghatározásait felidézni,⁹ hogy belássuk, az erőszak és a fenyegetés az anyagi büntetőjog területén olyan tartalmi ismérvekkel rendelkeznek, melyek pusztán e fogalmaknak a hétköznapi életben, a mindennapi kommunikációban elfogadott jelentései alapján nem értelmezhetők.

1. Célkitűzés és módszertan

Mindezeket előrebozsátva, az értekezés *fő célja* annak átfogó részletességgel való feldolgozása, hogy a büntető anyagi jog milyen jelentőséget tulajdonít az erőszak, a fenyegetés és az azokhoz szervesen kapcsolódó kényszer fogalmának, azok dogmatikai természetét hogyan ragadja meg, illetve, hogy e fogalmakat milyen tartalmi keretekben értelmezi.

Ügyészi munkám során számos alkalommal szembesültem már azzal, hogy ha egy jogértelmezési kérdés megoldásában segítségre volt szükségem, biztos fogódzóként számíthattam a magyar büntetőjog tudományának klasszikusaira, *Finkey Ferenc*re, *Angyal Pál*ra vagy például *Edvi Illés Károly*ra, sőt, akár a Csemegi-kódex miniszteri indoklására, alig van ugyanis olyan problémája a büntetőjogi dogmatikának, amire e jogág

7 2014-ben például 1954 regisztrált rablást, 533 zsarolást, 391 szexuális erőszakot követtek el. Forrás: Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről. Legfőbb Ügyészség. Budapest, 2015. 22. és 24. p.

8 *Gönczöl* 1970, 105. p.

9 A *vis absolutáról* és a *vis compulsiváról* lásd részletesen 2. Rész. I. Fejezet.

tudománytörténetének nagyjai ne gondoltak volna és arra valamiféle megoldást ne találtak volna. Nincs ez másként az erőszak és a fenyegetés problémaköre kapcsán sem. Dolgozatomban ezért hangsúlyosan törekedtem arra, hogy a már kodifikált büntetőjoghoz kapcsolódó hazai jogalkotás, jogirodalom és jogalkalmazás témámat érintő *múltbeli értékeit* bemutassam és hasznosítsam. Ezt annál is inkább indokoltnak tartottam, mivel egyrészt az erőszakkal és fenyegetéssel megvalósuló, klasszikus bűncselekmények (rablás, zsarolás, szexuális erőszak) jogi fogalmi keretei – az erőszakot és a fenyegetést illetően – a Csemegi-kódex óta alapvetően alig változtak, másrészt a Csemegi-kódexhez hasonlóan a jelenkori büntetőjog is elismeri – bizonyos feltételek teljesülése esetén – az erőszak és a fenyegetés hatására elkövetett büntetendő cselekmény büntetlenségét. A lényegében közös tételes jogi háttér tehát – a tudománytörténeti értékén túl – ma is feltétlenül relevánssá teszi a régi magyar szerzőknek és a Büntető Jog Tára hasábjain megörökített egykori joggyakorlatnak a jogfejlődés során felhalmozott tudás- és tapasztalathalmazát.

A disszertáció megírása során törekedtem a rendelkezésre álló *magyar szakirodalom* lehető legteljesebb feldolgozására a Csemegi-kódex időszakától napjainkig. A szakirodalmi elemzés során az egyes nézetek, álláspontok ismertetésén túl érdemben is igyekeztem reflektálni azokra, ami jelentős jogértelmezési kérdésekben saját álláspont kialakítására vezetett, ez alapján pedig néhány esetben de lege ferenda új, általam helyesebbnek vélt törvényi rendelkezés megalkotására is javaslatot tettem.

Gyakorló jogász lévén, kiemelt figyelmet fordítottam a jelenkori *joggyakorlat* részletes vizsgálatára, az erőszakot és fenyegetést érintően a bírói gyakorlatban évszázados múltra visszatekintő, a vis absoluta és a vis compulsiva kategóriái mentén különbséget tevő – vagy különbséget tenni próbáló – felfogás leírására és az arra való kritikai reflexióra. A joggyakorlat feldolgozása során primér forrásokra, elsősorban a Bírói Határozatokban és a Büntetőjogi Döntvénytárban publikált eseti döntések elemzésére támaszkodtam, amit esetenként táblabírói és alsóbírói határozatoktól származó határozatok vizsgálatával egészítettem ki. A bírói döntések elemzése nemcsak a határozatok összefoglaló részének – viszonylag egyszerű és gyors áttekintést ígérő – analizálására szorítkozott, minden esetben figyelemmel voltam a határozatok teljes megismerhető szövegére, az érdemi döntés mögött húzódó érvrendszerre és nem utolsósorban a történeti tényállásra. Az egyes hivatkozott eseti döntések alapjául szolgáló történeti tényállásokat sok esetben, a szükséges mértékű tömörítéssel a dolgozatban is közlöm az erőszak és a fenyegetés, illetve a vis absoluta és a vis compulsiva tartalma és fogalma határainak jobb megértését elősegítendő.

Munkám fókuszában a magyar törvényi szabályozás, büntető jogirodalom és bírói gyakorlat áll, azonban ott, ahol a hazai jogirodalom és praxis felfogásának, egyes megállapításainak korrekciója, továbbgondolása vagy éppen megerősítése érdekében szükségesnek mutatkozott, helyett kapott *komparatív jogelemzés* is. Ennek körébe elsősorban a német büntetőjogot vontam be, a büntetőjogi irodalom egyes, reprezentatívnak vélt produktumai, a bírói gyakorlat, illetve a releváns törvényi szabályozás bemutatásán és elemzésén keresztül. A magyar büntetőjog fejlődése a Csemegi-kódextől a második világháborúig követte a német büntetőjogi fejlődést,¹⁰ a közös dogmatikai háttér és a szegedi büntetőjogi iskolát egyébként is jellemző, a német büntetőjog eredményeit folyamatosan követő és értékesítő hagyomány indokolja, hogy a jogösszehasonlítás horizontjába miért a német, illetve kisebb részben osztrák irodalomkutatás került.

Mindezek alapján a disszertáció a jogtudomány dogmatikai és történeti módszerének alkalmazásával készült azzal a szándékkal, hogy az erőszak és a fenyegetés, a *vis absoluta* és a *vis compulsiva* – esetleg megoldottnak vélt – problémakörét új megközelítésbe helyezze. A dolgozat esetleges tévedéseiről való felelősség terhét vállalom, hiszen *Finkey* szavai szerint: „Errare humanum est. Ezen nincs mit szégyellnünk, a kir. ügyész is ember, tehát tévedhet.”¹¹

2. A disszertáció felépítése

A Btk. – elődeihez hasonlóan – az erőszak és a fenyegetés fogalmait két különböző funkcióban használja: általános részi kategóriaként büntethetőséget kizáró okként szabályozza azokat, különös részi vonatkozásban pedig számos bűncselekmény törvényi tényállási elemeként, mint elkövetési magatartást vagy elkövetési módot. E törvényi szabályozási konstrukcióhoz igazodva dolgozatom két részre oszlik. Az *első rész* tárgyalja az általános részi jelentőségű, büntethetőségi akadályként megfogalmazott kényszer és fenyegetés dogmatikai természetét, méghozzá büntetőjogi tárgyú dolgozathoz képest rendhagyó módon, magánjogi dogmatikai áttekintéssel bevezetve és az alapján felállított hipotézisek köré felépítve. Az interdiszciplináris megközelítés funkciója nem pusztán az elméleti vizsgálódás színesebbé tétele, hanem az erőszakról és fenyegetésről szerzett büntetőjogi ismeretek többdimenzióssá tétele, e fogalmak teljesebb magyarázata, amelyhez itt – kivételesen – a magánjog is komoly segítséget tud nyújtani.

¹⁰ Nagy 2013, 117. p.

¹¹ Finkey 1928, 13. p.

A disszertáció *második*, terjedelmesebb része – melyet szintén egy magánjogi dogmatikán alapuló hipotézis vezet fel – az egyes deliktumok tényállási elemeként szabályozott erőszak és fenyegetés fogalmaival foglalkozik. Megítélésem szerint sem az erőszak, sem a fenyegetés fogalmát nem lehet meghatározni, illetve koherens elvi alapokon vizsgálni e jelenségek lényegének megértése nélkül. Ez a fundamentum pedig az erőszak és a fenyegetés *kényszerhatása*, azaz a vis absoluta és a vis compulsiva kérdésköre. A dolgozat második része ezért ezt a problémakört tárgyalja elsőként, majd ezt követően kerül sor a fenyegetés és az erőszak büntetőjogilag releváns fogalmainak tartalmi elemzésére. Annak érdekében, hogy az áttekinthetetlen kazuisztikát elkerüljem, az elemzés nem terjed ki valamennyi, erőszakkal vagy fenyegetéssel megvalósuló bűncselekmény részletes vizsgálatára, csupán azon deliktumokéra, melyek elméleti vagy gyakorlati jelentőségüknél fogva valóban meghatározóak a vis absoluta és vis compulsiva tanában, illetve az erőszak vagy fenyegetés jelentéstartalmának meghatározásában. Ilyen bűncselekmény mindenekelőtt a rablás és a zsarolás, mely deliktumok elhatárolásának problematikája alakítója, formálója volt a vis absoluta és vis compulsiva felfogásának; a szexuális erőszak és – rendhagyóan meghatározott elkövetési magatartása miatt – a szexuális kényszerítés; a fenyegetés hagyományos funkcióit kiterjesztő, a gyakorlatban is érdemi jelentőséggel bíró terrorcselekménnyel fenyegetés és személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatás; végezetül a dolog elleni erőszak kategóriáját explicit módon egyedülként tartalmazó dolog elleni erőszakos lopás.

1. RÉSZ:

A KÉNYSZER ÉS A FENYEGETÉS MINT BÜNTETHETŐSÉGI AKADÁLYOK DOGMATIKAI TERMÉSZETE

I. Fejezet.

Az erőszak és a fenyegetés a polgári jogban

A hatályos Polgári Törvénykönyv a szerződés érvénytelensége körében, a szerződési akarat hibája miatti érvénytelenségi okként foglalkozik a fenyegetéssel:

6:91. § [Megtévesztés és jogellenes fenyegetés]

(2) Akit a másik fél jogellenes fenyegetéssel vett rá a szerződés megkötésére, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja.

A fenyegetést az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban korábbi Ptk.) 210. § (4) bekezdése a Ptk-val azonos tartalommal szabályozta.

A fenyegetés tehát, melynek fogalmát egyébként a Ptk. és a korábbi Ptk. sem definiálja, a szerződési akarat hibáját eredményező ok, mely lehetővé teszi, hogy a fenyegetés hatása alatt állt szerződő fél a jogügyletet megtámadja.

A Ptk. a szerződés létrejöttéhez – a korábbi Ptk.-val azonosan – a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezését kívánja meg [6:63. § (1) bek.]. Tehát azzal, hogy a szerződő felek akaratukat egyértelműen kifejezik és az egybehangzik, maga a szerződés létrejön. Elképzelhető azonban, hogy a fél nyilatkozata és *valódi akarata* között eltérés van, amikor is akarathibáról beszélünk. *Menyhárd Attila* megfogalmazása szerint „akarathibáról akkor lehet szó, ha legalább az egyik fél szerződési nyilatkozata nem valós szerződési akaratát tükrözi, vagy a nyilatkozat valós szerződési akaratot fejez ugyan ki, de ez az akarat olyan helyzetben született, amelyben a szerződő fél vagy nem volt az ügyleti szándéka kialakításához szükséges valamennyi információ birtokában, vagy pedig szándékának kialakítása során nem érvényesült megfelelően az önkéntesség.”¹²

A (jogellenes) fenyegetés a szerződési akaratképzés *önkéntességét* korlátozó akarathiba, melyről akkor van szó, ha a felet valamilyen hátrány kilátásba helyezésével veszik rá a szerződés megkötésére. Ilyenkor a megfenyegetett fél a kilátásba helyezett hátrány elkerülése érdekében teszi meg szerződési nyilatkozatát illetve teszi meg azt a valós szerződési akaratától eltérő tartalommal.¹³

¹² *Menyhárd 2000*, 9. p.

¹³ *Wellmann 2013*, 129. p.

A fenyegetés tehát a polgári jog szerint nem zárja ki, nem szünteti meg a megfenyegetett akaratát, a szerződési nyilatkozatában saját akarata jut kifejezésre a kívülág számára, ez az akaratkijelentés azonban nem egyezik belső, valódi akaratával. Ha valakit például pisztollyal fenyegetve vesznek rá egy adásvételi szerződés aláírására, tudatosan teszi meg jogilag releváns nyilatkozatát, erre a nyilatkozatra azonban a fenyegetés bírta rá. A megfenyegetett egyébként fenn is tarthatja a fenyegetés hatása alatt kifejezésre juttatott nyilatkozatát, de meg is támadhatja azt [6:89. §]. Mindenesetre megtámadás hiányában a fenyegetés hatása alatt megkötött szerződést a polgári jog érvényesnek ismeri el.

A fenyegetéssel ellentétben az erőszakra nézve a Ptk. és elődje sem tartalmaz(ott) rendelkezést. Noha a fenyegetést és az erőszakot a polgári jog is a kényszer két válfajaként kezeli, azonban következményüket tekintve élesen elválasztja egymástól e két fogalmat.¹⁴ A magyar magánjog tudománya szerint ugyanis erőszak, azaz testi vagy fizikai kényszer esetén a nyilatkozó csupán eszközül szolgál a nyilatkozat megtételénél anélkül, hogy a nyilatkozatban saját akarata kifejezésre jutna.¹⁵ Fizikai kényszer esetén tehát nincs jogilag értékelhető nyilatkozat, csak annak a látszata, nem jön létre maga a jogügylet sem, melyet meg kellene támadni.¹⁶

Az erőszaknak tulajdonított hatás tehát egészen más, mint a fenyegetésé: míg a fenyegetés a szerződési akaratot csupán hibássá és ezáltal a szerződést megtámadhatóvá teszi, addig az erőszak a szerződési akaratot egyenesen kizárja, ami azt eredményezi, hogy a szerződés létre sem jön. A magánjogi dogmatika olyan alaptétele ez, melyet a jelenkori jogtudomány és praxis is magától értetődőnek tart, ezért is nem rögzítette azt külön a Ptk.¹⁷

Az erőszak és fenyegetés fogalmának és hatásának ez az éles elhatárolása egyébként római jogi örökség.¹⁸ A római jog a megfélemlítéssel, fenyegetéssel kikényszerített szerződést érvényesnek tekintette azzal az indokkal, hogy a szerződési akarat akkor is megvan, amikor az kényszer hatása alatt jut kifejezésre.¹⁹ A fenyegetés, a megfélemlítés lényegét a valami nagyobb rossztól való tartásban, a jelenlegi vagy jövőbeni veszélytől való rettegésben látták.²⁰ A megfélemlített személy számára pedig a praetori jogszolgáltatás nyújtott védelmet kifogás, az eredeti állapotba visszahelyezés illetve büntető kereset biztosításával.²¹

14 Zajtay 1937, 257-258. p.

15 Világhy – Eörsi 1962, 210. p.

16 Szladits 1933, 148-149. p.

17 Wellmann 2013, 130. p.; Menyhárd 2000, 187. p.

18 Zajtay 1937, 259. p.

19 Brósz – Pólay 1984, 396. p.

20 Brósz – Pólay 1984, 396. p.

21 Molnár – Jakab 2001, 276. p.

A fizikai kényszer azonban nem tartozott ebbe a körbe. A fizikai kényszerre úgy tekintettek, mint ami megszünteti a kényszerített akaratát, ezért az ennek hatására létrejött szerződés semmis.²² A semmisség pedig a római jogban azt jelentette, hogy jogilag nem történt semmi, azaz a semmis szerződés létre sem jött.²³

Az már kevésbé világos, hogy a polgári jog mit tekint fizikai kényszernek és, hogy egészen pontosan hol húzódik a fizikai kényszer és a fenyegetés közötti határvonal.

Szladits Károly szerint a fenyegetés (lelki kényszer) akkor releváns, ha jogellenes és ha alkalmas arra, hogy a másik félben alapos félelmet keltsen valamely bekövetkező – akár anyagi, akár erkölcsi – hátrány iránt.²⁴ Azt pedig, hogy az okozott félelem alapos volt-e vagy sem, a megfélemlített nemére, korára és egyéb viszonyaira való tekintettel csak esetről esetre lehet meghatározni.²⁵

A *Világhy Miklós* – *Eörsi Gyula* szerzőpáros meghatározása szerint a fenyegetés a nyilatkozó vagy hozzátartozói ellen irányuló, személyi vagy vagyoni természetű jogellenes hátrány kilátásba helyezése. A hátrány jogellenessége lehet abszolút (pl. valakit öléssel fenyegetnek), de lehet relatív is, amikor is egy önmagában jogszerű cselekménnyel való fenyegetést az tesz jogellenessé, hogy azt szerződéskötés kikényszerítése céljából alkalmazzák (pl. valakit azzal fenyegetnek, hogy ha nem tesz valamely jognyilatkozatot, feljelentik egy általa valóban elkövetett bűncselekmény miatt).²⁶

A magánjogi jogtudomány klasszikusai tehát pontosan definiálják a fenyegetés (lelki kényszer) fogalmát, azonban adósak maradnak a fizikai kényszer, az erőszak meghatározásával. Mind *Szladits*, mind a *Világhy* – *Eörsi* szerzőpáros csupán arra hívja fel a figyelmet, hogy a lelki kényszer meg kell különböztetni a testi (fizikai) kényszerétől, azonban a szerződési akaratot kizáró fizikai kényszer példájaként egyetlen esetet említenek: ha valakinek erőszakkal vezetik a kezét valamely okirat aláírása közben.²⁷

Ez pedig nem véletlen. *Zajtay Imre* ugyanis kimutatta, hogy a szerződési nyilatkozatot kényszer hatására megtevő féllel szemben kevés és inkább elméleti értékkel bíró kivételtől eltekintve a gyakorlatban lényegében mindig csak lelki kényszer (fenyegetés) érvényesülhet.²⁸ *Zajtay* szerint a fizikai kényszer abban az értelemben, melyet a magánjog neki tulajdonít, azaz, hogy a kényszerített akaratát teljesen kizárja, jognyilatkozat tételére sohasem vezethet.

22 *Molnár – Jakab* 2001, 276. p.; *Brósz – Pólay* 1984, 396. p.

23 *Brósz – Pólay* 1984, 391. p.

24 *Szladits* 1933, 148. p.

25 *Szladits* 1937, 344. p.

26 *Világhy – Eörsi* 1962, 213. p.

27 *Szladits* 1933, 148. p.; *Világhy – Eörsi* 1962, 210. p.;

28 *Zajtay* 1937, 257-263. p.

Olyan eset ugyanis nem képzelhető el, hogy valaki jognyilatkozatot tegyen anélkül, hogy abban legalább minimálisan ne nyilvánuljon meg a saját aktuális akarata. Fizikai erőszak esetén is kell ezért, hogy a kényszerített fél a kényszer hatása alatt ugyan, de mégis beleegyezzen a parancsba és közreműködjön a jognyilatkozat megtételében. Ellenkező esetben létre sem jöhetne a jognyilatkozat. A kényszerített személy a fizikai erőszak esetén sem kizárólag a jelenben ható erőszak hatása alatt, hanem – és elsősorban – afeletti félelmében teszi meg a rákényszerített szerződési nyilatkozatot, hogy a jelenben ható rossz a jövőben is ismétlődni fog. A kényszerített személy cselekedetének rugója tehát végeredményben itt is egy kilátásba helyezett, jövőben is bekövetkező rossztól való félelem, vagyis a fizikai erőszak ugyanolyan pszichikai hatással és motiváló jelleggel bír, mint a fenyegetés.²⁹

Zajtay elemzéséből következően tehát a *lelki kényszer*, a fenyegetés fogalma magában foglalja a testi, fizikai erőszak alkalmazásának azon eseteit is, melyek nem annulálják a kényszerített fél akaratát, csupán befolyást gyakorolnak arra. Amit a magánjog-tudomány testi vagy fizikai erőszaknak nevez és aminek a szerződés létre nem jöttét eredményező hatást tulajdonít, nem azonosítható tehát a bármilyen jellegű és fokú erőszakkal, csupán azzal, amely a szerződési akaratot teljesen kizárja, a felet akarat nélküli eszközzé degradálja. Az ilyen erőszaknak pedig egyetlen gyakorlatilag elképzelhető esete, amely tehát nem vonható a jogellenes fenyegetés körébe az, ha a félnek erőszakkal vezetik a kezét a szerződés aláírása során.³⁰

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a fenyegetés a polgári jogban az egyik fél akaratképzésének (azaz akaratelhatározásának) a *befolyásolását* jelenti, mely jogilag akkor releváns, ha jogellenes és alapos félelmet kelt valamely vagyoni vagy személyi jellegű hátrány bekövetkezése iránt. A fenyegetés alapos és félelmet keltő voltát külön feltételként ugyan nem fogalmazza meg a törvény, a korábbi Ptk. javaslatának miniszteri indokolása szerint azonban ez a fenyegetés fogalmában benne rejlik.³¹ A fenyegetés és a közvetett kényszert előidéző fizikai erőszak fogalma egymásba folyik, a fenyegetés magában foglalja a testi, fizikai erőszak alkalmazásának azon eseteit is, melyek nem hoznak létre közvetlen kényszert.

Az erőszak fogalma alatt a polgári jog csupán a közvetlen kényszert érti. Az erőszak és a fenyegetés közötti választóvonal tehát, hogy az erőszak az azt elszenvedő akaratát nem befolyásolja, hanem *kizárja*, megszünteti. Amíg ugyanis a fenyegetés (ideértve a kisebb fokú

²⁹ *Zajtay 1937*, 262-263. p.

³⁰ *Wellmann 2013*, 130. p.

³¹ *Menyhárd 2007*, 82. p.

erőszakot is) hatása alatt lévő fél maga dönt arról, hogy a kényszerített jognyilatkozatot megteszi-e vagy sem, a közvetlen kényszerként érvényesülő erőszak ilyen döntési helyzetet nem enged.

Polgári jogi vizsgálódásaink megítélésem szerint rávilágítanak arra, hogy a fenyegetés és az erőszak enyhébb formái – természetüknél, jellegüknél fogva – *sosem abszolút* kényszerként hatnak. A fenyegetés a döntési alternatívát mindig csupán szűkíti, az erőszak az, ami adott esetben ki is zárhatja.

II. Fejezet.

A kényszer, az erőszak és a fenyegetés a büntetőjog általános részében

A magánjogi dogmatika eredményeit megismerve és a büntetőjog területére vetítve több, egymásba kapcsolódó hipotézist is felállíthatunk, melyek helyességét a vizsgált fogalmi triász, a kényszer-fenyegetés-erőszak kategóriájának tartalmi feltárásával, dogmatikai-történeti háttérének megvilágításával igyekszem majd igazolni.

1. Az akaratnak megfelelő magatartást kizáró fenyegetés?

Első hipotézisem, hogy olyan fenyegetés, melyet a Büntető Törvénykönyv az Általános Részben az elkövető büntethetőségének kizárásához megkíván, *nem létezik*:

Btk. 19. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha a kényszer vagy a fenyegetés a bűncselekmény elkövetőjét korlátozza az akaratának megfelelő magatartásban.

A Btk. a 19. § (1) bekezdésében alkalmazott megfogalmazással azt a látszatot kelti, hogy elképzelhető olyan fenyegetés, melynek hatása alatt a megfenyegetett személy számára nem lehetséges az akaratának megfelelő magatartás tanúsítása, ez pedig – a magánjogi dogmatika fent bemutatott eredményeinek a fényében is – félrevezető. Tegyük fel például, hogy az elkövető fegyvert fog a kényszeríteni szándékozott személy mellkasához és öléssel fenyegeti meg azért, hogy az átadjon számára egy minősített adatokat tartalmazó DVD lemezt. Ez az élet elleni, azonnal bekövetkező fenyegetés vajon képtelenné teszi a megfenyegetettet az akaratának megfelelő magatartás tanúsításra, ami ez esetben nyilvánvalóan a minősített adatok megőrzése, az átadás megtagadása lenne? Véleményem szerint nem. A megfenyegetett előtt több döntési alternatíva is áll: ellenállhat, megpróbálhatja kicsavarni a fegyvert a kényszerítő kezéből, megpróbálhat menekülni, de természetesen engedelmeskedhet is. Akárhogy is, a kényszerített a fenyegetés motiváló hatása alatt, de maga dönt, hogy a kényszerítő övével ellentétes akaratának, vagy saját eredeti akaratának megfelelő magatartást tanúsít-e. A fenyegetés tehát nem számolja fel teljesen a cselekvési lehetőségeit, nem zárja ki akaratelhatározási szabadságát, csupán *korlátozza* azokat. Onnantól kezdve pedig, hogy a megfenyegetett a lehetőségeket (akár másodpercek alatt) mérlegelve meghozta a cselekvését

meghatározó döntést, magatartása a kívülvilágban immár *a saját akarata által* vezérelt tevékenységként vagy mulasztásként jelenik meg.

1.1. Történeti aspektus – fenyegetés és ellenállhatatlan erő

A fenyegetés lényegét és hatását pontosabban ragadta meg az 1843. évi törvényjavaslat, majd annak alapulvételével az 1878. évi V. törvénycikk, amikor a beszámítást kizáró erőszakról és fenyegetésről rendelkezett. A '43-as Javaslat 73. § d) pontja szerint **„beszámítástól és büntetéstől menten maradnak (...) kiket törvényszegésnek elkövetésére vagy ellentállhatatlan külső erőszak vagy fenyegetések kényszerítettek. – A fenyegetés azonban csak úgy tekinthetik kényszerítőnek, ha az a fenyegetettnek vagy (...) hozzátartozóinak testére vagy életére nézve egyébként el nem hárítható súlyos veszéllyel volt összekötve.”**³² A Csemegi-kódex 77. §-a szerint pedig **„Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője, ellenállhatatlan erő, vagy oly fenyegetés által kényszerített arra, a mely saját, vagy valamelyik hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, a mennyiben a veszély másképen nem volt elhárítható.”**

Mind a '43-as Javaslat, mind a Csemegi-kódex hangsúlyosan jeleníti meg, hogy ellenállhatatlan kényszerszert csak az erőszak hozhat létre, az ellenállhatatlan jelző ugyanis jól érzékelhetően csak az erőszakhoz kapcsolódik a törvény (illetve törvényjavaslat) idézett szövegében. *Csemegi Károly* a kódex miniszteri indokolásában ki is fejti,³³ hogy az ellenállhatatlan fizikai erő, azaz az erőszak esetén a kényszerített oldalán hiányzik a szabad *akarata* és a szabad *választás* is. Az ilyen erőszak hatása alatt cselekvő ember tulajdonképpen csak eszköz annak kezében, aki ezen erőt alkalmazza. A fizikai erőn kívül azonban beszámítást kizáró okot képez a pszichikai erő is, aminek lényege abban áll, hogy „az ember két rossz közé szoríttatik” – vagy aláveti magát a kényszerítő akaratának vagy azzal kell számolnia, hogy a kényszerítő megvalósítja a fenyegetést. Aki pedig ilyen helyzetben az engedelmisséget választja és „megszegi a törvényt, az nem cselekszik ugyan akarata ellen és szabadsága nincs megszüntetve, de választása van igen szűk korlátok közé szorítva.”³⁴

A Csemegi-kódex hatálybalépése előtti, a magyar szokásjogi büntetőjoghoz kapcsolódó jogirodalomban is alapvetően a *Csemegi* által képviselt fenti nézet dominált. *Vuchetich Mátyás* már a büntetőjog egyik első magyar egyetemi tankönyvében különbséget tesz

³² *Fayer 1896b*, 27. p.

³³ A Csemegi-kódex indokolása (ahogyan lényegében maga a kódex is) *Csemegi Károly* önálló munkája, ezért az arra való hivatkozás joggal kapcsolódik össze *Csemegi* nevével. Lásd erről például *Györgyi 2014*, 178-179. p.

³⁴ Indokolás. A 77-ik §-hoz. [Az Indokolás forrása: Complex DVD Jogtár Corpus Juris Hungarici.]

abszolút, lenyűgöző erőszak és feltételes, akaratot hajlító erőszak között. Az abszolút erőszak jellemzője, hogy annak a kényszerített semmilyen módon nem tud ellenállni, kizárja az akaratot és a szabad cselekvést. Az akaratot hajlító erőszak ellenben *Vuchetich* szerint valamely rosszal való *fenyegetés*, amely nem foszt meg a cselekvés szabadságától, meghagyja a választás lehetőségét a bűncselekmény elkövetése vagy a kilátásba helyezett rossznak az elviselése között. Az abszolút erőszak kizárja a bűnösséget és felment a büntetés alól, az akaratot hajlító erőszak ellenben csupán a büntetés enyhítését eredményezheti.³⁵

Kautz Gusztáv külső kényszer és lélektani kényszer között tett különbséget. Szerinte a külső kényszert vagy természeti erő (vis maior), vagy egy másik ember fizikai behatása (vis absoluta) idézheti elő. Jellemzője, hogy legyőzhetetlen és az ellenállást lehetetlenné teszi. Ezzel szemben a lélektani kényszer az ellenállást nem zárja ki, az elhatározás szabadságát nem szünteti meg, azonban lényegesen korlátozza azt. A lélektani kényszer hatása alatt elkövetett cselekményt a kényszerített tudva és akarva, de valóságos akarata ellenére, az elhatározására gyakorolt kényszer folytán követi el. A lélektani kényszer másik ember fenyegetéséből (vis compulsiva), illetve a körülmények által előidézett végszükségből származhat.³⁶

Kautzhoz hasonlóan *Schnierer Aladár* is a beszámítást (szabad cselekvést) kizáró kényszer két formáját különböztette meg: a fizikai és a lélektani kényszert. A fizikai kényszer olyan külső erő, melynek nem lehet ellenállni (vis absoluta), s mely az emberi testet igázza le; míg a lélektani (pszichikai) kényszer az ember akaratára hat, valamely rossz kilátásba helyezésével bizonyos elhatározásra indít.³⁷

A Csemegi-kódex hatálybalépését megelőző jogirodalomban *Pauler Tivadar* tekintette a fenyegetést is ellenállhatatlan kényszernek. Az ellenállhatatlan kényszer, mely a tett beszámítását megszünteti, szerinte fizikai vagy lélektani lehet. A fizikai kényszer elháríthatatlan természeti okokból (vis maior) és más emberek erőszakoskodásaiból (vis absoluta) származhat, míg a lélektani kényszer mások „veszélyes fenyegetődzéseiből (vis compulsiva,)” vagy a körülmények szülte végszükség állapotából eredhet.³⁸ *Paulert* megelőzően *Szokolay István* utalt még – elsősorban a korabeli osztrák büntető törvénykönyv szabályozása alapján – arra, hogy az ellenállhatatlan kényszert fenyegetés is előidézheti.³⁹

35 *Vuchetich* 2010, 202-203. p.

36 *Kautz* 1873, 181-182. p.

37 *Schnierer* 1873, 110-111. p. *Schnierer* egyébként a Csemegi-kódex életbelépését követően sem változtatott a felfogásán. Lásd *Schnierer* 1888, 113-114. p.

38 *Pauler* 1872, 238-239. p.

39 *Szokolay* 1852, 34. és 37. p. A korabeli osztrák büntető törvénykönyv a gonosz szándékot kizáró oknak tekintette az ellenállhatatlan kényszert, mely *Szokolay* magyarázata szerint „vagy anyagi erő, vagy veszélyes fenyegetés által idéztetik elő”.

A Csemegi-kódex életbelépését követően a jogtudomány a beszámítást kizáró erőszak és fenyegetés fogalmát alapvetően a kódex nyelvtani értelme és a *Csemegi* által a miniszteri indokolásban írtak szerint interpretálta. *Werner Rezső* a Csemegi-kódex 77. §-a szerinti ellenállhatatlan erő alatt ellenállhatatlan fizikai erőt értett, mely megszünteti a kényszerített akaratát. Ilyen fizikai erő lehet valamely természeti esemény (*vis maior*) vagy más ember „érzéki erőhatalma” (*vis absoluta*). A fizikai erővel szemben a fenyegetés (*vis compulsiva*) lelki kényszeret idéz elő, mely nem megszünteti az akaratot, hanem kizárja annak önkéntességét, hiszen a megfenyegetett kénytelen az adott bűncselekményt elkövetni, hogy a fenyegetett bajt kikerülje.⁴⁰

Heil Fausztin a beszámítást kizáró okokat elemezve kifejtette, hogy az ellenállhatatlan erő a fizikai kényszernek azt a magas fokát jelenti (*vis absoluta*), melynél az akarat megtörik a túlnyomó testi erőn, s így a kényszerített a kényszerítő akarat nélküli eszközévé válik. Ezzel szemben a fenyegetés pszichikai kényszerítés (*vis compulsiva*), mely a kényszerített akaratát nem szünteti meg, a fenyegetés hatása alatt ugyan, de maga a kényszerített cselekszik akaratlagosan.⁴¹

Vámbéry Rusztem és *Irk Albert* is ellenállhatatlan erőnek (*vis absolutának*) kizárólag a testi kényszeret tekinti, melynek lényege, hogy lehetetlenné teszi a saját akaratnak megfelelő cselekvésalakítást. A fenyegetés (*vis compulsiva*) ezzel szemben pszichikai erő kifejtés, mely csak befolyásolja az akarat keletkezését.⁴² Ahogyan *Irk* fogalmaz találóan, az ellenállhatatlan erő (*vis absoluta*) *determinál*, a fenyegetés (*vis compulsiva*) *erősen motivál*.⁴³

Heller Erik szerint az ellenállhatatlan erő (*vis absoluta*) olyan erő, amellyel szemben nem lehet sikerrel ellenállást kifejteni, amely lehetetlenné teszi az akarat megvalósítását. Az ellenállhatatlan erő csak fizikai erő lehet, mert kizárólag a fizikai erő képes saját fizikai erő kifejtésünket (izommozgásunkat) lehetetlenné tenni. A legyőzhetetlen fizikai erő forrása természeti erő (*vis maior*) vagy emberi erőszak lehet. A Csemegi-kódex 77. §-a szerinti fenyegetés mint motivációt befolyásoló tényező, a lelki kényszer (*vis compulsiva*) fogalma alá tartozik. A lelki kényszer pedig csupán befolyásolja az akaratelhatározást, arra sohasem hat ellenállhatatlanul.⁴⁴

A régi szerzők közül *Finkey Ferenc* képviselt a fentiektől eltérő álláspontot. Az ellenállhatatlan erő mibenlétét *Finkey* is a természeti, állati vagy idegen emberi erő általi fizikai kényszerben (*vis absoluta*) látta, a fenyegetést pedig lelki kényszernek tekintette,

40 *Werner* 1881, 133-134. és 150-151. p.

41 *Heil* 1911, 134-140. p.

42 *Vámbéry* 1913, 194. p.; *Irk* 1928, 103-104. p.

43 *Irk* 1928, 103-104. p.

44 *Heller* 1945, 77-78. és 170. p.

azonban úgy vélte, hogy mind az ellenállhatatlan erő, mind a kódex 77. §-ában írt tulajdonságokkal rendelkező fenyegetés megsemmisíti az akaratelhatározást.⁴⁵

A Királyi Kúria gyakorlata a Csemegi-kódex alkalmazásának kezdeti időszakában még ingadozott. Ellenállhatatlan erő címén mentette fel például az orgazdaság vádjá alól a felsőbbíróság azt az asszonyt, aki a férje által hazahozott és általa is tudottan lopott dolgok elfogyasztásában részt vett, mert a házassági viszonyból eredő alárendeltsége, férje fölénye ellenállhatatlan erkölcsi kényszerként nehezedett rá.⁴⁶ A bíróság tehát itt az ellenállhatatlan erőt az erkölcsi kényszer értelmében vette. A későbbiekben azonban a – mennyiségileg nem túl jelentős – ítélkezési gyakorlat is alapvetően az uralkodó jogirodalmi felfogásnak megfelelően értelmezte a kódex 77. §-a szerinti ellenállhatatlan erő és fenyegetés fogalmát. A Büntető Jog Tára LVIII. kötetében közzétett ítéletében a Kir. Kúria kifejtette, hogy „a Btk. 77. §-ában foglalt ellenállhatatlan kényszer csak akkor foroghat fenn, ha valaki egy legyőzhetetlen *fizikai erővel* (kiemelés tőlem) szemben, mint tehetetlen az erőszakot kifejtő hatalma alatt áll és annak akarata szerint kénytelen cselekedni.”⁴⁷ Ellenállhatatlan erő alatt csak valamely külső hatás értendő, a szerelem által előidézett hatás nem vonható ide.⁴⁸ A Btk-ban meghatározott ellenállhatatlan erőnek a jogi fogalma nem más, mint *fizikai kényszer*, vagyis külső erőszakban megnyilvánuló oly hatalom, mely leküzdhetetlenül irányítja másnak elhatározását és cselekvését, amikor a tevést végző egyén a másnak akaratát végrehajtó eszközévé válik. A *lelki kényszer* pedig fenyegetésben kell, hogy megnyilvánuljon, s ennek is olyannak kell lennie, mely a cselekvőnek saját vagy hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette s másképpen, mint a bűncselekmény elkövetése, elhárítható nem volt.⁴⁹

A Csemegi-kódexben szabályozott beszámítást kizáró fenyegetés tehát a régi jogirodalomban uralkodó felfogás szerint nem ellenállhatatlan, nem legyőzhetetlen, nem szünteti meg a megfenyegetett akaratát, csupán befolyásolja, motiválja azt. Az ellenállhatatlan erő az, ami kizár minden más cselekvési lehetőséget és lényegében akarat nélküli eszközzé degradál. Minthogy fizikai erővel cselekvésre kényszeríteni igen nehéz, az ellenállhatatlan erő a gyakorlatban inkább mulasztási cselekményeknél fordulhat elő. Ellenállhatatlan erőből származó mulasztás például, mikor a vasúti őrré rázárják az ajtót vagy megkötözik, hogy ne tudja átállítani a váltót és így baleset következik be,⁵⁰ míg tevésségre kényszerítés a kéz

45 Finkey 1909, 163-164. p.

46 Büntető Jog Tára XXXI. kötet, 1895-1896., 175. p.

47 Büntető Jog Tára LVIII. kötet, 1909., 213. p.

48 Büntető Jog Tára LVII. kötet, 1909., 141. p.

49 Büntető Jog Tára LXIII. kötet, 1912., 70-73. p.

50 Heil 1911, 135. p.; Kautz 1873, 183. p.

erőszakkal való vezetése hamis okirat aláírásánál⁵¹ vagy ha valakit meglöknék, aminek folytán a kezében lévő kés más testébe fúródik illetve a taszítás hatására nekiesik valamely tárgynak és azt így megrongálja.⁵² Az ellenállhatatlan erő tehát megakadályozza a kényszerítettet abban, hogy egyáltalán saját (a kényszerítőével szembenálló) cselekvési akarata legyen, vagy abban, hogy ilyen akaratot ténylegesen, az akaratnak megfelelő magatartás tanúsításával megvalósítson.

Aki ellenben a kódex 77. §-ában meghatározott fenyegetés hatására követ el egy egyébként a büntető törvénybe ütköző cselekményt, az fizikailag *képes lenne* a (kényszerítőével ellentétes) akaratának megfelelő magatartásra, azonban kényszerűen, a fenyegetéstől (illetve annak megvalósításától) való félelmében mégis alárendeli magát a kényszerítő akaratának. A fenyegetés ezért – megítélésem szerint – mindig kevesebb, mint az ellenállhatatlan erő, hiszen fenyegetés esetén az érintett személynek egyrésztől megvan a lehetősége *döntést hozni*, másrészt lehetősége van a *saját akaratelhatározásának* megfelelő magatartás tanúsítására. Az, hogy a Csemegi-kódex mégis egyvonalba helyezte a fenyegetést az ellenállhatatlan erővel és mindkettőt – egymás mellett – beszámítást kizáró okként szabályozta, nem jelenti azt, hogy e két hatóerő közé egyenlőségjelet tett volna hatásukat és tartalmukat tekintve. A beszámítás – amely alatt a korabeli büntetőjogi irodalom azt értette, hogy a büntetett által elkövetett büntetendő cselekmény az ő terhére írható, annak elkövetéséért őt büntetőjogi felelősség terheli⁵³ – általános feltételének *Csemegi* az elhatározás szabadságát tekintette: „Nem számítható be a tett, ha azt, a ki a törvény által tiltott külcselekményt elkövette: annak elkövetésében bűnösség nem terheli. A bűnösség pedig (...) vagy az által van kizárva, mert a felismerés, illetőleg az elhatározhatás szabadsága hiányzott, vagy pedig az által: mert a választás szabadsága a büntetőtörvény által meghatározott fokban volt korlátozva.”⁵⁴ *Csemegi* úgy vélte tehát, hogy nemcsak az akarat nélküli cselekvés (ellenállhatatlan erő), hanem a kikényszerített akarat (fenyegetés) is felment a büntetőjogi felelősség alól, mert „a törvénynek emberi viszonyokat, a közönséges élet körülményeit kell szem előtt tartania s e szempontból nem állithatja az embert a büntetett és a heroismus közé (...) A törvényjavaslat 77. §-a által elég tétetik az igazságnak és az emberi viszonyok által követelt szükségnek. Az idézett szakasz vagy a tettes vagy hozzátartozója *életének* vagy testi épségének veszélyeztetésétől, tehát nagy, valódi és közel vagyis közvetlen veszélyétől teszi függővé a beszámítás kizárását. E föltételek alatt elveszti a törvény az ezek kényszere alatt véghezvitt

51 *Irk*: 1928, 104. p.

52 *Heller* 1945, 77-78. p.

53 *Finkey* 1909, 151. p.; *Werner* 1881, 124-125. p.

54 Indokolás. VII. Fejezet. A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok.

tettnek bűnjellegét; de más esetben a cselekmény és annak körülményei szerint felelős marad a tettes.”⁵⁵

1.2. A kényszer fogalma a hatályos büntetőjogban

A jogtörténeti dimenzióból a jelenkori törvényi szabályozáshoz visszatérve, a hatályos Btk. a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okként határozza meg a kényszer és a fenyegetést, lényegében a korábbi Btk.-val és az 1961. évi Btk.-val egyező tartalommal.⁵⁶ E szabályozás elvi alapja változatlanul a már a Csemegi-kódexben alaptétellé emelt bűnfelelősség elve. Eszerint a pusztán tárgyi történés mellett vizsgálni kell a tettes viszonyát a magatartásához és annak eredményéhez. A bűnösség megállapításának előfeltétele az elkövető beszámítási képessége. A beszámítási képesség tartalma: a magatartásra és lehetséges következményeire vonatkozó felismerési és értékelési képesség, továbbá az akarati képesség a felismeréssel adekvát akarat kialakítására, illetve az akarat szerinti magatartás tanúsítására.⁵⁷

A kényszer és a fenyegetés a jogirodalomban uralkodó nézet szerint a beszámítási képességet kívülről, külső okként érinti, s azt az akarati képességre befolyást gyakorolva zárja ki vagy korlátozza.⁵⁸ Mindkettőre jellemző, hogy a hatása alatt álló nem azt a magatartást tanúsítja, amit egyébként – ezek hiányában – kifejtene.⁵⁹ Aki tehát kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekszik, tisztában van azzal, hogy olyan magatartást fejt ki, amit a Btk. büntetni rendel, vagyis a felismerés teljes és csak az akarati elem hiányzik.⁶⁰

A kényszer fogalmát a Btk. és két elődje sem határozta meg. Az 1961. évi Btk. Nagykommentárjában *Békés Imre* kényszeren az emberi testre gyakorolt fizikai ráhatást, erőszak alkalmazását értette, ami kifejeződik bántalmazásban, lekötözésben, fájdalom okozásban.⁶¹ *Bodrogi Károly* is a kényszeret a fizikai erőszakkal azonosította.⁶²

Ettől eltérően a *Kádár Miklós – Kálmán György* szerzőpáros szerint a kényszer nem merül ki pusztán a fizikai erő, az erőszak alkalmazásában, hanem felölel minden olyan fizikailag érezhető behatást, mely képtelenné tette a hatása alá került személyt az akaratának megfelelő

55 Indokolás. A 77-ik §-hoz.

56 A korábbi Btk. 26. § (1) bekezdése szerint „Nem büntethető, aki a cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.” A törvényhely (2) bekezdése szerint pedig „A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha a kényszer vagy a fenyegetés az elkövetőt korlátozza az akaratának megfelelő magatartásban.” Az 1961. évi Btk. 23. § (1) – (2) bekezdése is ezzel azonos meghatározást ad.

57 *Békés 1968*, 136. p.; *Földvári 1984*, 106-107. p.; *Nagy 2014*, 253. p.; 723/B/1991. AB határozat.

58 *Békés 1968*, 151. p.; *Nagy 2014*, 266. p.

59 *Blaskó – Lajtár – Elek 2013*, 135. p.

60 *Belovics 2012a*, 234. p.

61 *Békés 1968*, 151. p.

62 *Bodrogi 1963*, 129. p.

magatartásra. Ilyen kényszernek tekintendő fizikai behatás például, ha valaki másra rázárja a szoba ajtaját, vagy egy erősen rövidlátó személy egyetlen szemüvegét elrejtí, hogy így akadályt gördítsen kötelességének teljesítése elé.⁶³ Ezzel egyezően foglal állást (már a korábbi Btk., illetve Btk. hatálya alatt) *Nagy Ferenc*, *Sántha Ferenc* és lényegében *Földvári József* is.⁶⁴

A Btk.-hoz kapcsolódó recens jogirodalom egy része a kényszer – a bírói gyakorlatra hivatkozva – lényegében az erőszakkal azonosítja.⁶⁵ Az erőszak fogalma alatt pedig a 34/2007. BK vélemény alapján valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtését érti, amely az ellenállást megtöri.⁶⁶

Bár a Btk. miniszteri indokolása – mely a kényszer erőszakként, fizikai ráhatásként határozza meg szemben a fenyegetéssel, mely pszichés ráhatást jelent⁶⁷ – is ezt az értelmezést támasztja alá, annak helyessége mégis megkérdőjelezhető. Azt, hogy a kényszer az erőszak szinonimája lenne, megítélésem szerint a törvény nyelvtani, logikai és történeti értelmezése sem támasztja alá. Ha a jogalkotó a kényszer fogalma alatt kizárólag az erőszakot értené, miért nem az erőszak kifejezést vette fel a Btk. 19. §-ába? Tudjuk, a büntető törvény a Különös Részében számos bűncselekmény elkövetési módjaként (elkövetési magatartásaként) az erőszakot határozza meg, tehát a Btk. ismeri és használja is az erőszak kifejezést, a Különös Részben egységesen, sosem helyettesítve azt a kényszerrel. Sőt, ha a kényszerre épülő bűncselekményeket [például kényszerítés (Btk. 195. §), zsarolás (Btk. 367. §), önbíráskodás (Btk. 368. §)] megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy az erőszakot a jogalkotó a kényszer előidézésének egyik módjaként fogja fel, a fenyegetés mellett. *Györgyi Kálmán* szerint is az erőszak és a fenyegetés a kényszerítés két formája, és a kényszer nyilvánul meg – a gyakorta egymásba fonódó – testi erőszakban vagy pszichikai ráhatással.⁶⁸ *Csemegi* maga is hangsúlyozta „(...) úgy az erőszak, valamint a fenyegetés jelentősége, a „kényszer” eszméjében találja jogi jelentőségét, s mint a kényszer létrehozatalának két külön eszköze jó tekintet alá, s foglalja el helyét mind a büntető, mind a polgári törvényekben (...)”⁶⁹

Ezen érvek mellett továbbá számba kell vennünk azt is, hogy a különös részi tényállásokban az erőszak nem is minden esetben kényszerítésként szerepel. A Btk. 148. §-a szerinti hadikövet elleni erőszak büntettének elkövetéséhez (befejezettségéhez) például elégséges az

63 *Kádár – Kálmán 1966*, 394-395. p.

64 *Nagy 2014*, 266. p.; *Sántha 2007*, 208-209. p.; *Földvári 1984*, 146. p.

65 *Kónya 2014a*, 106. p.; *Belovics 2012a*, 234. p.; *Blaskó – Lajtár – Elek 2013*, 135. p.

66 *Blaskó – Lajtár – Elek 2013*, 135. p.

67 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 19. §-hoz.

68 *Wiener 2000*, 97. p.

69 Indokolás. A 335. §-hoz.

ellenség hadikövetének vagy ennek kísérőjének bántalmazása, jogtalan visszatartása, vagy ellene más erőszak alkalmazása. Ugyanígy a fogolyzendülés büntettének minősített esete megvalósul pusztán a fogolyzendüléssel szemben fellépő személy elleni erőszak alkalmazásával [Btk. 284. § (2) bek. b) pont]. *Tóth Mihály* ezt az erőszak-típust *önmegvalósító* erőszaknak nevezi, szembeállítva az *instrumentális* erőszakkal. A kettő közötti különbség tehát, hogy az instrumentális erőszak eszköz valamely további cél eléréséhez, míg az önmegvalósító erőszak önmagában, egyedül az erőszak alkalmazása miatt büntetendő.⁷⁰

Régi szerzőink közül – az erőszak és a fenyegetés fogalmát legmélyebben vizsgáló – *Vargha Ferenc* is különbséget tett az erőszakkal, illetve fenyegetéssel megvalósuló deliktumok két csoportja, a *kényszerítő* és *romboló* bűncselekmények között. A kényszerítő bűncselekmények jellemzője, hogy ezeknél az erőszak és fenyegetés alkalmazása kényszerállapotra vezet, ebből következően megvalósulásukhoz a megtámadott részén jelentkező reagáló akarat szükséges mint a kényszerítés tárgya. Ahol ez hiányzik, ott kényszerről sem szólhatunk. A romboló bűncselekmény elkövetője ellenben nem az akaratot támadja, hanem az ember testét és a dolgokat. Itt az erőszak mint tisztán romboló, mechanikai erő jön számításba, mely az akarattal semmilyen pszichológiai kapcsolatban sincs.⁷¹

Ahogy a *Kádár – Kálmán* szerzőpáros részletesen kifejti, míg a korábbi büntető törvények a beszámítási képességet kizáró erőszakról és fenyegetésről rendelkeztek, addig az 1961. évi Btk. az erőszak kifejezést a kényszerrel váltotta fel.⁷² *Kádárék* szerint az erőszak fogalmát a büntetőjog hagyományosan a kényszerállapot előidézésére irányuló testi erő kifejtésre szűkítette, azonban az idők folyamán a testi erő mellett a kényszerítés olyan finomabb, ám a fenyegetés körébe nem vonható eszközeinek büntetőjogi értékelése is szükségessé vált, melyek az erőszak korábbi fogalmával már összeegyeztethetetlenek voltak. Ilyen kényszerítés például a már említett rövidlátó személy szemüvegének elrejtése.⁷³

A jogalkotó tehát éppen azért vette fel az „erő” vagy „erőszak” helyett a „kényszer” kifejezést az 1961. évi Btk.-ba (mely konstrukciót a korábbi Btk. és a Btk. is változtatás nélkül átvett), hogy az erőszakkal azonos jogi megítélés alá eshessenek a kényszerítés fizikailag érvényesülő különféle olyan módjai is, melyek egyébként nem lettek volna az erőszak fogalma alá vonhatóak. Mindezek alapján pedig belátható, hogy az erőszak és a

⁷⁰ *Tóth 1981a*, 504. p.

⁷¹ *Vargha 1892a*, 7-8. és 97. p. Kényszerítő bűncselekményre példa a Csemegi-kódexből a zsarolás (350. §), az erőszakos közösülés (232. §), míg romboló bűncselekmény például a magánosok elleni erőszak (175-176. §), a vallás elleni vétség (192. §).

⁷² Megjegyzendő, hogy a kényszer kifejezést már a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (a továbbiakban Bt.) 10. §-a is használja a büntethetőség kizáró körülményként, melyet az 1961. évi Btk. is átvett.

⁷³ *Kádár – Kálmán 1966*, 393-395. p.

kényszer fogalma nem kapcsolódik szükségszerűen össze. *Büntetőjogi jelentőséggel bíró erőszak kifejezhető úgy is, hogy az nem idéz elő kényszer, illetve a kényszer létrehozható erőszak alkalmazása nélkül is.*

Ha elfogadnánk egyébként, hogy a kényszer = erőszak, vajon – az uralkodó büntetőjogi felfogást alapul véve⁷⁴ – milyen jogcímen mentesülhetne a büntetőjogi felelősség alól a szolgálati kötelességét elmulasztó és így a vasúti közlekedés biztonságát veszélyeztető forgalomirányító, akinek kávéjába altatót csempészték, vagy az a váltókezelő, akire rázárták az ajtót. Bár *Bodrogi* szerint az erőszak nemcsak testi erő kifejtésével, hanem mechanikai készülék megfelelő alkalmazásával, tehát például ajtó bezárásával, kijárat elrekesztésével is érvényesülhet,⁷⁵ ez a tézis helytelen. Minthogy az erőszak fogalmát egyik Büntető Törvénykönyvünk sem határozta meg, tartalmának megítélésénél a szó mindennapi nyelvhasználatban szokásos jelentéséből kell kiindulnunk.⁷⁶ A köznapi nyelvhasználat, a közfelfogás pedig aligha tekinti erőszaknak egy ajtó bezárását. De nem tekintette annak a klasszikus jogtudomány sem. *Csemegi* az Indokolásában a rablási erőszak és fenyegetés elemzése kapcsán külön kiemelte, hogy nem minősül erőszaknak az az eset, amikor az elkövető a tulajdonost (a cselédet, az őrt) a szobájába bezárja, ahonnan nem tud kiszabadulni a dologelvétel alatt, mint ahogyan az sem, amikor az elkövető az elvételt megelőzően „megbódítja” a sértettet. Bár a tettes mindkét esetben olyan állapotba helyezte a sértettet, melyben az fizikailag ellenállásra képtelenné vált, ezt nem erőszakkal, hanem ravaszsággal, csellel érte el.⁷⁷ A jogirodalomban és az ítélkezési gyakorlatban ezt követően is élesen szétvált a kódex 344. §-a szerinti rablási erőszak (fenyegetés) alkalmazása és a 346. §-ban körülírt öntudatlan vagy védelmére tehetetlen állapotba helyezés: a személy elleni erőszak kizárta az öntudatlan vagy védelmére képtelen állapotba helyezés megállapíthatóságát.⁷⁸ Márpedig az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés tipikus példái az elkábítás vagy szobaajtó sértettre való rázárása.⁷⁹

Annak ellenére tehát, hogy egy ajtó valakire rázárása nem tekinthető erőszaknak, hatásos *kényszernek* bizonyulhat, amennyiben megfoszt a személyi szabadságtól, lényegében kizárja az elkövető akaratával ellentétes cselekvési lehetőségeket, ahogyan az altató italba keverése is, mely már az akaratképződést is lehetetlenné teszi.

74 Ezt azért tartom fontosnak hangsúlyozni, mert a kényszer és fenyegetés büntetőjogi természetéről vallott nézetem eltér a jelenlegi büntetőjogi kánontól, ezért az itt következő érvelés csak az uralkodó büntetőjogi felfogásra vetítve bír relevanciával.

75 *Bodrogi* 1963, 129. p.

76 A nyelvtani értelmezésről lásd *Nagy* 2014, 109-110. p. és *Gellér* 2012, 135. p.

77 Indokolás. A 335. §-hoz.

78 *Degré* 1912, 126-127. p.

79 *Finkey* 1909, 669. p.; *Angyal* 1934, 34-35. p.

Mindezek alapján – megítélésem szerint – belátható, hogy a kényszer és az erőszak fogalmának a recens jogirodalomban általánosan elfogadott azonosítása, kvázi egymás szinonimáiként kezelése dogmatikailag nem igazolható, a kényszer kizárólag a testi erő kifejtésre, az erőszakra korlátozó szűkítő értelmezés ellentétes a ratio legissel.⁸⁰ Egyebekben pedig ez az interpretáció, minthogy a kényszer hatására cselekvő terhére szűkíti egy büntethetőséget kizáró ok alkalmazási körét, nem egyeztethető össze a nullum crimen/nulla poena sine lege scripta alapelvével sem.⁸¹

Az más kérdés, hogy – nézetem szerint – teljesen felesleges volt a kényszer kifejezésének bevezetése a Csemegi-kódexben használt „ellenállhatatlan erő” helyett. Véleményem szerint ugyanis azzal, hogy a kódex a különös részi tényállásokban (a hatályos Btk.-hoz hasonlóan) mind a kényszerítő, mind a romboló bűncselekmények esetén elkövetési magatartásként (módként) minden esetben az erőszak terminust használta, utat nyitott egy olyan nyelvtani és logikai értelmezésnek, mely az Általános Részben olvasható ellenállhatatlan erő fogalmát nem szűkíti le az erőszak hagyományos, etimológiai értelmére, a nyers testi erő alkalmazására. Ahogyan láttuk, a büntetőjogi elméletben valóban érvényesült is ez az interpretáció és a jogtudomány képviselői ellenállhatatlan erő alatt nem feltétlenül a brutális testi erő alkalmazását értették, hanem annak lényegét a *külső fizikai kényszerben* látták, melynek ismérve *ellenállhatatlansága* volt.⁸² Az ilyen értelemben felfogott ellenállhatatlan erő pedig felöleli a testi erővel való kényszerítéssel felül a rövidlátó szemüvegének elrejtését vagy az ajtó valaki másra való rázárását is.

Annak kimutatásával, hogy a kényszer nem szorítható kizárólag az erőszak fogalmi keretei közé, még nem definiáltuk a fogalom tartalmát. A Btk. 19. §-ának nyelvtani értelmezése alapján a kényszer jelentését megítélésem szerint *Karsai Krisztina* határozta meg a legpontosabban, aki szerint a kényszer a fenyegetés kivételével *minden olyan ráhatás*, amely a kényszerített személy cselekvési akaratát befolyásolja.⁸³ E meghatározás egyben nyilvánvalóvá is teszi, hogy milyen veszélyt rejt magában a korábbi ellenállhatatlan erő kifejezésnek a kényszerrel történt felváltása. A kényszer – ontológiai értelemben – attól kényszer, hogy olyasmit követel meg az embertől, aminek önként és szabadon nem vetné alá magát, más szóval szabadságtól megfosztó s ezáltal erkölcsileg negatív jelenség.⁸⁴ A számos

80 Komoly dogmatikai visszalépést jelentett volna ezért a Btk. kodifikációjának egy korábbi szakaszában felmerült azon koncepció, mely a büntethetőséget kizáró okként szabályozott kényszer helyett az erőszak fogalmának használatára kívánt áttérni. Lásd *Ligeti 2006*, 23. p.

81 Az alapelv tartalmáról részletesen *Nagy 2014*, 69-78. p.

82 Lásd például *Finkey 1909*, 163. p.; *Irk 1928*, 104. p.

83 *Karsai 2013*, 80. p.

84 *Földesi 2013*, 483. p.

szabadságelem közül a büntethetőséget kizáró (korlátozó) kényszer – a Btk. megszövegezése szerint – az akaratnak megfelelő magatartás tanúsításának szabadságától foszt meg. E kényszer pedig számos forrásból származhat, megkülönböztethetünk például fizikai, szociális, erkölcsi stb. kényszeret. A Btk. 19. §-ában általánosságban a kényszer szó használata kérdésessé teszi, hogy mi a viszonya a büntethetőséget kizáró (korlátozó) kényszernek a kényszer különböző fajtáihoz. Így kényszer jogcímén kizárható-e a büntetőjogi felelőssége például annak:

- akit az éhség kényszerít lopásra;
- aki azért rabol ki egy pénzszállító autót, hogy beteg gyermekének drága műtétjét így finanszírozza;
- aki babonás hiedelemtől vezérelve elhiszi jósnőjének, hogy idős, gazdag édesanyja ékszereit megátkozták, és hogy édesanyját megóvjá az átoktól, elloppja tőle azokat és átadja a jósnőnek, hogy az az ékszereket „megsemmisítve” az átkot megszüntesse;
- a hosszabb ideje előzetes letartóztatásban lévő, családos embernek, akinek a nyomozók szabadulást és ügyének rendkívül méltányos elbírálását ígértek arra az esetre, ha olyan valótlan tartalmú tanúvallomást tesz, mely szerint zárkatársa bevallotta neki egy jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetését;
- a sofőrnek, aki attól tartva, hogy a határidők pontos betartását megkövetelő munkáltatója őt elbocsátja, ha az árut nem szállítja le időben, a kötelező pihenőidőket nem tartja be, hanem folyamatosan vezet, majd elalszik a volánnál és emiatt balesetet okoz;
- akinek hitelezője felajánlja, hogy nagy összegű, végrehajtási eljárásban érvényesített, egzisztenciáját fenyegető tartozását elengedi, ha munkáltatójától, a hitelező versenytársától gyártási technológiáját elloppja;
- aki közvetlenül szülés előtt álló feleségével a szülészeti klinikára siet, és emiatt nem áll meg egy előtte elgázolt kerékpárosnak segítséget nyújtani (a gázoló továbbhajtott).

Azt is szem előtt kell tartanunk ugyanis, hogy a Btk. Általános Részében szabályozott kényszer nem azonos a Btk. Különös Részében, a 195. §-ban (a korábbi Btk. 174. §-ában) meghatározott kényszerítéssel. A Különös Részben pönalizált kényszerítés más személy elhatárolására irányuló olyan ráhatás, amelynek következtében az nem a saját akaratának, hanem a kényszerítő akaratának megfelelő magatartást (tevést, nem tevést, eltűrést) tanúsít.⁸⁵ Világos, hogy ez esetben a kényszerítés két pólusán két *személy* áll, a kényszerítő és a passzív alany, a kényszerített. Az általános részi kényszer vonatkozásában azonban megítélésem szerint ilyen következtetést nem vonhatunk le. E kényszer ugyanis nem a passzív alany, az

85 BH 2014. 235.

áldozat szabadságát korlátozza, hanem az elkövető oldalán jelenik meg, az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását zárja ki azon az erkölcsi alapon, hogy az elkövetőnek nem hagyott más lehetőséget, mint a büntetendő cselekmény elkövetését. Az elkövető szabadságát kizáró kényszer forrása pedig nem szükségszerűen csak más személy lehet, ilyen kényszer a társadalmi viszonyokból, de a természetből is (*vis major*) származhat.⁸⁶

Problemátikus a kényszer kifejezés használata továbbá azért is, mert a hatályos törvényszöveg – az 1961. évi Btk.-val és a korábbi Btk.-val egyezően – a kényszer mellett a büntethetőséget kizáró (korlátozó) okként a fenyegetést tünteti fel, mely azonban az erőszakhoz hasonlóan a kényszer elérésének egyik lehetséges eszköze.⁸⁷ Az a fenyegetés, mely a beszámítási képességre már befolyásoló erejű, valójában kényszerként hat az azt elszenvedőre. A kényszer mellett tehát tautológiának tűnik a fenyegetés szerepeltetése is, bár paradox módon éppen ez a pontatlanság segíthet a kényszer fogalmát behatárolható keretek közé szorítani. Mert az egészen bizonyos, hogy a jogalkotó azért emelte ki a fenyegetést és különböztette meg a kényszerrel, mert ennek a megkülönböztetésnek jelentőséget akart tulajdonítani.

A fenyegetés fogalmát a Btk. az értelmező rendelkezései között – tehát az Általános és a Különös Részre is kiterjedő érvénnyel – definiálja. Eszerint a fenyegetés eltérő rendelkezés hiányában súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen [Btk. 459. § (1) bek. 7. pont].⁸⁸ Az e fogalom-meghatározás részletes elemzése nélkül is világos, hogy a fenyegetés központi eleme a *félelem*, félelem attól, hogy a kilátásba helyezett rossz megvalósul. Amennyiben tehát a fenyegetés a kényszer előidézésének eszköze,⁸⁹ úgy azt *pszichikai* befolyásolás útján valósítja meg. S megítélésem szerint ez az a sajátossága, melyet a jogalkotó is hangsúlyosnak tartott, mikor a Btk. 19. §-ában a kényszerrel szembeállította. Ha ugyanis a kényszer alatt a büntető törvény a pszichikai úton érvényesülő valamennyi (tehát a fenti példákban is szereplő szociális, morális stb.) kényszeret érteni kívánta volna, értelmetlen volt kiemelni s külön nevesíteni annak egyik tipikus fajtáját, a fenyegetésben megnyilvánuló pszichikai (lelki) kényszeret. A kényszer és a fenyegetés terminusok különtartása és szembeállítása – a történeti értelmezésre is

86 Ezzel ellentétes nézetet képvisel *Erdősy Emil*, aki szerint a Btk. Általános Részében szabályozott kényszer tartalmilag megegyezik a különös részi kényszerítéssel, mindkettő két személy, a kényszerítő és a kényszerített közötti viszonyt fejez ki. *Erdősy 2001*, 16. és 37. p.

87 Hasonlóképpen *Tóth 1981a*, 503. p.; *Kádár – Kálmán 1966*, 395. p.

88 E fogalom azonos a fenyegetésnek a korábbi Btk. 138. §-ában és az 1961. évi Btk. 115. §-ában meghatározott definíciójával.

89 A korábbi Btk. 2003. évi II. törvénnyel történt módosítása nyomán – az erőszakhoz hasonlóan – már a fenyegetés sem kapcsolódik szükségszerűen a kényszerhelyezethez, hanem lényegében önmagában is büntetendővé vált. Ezt részletesen a későbbiekben mutatom be.

támaszkodva – éppen arra enged következtetni, hogy a jogalkotó a kényszer fogalmát a fizikailag érvényesülő kényszerre kívánta redukálni, a pszichikai kényszer formái közül pedig kizárólag a fenyegetésnek, pontosabban a fenyegetéssel létrehozott kényszernek kívánt a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó jelentőséget tulajdonítani. Ebben a felfogásban tehát a Btk. 19. §-ában írt kényszer a *fizikai kényszer* különböző formáinak gyűjtőfogalma.

1.3. A kényszer formái

Knut Amelung drezdai professzor a kényszer fogalmát is vizsgáló mélyreható elemzésében a büntetőjogilag releváns kényszernek két fajtáját különbözteti meg, az abszolút és a relatív kényszer. Az *abszolút kényszer* úgy fosztja meg az egyént a szabadságától – ami *Amelung* értelmezésében az ember olyan állapota, melyben a saját céljainak, értékeinek megfelelően viselkedhet –, attól tehát, hogy a saját értékeit kövesse, hogy megvonja tőle az ehhez szükséges cselekvési lehetőségeket. És minthogy a külvilágban az értékeket csak testi cselekvés által lehet megvalósítani, abszolút kényszer az abszolút erőszak formájában megjelenő testi ráhatás idézhet elő.

Kényszer azonban a cselekvési lehetőségek felszámolása mellett létrehozható annak a kihasználásával is, hogy minden ember számos értékkel rendelkezik, melyek meghatározott relációban vannak egymással. Az ember a pénzt és az életet is becsüli, de ha választás elé állítják és csak az egyiket tarthatja meg, értékrendszerének megfelelően nyilvánvalóan az életet választja. A *relatív kényszer* az egyént az értékei közötti választás elé állítja, s ezáltal befolyásolja a cselekvését.

A relatív kényszer egyik megjelenési formája az akaratot hajlító erőszak. Az abszolút erőszakhoz hasonlóan ez is az egyén értékeinek jelenben megvalósuló csorbitását jelenti, azonban nem a fizikai cselekvési lehetőségek felszámolásával kényszeríti, hanem a jelenben zajló jogtárgysértés folytatásától és az ezzel járó hátrányoktól való félelem által. Aki például kicsavarja a sértett karját azért, hogy a sértett a számítógépe jelszavát elárulja, nem fosztja meg a sértettet a cselekvési lehetőségétől, hanem arra spekulál, hogy a sértettnek a testi épsége fontosabb, mint a titkainak megőrzése. Az akaratot hajlító erőszak tehát a testi kényszerítő hatás és a jövőre irányuló, fenyegető elem (a testi erőszak folytatásától való félelem) kombinációja.

A relatív jellegű kényszer második formája a fenyegetés. A fenyegető is az értékei közötti választás elé állítja a kényszerítettet (például pénz vagy élet), az akaratot hajlító erőszaktól eltérően azonban a jelenben nem valósít meg konkrét sérelmet, a rossznak, a hátrálynak

kizárólag a jövőbeni bekövetkezését helyezi kilátásba.⁹⁰ *Amelung* felfogása ábrán szemléltetve:

A Btk. 19. §-a szerinti, megítélésem szerint tehát a fizikai kényszer különböző formáit magában foglaló kényszert a fenti rendszerben elhelyezve láthatjuk, hogy az egyaránt lehet abszolút és relatív jellegű is, míg a fenyegetés a relatív kényszer egy formája:

Az abszolút jellegű fizika kényszer nyilvánvalóan megfelel a büntethetőség kizáráshoz megkívánt kényszer kritériumának, hiszen az egyén képtelenné válik az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására, ha az akarat megvalósításához szükséges cselekvési lehetőségeitől megfosztják (például lekötözik, erőszakkal vezetik a kezét egy okirat aláírásánál), vagy kizárják, hogy egyáltalán cselekvési akarata alakuljon ki (például leütik, belelökik egy kirakatba, melyet így megrongál).

A fizikai kényszer abban az esetben, ha nem redukálja a kényszerített cselekvési lehetőségeit egyetlen alternatívára, hanem választást enged, tehát ha a kényszerített másként is cselekedhetne, mint azt a kényszerítő kívánja tőle, relatív jellegű. Relatív jellegű fizikai kényszerre példa, ha egy ügyvédet addig ütlegetnek, amíg az hajlandó nem lesz elkészíteni és ellenjegyezni egy valótlan tartalmú adásvételi szerződést. Az ügyvéd ebben a szituációban dönthet úgy, hogy a verés ellenére nem szerkeszti meg az okiratot, de megpróbálhat menekülni is, esetleg ellenáll stb. Az ügyvéd képes lenne tehát a kényszerítőével ellentétes akaratának megfelelő magatartást tanúsítani (az okirat szerkesztését megtagadni), ennek ellenére mégis – nyilvánvalóan a kényszer hatására – a kényszerítő által kívánt módon cselekszik. A relatív jellegű fizikai kényszer ezért a Btk. 19. § (1) bekezdésének jelenlegi megszövegezése alapján nem zárja ki a büntethetőséget, csupán a büntetés korlátlan

⁹⁰ *Amelung* 1999, 195-197. p.

enyhítését teszi lehetővé.⁹¹ Nézetem szerint csak ezen értelmezés mellett van értelme a Btk. 19. § (2) bekezdésében írt rendelkezésnek. Mert a kényszer vagy abszolút, vagy relatív, de sem az abszolút, sem a relatív kényszeren belül nincsenek már különböző fokozatok. Tehát akár az abszolút, akár a relatív fizikai kényszer vagy a Btk. 19. § (1) bekezdésének hatálya alá tartozik és ebben az esetben büntetlenséget biztosít, vagy a 19. § (2) bekezdésének alkalmazási körébe esik, amikor is nem zárja ki a büntetőjogi felelősséget. De olyan értelmezésnek, mely lehetővé tenné, hogy egyes esetekben az abszolút vagy a relatív fizikai kényszer a büntethetőséget kizárja, más esetekben viszont csak a büntetést enyhítse, nem lehet helye. Minthogy az abszolút jellegű fizikai kényszer nyilvánvalóan a 19. § (1) bekezdésében írt kényszer fogalmának felel meg, a relatív jellegű fizikai kényszer csak a (2) bekezdés szerinti kényszerrel azonosítható.

A fenyegetés, amely maga is a relatív kényszer egyik formája, a relatív jellegű fizikai kényszerhez hasonlóan csupán korlátozó és nem abszolút hatású kényszer. Helyesen írja ezért *Földvári*, hogy a fenyegetés esetén a megfenyegetettnek módjában áll elkerülni azt a cselekményt, amelyre a hátrány kilátásba helyezésével akarják indítani. A megfenyegetett ugyanis vállalhatja a hátrány elviselését is. Ha a megfélemlítésnek engedve mégis a fenyegető által kívánt cselekményt tanúsítja, magatartását ő maga határozta el, ekképpen „az akaratának megfelelő magatartást” tanúsít.⁹²

A jogalkotó vélhetően a kényszerítés lényegét kívánta határozottabban megjeleníteni a törvényszövegben, amikor a Csemegi-kódex objektív jellegű leírásával szemben (ellenállhatatlan erő, a megfenyegetett vagy hozzátartozója életét, testi épségét közvetlenül veszélyeztető, másként el nem hárítható fenyegetés) a kényszer és a fenyegetés fogalmi körébe bevonta az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítását. Ezzel a jogalkotó alapvetően egy pszichológiai jelenségnek, a kényszer (fenyegetés) akaratra gyakorolt hatásának tulajdonított jogi jelentőséget, mindezt azonban úgy, hogy nem volt kellően figyelemmel az akarat pszichológiai, lélektani fogalmára. A pszichológia szerint ugyanis az akarat döntés, elhatározás, amely a cselekvést beindítja és mozgósítja. A mérlegelés egy döntési helyzetben a motívumok harca, melyet az akaratunk révén zárunk le.⁹³ Az akarat a motivált viselkedésnek azon típusa, amikor az ember tudatosan választja ki viselkedése célját, elkerüli az ettől eltérítő hatásokat, és kellő időn keresztül fenntartja a célra vezető viselkedést.⁹⁴ Az akarat cselekvést gyakran állítják szembe az automatikus, tudati ellenőrzést nem igénylő, szándéktalan

91 Ezzel egyezően *Belovics 2012a*, 235. p. és *Blaskó – Lajtár – Elek 2013*, 136. p.; ellentétesen *Karsai 2013*, 80. p.

92 *Földvári 1984*, 146. p.

93 *Bodnár – Simon 1997*, 26. p.

94 *Oláh 2006*, 357. p.

cselekvéssel, mint amilyenek a reflexek és az automatizmusok.⁹⁵ Akarati cselekvésről tehát csak akkor nem beszélhetünk, ha a testmozgás (tevékenység) vagy a testmozgástól való tartózkodás (mulasztás) előidézésében a tudat aktív közreműködése hiányzott.

Az akarat bonyolult fogalmát a lényegére leegyszerűsítve látható, hogy az akarat nem más, mint *a cselekvés tudatos szabályozása*. Mindebből következően az akaratának megfelelő magatartást tanúsít, aki tudatosan, belső elhatározása alapján cselekszik. Az ügyvéd, aki a verés vagy fenyegetés hatására elkészíti a valótlan tartalmú okiratot, a veréssel vagy fenyegetéssel motivált, de saját belső elhatározása alapján, tudatosan szerkeszti meg az okiratot, cselekvését, testmozgását saját akarata irányítja. Más a helyzet, ha az ügyvéd ellenjegyzése úgy kerül az okira, hogy kezét az aláírásnál erőszakkal (testi erővel) vezetik. Ebben az esetben az akarati, tudati kontroll valóban hiányzik a cselekvésből, azaz az ügyvéd nem az akarata szerint cselekszik. Az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képesség tehát az akarat szerinti cselekvési képességet jelenti, melytől kizárólag az abszolút fizikai kényszer foszthat meg.⁹⁶

A relatív jellegű fizikai kényszernek és a fenyegetésnek az azt elszennvedőre gyakorolt azon hatását, ami büntetőjogi felelősségének kizárását indokolja, az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képtelenséggel, illetve korlátozott képességgel nem lehet ellentmondásmentesen leírni. *Megítélésem szerint ezért a relatív fizikai kényszer és a fenyegetés nem is illeszthető be a beszámítási képességet kizáró okok körébe*. Beszámítási képességgel – a már idézett alkotmánybíróági döntésben is megjelenő – uralkodó jogirodalmi értelmezés szerint az rendelkezik, aki képes cselekménye társadalomra veszélyes következményeinek felismerésére (felismerési-értékelési képesség) és e felismerésnek, illetőleg az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására (akarati képesség).⁹⁷ Az a banktisztviselő, aki privát elektronikus levelezési címére küldött e-mailben egy aznap készült fényképet kap gyermekéről azzal a fenyegetéssel, hogy őt többé nem láthatja, ha nem utal át valamelyik ügyfele általa kezelt számlájáról milliós összeget a fenyegető által megadott bankszámlára, képes felismerni és értékelni cselekménye lehetséges következményeit és képes arra is, hogy e felismeréssel adekvát akaratot alakítson ki, majd pedig, hogy annak megfelelően cselekedjen. Amennyiben a fenyegetésnek enged, ezt tudatosan teszi, magatartását, cselekvését továbbra is saját akarata irányítja. A gyermeke élete

⁹⁵ Pléh – Boross 2008, 17. p..

⁹⁶ A különböző tudatmódosító szerek (alkohol, kábítószer stb.), vagy az olyan mentális problémák, mint például az idegen kéz szindróma kérdése és a beszámítási képességre gyakorolt hatása a Btk. 17-18. §-ai alapján nem a kényszer, hanem a kóros elmeállapot, mint büntethetőséget kizáró (korlátozó) ok körében vizsgálандók.

⁹⁷ Békés 1968, 136. p.; Földvári 1984, 106-107. p.; Nagy 2014, 253. p.

elleni fenyegetés tehát nem fosztja meg a banktisztviselőt akarati, és ezáltal beszámítási képességétől.⁹⁸ Ebben a helyzetben mégsem *várható el* tőle, hogy cselekménye társadalomra veszélyes következményei felismerésének megfelelően cselekedjen és az átutalás teljesítését megtagadja. Megítélésem szerint nem az akarati képesség, hanem az elvárhatóság hiánya különbözteti meg e banktisztviselő cselekményét annak a kollégájának magatartásától, aki a művészetek rajongójaként azért, hogy több méregdrága műtárgyat megvásárolhasson, a bank ügyfeleinek számlájáról jelentős összegeket utal saját, privát számláira. Az utóbbi esetben a banktisztviselő cselekvését belső (szervezetén belüli) motiváció (vágy, kívánság), az előbbiben pedig külső (a szervezetre kívülről ható) erő (fenyegetés) aktiválja.⁹⁹ A fenyegetés hatására cselekvő tisztviselő bűnösségét megállapítani és vele szemben büntetést (joghátrányt) alkalmazni igazságtalan lenne, hiszen a sikkasztás vonatkozásában nem szabadon, a saját értékeinek, normáinak megfelelően cselekedett. A két banktisztviselő cselekményét a beszámítási képesség illetve annak hiánya alapján mégsem tudjuk elhatárolni, ezt csak egy másik bűnösség fogalmi elem, az elvárhatóság körében tehetjük meg.

Ezen indokok alapján, *Schultheisz Emillel* és *Tokaji Gézával* egyetértve úgy gondolom, hogy a relatív jellegű fizikai kényszer és a fenyegetés nem a beszámítási képességhez, hanem az elvárhatósághoz kapcsolódik, s a bűnösséget az elvárhatóságon keresztül zárja ki.¹⁰⁰

Lényegében ezzel egyező *Földvári* felfogása is, aki szerint a fenyegetés és az akaratot hajlító kényszer esetén azért marad el az elkövető megbüntetése, mert viselkedése emberileg érthető, esetében hiányzik a bűnösségben megnyilvánuló helytelenítő társadalmi értékítélet, a rosszallás. Nem tehető ugyanis szemrehányás senkinek sem akkor, ha az őt fenyegető helyzetet nem aránytalanul súlyosabb kár okozásával igyekszik elkerülni.¹⁰¹

1.4. Részösszegzés

98 Hasonlóan vélekedik *Gellér Balázs József* is, aki szerint a kényszer és fenyegetés esetén az akarati oldal, tehát az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képesség meglehne, de külső ok annak érvényesülését nem teszi lehetővé. Ezért a kényszer és a fenyegetés a bűnösséget, de nem a beszámítási képességet zárja ki. *Gellér* azonban e megállapítása kapcsán nem differenciál abszolút és relatív jellegű kényszer között, ezért azt csak részben tartom elfogadhatónak. *Gellér 2008*, 188-191. p.

99 A motiváció meghatározásához és alapfogalmaihoz lásd *Oláh 2006*, 321-325. p.

100 *Schultheisz 1948*, 69-71. p.; *Tokaji 1984*, 289. p. Az elvárhatóságról mint a bűnösség fogalmi eleméről lásd még 2/2002. BJE.

101 *Földvári 1984*, 146-147. p. *Földvári* tehát tartalmilag egyező indokkal tekinti a fenyegetést és az akaratot hajlító kényszert bűnösséget kizáró oknak, mint *Schultheisz* és *Tokaji*, a különbség csupán annyi, hogy ő az elvárhatóságot, mint önálló fogalmi elemet nem nevesíti a bűnösség fogalmán belül. Az elkövető és cselekménye közötti pszichikus viszony szociáletikai értékelése azonban, mely alapján a fenyegetés és az akaratot hajlító kényszer esetén a szemrehányhatóságot kizártnak tekinti, lényegében az elvárhatósággal azonosítható.

Úgy gondolom, hogy a fejezet elején felállított hipotézis helyességét sikerült igazolni annak kimutatásával, hogy a fenyegetés, ahogyan a magánjogban, úgy a büntetőjogban sem abszolút, hanem relatív kényszer, következésképpen nem lehet olyan hatása, melyet a Btk. 19. §-ának (1) bekezdése tulajdonít neki.

A fenyegetés kényszer-jellegének és hatásának vizsgálata mellett elemeztem büntethetőséget kizáró (korlátozó) fogalompárjának, a kényszernek a tartalmát is. Ennek keretében – elsősorban történeti és logikai értelmezés alapján – megállapítottam, hogy a kényszer nem szorítható kizárólag az erőszak fogalmi keretei közé, ugyanakkor a pszichikai úton érvényesülő kényszereket sem foglalhatja magában. A Btk. 19. §-ában írt kényszer véleményem szerint a fizikai úton érvényesülő kényszerek különböző formáinak gyűjtőfogalma. Mindez persze nem zárja ki, hogy a nyelvtani értelmezés alapulvételével a bíróság bármely társadalmi kényszer (például szociális, morális stb.) esetén felmentő ítéletet hozzon, vagy legalábbis – a Btk. 19. § (2) bekezdése alapján – a büntetést korlátlanul enyhítse. A kényszer fogalma ugyanis túl általános, határozatlan, így megítélésem szerint a Btk. 19. §-ában való használata felvetheti a határozott büntető törvény követelményének, ekképpen a *nullum crimen/nulla poena sine lege certa* alapelvének megsértését.

A kényszer és a fenyegetés tartalmának, illetve hatásának vizsgálata alapján levonhattam azt a következtetést is, hogy a relatív jellegű fizikai kényszer és a fenyegetés hatásának leírására a jelenleg a törvényszövegben megjelenített „az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képtelenség vagy korlátozott képesség” nem felel meg.

Végül megítélésem szerint pontosabban határozható meg a relatív fizikai kényszer és a fenyegetés büntetőjogi természete azzal, ha a beszámítási képesség helyett az elvárhatóság fogalmi körében helyezzük el azokat.

2. A cselekményt kizáró kényszer

A fenyegetés és az erőszak fogalmának magánjogi elemzése alapján felállított második hipotézisem, hogy az abszolút jellegű fizikai kényszer esetén az elkövető büntetőjogi felelőssége nem a beszámítási képesség vagy az elvárhatóság hiánya miatt és így a bűnösség talaján, hanem egy korábbi, a legelső szinten elhelyezkedő bűncselekmény-fogalmi elem, a *cselekmény* hiánya miatt kizárt.

A bűncselekmény – törvényi (Btk. 4. §) és tudományos fogalma alapján is – mindenekelőtt cselekmény (tevékenység vagy mulasztás). A hazai jogirodalomban legelfogadottabb bűncselekménytani felfogás a cselekmény fogalmának meghatározásakor a redukált

cselekményfogalmat veszi alapul. Eszerint a cselekmény objektív és szubjektív mozzanatok egységéből álló emberi magatartás: objektív oldala a hatóképesség (a kifejtett, másfelől az elmulasztott magatartás a tényleges hatása vagy az ilyen létrehozására való alkalmassága révén kapcsolódik a külvilághoz), míg a szubjektív oldala az akarat tartalmától megfosztott akarati forma, az úgynevezett akaratlagosság. Az akarat tartalma és iránya a bűnösség körében nyer büntetőjogi értékelést, míg az akaratlagosság nem tételez fel bűnösséget, csupán a magatartás és tanúsítója közötti akarati viszonyt fejezi ki.¹⁰²

Az akaratlagosság tehát a felróhatóságtól elvonatkoztatott, értékelésmentes pszichés kapcsolat, mely alapján a büntetőjog csak akkor tekinti az egyébként hatóképes emberi magatartást cselekménynek, ha a magatartás tanúsítója az adott tevékenységet (testmozgást) vagy mulasztást (testmozgástól való tartózkodást) tudatosan, akarata által irányítottan idézi elő.

Annak vizsgálatánál, hogy egy objektíve megvalósult emberi magatartás bűncselekménynek minősül-e, az első feladat annak eldöntése, hogy az adott magatartás büntetőjogi értelemben cselekmény-e. Ha egy magatartás nem minősíthető cselekménynek, értelmetlen és fölösleges azon további szempontok vizsgálata, mint a tényállásszerűség, a jogellenesség vagy az elkövető bűnössége, hiszen a bűncselekmény fogalmi elemei lépcsőzetesen épülnek egymásra, cselekmény nélkül a további fogalmi ismérvek egyikének sincs jelentősége.

Ahogy arra az előzőekben már rámutattam, az abszolút jellegű fizikai kényszer teljes egészében megfosztja a kényszerítettet attól, hogy az akaratának megfelelően cselekedjen, mert vagy eleve kizárja az akaratképzést (például leütés, test nekitaszítása személynek vagy tárgynak), vagy lehetetlenné teszi az akaratelhatározás megvalósítását (például lekötözés, kéz vezetése aláírásnál vagy késszúrásnál). Az abszolút fizikai kényszer tehát kiiktatja a kényszerített által tanúsított magatartás (tevékenység vagy mulasztás) okai közül a kényszerített akaratát. A kényszerített oldaláról szemlélve az így megvalósított magatartás pusztán történés, esemény, közte és magatartása között hiányzik az akarati kapocs, az ún. akaratlagosság.

E gondolat egyébként régtől fogva jelen van jogirodalomunkban. *Werner Rezső* már 1881-es tankönyvében a cselekményt – melyet külső öntevékenységben megnyilvánuló önakaratnak tekintett – kizáró okok közé sorolta az ellenállhatatlan erőt, mert az az (ön)akarat és a tevékenység közötti okozati összefüggést kizárja.¹⁰³

¹⁰² Nagy 2012, 170. p.; Tokaji 1984, 100-101. p.

¹⁰³ Werner 1881, 95. és 133-134. p.

Az ellenállhatatlan erő *Heller Erik* szerint is kizárja a cselekményi minőséget. *Heller* a cselekményt értékelhető, azaz a cselekvő alany akarásával összefüggésben álló emberi magatartásként határozta meg, melyet az ellenállhatatlan erő kizár, hiszen az fizikai erő alkalmazásával lehetetlenné teszi a kényszerített akaratának megnyilvánulását.¹⁰⁴ A szegedi büntetőjogi iskola *Hellert* követő képviselői is, *Schultheisz*, *Tokaji* és *Nagy* a vis abszolutaként ható kényszerszert – az akaratlagosság hiánya miatt – a cselekményt kizáró körülményként ismerték el.¹⁰⁵

Viski László véleménye szerint is hiányzik az emberi magatartás büntetőjogi értelemben vett cselekmény jellege, ha a magatartás nem akaratlagos, azaz, ha az akaratnak a tevékenység megvalósításában nem volt szerepe. Az akaratlagosságot pedig – többek között – *Viski* szerint is kizárja a közvetlen fizikai kényszer.¹⁰⁶

A szegedi büntetőjogi iskolához hasonló álláspontot foglalt el *Földvári* is, aki – mint láttuk – az akaratot hajlító kényszerszert és a fenyegetést a bűnösséget a szemrehányhatóság hiánya miatt kizáró oknak,¹⁰⁷ míg a korábbi Btk. 26. § (1) bekezdése [Btk. 19. § (1) bekezdése] szerinti kényszerszert a magatartás létrejöttét kizáró oknak tekinti.¹⁰⁸ Kényszer alatt *Földvári* nyilvánvalóan az abszolút jellegű fizikai kényszerszert érti, amely, mint testileg determináló fizikai ráhatás, kizárja a testmozgás okai közül a kényszerített akaratát. A kényszerített végez ugyan testmozgást, de az nem minősíthető magatartásnak (cselekménynek), mivel ennek a testmozgásnak az oka nem a kérdéses személy akaratelhatározása, hanem a kényszerítő akarata és magatartása idézi azt elő. A kényszerített büntethetősége tehát a magatartás hiánya miatt kizárt.¹⁰⁹

Minthogy az abszolút jellegű fizikai kényszer kizárja a kényszerített személy cselekményének akaratlagosságát, a dogmatikailag helyes felfogás szerint a kényszerített objektíve megvalósult tevékenysége vagy mulasztása büntetőjogi értelemben *nem minősül cselekménynek*. A cselekmény hiánya pedig már eleve kizárja a bűncselekmény megvalósulását, a kényszerített bűnösségének vizsgálata így fel sem merülhet.

104 *Heller* 1945, 76-78. p.

105 *Schultheisz* 1948, 71. p.; *Tokaji* 1984, 102. p.; *Nagy* 2012, 171. p.

106 *Viski* 1959, 34. p.

107 Lásd 101. lábjegyzet.

108 *Földvári* bűncselekménytanában a tevékenységet és a mulasztást magában foglaló gyűjtőfogalom megjelölésére egyaránt használja a „magatartás” és a „cselekmény” kifejezéseket, melyek tehát azonos jelentést hordoznak. A magatartást – a redukált cselekményfogalomhoz hasonlóan – ő is két fázisból összetevődő jelenségként határozza meg: az első fázis az egyén pszichikumában zajlik és egy elhatározással zárul, a másik fázis ennek az elhatározásnak a realizálása. Bármelyik fázis hiánya kizárja a magatartást, az tehát, ami a pszichikumban zajlik, a külvilágba lépés nélkül éppúgy nem cselekmény, mint a központi idegrendszer közreműködése nélküli tisztán testi mozgás. *Földvári* 1984, 90-92. p.

109 *Földvári* 1984, 145-146. p.

Mindennek alapvetően de lege ferenda van jelentősége, az 1961. évi és a korábbi Btk.-hoz hasonlóan a Btk. sem követi ugyanis e felfogást. A Btk. a kényszer és fenyegetést a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okként szabályozza (15. §), a korábbi Btk.-val tartalmilag lényegében egyezően. A Btk. a korábbi törvényszöveghez képest csupán fogalmi pontosítást hajtott végre azzal, hogy kifejezésre juttatja, a büntethetőséget kizáró okok között – dogmatikai sajátosságaik alapján – különbség tehető aszerint, hogy a cselekmény büntetendőségét vagy az elkövető büntethetőségét zárják ki.

A Btk. miniszteri indokolása szerint a cselekmény büntetendőségét, azaz *társadalomra veszélyességét* kizárja a jogos védelem, a végszükség, valamint a jogszabály engedélye. A cselekmény büntetendőségének hiánya automatikusan kihat minden elkövetőre, ezért ezek az okok a büntetőjogi felelősség objektív akadályai. A szubjektív kizáró okok ezzel szemben az elkövető *bűnösségét* zárják ki, vagy korlátozzák. Ide sorolhatóak a gyermekkor, a kóros elmeállapot, a kényszer és a fenyegetés, valamint a tévedés. Szemben az objektív okokkal, a szubjektív ok fennállását elkövetőnként, egyedileg kell vizsgálni.¹¹⁰

A Btk. tehát az abszolút jellegű kényszer, amely kétségtelenül megfelel a 19. § (1) bekezdésében írt kényszer fogalomnak, az elkövető bűnösségét kizáró büntethetőségi akadálnak tekinti, dogmatikailag nyilvánvalóan tévesen. Kérdés persze, hogy e tévedésnek vannak-e, s ha igen, milyen konzekvenciái. A továbbiakban erre keresem a választ.

2.1. A kényszer és a fenyegetés egyes bűncselekménytani kérdései

Büntethetőséget kizáró ok fennállása esetén a jogirodalom többségi állásfoglalása szerint a tényállásszerű cselekmény megvalósításakor hiányzik a bűncselekmény egyik fogalmi ismérve, ezért bűncselekmény már az elkövetéskor sem jön létre. Ez a sajátosság különbözteti meg a büntethetőséget kizáró okokat a büntethetőséget megszüntető okoktól, melyek esetében a bűncselekmény megvalósul, azonban annak elkövetése után előálló körülmény (például elévülés) miatt az elkövető nem büntethető.¹¹¹

De lege lata tehát a büntethetőséget kizáró kényszer vagy fenyegetés hatása alatt lévő személy tényállásszerű magatartást fejt ugyan ki, azonban cselekménye nem tekinthető bűncselekménynek, így ahhoz járulékos részesi magatartás vagy utólagos bűnkapcsolat sem fűződhet.¹¹² Annak pedig, hogy a kényszer és a fenyegetés szubjektív kizáró okként nem a

¹¹⁰ 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 15. §-hoz.

¹¹¹ *Békés* 1968, 129-131. p.; *Földvári* 1984, 120-121. old.; *Belovics* 2009, 33-36. p.; *Blaskó – Lajtár – Elek* 2013, 123-124. p.

¹¹² *Karsai* 2013, 72. p.

cselekmény büntetendőségét, vagyis jogellenességét (társadalomra veszélyességét), hanem az elkövető büntethetőségét, azaz a bűnösséget zárja ki, további konzekvenciája, hogy a kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekvővel szemben a jogos védelem alapján lehet védekezni, hiszen tényállásszerű magatartása egyébként jogellenes.¹¹³

2.1.1. A kényszerítő büntetőjogi felelőssége

A jogirodalom egységes annak megítélésében is, hogy a kényszerítő (kényszert vagy fenyegetést alkalmazó) személy a beszámítási képességet kizáró kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekvő által megvalósított büntetendő cselekményért *közvetett tettesként* felel.¹¹⁴

Abban az esetben, ha a kényszer vagy fenyegetés csupán korlátozta a kényszerítettet abban, hogy az akaratának megfelelő magatartást tanúsítson, a kényszerített büntetőjogi felelőssége fennáll, azaz bűncselekményt követ el, melyért tettesként felel, a Btk. ebben az esetben csupán a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé [Btk. 19. § (2) bek.]. Egyes szerzők megállapítják, hogy a kényszerítő vagy fenyegető ilyenkor *felbujtóként* vagy *pszichikai bűnsegédként* vonandó felelősségre.¹¹⁵

Abszolút jellegű fizikai kényszer esetén megítélésem szerint a kényszerítőt a közvetett tettesi fogalmi konstrukció alapján nem lehet büntetőjogi felelősségre vonni. A Btk. 13. § (2) bekezdése [korábbi Btk. 20. § (2) bek.] szerint ugyanis **közvetett tettes az, aki a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását e cselekményért (...) kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető (...) személy felhasználásával valósítja meg.** Abszolút fizikai kényszer alkalmazásakor viszont a kényszerített objektíve megvalósult tevékenysége vagy mulasztása büntetőjogilag nem tekinthető cselekménynek, azaz nincs olyan személy, akinek a kikényszerített *cselekménye* a közvetett tettes által megvalósítani kívánt szándékos bűncselekmény elkövetési magatartásává válhatna. *Szomora Zsoltéval* egyező állásponatom szerint cselekmény kifejtése nélkül az ember valójában semmiben sem különbözik egy egyszerű fizikai eszköztől, és nincs különbség aközött, hogy a tettes egy embert vagy egy tárgyat használ eszközként tettének megvalósítására.¹¹⁶ Mindebből következően az abszolút jellegű fizikai kényszert alkalmazó személy nem közvetett, hanem *önálló (közvetlen) tettesként* vonandó felelősségre az objektíve a kényszerített által megvalósított tevékenység

113 Nem jogellenesnek tekintett támadással szemben jogos védelemmel nem, csupán a szigorúbb szabályozási követelményeket támasztó végszükség (Btk. 23. §) alapján lehetne védekezni.

114 Békés 1968, 151. p.; Földvári 1984, 147. p.; Sántha 2007, 208. p.; Gellér 2008, 191. p.; Belovics 2012a, 235. p.; Blaskó – Lajtár – Elek 2013, 136. p.; Kónya 2014a, 106. p.

115 Gellér 2008, 191. p.; Belovics 2012a, 235. p.

116 Szomora 2002, 26. p.

vagy mulasztás miatt. Ahogyan *Heil* is helytállóan megfogalmazza, a „kényszerítő lesz a tettes, a physicali elkövető pedig csak az ő eszköze. A dolog épen úgy áll, mintha a kényszerítő maga saját kezével vagy egy élettelen eszközzel követte volna el a kérdéses cselekményt.”¹¹⁷

E felfogás véleményem szerint a jogos védelem megítélése kapcsán is értékesíthető. Mint láttuk, a Btk. a büntethetőséget kizáró kényszerszert és fenyegetést nem jogellenességet, hanem az elkövető bűnösségét kizáró oknak tekinti, ami alapján a jogirodalom alappal állapítja meg, hogy az ilyen kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekvővel szemben a jogos védelem szabályai szerint lehet védekezni. Ha elfogadjuk azonban, hogy az abszolút jellegű fizikai kényszer kizárja a cselekmény megvalósulását, ebből következik, hogy a kényszerített tevékenysége (mulasztása) nem tekinthető jogellenes cselekménynek, ergo jogtalan támadásnak sem. Azonban, ha a kényszerített nem jogtalan támadó, vele szemben látszólag nem is lehet jogos védelmi helyzetbe kerülni. E probléma megoldásához a fenti okfejtés megítélésem szerint kellő alapot nyújt: a kényszerített csupán akarat nélküli eszköz a kényszerítő kezében, nem több, mint egy egyszerű pisztoly vagy kés. Valójában tehát a kényszerítő a jogtalan támadó, a felhasznált személlyel szemben kifejtett védelmi cselekményt pedig a kényszerítő jogtalan támadásával szembeni jogos védelemként lehet és kell is megítélni.

Az abszolút fizikai kényszerrel szemben a relatív jellegű fizikai kényszer és a fenyegetés nem küszöböli ki a kényszerített magatartásának cselekményi jellegét, hiszen egyik sem szünteti meg a kényszerített és cselekménye közötti akaratit kapcsolatot. Ezért relatív fizikai kényszer és fenyegetés alkalmazása esetén helyes a kényszerítő közvetett tettesi konstrukció alapján történő felelősségre vonása, az általa kényszerített személy ugyanis cselekményt fejt ki, mely a kényszerítő által megvalósítani kívánt szándékos bűncselekmény elkövetési magatartása.¹¹⁸ Az persze e helyütt is hangsúlyozandó, hogy mindez de lege ferenda bír jelentőséggel, a relatív jellegű fizikai kényszerszert és az akaratot hajlító fenyegetést ugyanis a jogalkotó nem tekinti a bűncselekmény megvalósulását kizáró oknak [Btk. 19. § (2) bek.]. De lege lata tehát aki a bűncselekményt az akaratnak megfelelő magatartást korlátozó kényszer vagy fenyegetés hatása mellett követi el, önálló tettesként maga felel. A kényszerítő ebben az esetben valóban csupán felbujtónak tekinthető, mivel az általa alkalmazott kényszer vagy

¹¹⁷ *Heil 1885-1886*, 395. p.

¹¹⁸ Ezért lehet csupán részben egyetérteni *Mészáros Ádámmal*, aki úgy véli, hogy a redukált cselekményfogalmat alapul vevő rendszerekben az akaratot megtörő erőszak vagy fenyegetés esetén nem valósul meg büntetőjogi értelemben cselekmény, így a felhasznált személy sem valósít meg büntetőjogilag értékelhető cselekményt, az őt felhasználó ezért közvetlen tettesként felel. E felfogás hiányossága, hogy az abszolút jellegű kényszerszert csupán az akaratot megtörő erőszakra szűkíti, illetve a fenyegetésnek is cselekményt kizáró hatást tulajdonít, mellyel az valójában nem rendelkezik (lásd *Mészáros 2012*, 13. p.)

fenyegetés *mint rábírás* nem volt olyan fokú és hatású, hogy kizárta volna az akaratnak megfelelő magatartás tanúsítására való képességet. Az ilyen jellegű kényszerítés megítélésem szerint is aggálymentesen értelmezhető a rábírás fogalmi keretein belül, a rábírás ugyanis – ahogyan *Csemege* rámutatott – „(...) kapcsolatban van az *erő eszméjével*, mely kifejtetik arra nézve, hogy valamely elhatározás keletkezzék (...) reábírás tehát a pszichikai erő olyatén és *oly foku* alkalmazása, mely *képes volt előidézni* azon eredményt, vagy is azon elhatározást, mely a büntett elkövetésének szellemi oka volt.”¹¹⁹ E megokolást csak annyiban egészítem ki, hogy rábírás a pszichikai mellett fizikai erővel való kényszerítés formájában is történhet.

Azt a megállapítást ellenben, mely szerint a kényszerítő a felhasznált személy tettességének megállapítása mellett esetleg pszichikai bűnsegédnek minősülhetne,¹²⁰ vitatom. A bűnsegéd szerepe ugyanis az, hogy a bűncselekmény elkövetéséhez segítséget nyújtson. A felhasznált személy kényszerítése pedig véleményem szerint nem értelmezhető a neki a bűncselekmény elkövetéséhez való segítségnyújtásként. Általánosan elfogadott, hogy a felbujtás a pszichikai bűnsegélytől a tettesre gyakorolt hatásában különbözik. A felbujtás szándékkiváltó hatású, az szolgáltatja a döntő motívumot a tettes szilárd akaratelhatározásának létrejöttéhez, ezzel szemben a pszichikai bűnsegély csupán szándékerősítő hatású, a tettesben már meglévő akaratelhatározást erősíti tovább.¹²¹ Ha a tettesben megszületett a szilárd akaratelhatározás valamely bűncselekmény elkövetésére, e deliktum végrehajtására őt már nem lehet kényszeríteni, hiszen nem állíthatjuk, hogy nem az akaratelhatározása szerinti magatartást tanúsította, amikor ezt a bűncselekményt végül megvalósította. Példával megvilágítva: **A** elhatározza, hogy újságcikkben megrágalmazza a választási kampányban induló **B**-t, hogy így csökkentse választási esélyeit. **B** egyben **C** haragosa is, akit **C** nyilvánosan be akar sározni. **C**, aki **A** munkáltatója is, elbocsátással fenyegeti meg **A**-t arra az esetre, ha nem jelentet meg egy valótlan tartalmú újságcikket a **C**-nek tulajdonított nemi erőszakról. **A** már eleve elhatározta a rágalmazást, így amikor megjelenteti a rágalmazó cikket, saját akaratelhatározását valósítja meg, ebben **C** fenyegetése nem korlátozta őt. **C** fenyegetése legfeljebb megerősítette elhatározását, de semmiképpen sem kényszerítette őt arra, amit már eleve szándékában állt megtenni. **A** cselekménye tehát nem értelmezhető a kényszer/fenyegetés relációjában, önálló tettese egy általa elhatározott és megvalósított rágalmazásnak, melynek **C** valóban lehet pszichikai bűnsegéde, de nem azért, mert ő kényszerítette volna **A**-t, hanem mert **C** törekvése **B** megrágalmazására fokozhatta saját szándékának megvalósítását.

119 Indokolás. V. Fejezet. A részesség. A felbujtó.

120 Lásd 115. ljt.

121 Kádár – Kálmán 1966, 574. p.; Tokaji 1980, 276. p.; Földvári 1984, 194. p.; Belovics 2012e, 335. p.; Polt 2013, 112. és 115. p.

A kényszerítő büntetőjogi felelősségre vonásával kapcsolatosan szükségesnek tartom még annak hangsúlyozását, hogy a kényszerítő nem minden esetben tartozik felelősséggel a kényszerített személy által megvalósított büntetendő cselekményért. A BH 1998. 111. számon közzétett eseti döntés tényállásának lényege szerint az I. r. terhelt az általa végrehajtott ölési cselekményt követően felszólította a fk. II. r. terheltet arra, hogy a földön talált zoknival az ujjlenyomatokat törölje le. Mivel erre a II. r. terhelt nem volt hajlandó, az I. r. terhelt öléssel fenyegette meg, aminek hatására a megfélemlített II. r. vádlott a nyomokat az egész lakásban letörölte. A megyei bíróság által emberöléssel kapcsolatban elkövetett bűnpártolás büntette miatt elítélt II. r. terheltet a Legfelsőbb Bíróság büntethetőséget kizáró fenyegetés miatt – helyesen – felmentette, míg az I. r. terhelt felelősségét minősített emberölés büntetében állapította meg. Ebben az esetben nem került sor a kényszerítő II. r. terhelt által megvalósított büntetendő cselekmény miatti közvetett tettesi felelősségre vonására, hiszen a bűnpártolás elkövetője tettesként nem lehet az alapcselekmény elkövetője.¹²²

A bűnpártoláshoz hasonló természetű bűnkapcsolatok esetén, melyek tipikusan egy más által elkövetett alapcselekménnyel összefüggésben valósulhatnak meg (például orgazdaság, pénzmosás), az alapcselekménynek a kapcsolódó bűnkapcsolati deliktum végrehajtására kényszerítő elkövetőjét nem lehet egyben a járulékos bűncselekmény közvetett tetteseként is felelősségre vonni. Ilyenkor legfeljebb a kényszerítő felbujtói büntetőjogi felelőssége állapítható meg, ha a kényszer vagy fenyegetés csupán az akaratot korlátozó jellegű volt,¹²³ illetőleg a kényszerítő felel a kényszer vagy fenyegetés alkalmazásával a kényszerített szemben megvalósított bűncselekmény (például testi sértés, személyi szabadság megsértése) tekintetében.

2.1.2. Kritikai megjegyzés a büntethetőséget kizáró okok szabályozásához

Megítélésem szerint az, hogy a korábbi Btk. – a további differenciálást mellőzve – büntethetőséget kizáró okok cím alatt szabályozta a kényszer és a fenyegetést (illetve a büntetőjogi felelősségre vonás ide sorolt további akadályait), nemkívánatos büntető eljárásjogi, és bizonyos vonatkozásban büntető anyagi jogi következményekkel jár(t). A jogirodalom által egységesen a bűncselekményi minőséget kizárónak tekintett büntethetőséget kizáró okok hatályosulása esetén ugyanis a bírói gyakorlat konzekvensen nem bűncselekmény

¹²² *Belovics 2012f*, 75. p.

¹²³ *Vö. Belovics 2012f*, 75. p.; BH 1989. 256.; ellentétesen *Ambrus 2014*, 284-285. p.

hiányában, hanem büntethetőséget kizáró ok fennállása miatt hozott felmentő ítéletet.¹²⁴ Ennek oka feltehetően a büntetőeljárás törvény és a büntető törvény közötti, látszólag diszharmonikus szabályozásban keresendő. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) és elődje, az 1973. évi I. törvény (a továbbiakban korábbi Be.) is külön nevesíti a büntetőeljárás akadályok között a bűncselekmény hiányát és a büntethetőséget kizáró ok fennállását,¹²⁵ ami joggal veti fel a kérdést: ha büntethetőséget kizáró ok fennállása esetén már maga a bűncselekmény sem valósul meg, miért tekinti a büntetőeljárás jog a büntetőeljárás megindítását, illetve folytatását kizáró, önálló körülménynek a büntethetőséget kizáró ok hatályosulását. A büntetőeljárás törvény ezzel kétségtelenül azt a látszatot kelti, mintha a büntethetőséget kizáró okok a bűncselekményi minőséget érintetlenül hagynák.

A Be. (korábbi Be.) és a Btk. (korábbi Btk.) közötti ellentmondás azonban nézetem szerint csupán látszólagos. A korábbi és az 1961. évi Btk. által a büntethetőséget kizárónak tekintett okok ugyanis dogmatikailag nem alkottak homogén rendszert, s e cím alá tartoztak olyan körülmények is, melyek sem a jogellenességet (társadalomra veszélyességet), sem a bűnösséget nem küszöbölték ki (mint például a magánindítvány hiánya).¹²⁶ Ahhoz tehát, hogy az ilyen jellegű okok fennállása esetén se lehessen büntetőeljárást indítani, vagy a már folyamatban lévő eljárást meg kelljen szüntetni, szükség volt a büntethetőséget kizáró ok, mint külön akadály nevesítésére a büntetőeljárás törvényben. És ezen a helyzeten sajnálatosan nem változtatott a Btk. sem, helyesen írja *Karsai*, hogy a 15. § h) pontjába foglalt egyéb okok dogmatikailag heterogén természetűek lehetnek, ide tartozhat az elvárhatóság hiánya, a katonákra vonatkozó büntethetőségi akadály (Btk. 130. §), a diplomáciai mentesség, valamint azon másodlagos büntethetőséget kizáró okok, mint például a Btk. 3. § (3) bekezdése szerinti büntetőeljárás legfőbb ügyész általi elrendelése.¹²⁷

A büntethetőséget kizáró okok egységes törvényi rendszerezése tehát elmaradt, a 15. § h) pontja alá sorolt büntethetőségi akadályok közül – szemben a többségi jogirodalmi nézettel – ma is vannak olyan okok, melyek nem küszöbölik ki a bűncselekményi jelleget, csupán a szó tulajdonképpeni értelmében a büntethetőséget zárják ki. A legfőbb ügyész döntésének hiánya például aligha szünteti meg a bűncselekményi minőséget, így ez esetben a büntetőeljárás megindítását megtagadni (a feljelentést elutasítani) továbbra is büntethetőséget kizáró ok

124 A kényszer és fenyegetés vonatkozásában BH 1998. 11.; a jogos védelem vonatkozásában pl.: EBH 2009. 1938., BH 2004. 92., BH 2004. 44., BH 2003. 394., BH 1994. 231.; a végszükség vonatkozásában pl.: BJD. 164.; a tévedés vonatkozásában pl.: EBH 2005. 1289., BH 1997. 271.

125 Be. 6. § (3) bekezdés a) és c) pontja, illetve korábbi Be. 13. § a) és c) pontjai.

126 Ezeket a körülményeket nevezte *Nagy Ferenc* másodlagos büntethetőségi akadályoknak. *Nagy 2001*, 230-246. p.

127 *Karsai 2013*, 72-73. p.

fennállására [Be. 174. § (1) bekezdés c) pont] alapozva lehet. Azt pedig láttuk, hogy ez a szabályozás oda vezetett, hogy a bíróságok nem differenciáltan, hanem büntethetőséget kizáró ok megállapíthatósága esetén lényegében e jogcímre hivatkozással hoztak felmentő ítéleteket,¹²⁸ s nincs rá garancia, hogy ez a Btk. hatálybalépésével lényegileg változni fog.¹²⁹

Bár a végső hatása a büntethetőséget kizáró okra és a bűncselekmény hiányára alapított felmentésnek is azonos, eltérő morális tartalmat hordoznak. Egyáltalán nem mindegy, hogy valakiről azt mondja ki a bíróság, hogy az általa elkövetett cselekmény nem bűncselekmény, vagy azt állapítja meg, hogy a büntethetősége kizárt, ami – legalábbis a közvélemény számára – azt jelentheti, egyébként bűncselekményt követett el, csupán ezért nem büntethető. De az elméleti tisztaság és a morális tartalom mellett jogi jelentősége is van annak, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás bírói lezárására milyen jogcím alapján kerül sor. A Be. 331. § (4) bekezdése [korábbi Be. 214. § (4) bekezdése] szerint, ha a felmentés alapja büntethetőséget kizáró ok, a bíróság például elkobzást vagy vagyoneklobzást rendelhet el, amit bűncselekmény hiányában történő felmentés esetén alapvetően nem tehet meg.¹³⁰

Kíváncsún lennének tehát a büntethetőségi akadályok olyan törvényi rendszerezése, mely egyértelművé teszi, hogy a büntethetőséget kizáró okok közül melyek azok, amelyek a büntethetőséget, egész pontosan a büntetőjogi felelősséget a bűncselekményi minőség kiküszöbölésével zárják ki [pl.: a jelenlegi 15. § a) – g) pontjai; az elvárhatóság hiánya; az előjáró parancsa, ha a katona nem tudja, hogy bűncselekményt követ el], s melyek azok, amelyek másodlagos büntethetőséget kizáró okként a bűncselekmény létrejöttét nem befolyásolják. Ezzel a szabályzással lehetne elérni a legbiztosabban a bűncselekmény hiányára történő hivatkozással történő felmentést (nyomozás megszüntetést) az e minőséget kizáró ok hatályosulásakor.

2.2. Részösszegzés

¹²⁸ A hivatkozott bírósági döntésekben a korábbi Be. 214. § (3) bekezdés c) pontja, illetve a Be. 6. § (3) bekezdés c) pontja alapján.

¹²⁹ Éppen ennek ellenkezője tapasztalható: hiába mondta ki például a Kúria a 4/2013. számú jogegységi határozatában a jogos védelem kérdései kapcsán, hogy „az a cselekmény, amelyet a védekező a jogtalan támadás elhárítása érdekében kifejt, – s az megvalósíthatja a Különös Rész valamely törvényi tényállását – nélkülözi a társadalomra veszélyességet, s ezáltal bűncselekményt nem valósít meg”, a BH 2015. 179. számon közzétett eseti döntésében jogos védelem címén mégis a Be. 6. § (3) bekezdés c) pontjára, azaz büntethetőséget kizáró ok fennállására és nem bűncselekmény hiányára hivatkozással hozott felmentő ítéletet.

¹³⁰ A kivételt a gyermekkor és a kóros elmeállapot jelentheti [A korábbi Btk.-val egyező tartalommal Btk. 72. § (4) bek. a) pont és 75. § (2) bek. a) pont.]

A Btk. az abszolút jellegű kényszer és a vis absoluta hatású fenyegetést bűnösséget kizáró oknak tekinti, míg a Btk. 19. § (1)–(2) bekezdéseinek összevetéséből levezethetően az akaratot hajlító (relatív jellegű) kényszer és az ugyanilyen hatású fenyegetést nem tartja a bűncselekményi minőséget kiküszöbölő oknak, ellenben jelentős enyhítő körülménynak tekinti, esetükben lehetővé teszi a büntetés korlátlan enyhítését.

De lege lata a vis absoluta jellegű kényszer vagy fenyegetést alkalmazó személy a kényszerített által megvalósított büntetendő cselekmény miatt közvetett tettesként felel, míg akaratot hajlító kényszer vagy fenyegetés esetén a kényszerített tettesi minőségben, a kényszer vagy fenyegetés alkalmazója pedig felbujtóként vonandó büntetőjogi felelősségre.

Az általam helyesnek vélt felfogás ezzel szemben, hogy abszolút jellegű fizikai kényszer esetén büntetőjogi értelemben vett cselekmény sem valósul meg, míg a relatív jellegű kényszer és a fenyegetés az elvárhatóság hiánya miatt kizárja a bűnösséget. Abszolút jellegű fizikai kényszer alkalmazása esetén a kényszerítő önálló tettesként vonandó büntetőjogi felelősségre az objektíve a kényszerített által megvalósított tevékenység vagy mulasztás miatt, míg a relatív kényszer és fenyegetést alkalmazó személy közvetett tettesi minőségben felel.

Mind az abszolút, mind az akaratot hajlító kényszer, illetve fenyegetés hatása alatt cselekvővel szemben helye van jogos védelemnek, melyet abszolút jellegű kényszer esetén a kényszerítő jogtalan támadásával szembeni védekezésként kell felfogni, mely jogtalan támadásnak a kényszerített csupán eszköze.

3. A kényszer és a fenyegetés de lege ferenda

A kényszer és a fenyegetés mint büntethetőségi akadályok elméleti áttekintő vizsgálata alapján törvényi szabályozásuk komoly hiányérzetet kelt. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy nem ez a Btk. fő problémája, mégis, amennyiben a jogalkotó elérkezettnek látja majd az időt a törvény revíziójára, mindenképpen javasolható a Btk. 19. §-ának felülvizsgálata.

A Btk. hosszas kodifikációjának különböző stációi során több szabályozási koncepció is született a kényszerre és a fenyegetésre vonatkozóan. A *Ligeti Katalin* által közreadott általános részi tervezet két lehetséges modellt is felvázolt. Az egyik – több európai kódex mintájára – kirekesztette volna a kényszer (amit, mint már említettem, *Ligeti* az erőszak fogalmára kívánt cserélni) és a fenyegetést mint büntethetőséget kizáró okokat a büntető törvényből azzal az indokkal, hogy a hatásukra elkövetett cselekményért való felelősség a szándékosság keretében is elbírálnak, mivel a kényszer és a fenyegetés a cselekvő személy

akarátát kizárják.¹³¹ Ez a megoldás nézetem szerint akkor is aggályos lenne, ha eltekintünk attól, hogy a kényszer és a fenyegetés dogmatikai természetét nyilvánvalóan eltérően fogja fel az itt kifejtett koncepciótól.¹³² Számomra kérdéses, hogyan lehetne ez esetben felelősségre vonni a kényszerítőt az objektíve a kényszerített által megvalósított magatartásért. Közvetett tettesként vélhetően nem, hiszen a Btk. közvetett tettesre vonatkozó legáldefiníciója kifejezetten nevesíti a kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető személy felhasználását, amennyiben azonban a törvény nem ismeri el önálló büntethetőségi akadályként azokat, a közvetett tettesség fogalmán belül sem lesznek értelmezhetőek.¹³³ Tettesként ugyancsak bizonytalan lenne a kényszerítő felelősségre vonása, a Btk. szerint ugyanis tettes az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja [Btk. 13. § (1) bek.], relatív fizikai kényszer és fenyegetés esetén azonban a kényszerítő nem saját személyében, hanem közvetetten követi el a deliktumot, a tényállást nem ő, hanem a kényszerített valósítja meg. A kényszer és a fenyegetés Btk.-ból való kiiktatása tehát, a kényszerítő felelősségre vonásának biztosítása érdekében a tettesség konstrukciójának olyan átalakítását is igényelné, ami egyébként tökéletesen feleslegesnek mutatkozik.¹³⁴

Ligeti másik elképzelése szerint a kényszert és a fenyegetést továbbra is büntethetőséget kizáró okként szabályozná a törvény, azonban az *arányosság* ismervének meghatározásával. Az arányosság mércéje megkövetelné a jogalkalmazótól, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás kizártságának megállapítása során ne pusztán a kényszer és fenyegetés mértékét, súlyosságát vizsgálja, hanem azt vesse össze a kényszerített által annak hatására elkövetett büntetendő cselekmény súlyával.¹³⁵

A kényszer és a fenyegetés arányosságának vizsgálatára korábban már *Geller* is felhívta a figyelmet. Felfogása szerint a büntethetőséget kizáró okként érvényesülő kényszer és

¹³¹ *Ligeti 2006*, 23. p.

¹³² Az általam képviselt álláspont szerint az abszolút fizikai kényszer már a cselekményt kizárja, a relatív fizikai kényszer és a fenyegetés pedig nézetem szerint legfeljebb az egyenes szándékot zárhatja ki, az eshetőleges szándékot azonban, melynek akarati-érzelmi oldalát a belenyugvás jellemzi, (ami akkor is fennforog, ha az elkövető szívesebben venné, ha magatartásának következménye esetleg elmaradna, de ez részéről pusztán megalapozatlan óhaj), nem. Az a példában említett banktisztviselő, aki gyermeke életét féltve teljesíti a kényszerítő utasítását és milliós összeget utal a megadott számlára, nyilvánvalóan belenyugszik magatartása következményeibe, így a szándékosság körében véleményem szerint nem lehetne kizárni büntetőjogi felelősségét. A szándékosság akarati-érzelmi oldaláról lásd *Nagy 2014*, 179-180. p.; *Vö. Földvári 1984*, 112-113. p.

¹³³ A kényszer vagy fenyegetés hatására cselekvő ugyanis nem a kényszer vagy fenyegetés miatt nem büntethető, hanem a szándékosság hiánya okán.

¹³⁴ A német Btk. alapján, mely valóban nem tartalmazza a kényszert és a fenyegetést, mint büntethetőséget kizáró okokat, a német jogalkalmazó nem találkozik a kényszerítő büntetőjogi felelősségre vonásának e problémájával. Az StGB 25. §-a szerint ugyanis tettes az, aki a bűncselekményt saját maga vagy *más által* követi el. Az StGB tehát a közvetett tettességet is a tettesség egyik formájaként fogalmazza meg, ezzel pedig nem hagy kétséget afelől, hogy a kényszerrel vagy fenyegetéssel megvalósuló közvetett tettesség is belefér a tettes kategóriájába. *Vö. Szomora 2002*, 27-28. p.

¹³⁵ *Ligeti 2006*, 23. p.

fenyegetés eleme a végszükségre jellemző másként el nem háríthatóság, és a jogos védelmi értelemben felfogott arányosság.¹³⁶ Az arányosság mércéjének a kényszer és fenyegetés szabályozásába történő beépítését *Wiener A. Imre* is szükségesnek tartotta, az általa megfogalmazott de lege ferenda javaslat szerint: „nem büntethető, aki az elkövetett büntetendő cselekménnyel arányos olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt cselekszik, amely miatt képtelen az akaratának megfelelő magatartásra.”¹³⁷

A nemzetközi büntetőjog is a kényszer és a fenyegetést a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma révén [31. cikk 1. d) pont] büntethetőségi akadályként ismeri el és megköveteli, hogy az erre hivatkozó személy közvetlen halállal, illetve folyamatos vagy közvetlen súlyos testi sértéssel fenyegető kényszer hatására, szükségszerűen és indokoltan cselekedjen, és ne szándékozzon nagyobb sérelmet okozni annál, mint amelynek elkerülésére törekedett.¹³⁸ Az arányossági követelmény tehát a Statútumban is hangsúlyosan megjelenik az indokolt cselekvés – ami azt jelenti, hogy a cselekmény nem okoz aránytalan következményeket –, illetve a nagyobb sérelem okozása tilalmának előírása révén.¹³⁹

A kényszer és fenyegetés mint büntethetőségi akadály alkalmazásának kérdése felmerült a volt jugoszláviai ad hoc büntető bíróság előtt folyó Erdemovic-ügyben is, melyben az egyszerű közkatonaként szolgáló vádlott mintegy hetven boszniai férfit és fiút őlt meg parancsnoka utasítására, aki a parancs megtagadása esetére lelövésével fenyegette meg. Az elsőfokú tanács megállapította, hogy a kényszer és fenyegetés kizárhatja a büntethetőséget, amennyiben a cselekményt közvetlen és súlyos veszély hatására követték el, a menekülés más megfelelő módja nem állt fenn, és a kényszer hatására elkövetett cselekmény nem aránytalan a fenyegetés súlyához képest.¹⁴⁰ Látható, hogy az arányossági követelmény az elsőfokú bíróság értelmezésében is központi helyen szerepel a kényszer és fenyegetés mint büntethetőségi akadály szempontrendszerében.¹⁴¹

136 *Wiener 2000*, 95. p. *Gellér* e felfogását természetesen még a korábbi Btk. hatálya alatt, annak szabályozásához képest fejtette ki.

137 *Wiener 2003*, 110. p.

138 *Mészáros 2015*, 242. p.

139 *Sántha 2012*, 44. p.

140 *Sántha 2012*, 43-44. p.

141 Az más kérdés, hogy a bíróság fellebbviteli tanácsa úgy foglalt állást, hogy amennyiben a kényszer hatása alatt az elkövető kiemelkedő súlyú bűncselekményt – így például ártatlan civilek legyilkolását – követ el, a kényszer büntethetőséget kizáró okként nem, csupán enyhítő körülményként vehető figyelembe. *Sántha 2012*, 44. p. Az ügy fellebbviteli bírói közül *Cassese* véleménye szerint egyébként a kényszer és fenyegetés még emberölés esetén is kizárja a büntethetőséget, amennyiben a kérdéses cselekményt élet vagy testi épség elleni közvetlen és súlyos fenyegetés hatása alatt követték el, nem volt megfelelő lehetőség e hátrányok elkerülésére, a fenyegetés hatása alatt elkövetett cselekmény nem volt aránytalan a fenyegetéshez képest, illetve a kényszer és fenyegetést eredményező helyzetet nem a kényszer és fenyegetés alatt álló személy hozta létre önkéntesen. *Gellér 2000*, 112-113. p.

Az arányosság kritériumának kodifikálását – és ezzel együtt természetesen a kényszer és a fenyegetés törvényi szabályozását – magam is szükségesnek vélem. A Btk. koncepciója szerint a büntethetőséget kizáró kényszer és fenyegetés képtelenné teszi a kényszerítettet az akaratának megfelelő magatartásra. Ebben a felfogásban persze az arányosságnak a büntetőjogi felelősség kizárásához való megkövetelése számomra kifejezetten igazságtalannak és méltánytalannak tűnne. Ha egyszer a kényszerített *képtelen* az akaratának megfelelően cselekedni, azaz nincs lehetősége másként cselekedni ahhoz képest, mint amire kényszerítik,¹⁴² milyen erkölcsi, morális stb. alapon tehető neki szemrehányás az elkövetett tettetért akár arányos volt a vele szemben kifejtett kényszer, fenyegetés súlyosságával, akár nem. *Wiener* javaslatát e tekintetben tehát nem tartom elfogadhatónak. A kényszer és a fenyegetés általam helyesnek vélt felfogása mellett ellenben az arányosság már ellentmondásmentesen jelenhet meg a törvényi szabályozásban a (felismerési és az akarati képességet sem kizáró) relatív jellegű fizikai kényszer és a fenyegetés vonatkozásában.¹⁴³

Az arányosságnak a kényszer és fenyegetés feltételrendszerébe való beépítése megítélésem szerint mindenben követhetné a *végsszükség* [Btk. 23. § (1)–(2) bek.] szabályozását. Ennek indoka a két jogintézmény dogmatikai hasonlósága. Ezt a hasonlóságot klasszikus jogirodalmunk olyan fokúnak vélte, hogy *Heil* a Csemegi-kódex 77. §-a szerinti „kényszerítést” tulajdonképpen a végsszükség egyik formájának tartotta, a kettő közötti különbséget csupán abban látta, hogy a „kényszerítésnél” más személy idézi elő, míg a végsszükség esetén másként keletkezik a veszélyhelyzet.¹⁴⁴ *Werner* szerint is, bár az ellenállhatatlan erő nem, de a fenyegetés akár tágabb értelemben vett végsszükségként is leírható, mely a szorosan értelmezett végsszükségtől abban különbözik, hogy más személy által előidézett veszélyt tételez fel, míg a szoros értelemben felfogott végsszükség rendszerint és közvetlenül nem egyéni cselekvés által jön létre.¹⁴⁵ *Werner* ezzel egyértelműen *Csemegi* felfogását követte.¹⁴⁶ A fenyegetést *Vámbéry* is a végsszükség sajátos eseteként határozta meg,¹⁴⁷ *Pauler* és *Kautz* pedig a fenyegetést és a végsszükséget a lélektani kényszer tárgyalása kapcsán, mint az azt előidézhető két okot említik azzal, hogy a fenyegetés forrása más személy, míg a végsszükséget a körülmények szülik.¹⁴⁸

142 BH 2014. 361. [59] - [60]

143 Abszolút jellegű fizikai kényszer esetén az arányosság kritériuma – cselekmény hiányában – eleve nem értelmezhető.

144 *Heil* 1911, 140. p.

145 *Werner* 1881, 152. p.

146 Indokolás. A 79. §-hoz.

147 *Vámbéry* 1913, 194. p.

148 *Pauler* 1872, 239. p.; *Kautz* 1873, 182. p.

A kényszer és a fenyegetés, illetve a végszükség (szükséghelyzet) lényegében egységes jogintézményként jelenik meg a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumában is, elhatárolásuk alapja pedig, hogy kényszer esetében az életet, illetve testi épséget fenyegető veszélyhelyzetet egy másik személy idézi elő, a szükséghelyzetet ellenben külső körülmények, például természeti erők keletkeztetik.¹⁴⁹

Annak ellenére, hogy a jelenkori hazai jogirodalom alapvetően nem tulajdonít jelentőséget a két jogintézmény összefüggésének, a relatív jellegű fizikai kényszer és a fenyegetés abban feltétlenül megegyezik a végszükséggel, hogy az alapjukat egy olyan kényszerhelyzet (veszély) jelenti, melyből az abba jutott menekülni akar, ennek érdekében azonban egy, a büntetőjog által egyébként pönalizált cselekményt valósít meg. A kényszerített és a végszükségben lévő is felismerési és akarati képessége birtokában van, választási lehetősége nincs kizárva, csupán korlátozott. *Földvárival* egyetértve úgy vélem, az elemi igazságérzetnek csak akkor felel meg a kényszerített viselkedése is, szemrehányás csak akkor nem tehető neki, ha az őt fenyegető helyzetből nem aránytalanul súlyosabb sérelem okozásával igyekszik kikerülni.¹⁵⁰ Amennyiben tehát a jogalkotó a végszükség esetén csak az arányos sérelem [Btk. 23. § (1) bek.], vagy az ijedtségből vagy menthető felindulásból fel nem ismert nagyobb sérelem [Btk. 23. § (2) bek.] okozását ismeri el a büntetőjogi felelősséget kizáró feltételnek, elvárható, hogy mindezt a kényszer és fenyegetés kapcsán is megkövetelje.

A szegedi büntetőjogi iskola felfogása alapján *Nagy de lege ferenda* javaslata az elvárhatóság talajáról szabályozná a relatív jellegű fizikai kényszert és a fenyegetést a következők szerint: „nem büntethető, aki a cselekményt olyan kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, ami miatt nem várható el tőle a jogszerű magatartás.”¹⁵¹ E javaslat feltétlen erénye, hogy kirekeszti a kényszer és fenyegetés fogalmából az akaratnak megfelelő magatartásra való képtelenség kritériumát, mellyel az itt kifejtettek szerint sem a relatív fizikai kényszer, sem a fenyegetés nem jellemezhető, s e büntethetőségi akadályok dogmatikai természetének megfelelően az elvárhatóság hiányára alapítja a felelősség kizárását. Hiányossága azonban az arányosság követelményének figyelmen kívül hagyása. Megítélésem szerint a kényszer és fenyegetés dogmatikailag helyes, egyben méltányos és igazságos szabályozásához a *Nagy* által megfogalmazott javaslatnak az arányossági követelménnyel való ötvözésével juthatunk, például a következőképpen: „Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt olyan fizikai kényszer vagy fenyegetés hatása alatt követi el, ami miatt nem várható el tőle a jogszerű magatartás, feltéve, hogy cselekményével nem okoz nagyobb

¹⁴⁹ *Sántha* 2012, 44-45. p.

¹⁵⁰ *Földvári* 1984, 146. p.

¹⁵¹ *Nagy* 2014, 272. p.

sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett. Nem büntethető az sem, aki azért okoz nagyobb sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett, mert ijedségből vagy menthető felindulásból nem ismeri fel a sérelem nagyságát.”

Az arányosság törvényi megfogalmazása azzal a további előnnyel is jár, hogy kijelöli egyben a fenyegetés határait is. Nincs szükség tehát arra, hogy az általános fenyegetés-fogalomhoz [Btk. 459. § (1) bek. 7. pont] képest a jogalkotó a kényszer és fenyegetés szabályozásában taxatív megjelölje, mely jogi tárgyak (például élet, testi épség, vagyon stb.) sérelmének kilátásba helyezése teszi relevánssá a fenyegetést. Az arányosság mércéje nyilvánvalóan kizárja például a vagyonra vonatkozó fenyegetéssel élet elleni cselekményre kényszerített elkövető büntetlenségét. Annak azonban nem látom okát, miért ne állapíthatnánk meg az elvárhatóság hiányát abban az esetben például, amikor a főiskolai hallgató azzal a fenyegetéssel kényszeríti a női főiskolai oktatót olyan kurzuson való részvételének és sikeresen letett vizsgájának igazolására és lecke-könyvi bejegyzésére, melyen valójában nem vett részt, és nem is vizsgázott, hogy ellenkező esetben a főiskola dékánjánál valótlanul bejelenti, hogy az oktató szexuálisan zaklatta, emiatt feljelentést is tesz a rendőrségen, illetve az oktató feleségét is tájékoztatja erről.¹⁵² A fenyegetés hatókörének az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetésre szorítását egyébként azért sem tartanám indokoltnak, mert az azonos alaphelyzetet tételező végszükség esetén sem korlátozza a Btk. a menthető javak körét kizárólag ezekre az értékekre.¹⁵³

A *Gellér* által a kényszer és fenyegetés elemének tekintett, egyébként szintén a végszükségre jellemző másként el nem háríthatóság ismérve¹⁵⁴ a kényszer és fenyegetés relációjában azt fejezné ki, hogy a büntetőjog csak akkor ad felmentést a kényszerítettnek, ha a kényszerrel közvetített, illetve a fenyegetéssel kilátásba helyezett sérelem, veszély kizárólag a kényszerítőnek való engedelmisséggel volt elhárítható. Ha más, reális és biztonságos lehetősége is volt a kényszerhelyzetből menekülni, azt megszüntetni (például segítségkérés, hatósághoz fordulás stb.), a kényszerített büntetőjogi felelősséggel tartozik az elkövetett cselekményért.¹⁵⁵ Megjegyezhető még, hogy a másként el nem háríthatóság követelményét mind a '43-as Javaslat, mind a Csemegi-kódex a beszámítást kizáró fenyegetés feltételének tekintette. Véleményem szerint amennyiben a jogalkotó úgy ítéli meg, hogy végszükség

¹⁵² Az arányosság kérdését a végszükség kapcsán kimerítően tárgyalja *Karsai 2013*, 93-94. p. Ezen felül iránymutatónak tekinthető *Nagy 2014*, 217-219. p. és *Földvári 1984*, 128-129. p.

¹⁵³ A végszükség körében menthető életviszonyok a végszükségben cselekvő saját, illetve más személye, javai és a közérdek. E körbe tartozhat például az élet, testi épség, egészség, személyi szabadság, szexuális önrendelkezés, egyéb személyhez fűződő jogok, vagyon. *Karsai 2013*, 88. p.; *Belovics 2012a*, 246. p.

¹⁵⁴ A végszükségi másként el nem háríthatóság ismérvéről lásd például *Karsai 2013*, 93. p.

¹⁵⁵ Vö. Indokolás. A 77-ik §-hoz.

esetén csak a veszély másként el nem háríthatósága jogosít fel büntetőjogilag releváns (tényállásszerű) cselekmény tanúsítására, ugyanezt a mércét kell alkalmaznia a kényszer és fenyegetés vonatkozásában is. Fent megfogalmazott de lege ferenda javaslatom ugyan nem külön nevesítetten, de az elvárhatóság megfogalmazásával magában foglalja a másként el nem háríthatóság kritériumát is. A kényszerítettől ugyanis elvárható a jogszerű magatartás tanúsítása, amennyiben választási lehetősége nem szűkül a kényszerítőnek való engedelmisségre (és így a büntetőjogellenes cselekmény megvalósítására) vagy a kényszer, fenyegetés tartalmának (további) elszenvedésére.

2. RÉSZ:

AZ ERŐSZAK ÉS A FENYEGETÉS MINT OBJEKTÍV TÉNYÁLLÁSI ELEMENK

I. Fejezet.

Az erőszak és a fenyegetés kényszerhatása

Az erőszak és a fenyegetés, mint objektív tényállási elemek vizsgálatát is egy hipotézis felállításával indítom, mely a fenyegetés természetét és hatását is érintő eddigi megállapításaimból szükségszerűen következik: a fenyegetés olyan értelemben, mint az erőszak, nem hozhat létre vis absoluta fokú kényszerállapotot.

1. A vis absoluta és vis compulsiva fogalmának történeti vizsgálata

Láthattuk, a fenyegetést a tételes magyar büntetőjog a Csemegi-kódex óta ismeri és szabályozza, mégpedig a kezdetektől kétféle viszonylatban: egyrészt általános részi kategóriaként a fenyegetés beszámítást kizáró okot jelentett, amikor is a fenyegetés által annak alkalmazója mást büntetendő cselekmény elkövetésére kényszerít, melyért a kényszerített nem vonható felelősségre; másrészt a törvény Különös Részében egyes büntetteknél és vétségeknél tényállási elemként szerepelt, amikor is az elkövető más ellen fenyegetés alkalmazásával követett el büntetendő cselekményt (például erőszakos nemi közöszlést vagy rablást¹⁵⁶).

Ahogy *Vargha Ferenc* mélyreható elemzésében kimutatta, legyen akár beszámítást kizáró ok, akár egyes bűncselekmények tényállási eleme, a fenyegetés eredménye azonos volt: kényszerhelyzet létrehozása, melyben a megfenyegetett (kényszerített) egy idegen akarat, a fenyegető (kényszerítő) akaratának befolyása alá kerül, s ez (meg)akadályozza őt abban, hogy saját értékrendje, akaratát szerint cselekedjen.¹⁵⁷ A fenyegetés – és a kényszerállapot előidézésének másik, törvény által szabályozott módja, az erőszak – mértékét, mennyiségét, azt, hogy ezek alkalmazásával milyen fokú kényszerállapotnak kell bekövetkeznie, a Csemegi-kódex nem határozta meg, annak kimunkálása így a jogtudományra és a bírói gyakorlatra hárult.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Csemegi-kódex 232. §, 344. §.

¹⁵⁷ *Vargha 1892a*, 1-8. p.

¹⁵⁸ A Csemegi-kódex egyedül a 77. §-ában szabályozott *ellenállhatatlan* erő esetén rögzítette a fizikai kényszer mérvét.

1.1. A klasszikus felfogás

Az általánosan elfogadott volt a büntetőjogi diskurzusban, hogy két típusú kényszerhelyzet különböztethető meg az erőszak vagy fenyegetés által a kényszerített akaratára gyakorolt hatás szempontjából:

a) a kényszerállapot enyhébb esete, mely a kényszerített két rossz közötti választás elé állítja (az erőszak illetve fenyegetés tartalmának elszenvedése, vagy a kényszerítő által kívánt magatartás tanúsítása);

b) a kényszerhelyzet magasabb foka, a *vis absoluta*, mely nem hagy választást a kényszerítettnek, az akaratát teljes mértékben lenyűgözi.¹⁵⁹

Annak a megítélése azonban korántsem volt egységes sem a judikatúrában, sem a jogirodalomban, hogy a kényszer előidézése útján elkövetett egyes bűncselekmények megvalósulásához a kényszerállapot milyen fokát kell létrehozni az elkövetőnek (elegendő-e a kényszer enyhébb formája vagy *vis absoluta* szükséges), továbbá, hogy az akaratot lenyűgöző kényszer erőszakkal és fenyegetéssel egyaránt el lehet-e érni.

A Csemegi-kódex hatálybalépését megelőző és alkalmazásának első évtizedéhez kapcsolódó többségi jogirodalmi felfogás a *vis absoluta* alatt egyértelműen az ellenállhatatlan *fizikai* kényszer értette, amely megszünteti az akarat és a cselekvés szabadságát, míg *vis compulsivának* a választás lehetőségét meghagyó, tehát az akaratot teljesen le nem nyűgöző, de azt jelentősen korlátozó *lélektani* kényszer tekintette. A *vis absolutát* természeti erő vagy más által alkalmazott fizikai erőszak hozhatja létre, míg a *vis compulsiva* forrása alapvetően a fenyegetés.¹⁶⁰ A kényszer mértékét illetően a *vis absoluta* nyilvánvalóan magasabb fokú, hiszen az feltétlen fizikai kényszerben nyilvánul meg, míg a *vis compulsiva* nem ellenállhatatlan, a fizikai cselekvési lehetőségeket nem számolja fel.

Kérdéses, hogy a *vis absoluta/vis compulsiva* ezen elméleti konstrukciójában hol helyezhető el az erőszak útján érvényesülő azon fizikai kényszer, mely nem ellenállhatatlan. Erről régi szerzőink többsége mintha megfeledezett volna, aminek oka talán a törvényi szabályozásban keresendő. A Csemegi-kódex 77. §-ában ugyanis beszámítást kizáró okként csak ellenállhatatlan erőről és életet vagy testi épséget közvetlenül veszélyeztető, másként el nem hárítható fenyegetésről rendelkezett, ami alapján kétségtelen, hogy a *vis absoluta* az ellenállhatatlan erő, a *vis compulsiva*, a lélektani kényszer pedig a fenyegetésnek az elméleti leképeződése. A kódex tehát *expressis verbis* nem szólt a legyőzhető erőről. Mindazonáltal

¹⁵⁹ Vargha 1892a, 9-10. p.

¹⁶⁰ Vuchetich 2010, 202-203. p.; Kautz 1873, 181-182. p.; Schnierer 1873, 110-111. p.; Werner 1881, 133-134. p. és 150-151. p.; Illés 1876, 34. és 38. p.

Heil szerint a fizikai erőszak abban az esetben, ha nem minősíthető ellenállhatatlannak, alkalmas lehet a beszámítást kizáró fenyegetés, a vis compulsiva megállapítására.¹⁶¹ Hasonló megállapítást olvashatunk *Kautznál* és *Vámbérynél* is.¹⁶² Az Indokolásból az is kitűnik, hogy a vis compulsiva alatt *Csemegi* is a pszichikai erőt, illetőleg a fizikai erő által előidézett pszichikai hatást értette, ami beszámítást kizáró okot képezhet.¹⁶³ Ennek alapja megítélésem szerint annak a felismerése lehetett, hogy a kisebb fokú, tehát nem ellenállhatatlan erőszak – a vis absolutával szemben – nem számolja fel ugyan a cselekvési lehetőségeket és nem degradál pusztá eszközzé, azonban a fenyegetéshez hasonlóan pszichikai, lélektani nyomásként nehezedhet a kényszerített akaratára, melyet az erőszak folytatásától vagy fokozásától való félelem által a kényszerítő akaratának rendelhet alá.

A régi jogirodalmi felfogás ábrán szemléltetve tehát a következő volt:

1.2. Átalakuló tartalom – a rablás és zsarolás elhatárolása

A vis absoluta és vis compulsiva kérdése a legélesebben és legellentmondásosabban a rablás és a zsarolás közötti határvonal megállapítása kapcsán jelentkezett, véleményem szerint a jogalkalmazásban, de a jogirodalomban is e két bűncselekmény elhatárolása körében nyert igazán jelentőséget is. Ezek alapján úgy gondolom, hogy a vis absoluta/vis compulsiva történeti vizsgálata elválaszthatatlan a rablás és a zsarolás elhatárolásának kérdésétől.

A Csemegi-kódex a rablást és a zsarolást egy fejezetben (XXVII. Fejezet) szabályozta, a zsarolást a rabláshoz képest szubszidiárius bűncselekményként, amivel a törvény hangsúlyosan fejezte ki rokonértelműségüket.¹⁶⁴ Mindkét bűncselekmény közös ismérve,

¹⁶¹ *Heil* 1911, 136. old.

¹⁶² *Kautz* 1873, 182. p.; *Vámbéry* 1913, 194. p.

¹⁶³ Indokolás. A 77-ik §-hoz.

¹⁶⁴ A Csemegi-kódex 344. §-a szerint „Aki idegen ingó dolgot, annak birtokosától vagy birtalójától, - ez vagy más jelenlevő ellen alkalmazott erőszakkal, vagy fenyegetéssel (347. §), azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa: a rablás büntetettét követi el.” A kódex 345. §-a szerint „Rablásnak tekintetik, ha a tetten kapott tolvaj, a lopás véghezvitele, vagy a lopott tárgy megtartása végett erőszakot vagy fenyegetést használ.” A zsarolást a kódex 350. §-a szabályozta a következők szerint: „A ki azon célból, hogy magának

hogy a vagyoni jog elleni, erőszakkal vagy fenyegetéssel véghezvitt jogtalan támadást jelent, mely egyszersmind a személyi, cselekvési szabadságot is sérti. A rablás elkövetési tárgya azonban csak idegen ingó dolog lehet, míg a zsarolásé emellett lényegében bármilyen vagyoni érték. Ezen felül a rablás elkövetési magatartása (célcselekménye) az idegen ingó dolog elvétele, míg a zsarolásé a megtámadott személy cselekvésre, tűrésre vagy elhagyásra kényszerítése. A törvény különbséget tesz továbbá a rablási és a zsarolási fenyegetés között, amennyiben a rablást csak élet, testi épség vagy vagyon elleni, közvetlenül bekövetkező, súlyos veszélyt magában foglaló fenyegetéssel lehet elkövetni,¹⁶⁵ ellenben a zsarolást másnemű fenyegetéssel is. Egyébként rablási és zsarolási erőszak közötti ilyen különbségtétel a törvényből nem olvasható ki.¹⁶⁶

A közös ismérvek és különbségek alapján látható, hogy a két bűncselekmény érintkezése és elhatárolásának problémája akkor merül fel, ha az elkövető szándéka idegen ingó dolog jogtalan eltulajdonítására irányul, és a dolog elvételének vagy kikényszerített átadásának eszköze az erőszak vagy a Csemegi-kódex 347. §-ában írt fenyegetés.¹⁶⁷

Edvi Illés Károly és *Heil* abból kiindulva, hogy a törvény nem tesz különbséget rablási és zsarolási erőszak között, ugyanis mindkét tényállásban az „erőszakkal” kifejezést használja, arra a megállapításra jutott, hogy az erőszak kisebb vagy nagyobb mérve a rablás fogalmának megállapítására nincs befolyással, vagyis a rablás elkövetésére a legkisebb mértékű erőszak is alkalmas.¹⁶⁸ A rablás és zsarolás megkülönböztető ismérvét ezért nem az alkalmazott erőszak mennyisége, hanem a kényszerítés és a dologelvétel (vagy kényszerített átadás) közötti időköz jelenti: míg a rablásnál a dologelvétel egyidejű az erőszak alkalmazásával, addig a zsarolás esetén van egy bizonyos időköz a kényszerítés és a dolog megszerzése között.¹⁶⁹ Az erőszakra vonatkozó ezen szempontok irányadóak a Csemegi-kódex 347. §-a szerinti fenyegetés alkalmazása esetén is, mely éppúgy lehet a zsarolásnak is elkövetési módja, mint a rablásnak.¹⁷⁰

A *Heil* és *Edvi Illés* által képviselt álláspont feltétlenül összhangban volt *Csemeginek* az Indokolásban kifejtett nézetével. A rablást és a zsarolást elhatároló különbséget (az elkövetési

vagy másnak jogtalanul vagyoni hasznót szerezzen, valakit erőszakkal vagy fenyegetéssel, valaminek cselekvésére, eltűrésére, vagy elhagyására kényszerít: a mennyiben cselekménye súlyosabban büntetendő cselekményt nem képez - a zsarolás vétségét követi el, és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.”

165 A Csemegi-kódex 347. §-a szerint „Fenyegetés alatt a 344. és 345. § esetében oly cselekmény közvetlen elkövetésével való fenyegetés értetik, mely által a fenyegetettnek, vagy hozzátartozójának, vagy valamely jelenlevőnek élete, testi épsége vagy vagyona súlyos veszélynek tétetik ki.

166 *Illés 1890*, 129-130. p.

167 *Illés 1890*, 131. p.; *Finkey 1909*, 674. p.

168 *Heil 1889a*, 417-418. p.; *Illés 1890*, 131. p.

169 *Heil: 1885-1886*, 394. p.; *Illés 1890*, 131. p.

170 *Illés 1890*, 131. p.

tárgyak különbözősége mellett) Csemegi először is abban látta, hogy a zsaroló rendszerint valamilyen tevékenységre szólítja fel a kényszerítettet (pénz elküldése, nyugta aláírása, pertől elállás stb.), míg a rabló maga veszi el, amit akar. Másodszor zsarolás esetén az a haszon, „(...) melyet a fenyegető megszerezni akar, - nem rögtöni, vagyis a fenyegetéssel nem egyidejűleg beálló, hanem később bekövetkező”, és ezzel összefüggésben „(...) az idegen vagyonnak a rabló kezébe jutása közvetlen, és egyidejű a használt erőszakkal: a zsarolásnál ellenben egy bizonyos idő lefolyása, vagy bizonyos követelés mutatkozik kikerülhetetlennek.”¹⁷¹

E nézet képviselői tehát a rablási és a zsarolási erőszak illetve fenyegetés között nem tettek különbséget az erőszak illetve fenyegetés mértéke, mennyisége szempontjából, a rablási erőszak fogalmát nem kötötték ahhoz, hogy az vis absoluta jelleggel bírjon és ellenállhatatlan kényszerként hasson a kényszerítettre.

A bírói gyakorlat kifejezetten rapszodikus volt a rablás és a zsarolás elhatárolása körében annak megítélésében, hogy személy elleni erőszakkal vagy fenyegetéssel eszközölt dologelvétel esetén milyen ismérvek szerint lehet meghúzni a két bűncselekmény közötti választóvonalat. A Büntető Jog Tára XII. kötetében ismertetett jogesetben például az első fokon eljáró Temesvári Királyi Törvényszék lopásnak minősítette azoknak a terhelteknek a cselekményét, akik dinnyelopás céljából a sértettek dinnyéskertjébe mentek, majd ott, dinnyeszedés közben a csősz őket tetten érte és felszólította a lopás abbahagyására. A terheltek egyike ekkor a csősz egy bottal egy alkalommal megütötte, majd a terheltek az ezután a helyszínre érkező tulajdonos anyját szidalmazták, illetve a terheltek egyike arra biztatta társait, hogy a tulajdonost üssék agyon. Végül a terheltek a náluk lévő botokkal a csősz és a tulajdonost visszavonulásra szorították, és a dinnyelopást folytatták.

E minősítést a Budapesti Királyi Ítéltábla megváltoztatta, s a terheltek cselekményét *zsarolásnak* minősítette. Az ítélet indokolása szerint az ítéltábla a személy ellen intézett erőszak miatt nem tartotta elfogadható minősítésnek a lopást, mert a terheltek támadó fellépésükkel a csősz és a tulajdonost elriasztották s így a dinnyelopás befejezésének eltűrésére kényszerítették őket. A terheltek cselekményében felismerhető volt egyrészt a vagyon, másrészt a személy ellen intézett támadás, ami a rablás minősítéséhez megkívántatik, ugyanakkor cselekményük nem érte el az erőszaknak azt a magasabb fokát, s a fenyegetésnek azt a súlyos voltát, mely a rablás megvalósulásához szükséges. Ezért a kényszerítő erőszak kisebb mérvénél fogva tekintette zsarolásnak, s nem rablásnak a terheltek cselekményét a Királyi Ítéltábla. Végül a Királyi Kúria mindkét alsófokú bíróság ítéletét megváltoztatta, s

171 Indokolás. A 338. §-hoz.

rablást állapított meg. Indokai szerint a terheltek dinnyelopás közben tetten érettek, azonban a csősz által a lopás abbahagyására felszólíttatván attól nemcsak, hogy nem álltak el, hanem a lopott dolog megtartása végett a csősz tettelegesen bántalmazták, a tulajdonost megfenyegették, így az erőszak és a fenyegetés mértéke folytán cselekményük rablásnak minősül.¹⁷²

A rablás és zsarolás közötti elhatároló tényezőnek tehát ebben az esetben a bíróság a dolog megszerzése, biztosítása érdekében használt erőszak, illetve fenyegetés fokát tekintette. E döntésével polárisan ellentétben az ismertetett jogirodalmi álláspontot foglalta el a Kir. Kúria, amikor rablást állapított meg abban az esetben, amikor a vádlott a sértettet nyakon ragadva a házból erőszakkal kihúzta őt, kint a földre vágta, rátérdelt és a zsebéből elvette a pénzét. Az ítélet indokolása szerint az erőszak vagy fenyegetés kisebb vagy nagyobb mérve a rablás fogalmának megállapítására befolyással nincsen, oly annyira, hogy a legkisebb mérvű erőszak vagy fenyegetés alkalmazása esetén is rablássá válik a lopás, s hogy épp ezért az erőszak kisebb foka magát a cselekményt rablásról zsarolásra át nem változtathatja.¹⁷³

Ezen ingatag ítélkezési gyakorlat mellett született a Királyi Kúriának a jogfejlődésre kiemelkedő hatást gyakorló 1889. évi 4207. számú ítélete. A történeti tényállás rövid lényege szerint a terhelt és vasvillákkal felfegyverkezett nyolc társa a sértett tiltakozása ellenére behatolt a sértett házának udvarába, s az ott lévő egyik ólat szétbontották és azt szétbontott állapotban, eltulajdonítás szándékával a terhelt lakására szállították.

A Kir. Kúriának e tényállás mellett – többek között – arra a kérdésre kellett választ adnia, hogy a cselekmény rablásnak vagy zsarolásnak minősül-e. A bíróság zsarolást állapított meg, ítéletének indokolásában pedig lefektette a rablás és zsarolás elhatárolásának máig követett elvi alapjait, egyszersmind a *vis absoluta* és a *vis compulsiva* fogalmának újabb felfogását.

Idézzük fel a Kir. Kúria indokolását: „(...) a fenyegetés és az erőszak között nem az a különbség, hogy az előbbi a fizikai erőnek a megtámadott személy elleni alkalmazását kizárná, az utóbbi pedig csupán a fizikai-mechanikai erő alkalmazásával jöhetne létre; mert ellenkezőleg, a fenyegetés ép úgy lévén foganatosítható fizikai erőnek a megtámadott személy elleni közvetlen vagy közvetett kifejtésével, mint maga a törvény szerinti erőszak: a kettő közti különbség (...) abban áll, hogy a fenyegetés, mint motívum, kényszerítőleg bár, de a választást ki nem záró nyomatékkan hat a megtámadott akaratelhatározása érvényesítésére, míg az erőszak, a *vis absoluta* a fizikai erő aránytalan túlsúlyánál fogva a megtámadottnak akaratát egyszerre lenyűgözi és a megtámadott részére egyedül a passzív eltérés kényszerét

¹⁷² Büntető Jog Tára XII. kötet, 1886., 344-347. p.

¹⁷³ Büntető Jog Tára XIX. kötet, 1890., 47. p.

hagyja fenn. (...) a két tényező közötti jellemző különbség nem a fizikai és pszichikai hatóerőben, hanem (...) azon minőségben, fokban, súlyban, nagyságban nyilvánul, a melyben a jogtalan fizikai erő az egyes esetben használtatik, illetőleg a melyben az a személynek akarátát vagy kényszerítőleg befolyásolja, vagy pedig rögtön és teljesen hatalom alá hajtja; (...) a fizikai erő alkalmazásával véghezvitt fenyegetés (...) az erőszaknak csekélyebb fokát – ellenben ugyancsak a fizikai erő – azon minőségében és súlyában, a melyben az a megtámadottat a szenvedő magatartás kényszerére – az eltérésre – bírja: az erőszaknak súlyosabb fokát – a vis absolutát állapítja meg.”¹⁷⁴

Az erőszak és a fenyegetés közötti különbség meghatározását követően a Kir. Kúria a rablás és a zsarolás elhatárolását a következők szerint végezte el: „(...) a támadó cselekvőségnek a zsarolásban közvetve vagy közvetlenül, de mindkét esetben a személy ellen – ennek szabad akarata megvalósítása ellen – a rablásban pedig mindig közvetlenül, de mindig személy ellen kell irányozva lennie (...) a 350. § esetében az erőszak a megtámadott személy szabad akarátának meggyűlöltetésére irányul, és tulajdonképpen az akaratként kényszer alá helyezését eszközli, a 344. § esetében az erőszaknak egyenesen a megtámadott személynek teste ellen kell alkalmaztatnia, minél fogva „rablás” csak akkor van a személy elleni erőszak által elkövetve, ha a fizikai erő egyenesen a sértett teste ellen irányoztatott és az ez által egyszersmind szabadságát illetőleg is kényszer alá helyeztetett.”¹⁷⁵

A Kir. Kúria veretes és első olvasásra talán nehezen is értelmezhető álláspontja szerint tehát az erőszak és a fenyegetés között nem *minőségi*, hanem *menyiségi*, *hatásbeli* különbség van. Az erőszak fogalma alatt nem a merő fizikai erő alkalmazása, tehát a kizárólag testre való behatás értendő, hanem a vis absoluta esete, amikor is a megtámadott olyan túlerővel találja magát szemben, amely ellen nem tartja ésszerűnek a védekezést, mert nem akarja kitenni magát a biztos bántalmazásnak.¹⁷⁶ A vis absoluta tehát a Kir. Kúria értelmezésében nem korlátozódik a fizikai, mechanikai erő alkalmazásával előidézett kényszerre, azt pszichikai (lélektani) kényszer is előidézheti. A fenyegetést, a vis compulsivát pedig nem az választja el az erőszaktól, hogy a fenyegetés kizárólag pszichikai hatóerő volna, ellenkezőleg, a fenyegetés fogalmába tartozik a személy elleni fizikai erő alkalmazása is. A fenyegetés (vis compulsiva) és az erőszak (vis absoluta) közötti különbség, hogy a fenyegetés = kisebb fokú hatóerő, az erőszak = ellenállhatatlan erő.

A Kir. Kúria ezen ítéletével egyértelműen elvetette azt a nézetet, mely a legkisebb mérvű erőszakot is rablási erőszaknak tekintette, s amely a rablást és a zsarolást a dologelvétel és a

174 Büntető Jog Tára XIX. kötet, 1890., 318-319. p.

175 Büntető Jog Tára XIX. kötet, 1890., 320. p.

176 *Finkey 1896a*, 228-230. p.

kényszerítés (azaz az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása) között eltelt időtartam alapján határozta el. A Kir. Kúria szerint a rablási és a zsarolási erőszak között elsősorban mennyiségi különbség van: a rablásnál az erőszak közvetlenül a megtámadott teste ellen irányul és a megtámadottat teljesen lenyűgözi, míg a zsarolási erőszak csak a kényszerített akaratát kívánja kényszer alá helyezni úgy, hogy meghagyja az engedelmesség és az ellenállás közötti választás lehetőségét.

Vargha, bár – megítélésem szerint is jogos – kritikával illette a Kir. Kúria terminológiáját, jogi tételeinek helyességét elismerte. *Vargha* is úgy vélte, hogy a rablási és a zsarolási erőszak a súlyát, mértékét illetően nem lehet azonos, ellenkező esetben, mennyiségi különbség híján, ha tehát a két bűncselekmény közötti határvonalat kizárólag az jelentené, hogy a vagyoni sérelem az egyik esetben az erőszak alkalmazását nyomban, a másik esetben bizonyos idő elteltével követi csak, semmivel sem lenne indokolható büntetési tételeik feltűnő különbsége.¹⁷⁷ *Vargha* azonban az elhatárolást a Kir. Kúriával szemben nem az erőszak és a fenyegetés fogalmainak merev szembeállításával, hanem a kényszerállapot két típusának, a vis absolutának és a vis compulsivának a keretében oldotta meg. A Kir. Kúria által használt azon terminológiát, mely a *fenyegetés* fogalma alá vonja a kisebb mértékű, tehát nem ellenállhatatlan fizikai erőszakot, illetve *erőszaknak* tekinti az akaratot teljesen lenyűgöző pszichikai kényszert is, helyteleníti. Szerinte a magyar nyelv a fenyegetés alatt sosem már bekövetkezett, hanem mindig csak „létező, bekövetkező bajt szokott érteni. A fizikai erőszakra, ha annak egész tartalma megvalósított, soha sem mondjuk, hogy az fenyegetés, hanem azt erőszaknak nevezzük. Éppen így a fenyegetést nemcsak a kisebb foku, hanem bármilyen nagy foku baj megjelölésére használjuk.” Ha elfogadnánk a Kir. Kúria terminológiáját – mondja *Vargha* –, mely szerint az erőszak az akarat teljes lenyűgözését jelenti, történjék az akár fizikai, akár pszichikai úton, nem tudnánk megmagyarázni, hogy a rablás tényállásában (344. §) a jogalkotó miért szerepelteti elkövetési magatartásként az olyan cselekmény közvetlen elkövetésével való fenyegetést is, mely a megfenyegetett, vagy hozzátartozója vagy valamely jelenlévő életét, testi épségét vagy vagyonát súlyos veszélynek teszi ki (347. §). Ha ez a fenyegetés, ahogyan a Kir. Kúria kifejti, valóban az erőszak fogalma alá tartozik, fölösleges volt külön nevesíteni a tényállás szövegében.¹⁷⁸

A törvény nyelvtani értelmezése *Varghát* is kötötte, márpedig a Csemegi-kódex nem tett különbséget a rablási és a zsarolási erőszak mértéke között, mindkét bűncselekmény törvényi tényállásában az „erőszak” kifejezést használta, ezzel szemben a beszámítást kizáró okoknál,

¹⁷⁷ A rablás alapesetben öt évtől tíz évig terjedő fegyházzal, a zsarolás három évig terjedő fogházzal volt büntethető.

¹⁷⁸ *Vargha 1892a*, 17-18. és 211-212. p.

a 77. §-ban a vis absoluta hatású erőszakot az „ellenállhatatlan erő” terminussal jelölte. Vargha a nyelvtani értelmezés eredményén a rablási fenyegetés fogalmának felhasználásával lépett túl, és a fenyegetés fogalmából következtetett a rablási erőszak mértékére, mennyiségére is.

Álláspontja szerint, ahol a törvény a fenyegetés mennyiségét meghatározza, egyszersmind útmutatást ad az erőszak kvantumára vonatkozóan is. Az azonos tényállásban szereplő erőszaknak és fenyegetésnek ugyanis, mint a kényszerállapotot előidéző két külerőnek *egyensúlyban* kell lennie, az erőszak nem lehet kisebb fokú, mint amilyen fokú kényszerítő erőt a fenyegetés közvetít. Márpedig abból, hogy a rablási fenyegetésnek „súlyos veszélyt” kell magában foglalnia, következik, hogy az olyan kis mértékű erőszak, mint egy egyszerű taszítás, rablási erőszak nem lehet.¹⁷⁹ A rablási fenyegetés közvetlensége és súlyossága nem jelent mást, mint vis absolutát, vagyis olyan kényszerítő erőt, mely a megtámadottat teljesen lenyűgözi. És az egyensúly elve alapján, mely megköveteli, hogy a vagylagosan meghatározott „elkövetési cselekedetek” egyenlően súlyosak, egyenlően veszélyesek legyenek a védett javakra nézve, ilyen fokú kényszerállapotot kell előidéznie a rablási erőszaknak is, mely csak akkor lehetséges, ha az erőszak is, mint a fenyegetés, súlyosan és közvetlen veszélyezteti az életet és testi épséget.

A zsarolás megvalósulásához ellenben a törvényhozó másféle fenyegetést kíván meg, mint a rabláshoz, mert a rablási fenyegetéssel szemben a zsarolási fenyegetés fogalmát nem határozta meg, azzal szemben sem minőségi, sem mennyiségi korlátot nem állított fel.¹⁸⁰ Ez pedig azt jelenti, hogy a zsaroláshoz lényegében bármilyen fenyegetés elégséges, amely képes az akaratot kényszer alá helyezni. Mindez irányadó a zsarolási erőszak mértékének meghatározására is.

Ezen túlmenően a rablási erőszak és fenyegetés specifikuma, hogy azoknak *közvetlenül* a személy ellen kell irányulniuk, míg a zsarolásnál ezt nem várja el a törvény, amiből következik, hogy ha a kényszerítés nem közvetlenül, hanem *közvetve* támadja a sértettet (passzív alanyt), rablásról nem lehet szó.¹⁸¹

A rablási erőszak illetve fenyegetés mértékét és irányát tekintve tehát e bűncselekmény kizárólag akkor valósul meg, ha az elkövető közvetlenül a személy ellen intézett, vis absoluta hatású erőszakkal illetve fenyegetéssel veszi el az idegen dolgot vagy kényszeríti ki annak

¹⁷⁹ Vargha 1892a, 88-89. és 212-213. p.

¹⁸⁰ Vargha 1892b, 190. p.

¹⁸¹ A Csemegi-kódex 344. §-a a rabláshoz a dolog birtokosa vagy birlalója, vagy más jelenlevő *ellen* alkalmazott erőszakot vagy fenyegetést követel meg, ellenben a 350. §-ában a törvény csak azt írja elő, hogy a zsarolás megvalósulásához valakit kényszeríteni kell erőszakkal vagy fenyegetéssel.

átadását. Ha az alkalmazott erőszak vagy fenyegetés nem ellenállhatatlan, vagy nem közvetlenül irányul a megtámadott ellen, nem rablás, hanem zsarolás állapítandó meg.¹⁸²

Vargha szerint tehát a Kir. Kúria által a rablás és zsarolás elhatárolására kidolgozott fogalmi keret, a vis absoluta és vis compulsiva, azaz az ellenállhatatlan és a nem ellenállhatatlan erő kategóriái alapvetően helyesek, amiktől tartózkodnia kellett volna a bíróságnak, az a vis absolutának az erőszak, a vis compulsivának pedig a fenyegetés kifejezéssel való megfeleltetése. *Vargha* (és a terminológiai pontatlanságtól elvonatkoztatva a Kir. Kúria) álláspontja szerint a vis absoluta az ellenállhatatlan kényszerállapot, melyet egyaránt előidézhethet az erőszak és a fenyegetés; a vis compulsiva a nem ellenállhatatlan kényszer, melyet a kisebb fokú erőszak és a választást ki nem záró nyomatékú fenyegetés hozhat létre.

A Kir. Kúria ítéletének jelentőségét tükrözi, hogy hatására a kor egyik kiemelkedő büntetőjogásza, *Edvi Illés* is feladta korábbi álláspontját és elfogadta a Kir. Kúria által a rablás és zsarolás elhatárolása körében kifejtett elvi tételek helyességét.¹⁸³ Új felfogásában a rablási erőszak vis absoluta jellegét *Edvi Illés* is a rablási erőszak és fenyegetés közötti egyensúly elvéből vezette le, ami megköveteli, hogy a rablási erőszak ugyanolyan súlyú kényszerítő erő közvetítsen, mint a fenyegetés. A 347. § szerinti rablási fenyegetésnek olyannak kell lennie, ami a megtámadott személyét (életét, testi épségét) súlyos veszélynek teszi ki, ami azt jelenti, hogy ez a fenyegetés az ellenállást kizárja, a megtámadott akaratát teljesen lenyűgözi és így a vis absoluta természetével bír. Az a kisebb fokú fenyegetés, mely nem tesz képtelenné az ellenállásra, tehát bizonyos mértékig fönnhagyja a választás szabadságát (vis compulsiva), nem tartozik a 347. § meghatározása alá, s csak a zsarolás eszköze lehet. És ezen mérték szerint kell megítélni a rablási erőszakot is, mely, mint fizikai kényszerítés, mindig a megtámadott személy ellen irányul és kizárja az ellenállást. Kivételesen az erőszak is lehet kisebb mérvű, például ha valaki „megfogja másnak karját vagy ruháját, azt meglöki vagy a falhoz szorítja, s ily módon akarja pénzének átadására kényszeríteni. Ily esetben az erőszak aránylag kisebbfokú, mint a 347. §-ban körülírt fenyegetés.” Az ilyen, a rablási fenyegetésnél csekélyebb kényszert magában foglaló erőszak nem lehet a rablás eszköze, csak a zsarolásnál szerepelhet, mint vis compulsiva.¹⁸⁴

A Kúria ítélete, valamint *Vargha* és *Edvi Illés* nézete alapján alakult tehát át a vis absoluta és vis compulsiva elmélete. E felfogás szerint a vis absoluta és vis compulsiva közötti alapvető különbség továbbra is az, hogy az előbbinek nem lehet ellenállni, az az akaratot lenyűgözi, míg az utóbbi nem teljesen ellenállhatatlan kényszer, az akaratnak fennhagy bizonyos fokú

182 *Vargha 1892a*, 212-216. p.

183 *Illés 1890*, 166-167. p.

184 *Edvi Illés 1909c*, 116-117. p.

szabadságot. Az újabb nézet szerint azonban a vis absoluta lényege már nem a fizikai kényszerállapot, hiszen az ellenállhatatlan kényszerszerű pszichikai támadás, a fenyegetés is létrehozhatja. Mindez ábrán megjelenítve a következőképpen szemléltethető:

A vis absoluta és vis compulsiva régi és újabb felfogása a jogirodalomban a későbbiekben tulajdonképpen egymás mellett létezett. *Irk* például 1928-as tankönyvében ellenállhatatlan erőnek (vis absolutának) a fizikai erő kifejtés útján létrejövő fizikai kényszerszerűt tekinti, míg vis compulsiva alatt a determináló hatással nem bíró pszichikai erő kifejtését, a fenyegetést érti.¹⁸⁵

Heller is úgy vélte, hogy vis absoluta, azaz ellenállhatatlan erő csak a fizikai erő lehet, mert a megtámadott izommozgását, erő kifejtését csak a fizikai erő képes lehetetlenné tenni. Ezzel szemben a lelki kényszer, melynek fogalma alá tartozik a fenyegetés is, csupán motiváló hatása útján kényszeríti, a motiváló hatást pedig nem lehet ellenállhatatlannak minősíteni. *Heller* egy esetben tartja lehetségesnek, hogy a lelki kényszer ellenállhatatlan erőként jelentkezzen, akkor, ha az nem kívülről hat, hanem belső lelki kényszerszerűként érvényesül, mint a hipnózis vagy az alvajárás. Ez azonban már az öntudatlan állapot vagy az elme zavarodottság körébe tartozik.¹⁸⁶

Angyal Pál műveiben a vis absoluta és vis compulsiva régebbi és újabb felfogásával egyaránt találkozhatunk. A magyar büntetőjog tankönyvében a vis absoluta és a vis compulsiva megkülönböztetése *Angyal*nál is a Csemegi-kódex 77. §-a szerinti ellenállhatatlan erő és fenyegetés közötti különbségtételt jelent. Eszerint az ellenállhatatlan erő a vis absoluta, mely megfosztja a magatartást az akaratlagos jellegtől, míg a fenyegetés a vis compulsiva, mely „békóba veri az akaratot; az erőszak csak egy utat enged, a fenyegetés pedig csak egyet nyit. Az erőszakoltnál maga az akarat, a fenyegetettnél az akarat önállósága van kizárva (...)”¹⁸⁷

¹⁸⁵ *Irk* 1928, 103-104. p.

¹⁸⁶ *Heller* 1945, 77-78. p.

¹⁸⁷ *Angyal* 1909, 418. p.

A rablásról és zsarolásról írt későbbi kézikönyvében a vis absolutát és a vis compulsivát már *Angyal* sem elsősorban a jellegük (fizikai vagy lelki, erkölcsi kényszer), hanem a kényszerítettre gyakorolt hatásuk szempontjából különbözteti meg: a vis absoluta akár az akarat, akár a cselekvés szabadságát kizáró, a vis compulsiva azokat kisebb-nagyobb mértékben befolyásoló kényszer, melyeknek forrása épp úgy lehet az erőszak, mint a fenyegetés.¹⁸⁸ Az erőszak az ellenállás akaratát kizárja, míg a fenyegetés a veszély kilátásba helyezésével ránehezedik az akaratra. A rablási fenyegetés (Csemegi-kódex 347. §) azzal, hogy súlyos és közvetlen veszélyt helyez kilátásba, *Angyal* szerint „olymódon nehezedik az akaratra, hogy ennek választókéességét megbénítja (...)”¹⁸⁹ Ezzel lényegében *Angyal* is elismeri a fenyegetés vis absoluta előidézésére alkalmasságát, és *Edvi Illéshez* illetve *Varghához* hasonlóan ő is elsősorban a vis absoluta és a vis compulsiva választóvonala alapján határolja el a rablást és a zsarolást.: „(...) egyebeken kívül épp ez különbözteti meg a zsarolást a rablástól, amennyiben ez utóbbinál a vis absoluta elengedhetetlen, a zsarolásnál a vis compulsiva is elég. (...) míg a zsarolás csak hajlítja, addig a rablás megtöri az akaratot, azaz zsarolás fennforog, bár a sértett más magatartást is kifejthet, a rablásnál a másként viselkedés ki van zárva.”¹⁹⁰ Az akarat megtörése, a vis absoluta a sértett akaratának teljes lenyűgözését jelenti, mely „(...) az ellenállás és behódolás között választási szabadságot nem enged és tehát oly fokú, mely alkalmas arra, hogy a sértettet a dologelvétel türéseire vagy a követelt dolog haladéktalan átadására kényszerítse (...)”¹⁹¹, míg a vis compulsiva az akarat befolyásolására alkalmas, „(...) mely az ellentállást legalább annyira lefokozza, hogy a sértett a tettes akarata előtt való meghajlást választja (...)”¹⁹²

Abból, hogy az erőszak minden megszorítás, különbségtétel nélkül szerepel mind a rablás, mind a zsarolás törvényi tényállásában, *Angyal* is azt a következtetést vonja le, hogy az *fogalmilag* ugyanazt jelenti mindkét deliktumnál, a *mérvét* tekintve azonban – láthattuk – elhatárolja a két bűncselekményhez megkívánt erőszakot.¹⁹³ Megítélésem szerint különösebb indokát nem adja e megkülönböztetésnek, azt nem a rablási és a zsarolási fenyegetés formai különbségei és az elkövetési magatartások egyensúlyának elve alapján vezeti le. Az ő megokolása szerint abból, „hogy a rablás – mint a lopástól függetlenül és önállósult deliktum – csak oly dologelvétel lehet, mely a személy részéről jövő vagy jöhető ellenállás kizárásával

188 *Angyal 1934*, 80. p.

189 *Angyal 1934*, 30-31. p.

190 *Angyal 1934*, 81. p.

191 *Angyal 1934*, 26. p.

192 *Angyal 1934*, 83. p.

193 *Angyal 1934*, 83. p.

megy végbe: nyilvánvaló, hogy a rabláshoz oly erőszak kívántatik meg, mely a sértett akaratát teljesen lenyűgözi (...)”¹⁹⁴

Annak megítélésében, hogy a vis absoluta abszolút vagy relatív fogalom-e, vagyis, hogy a vis absoluta megállapíthatóságához olyan mérvű erőszak vagy fenyegetés szükséges, mely abszolút értelemben, bárkire nézve akaratot törő hatású, vagy elegendő azon erőszak illetve fenyegetés is, mely az adott helyzetben csupán az azt elszenvedő akaratának lenyűgözésére volt alkalmas, a korszak jogirodalma lényegében egységes volt: az erőszak és a fenyegetés vis absoluta hatása nem abszolúte határozandó meg, az ugyanis olyan ténykérdés, melyet a bíróságnak in concreto kell megállapítania, figyelemmel a támadó és a megtámadott egyéniségére, valamint a támadást kísérő körülményekre.¹⁹⁵

1.3. A vis absoluta és vis compulsiva az 1945 utáni jogirodalomban

Angyalnak a rablás és a zsarolás elhatárolása körében kifejtett, a vis absoluta és a vis compulsiva lényegét is meghatározó felfogása a későbbiekben is – tulajdonképpen a mai napig – erőteljesen érvényesül(t) a jogirodalomban. A *Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil* által írott, 1956-ban megjelent különös részi egyetemi jegyzetben is a rablás és a zsarolás elhatárolása az erőszakban vagy fenyegetésben megnyilvánuló kényszer foka alapján történik. *Kádárék* szerint a zsaroláshoz megkívánt erőszak vagy fenyegetés enyhébb, a sértettre kevésbé veszélyes, mint a rablásnál. A zsarolási erőszak nem nyűgözi le teljesen a sértett akaratát, hanem választási szabadságot enged neki ellenállás és teljesítés között,¹⁹⁶ ezzel szemben a rablási erőszaknak alkalmasnak kell lennie a sértett ellenállásának megtörésére vagy a sértett akaratelhatározásának teljes lenyűgözésére. Ilyen erőszak például a megkötözés, földre teperés, ütlegetés, kínzás, leütés.¹⁹⁷ A rablási és zsarolási fenyegetés megkülönböztetése kapcsán ugyan nem hivatkoznak azoknak az akaratra gyakorolt esetleges különböző hatására, csupán azt rögzítik, hogy a rablási fenyegetés törvényben meghatározott fogalmával szemben (Csemegi-kódex 347. §) a zsarolási fenyegetés állhat bármilyen fokú hátrány kilátásba helyezésében, ha az alkalmas a kényszer előidézésére, az akarat befolyásolására,¹⁹⁸ az erőszakos nemi közöszlész kapcsán azonban kifejtik, hogy e bűncselekményhez olyan komoly s közvetlen fenyegetés szükséges, mely alkalmas arra, hogy

¹⁹⁴ *Angyal* 1934, 26. p.

¹⁹⁵ *Werner* 1881, 134. p.; *Vargha* 1892b, 190. p.; *Angyal* 1909, 417. p.; *Edvi Illés* 1909b, 73. p.

¹⁹⁶ *Kádár – Losonczy – Schultheisz* 1956, 101-102. p.

¹⁹⁷ *Kádár – Losonczy – Schultheisz* 1956, 92. p.

¹⁹⁸ *Kádár – Losonczy – Schultheisz* 1956, 102. p.

„a sértett cselekvési szabadságát megbénítsa”.¹⁹⁹ Lehetségesnek tartják tehát, hogy a fenyegetés is adott esetben az akaratot befolyásoló erejű (zsarolás), máskor cselekvést bénító hatású (erőszakos közöszlítés).

Az 1961. évi Btk.²⁰⁰ Nagykommentárjában a *Patkós Lajos – Arányi Miklós* szerzőpáros is egyértelműen *Angyal* nézetét átvéve fejti ki, hogy a rablás megvalósulásához a sértett akaraterejét, ellenálló képességét megtörő, választást nem engedő kényszer, azaz vis absoluta szükséges, melyet az erőszak mellett az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés is létrehozhat. Ezzel szemben a zsaroláshoz elegendő a sértett akaratát hajlító, annak cselekvési szabadságát csak kisebb-nagyobb mértékben befolyásoló kényszer (erőszak vagy fenyegetés), a vis compulsiva alkalmazása.²⁰¹

A vis absoluta és vis compulsiva megítélése a jogirodalomban – és ezzel összefüggésben a rablás és a zsarolás elhatárolásának egyik meghatározó szempontja – nem változott a korábbi Btk. időszakában, majd a Btk. hatálybalépését követően sem.²⁰² A szegedi büntetőjogi iskolát képviselő *Fonyó Antal*, majd *Kereszty Béla* is a rablási erőszakot és fenyegetést is vis absolutaként, azaz lenyűgöző erejű és akaratot bénító külerőként írja le, amely nem engedi meg az ellenállás és az alkalmazkodó engedelmisség közötti választás lehetőségét. Ezzel szemben a zsarolást megvalósíthatja a vis compulsiva is, mely az akaratot nem megtöri, csupán hajlítja, nem bénít, csupán korlátoz.²⁰³

A budapesti jogi karokon használatos *tankönyvek* szerint is a rablás esetén az erőszaknak és a fenyegetésnek lenyűgöző erejűnek, akaratot bénítónak kell lennie. Az ilyen fokú erőszak és fenyegetés nem teszi lehetővé, hogy a megtámadott az ellenállás és az engedelmisség között választhasson. A zsarolási erőszak ezzel szemben enyhébb fokú, nem szükségképpen lenyűgöző, akaratmegtörő fizikai ráhatás.²⁰⁴

A legújabb *kommentárirodalom* szerzőinek többsége is *Angyal* felfogását követi, amikor a rablási erőszakot és fenyegetést lenyűgöző erejű, akaratot megtörő, az ellenállás és az engedelmisség között választást nem engedő fizikai illetve pszichikai ráhatásként írja le, s az

199 *Kádár – Losonczy – Schultheisz* 1956, 21. p.

200 Mely a 299. § (1) bekezdésében (rablás első alapesete) a rablás elkövetési magatartásának, eszközcselekményének – az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés mellett – változatlanul szimplán az erőszakot, illetőleg az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést tekint, míg a zsarolás alapesete elkövetési magatartásának az erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítést [300. § (1) bek.]

201 *Patkós – Arányi* 1968, 1515. és 1520. p.

202 A rablás és a zsarolás jogi szabályozása is lényegében állandó, legalábbis ami az elkövetési magatartásokat illeti. A rablás célcselekménye a Csemegi-kódex óta a dologelvétel, míg eszközcselekménye a korábbi Btk.-ban [321. § (1) bek.] és a Btk.-ban is [365. § (1) bek.] az erőszak és az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés, míg a zsarolás alapesete megvalósulásához mindkét törvény erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítést kíván meg [korábbi Btk. 323. § (1) bek., Btk. 367. § (1) bek.].

203 *Fonyó* 1981, 527-528. és 533-534. p.; *Kereszty* 1999, 763. és 770. p.

204 *Sinku* 2012b, 577. és 586. p.; *Kis – Hollán* 2008, 736-737. és 746. p.

erőszak illetve fenyegetés ezen fokát tekinti a rablás és a zsarolás elhatárolása egyik alapjának is, amennyiben a zsarolást már az akaratot hajlító, tehát nem bénító, hanem korlátozó erőszakkal vagy fenyegetéssel megvalósulhatónak tartja.²⁰⁵

Kétségtelen, hogy e jogértelmezés igazolásra talál a korábbi Btk. és a Btk. miniszteri indokolásában is. A korábbi Btk. miniszteri indokolása szerint a rablás tényállásában szereplő erőszak valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri, a dolog elvételének megakadályozását kizárja, míg a közvetlenül az élet vagy testi épség ellen irányuló fenyegetés, mint pszichikai ráhatás éppen olyan lenyűgöző hatást vált ki, mint az erőszak.²⁰⁶ A Btk. miniszteri indokolása pedig lényegében ugyanígy rögzíti, hogy rablás esetén az erőszaknak és a fenyegetésnek lenyűgözőnek, akaratot megtörőnek kell lennie, és deklarálja azt is, hogy zsarolás esetén elegendő, ha az erőszak az akaratot hajlítja, korlátozza.²⁰⁷

Annak magyarázatát, hogy a jogalkotó miért nem disztingvált a törvényben rablási és zsarolási erőszak között, amennyiben azok a mértéküket, a kényszerítés fokát illetően valóban eltérnek egymástól, egyik miniszteri indokolás sem tartalmazza, de *Angyal* óta lényegében egyetlen jogirodalmi műben sem találkozhatunk annak elméleti kifejtésével, megokolásával, hogy a törvény nyelvtani értelmezésével szemben mi indokolja a rablási és a zsarolási erőszak mértékük szempontjából való megkülönböztetését.

A jogirodalmi kánontól bizonyos szempontból eltérő nézetet képvisel *Erdősy Emil* és *Szomora Zsolt*. *Erdősy* mindenekelőtt abból indul ki, hogy más funkciója van a büntető törvény általános részében szabályozott és más a különös rész egyes tényállásaiban értékelt erőszaknak (kényszernek) és fenyegetésnek, ami e fogalmak értelmezésére is kihat. Az általános részi kényszer fogalmát az erőszakkal azonosítja, s annak lényegét a testi determinációban látja. A kényszerített személy a kényszer (erőszak) hatása alatt ténylegesen képtelenné válik az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására.²⁰⁸ Ezt, vagyis a saját akaratnak megfelelő testmozgást vagy attól való tartózkodást lehetetlenné tevő erőt nevezi vis abszolútának.²⁰⁹ Ezzel szemben a fenyegetés a pszichikumra irányuló motiváló, befolyásoló erejű hatás. A megfenyegetett személy cselekményében a saját akaratát érvényesíti, ő maga határozza el a magatartását, azonban mindezt a kilátásba helyezett hátrányok

205 *Vaskuti* 2013, 14-15. és 35. p.; *Akác* 2014, 1355-1356. és 1366. p.

206 Indokolás a Büntető Törvénykönyv javaslatához. Magyar Közlöny 1978. évi 92. szám, 1244. p.

207 A 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 365. §-hoz. Részletes indokolás a 367. §-hoz.

208 *Erdősy* 2004a, 27-28. p.

209 *Erdősy* 2001, 36. p.

bekövetkezésétől való félelmében teszi.²¹⁰ A fenyegetés lényeges vonásait viseli magán az akaratot hajlító kényszer is, amikor is a kényszerítő a kényszerített testére gyakorol motiváló erejű ráhatást. A pszichikai vagy fizikai erővel megfenyegetett személynek tehát lehetősége van arra, hogy két rossz közül válasszon (engedelmeskedik a kényszerítőnek vagy elszenved a kilátásba helyezett hátrányokat), de a választási alternatívákat a fenyegető határozza meg, ezáltal hajlítja a megfenyegetett személy akaratelhatározását. Ez a vis compulsiva esete.²¹¹

Az általános részi erőszakkal (kényszerrel) és fenyegetéssel szemben a különös részi erőszak és fenyegetés esetén Erdősy nem tulajdonít jelentőséget azok kényszerítettre gyakorolt hatásának, csupán megnyilvánulási formájuknak. Álláspontja szerint ugyanis a Különös Rész egyes tényállásaiban értékelt erőszak illetve fenyegetés a büntetőjogi felelősség tárgyi feltétele, a bűncselekményt megvalósító magatartás elkövetési módja, amelynek megállapíthatósága szempontjából nem szubjektív mozzanatoknak, hanem objektív tényeknek van jelentősége. Ez azt jelenti, hogy különös részi vonatkozásban csak azt kell vizsgálni, hogy az elkövető fizikai vagy pszichikai ráhatás formájában törekedett-e a sértett viselkedésének alakítására, és, hogy ez a ráhatás alkalmas volt-e arra, hogy a sértettet a megfelelő magatartásra indíthassa.²¹² Erdősy tehát a különös részi erőszakot és fenyegetést látszólag nem a vis absoluta és vis compulsiva szemszögéből értelmezi. Annak, hogy az erőszak illetve fenyegetés akaratot megtörő vagy akaratot hajlító erővel érvényesül-e, szerinte csak az általános részi erőszak és fenyegetés esetén van jelentősége, míg a különös részi erőszak és fenyegetés megállapíthatósága szempontjából a támadás objektív jellege a lényeges. E felfogása alapján fejti ki a rablás és zsarolás elhatárolása körében, hogy a két bűncselekmény között olyasfajta megkülönböztetés egyáltalán nem tehető, hogy rablás esetében az erőszaknak akaratot bénítónak kell lennie, míg a zsarolást az akaratot hajlító erőszak is megvalósíthatja. Szerinte a zsarolás abban különbözik a rablástól, hogy a zsarolás esetén a kényszerítést nem azonnal, hanem későbbi időpontban követi a dolog átadása vagy elvételének meg nem akadályozása.²¹³

Erdősy azonban nem következetes álláspontjában. A rablási fenyegetés elemzése kapcsán ugyanis kifejti, abban az esetben, ha a rablási fenyegetés nem a dolog birtokosa, hanem más személy ellen irányul, tényállásszerűségének az a feltétele, hogy „a megfenyegetett más személy jelen legyen és érzelmileg olyan szoros kapcsolatban álljon vele a dolog birtokosa, hogy a kilátásba helyezett hátrány elkerülése végett hajlandónak mutatkozik a célcselekmény

210 Erdősy 2004a, 28. p.

211 Erdősy 2001, 24. és 36. p.

212 Erdősy 2004a, 28. p.

213 Erdősy 2004b, 542. p.

eltűrésére vagy megvalósítására. (Ebben az esetben elismerjük a vis absoluta lehetőségét).²¹⁴ A rablási, tehát különös részi fenyegetés értelmezésébe ez esetben mégis bevonja a fenyegetés sértettre gyakorolt hatását, sőt még azt is elismeri, hogy szemben az általános részi fenyegetéssel, mely akaratot hajlító hatású, a rablási fenyegetés bizonyos esetben vis absolutaként is hathat.²¹⁵

Szomora az erőszak és a fenyegetés kényszerítettre gyakorolt hatása kapcsán az általam is idézett *Amelung* felfogását követi. Eszerint abszolút és relatív jellegű kényszer között tesz különbséget. Az abszolút kényszer a kényszerített (passzív alany) akaratát megtörő kényszer, a vis absoluta, mely csakis erőszakkal valósulhat meg, míg a relatív jellegű kényszer, a vis compulsiva a kényszerített (passzív alany) akaratát a kényszerítő akarata irányába csupán hajlító kényszer, melynek két formája az erőszak és a fenyegetés.²¹⁶ Az akaratot törő kényszer, a vis absoluta testi determinációt jelent, amiből szükségszerűen következik, hogy a fenyegetés (ideértve az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést is) csak kompulzív, tehát akaratot hajlító hatású lehet.²¹⁷

Az 1945 utáni korszak uralkodó jogirodalmi felfogása a vis absolutát továbbra is alapvetően relatív jellegű fogalomként kezeli. Eszerint az erőszak illetve fenyegetés lenyűgöző erejét, akaratot bénító hatását a konkrét helyzetre alkalmazva kell vizsgálni, annak megítélésénél figyelemmel kell lenni az elkövető és a sértett fizikai, szellemi állapotára, a támadás körülményeire, a sértett ellenálló képességére. Bizonyos személyek, tipikusan idős emberek vagy gyermekkorúak esetén olyan, az átlagosnál kisebb mértékű erőszak vagy fenyegetés is elegendő lehet az akarat megtöréséhez, amely mással szemben esetleg hatástalan marad.²¹⁸

1.4. A bírói gyakorlat

1.4.1. A Királyi Kúria 1889. évi 4207. számú ítéletében lefektetett elv²¹⁹, miszerint a rablás megvalósulásához vis absoluta, vagyis olyan kényszerítő erő kell, mely a megtámadottat teljesen lenyűgözi, ha lassan is, de bírói gyakorlattá szilárdult. A judikatúrában – a korábbi ingadozó gyakorlattal szemben – egyértelműen teret nyert a rablást és a zsarolást az elkövető által alkalmazott erőszak vagy fenyegetés mértéke, foka alapján elhatároló jogértelmezés,

²¹⁴ *Erdősy 2004b*, 532. p.

²¹⁵ *Erdősy* felfogását a pécsi büntetőjogi iskola legújabb különös részi tankönyvében lényegében továbbra is fenntartja. Lásd *Balogh 2014*, 414. p.

²¹⁶ *Szomora 2013g*, 653. p.

²¹⁷ *Szomora 2008*, 29. p.

²¹⁸ *Fonyó 1981*, 527. p.; *Kis – Hollán 2008*, 736-737. p.; *Sinku 2012b*, 577. p.; *Vaskuti 2013*, 14-15. p.; *Akác 2014*, 1355-1356. p.

²¹⁹ Lásd részletesen 2. Rész I. Fejezet 1.2.

mely tehát a rabláshoz az akaratot megtörő kényszer (vis absoluta) kívánt meg, a zsaroláshoz ellenben elegendőnek tartotta az akarat befolyásolására alkalmas vis compulsivát. E jogértelmezés számára egyébként nem volt kérdéses, hogy az erőszak mellett a fenyegetés is előidézhethet vis absoluta hatású kényszerállapotot. Mindezt az alábbi bírósági ítéletek jól szemléltetik:

Rablásnak minősítette a Királyi Kúria annak a terheltnek a cselekményét, aki a 15 éves fiútól a teste ellen intézett erőszakkal vette el a nála lévő halakat oly módon, hogy a fiút az úton feltartóztatta, öklével többször nyakon és hátba ütötte, mert ilyenformán az ingó dolgot a megtámadott testét leigázó erőszak alkalmazásával kerítette hatalmába.²²⁰ Megállapította a Kir. Kúria, hogy a zsarolás bármelyik esetében az erőszak nem a vis absoluta szerinti teljes lenyűgözés, az ellenállásra tehetetlen állapotba való erőszakolás értelmében veendő – ami a rablás elengedhetetlen „kritériuma” –, hanem mint a fizikai erőnek a megtámadott személy ellen, habár ennek testét érintő és sértő alkalmazása (a nyakon fogás, a mellnek megragadása, a kéznek megszorítása) azon célból, hogy a megtámadottat a megtámadónak tetsző akaratelhatározásra kényszerítse.²²¹ Egy másik döntésében kifejtette a Kir. Kúria, hogy a zsarolásnál a fenyegetésnek nem kell olyannak lennie, mely a nyugodt megfontolást és így az ellenállás és a teljesítés közötti választási szabadságot kizárja azáltal, hogy a tettes a közvetlen veszélynek azonnal való bekövetkezését helyezi kilátásba, mert ebben az esetben a cselekmény már rablás lenne, hanem elég bármely, tehát kisebbfokú fenyegetés is, mely alanyilag alkalmas arra, hogy a fenyegetettet elhatározásában befolyásolja.²²²

A rablás és a zsarolás elhatárolása és azzal összefüggésben a vis absoluta és vis compulsiva Csemegi-kódex időszakában uralkodó bírói értelmezésének sommázata a Kir. Kúria 6. számú jogegységi döntvényének indoklásában jut kifejezésre: a zsarolás „elkövetési cselekménye a kényszerítés. Ez nem egyéb, mint a tettesnek a sértett akaratára erőszakkal – vagy fenyegetéssel történő ráhatása – amely ráhatás alkalmas arra, hogy a sértett ennek nyomása alatt oly magatartást tanúsítson, aminőt a tettes követel. E ráhatás lehet a sértett akaratelhatározási szabadságát teljesen kizáró, teljesen lenyűgöző is, ha a zsarolási célzat nem ingó dologra vonatkozik, mert ingó dolognak ily lenyűgöző kényszerítéssel való megszerzése a rablás büntettét valósítja meg (...) A kényszerítésnek, mint a zsarolás elkövetési cselekményének eszköze: az erőszak vagy fenyegetés. Ezek vannak hivatva a testi és lelki ellentállást vagy kizárni, vagy legalább annyira lefokozni, hogy a sértett a tettes akaratára elöllel való meghajlást választotta. Ezen eszközök legfelsőbb foka a zsarolásnál – nem ingó vagyon

220 Büntető Jog Tára XL. kötet, 1900., 185. p.

221 A Kir. Kúria ítéletét idézi *Angyal 1934*, 84. p.

222 6280/1923. számú ítélet, idézi *Angyal 1934*, 86-87. p.

esetében – a testet lenyűgöző erőszak, vagy a fenyegetésből folyó ellenállhatatlan lelki kényszer; a legalsó foka pedig az, amely még mindig alkalmas arra, hogy a sértett a saját akaratának érvényesítése helyett a tettes akaratát valósítja meg.”²²³

1.4.2. Az ítélkezési gyakorlat az 1961. évi Btk. hatálybalépését követően sem változott. A Legfelsőbb Bíróság elvi élű határozatban mondta ki például, hogy a rablás és a zsarolás között a fenyegetés tekintetében is lényeges különbség van. Míg a zsarolásnál a fenyegetés nem nyűgözi le teljesen a sértett akaratelhatározását, nem zárja ki a választás lehetőségét az ellenállás és a tettes által kívánt eredmény között: ugyanakkor a rabló nem hajlítja, befolyásolja, hanem egyenesen megtöri, semlegesíti a kényszerített személy akaratát.²²⁴

A Legfelsőbb Bíróság – már a korábbi Btk. hatálya alatt – megerősítette a rabláshoz vis abszolút megkívánó korábbi gyakorlat helyességét a – későbbiekben publikált határozataiban is gyakran hivatkozási alapként szolgáló – BH 1983. 393. számú eseti döntésben. Az ítélet alapjául szolgáló történeti tényállás lényege szerint a három terhelt a késő esti órákban megjelent az idős életkorú, egyedül élő sértett házában, ahová egy nyitott ablakon keresztül bejutottak és a sértettől pénzt követeltek. A sértett kezdetben nem volt hajlandó pénzt adni a terhelteknek, akik felszólították őt, hogy az ágyába feküdjön vissza, majd átkutatták a szobáját. A terheltek ismételten a sértett pénzét kérték, aki a terheltek megjelenésétől és magatartásától megrémülve végül közölte értékeinek hollétét. A megyei bíróság a terheltek cselekményét zsarolásként értékelte, majd e minősítést a Legfelsőbb Bíróság rablásra változtatta. Az LB érvelése szerint „míg a zsarolási fenyegetés nem nyűgözi le teljesen a sértett akaratelhatározását, vagyis nem zárja ki a választási lehetőségét az ellenállás vagy az elkövető által kívánt eredmény között, addig a rablás elkövetője az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megtöri a kényszerhelyzetben levő sértett akaratát. Ezért annak eldöntésénél, hogy az elkövető cselekménye rablást vagy zsarolást valósít-e meg, elsősorban az vizsgálendő, hogy a fenyegetés az élet vagy testi épség ellen közvetlenül és a dolog azonnali elvételére irányuló volt-e. (...) A sértett azért tárta fel támadói előtt értékeinek hollétét, mert az adott helyzetben életének, illetőleg testi épségének megmentését csupán ilyen áron látta lehetségesnek. A vádlottak fenyegető fellépése *nem adott lehetőséget a sértettnek, hogy a két hátrány közül melyiket válassza, az ugyanis olyan mérvű és jellegű volt, mely az akaratát teljesen megbénította* (kiemelés tőlem).” Döntésének indokolásában a bíróság lényegében meghatározta azt is, hogy mit ért a (rablási) erőszak és fenyegetés akaratot

223 Büntető Jog Tára LXXIII. kötet, 1921., 131. p.

224 Legfelsőbb Bíróság Bf. I. 1165/1966. számú ítélete. Forrás: Büntető Elvi Határozatok. (Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1973.) 879. p.

megtörő jellege alatt: az akaratot megtörő rablási erőszak, illetve fenyegetés ismérve, hogy olyan fokú kényszert idéz elő, mely *nem enged választást* a sértettnek a tanúsítandó magatartást illetően. Vagyis a sértettnek nincs más lehetősége, mint tűrni dolga elvételeit illetve a dolgot átadni.²²⁵

A vis absoluta ezen értelmezésével összhangban fejtette ki a Legfelsőbb Bíróság az erőszak, illetve fenyegetés vis compulsiva hatásának lényegét a BH 2001. 356. számon publikált határozatában. A történeti tényállás szerint I. és II. r terheltek magukat román személyeknek feltüntetve levelet írtak a sértettnek, melyben megfenyegették, ha nem fizet 300-400 ezer forintot, akkor házáat, autóját és nyaralóját milliós károkat okozva elcsúfítják. Felszólították, hogy ne szóljon senkinek a levélről s várja meg, míg újra jelentkeznek. A sértett megijedt és a rendőrségtől segítséget kért. Az elsőfokú bíróság zsarolás büntette kísérletét megállapító ítéletének felülvizsgálata során az LB megállapította, hogy a zsarolási erőszaknak nem kell elérnie a rablási erőszak akaratbénító fokát. A zsaroláshoz elegendő olyan erőszak vagy fenyegetés is, mely csupán hajlítja a sértett akaratát. Az akarathajlítás pedig a cselekvési szabadság kisebb-nagyobb mértékű befolyásolását jelenti, amikor a sértettnek még lehetősége van arra, hogy „az erőszak vagy fenyegetés erejét, komolyságát összevesse az őt fenyegető hátránnyal, amely lehet vagyoni jellegű, de érinthet akár egzisztenciát, becsületet, családi együttélést is.”

A judikatúra – a jogirodalommal egyezően – a (rablási) erőszak és fenyegetés vis absoluta hatását *relatív* jellegű fogalomnak tekinti. A Legfelsőbb Bíróság az ez irányú bírói gyakorlatot sommázó elvi határozatában kifejtette, hogy „a rablás és a zsarolás megállapításánál, illetőleg elhatárolásánál az elkövetési körülményeket minden esetben a maguk egészében kell vizsgálni. Körültekintően kell értékelní a megfenyegetett személy pszichikai, fizikai adottságait, életkorát és az elkövetés külső tényezőit is, hogy eldönthető legyen, a kérdéses esetben akaratot bénító, illetőleg akaratot hajlító terhelti magatartásról volt-e szó. Azt pedig, hogy a fenyegetés összhatásában milyen erejű volt, elsősorban a sértett helyzetéből a reá gyakorolt hatásból kiindulva kell vizsgálni.”²²⁶ E felfogásnak megfelelően akaratot bénító és így rablást megvalósító erőszaknak illetve fenyegetésnek tekintette a bíróság például, amikor a két vádlott az éjszakai órákban vonaton utazó 17 éves sértettől – miután annak barátját bántalmazták – veréssel fenyegetve vette el pénzét;²²⁷ amikor az erős testalkatú, 19 éves vádlott este 8 óra tájban társaival betért a diákkollégiumba, ott a 14 éves sértettől a kezében

225 Ugyanezen tartalmi meghatározását adja a vis absolutának a rablás vonatkozásában a bíróság a BH 1985. 303., BH 1990. 370., BH 1995. 557. és BH 1999. 152. számon közzétett eseti döntésekben, a Pécsi Ítéletábla a Bf.II.288/2010/7. számú, illetve az LB a Bfv.III.1.006/2010/5. számú határozatában.

226 EBH 2007. 1591.

227 BH 1984. 181.

tartott 100 forintot kérte, amikor pedig a sértett nem engedelmeskedett, a vádlott az egyik kezével húzni kezdte a pénzt, a másik kezét pedig ökölbe szorítva felemelte a következő szavak kíséretében: „Tudok én brutális is lenni”! A sértett ettől megijedt, sírva fakadt, és elengedte a pénzt.²²⁸

Az elsőfokú bíróság zsarolást megállapító ítéletével szemben rablásnak minősítette a megyei bíróság azoknak a vándorköszörűs foglalkozású terhelteknek a cselekményét, akik az idős, egyedül élő, mozgáskorlátozott sértettől – agresszíven fellépve – köszörülni való munkát kértek, majd a munka végeztével újabb munkát követeltek. A sértett tiltakozása ellenére a terheltek a konyhaszekrényből késeket és bárdot vettek ki, melyeket kiélesítettek, majd ezért a sértett nyugdíját is meghaladó összegű munkadíjat követeltek, miközben a kiélezett késekkel és bárdal a sértett előtt hadonásztak. A megfélemlített sértett ebben a helyzetben átadta a követelt pénzt, illetve tűrte annak elvételét.²²⁹ Az elsőfokú bíróság *lopásnak*, a másodfokú bíróság *rablásnak*, végül a Legfelsőbb Bíróság *zsarolásnak* minősítette annak a két terheltnak a cselekményét, akik a délutáni órákban egy városi csónakázó tó mellett szipóztak, amikor figyelmesek lettek a két fiatalkorú sértettre és harmadik, fiatalkorú társukra, akik petárdáztak. A terheltek a náluk gyengébb fizikumú sértettekhez futottak és odakiáltottak nekik, hogy álljanak meg. A két fiatalkorú sértett megállt, harmadik társuk elszaladt. A terheltek petárdákat követeltek az fk. sértettektől, majd egyikük az egyik, másikuk a másik, távozni akaró sértettet fogta meg pulóverénél illetve kabátjánál fogva és visszatartották őket. A terheltek ismét petárdát követeltek és megfenyegették az fk. sértetteket, ha nem adnak petárdát, akkor „balhé lesz”. A sértettek a megismételt „balhé lesz” fenyegetés hatására átadták a náluk lévő petárdákat illetve tűrték azok elvételét. A Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy ebben az esetben az, hogy a terheltek a ruházatuknál fogva visszatartották a sértetteket, majd a „balhé lesz” kifejezéssel megfenyegették őket, nem értékelhető lenyűgöző erejű, akaratot megtörő hatású személy elleni erőszakként illetve testi épség elleni közvetlen fenyegetésként.²³⁰

A bírói gyakorlat mellett, hogy a vis abszolútát tehát *relativizálja*, azaz megítélésénél az egyedi eset körülményeit és a megtámadott személyes viszonyait, egyéni adottságait veszi alapul, alapvetően mégis *objektív* mércét alkalmaz annak meghatározásakor, hogy az adott esetben használt erőszak vagy fenyegetés elérte-e az akaratot megtörő, lenyűgöző hatást. E kérdés jelentősége kettős lehet:

228 BH 1985. 303.

229 BH 1990. 294.

230 BH 2006. 182.

- megállapítható-e olyan esetben is az alkalmazott erőszak vagy fenyegetés vis absoluta hatása és így a rablás kísérletének megvalósulása, amikor a dologelvétel azért nem valósul meg, mert az elkövető a megtámadott akaratát ténylegesen nem törli meg;
- feltétlenül vis absoluta hatású-e az az erőszak vagy fenyegetés, amelynek hatására a sértett túri dolga elvételét illetve azt átadja a támadónak.

A legutóbb idézett jogesetben például a legfőbb bírói fórum annak ellenére nem értékelte lenyűgöző hatásának az I. és II. r. terhelt által alkalmazott erőszakot illetve fenyegetést, hogy azok effektíve elérték céljukat és hatásukra a sértettek átadták a náluk lévő petárdákat illetve túrték azok elvételét.

Abban az esetben, amikor az elkövető arcát elfedve, valódinak tűnő játékpisztollyal fenyegetve követelte az IBUSZ Iroda alkalmazottaitól a bevételt, akik azonban nem ijedtek meg és a követelést nem teljesítették, az elkövetőt a másodfokon eljáró megyei bíróság *bűncselekmény hiányában* felmentette a fegyveres rablás kísérletének vádja alól arra hivatkozással, hogy a fenyegetés ugyan az élet vagy testi épség ellen irányult és közvetlen volt, azonban a sértetti oldalon az akaratbénító hatást nem érte el. A felülvizsgálat keretében eljáró Legfelsőbb Bíróság e jogértelmezéssel szemben elvi éllel állapította meg, hogy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésnek olyannak kell lennie, mely „az adott körülmények között – így az elkövetés helyét, időpontját, az elkövető és a megfenyegetett közötti erőviszonyokat, valamint más egyéb tényezőket is figyelembe véve – *objektíve alkalmas* (kiemelés tőlem) arra, hogy a sértett akaratát megtörje, megbénítsa. Alkalmasságról van tehát szó, amely a lenyűgöző hatás, mint eredmény beálltát nem kívánja meg (...) Ebből következően az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés akarat megtörésére való objektíve alkalmas voltát önmagában nem zárja ki az, ha a bűncselekmény passzív alanya (...) az elkövetővel szemben ellenállást tanúsít.” A Legfelsőbb Bíróság szerint az ezzel ellentétes álláspont azt eredményezné, hogy amikor a sértett az erőszakkal vagy kvalifikált fenyegetéssel eredményesen száll szembe, az elkövető terhére a rablás bűntettének kísérlete soha sem lenne megállapítható.²³¹

A (rablási) erőszak és fenyegetés bírói jogértelmezése a Btk. hatálybalépését követően sem változott. Az ítélezési gyakorlatot a Kúria elvi határozatában a következőképpen összegezte: „A rablási erőszaknak lenyűgöző erejűnek, akaratot bénítónak, olyannak kell lennie, amely alkalmas a sértett *akaratának* a megtörésére. Az ilyen fokú erőszak nem teszi lehetővé, hogy a megtámadott az ellenállás és az engedelmisség között válasszon. Arra kényszerül, hogy a dolog elvételét tűrje (...) A rablási erőszakot a mai joggyakorlat is a vis absoluta fogalma alá

231 EBH 2004. 1110.

vonja, amelynek az a lényege, hogy az erőszak a sértett *ellenállását* (kiemelések tőlem) megtöri vagy kizárja. Az elkövető olyan erőszakot alkalmaz, amely ellen a sértett nem képes védekezni.”²³²

A Kúria azt is több döntésében kifejezésre juttatta, hogy a vis absolutát relatív jellegű, egyszersmind objektíve megítélendő fogalomnak tekinti. A már idézett elvi határozatban kifejtettek szerint a rablás büntettének megállapíthatóságához megkívánt erőszak nem abszolút, hanem relatív természetű, mert mindig a terhelt és a sértett viszonylatában kell vizsgálni és eldönteni, hogy a konkrét esetben alkalmazott erőszak kizárhatta-e a sértett ellenállását vagy sem.²³³

A vis absoluta relatív felfogásának jegyében rablásként értékelte a Kúria annak a két terheltnek a cselekményét, akik az esti órákban a távolsági buszon leültek a sértett mellé és felszólították, hogy adjon 500 forintot. A sértett ennek eleget tett, majd ezt követően közölte vele, hogy adjon még pénzt, mert „vér fog folyni”. A fenyegetés hatására a sértett további 1000 forintot átadott. A Kúria indokolása szerint a rablás tényállásszerűségéhez szükséges, a sértett ellenállásának megtörésére alkalmas erőszak vagy fenyegetés megállapíthatóságát a terhelt és a sértett viszonylatában, az elkövetés konkrét körülményeinek figyelembevételével kell vizsgálni, a jelen ügy körülményei között pedig – így arra tekintettel, hogy a cselekményre az esti órákban került sor, a terhelteken kívül más nem volt jelen, így a sértett segítségére sem számíthatott – a „vér fog folyni” fenyegetés akaratmegtörő hatású volt.²³⁴

Rablást látott megvalósulni a Kúria abban az esetben is, amikor a terhelt az áruházban 3 rúd szalámit rejtett el a ruházatában, majd fizetés nélkül távozott. A bejáratnál két biztonsági őr felszólította, hogy a ruházatából pakoljon ki, a terhelt azonban ennek nem tett eleget, a biztonsági őrök lökdösve kifelé indult, leszúrással fenyegette meg őket, majd közölte, hogy a családja a parkolóban van, nagyon megbánják, ha nem engedik el. Végül a terhelt – mivel a biztonsági őrök a családtagok közbeavatkozásától tartva felhagytak a követésével – elmenekült. A Kúria ez esetben is megerősített álláspontja szerint a rablási erőszaknak, illetve fenyegetésnek „akaratot megtörőnek kell lennie, olyannak, amely alkalmas arra, hogy a megtámadottat a dolog elvételének türéseire vagy átadására készítse. *A törvény (...) az adott körülmények között objektíve megítélhető alkalmasságot tekinti kritériumnak* (kiemelés tőlem), így azt, hogy az erőszak vagy fenyegetés intenzitása elegendő-e a rablás megállapításához, nem a sértett magatartásától teszi függővé. Következésképpen a rablás, illetve annak kísérlete felrovását önmagában nem zárja ki, ha a sértett – testi épségének,

232 EBH 2013. B.19.

233 EBH 2013. B.19.

234 BH 2015. 149.

életének kockáztatásával – megkísérli (esetleg sikerrel) értékei eltulajdonításának megakadályozását.”²³⁵

Látható, hogy a bíróság e két utóbbi jogesetben sem abból kiindulva értékelt az elkövető(k) által alkalmazott erőszakot, illetve fenyegetést akaratot megtörő hatásúnak, hogy azok célt értek és hatásukra a sértett átadta a tőle követelt pénzt, illetve a biztonsági őr sértettek túrték az áruházból lopott szalámik elvitelét. A sértettek erőszak, illetve fenyegetés hatására tanúsított magatartásának, tehát annak, hogy a dolgot átadták, illetve túrték elvételét vagy esetleg ellenálltak, a vis absoluta megállapíthatósága szempontjából a Kúria és a Legfelsőbb Bíróság különösebb jelentőséget nem is tulajdonít(ott) és azt, hogy az adott esetben alkalmazott erőszak vagy fenyegetés lenyűgöző, akaratot megtörő hatású volt-e, konzekvensen egy objektív mérce, az *alkalmasság* kritériuma alapján ítéli meg. A Kúria jogértelmezése szerint ugyanis akkor „vis absoluta kihatású a kényszer, ha hatóképes, azaz *alkalmas* a sértett fizikai ellenállásának a kiiktatására, melynek hatására *az általános társadalmi közfelfogás* (kiemelések tőlem) szerint a sértettől nem várható el, hogy fizikai ellenállást tanúsítson.”²³⁶

A bírói gyakorlat tehát az erőszak és fenyegetés akaratot megtörő hatását alapvetően a sértett szubjektumától elválasztva ítéli meg, így vis absoluta hatásúnak minősíthet olyan jellegű erőszakot vagy fenyegetést is, ami adott esetben ténylegesen nem nyűgözi le a sértett akaratát,²³⁷ illetve annak ellenére, hogy a sértett aláveti magát a támadó akaratának és értékeit átadja vagy tűri azok elvételét, a bíróságnak az alkalmazott erőszakot vagy fenyegetést nem kell feltétlenül vis absolutaként értékelnie.²³⁸ Az értékelés középpontjában ugyanis nem az erőszaknak vagy fenyegetésnek a sértettre ténylegesen gyakorolt hatása, hanem az arra való alkalmassága, a hatóképessége áll. Az alkalmasság kritériuma persze nem vegytiszta objektív mérce, azt a judikatúra annyiban korlátok közé szorítja, hogy megítélésénél in concreto minden esetben figyelembe veszi a megtámadott egyéniségét és személyes tulajdonságait is (például testi erejét, pszichés állapotát, életkorát, nemét stb.), majd ezeket összevetve a támadó személyes viszonyaival és a támadást kísérő körülményekkel (támadó és a támadás ereje, támadók száma, hely, időpont, segítségkérés lehetősége stb.) dönti el, hogy az erőszak

235 BH 2015. 153.

236 BH 2014. 267.

237 A már idézett EBH 2004. 1110. illetve BH 2015. 153. számú eseti döntések mellett a Kúria Bfv.I.1591/2012/5. számú határozatában is deklarálja, hogy „nem változtat a rablási erőszak (vis absoluta) meglétének megítélésén, ha a sértett által kifejtett (a jogos védelem keretei közé illeszkedő) ellenállás a cselekmény befejezését meghiúsítja. Ilyenkor a rablás kísérletét meg kell állapítani (...)”

238 Lásd BH 2006. 182., illetve a Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.1.006/2010/5. számú határozata.

vagy fenyegetés olyan volt-e, mely az általános társadalmi közfelfogás alapján alkalmas a sértett akaratának megtörésére.

Összegezve: a rabláshoz és a zsaroláshoz mint a vis absoluta és vis compulsiva fogalmi szempontjából legmeghatározóbb bűncselekményekhez tapadó jelenkori bírói gyakorlat az erőszaknak és a fenyegetésnek változatlanul két típusát különbözteti tehát meg, az akaratot megtörő és az akaratot hajlító erőszakot és fenyegetést. E megkülönböztetés alapja az egyes esetekben alkalmazott erőszak illetve fenyegetés hatóképessége, azaz, hogy milyen fokú kényszerállapot létrehozására alkalmasak. Az erőszak és a fenyegetés hatóképességét a judikatúra továbbra is a rablás és a zsarolás elhatárolása egyik fő ismervének tekinti.²³⁹

1.4.3. Az erőszak és a fenyegetés hatóképességének, alkalmasságának fenti metódus szerinti vizsgálatát a legfőbb bírói fórum azonban nem minden bűncselekmény esetén tartja fontosnak. Így az emberrablás megvalósulása kapcsán, melynek törvényi tényállása elkövetési módként ugyanazt az erőszakot illetve élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést szabályozza, mint a rablás elkövetési magatartásként,²⁴⁰ az LB (majd a Kúria) több határozatában is rögzítette ugyan, hogy a személyi szabadságtól megfosztást eredményező erőszaknak vagy fenyegetésnek lenyűgöző erejűnek, akaratot bénítónak kell lennie,²⁴¹ azonban a vis absoluta megítélésénél jellemzően hiányzik az adott esetben alkalmazott erőszak vagy fenyegetés hatóképességének vizsgálata. Amikor az elkövető (az emberrablás eszközselekményeként) erőszakkal vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel ténylegesen megfosztja a sértettet személyi szabadságától, a bíróság lényegében automatikusan, a hatóképesség értékelése nélkül állapítja meg, hogy az erőszak vagy fenyegetés akaratot megtörő volt,²⁴² sőt esetenként megelégszik csupán annak rögzítésével, hogy a személyi szabadságtól megfosztás erőszakkal illetve kvalifikált fenyegetéssel történt.²⁴³ Amíg tehát a vis absoluta megállapíthatósága szempontjából a rablásnál a bíróság nem tulajdonít különösebb jelentőséget az erőszak illetve fenyegetés eredményességének

239 A rabláshoz vis absolutát megkívánó, a zsaroláshoz vis compulsivát is elegendőnek tartó, lényegében állandó ítélkezési gyakorlatot reprezentálja: BH 1983. 56., BH 1984. 181., BH 1985. 303., BH 1990. 294., BH 1990. 370., BH 1995. 383., BH 1995. 557., BH 1999. 152., BH 2001. 356, BH 2006. 182., EBH 2007. 1591., BH 2009. 262., BH 2014. 267, BH 2015. 153. E bírói gyakorlatnak egyetlen publikált legfelsőbb bírósági határozat mond ellent. A BH 2001. 361. számon közzétett eseti döntésében a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a rablás befejezett alakzata valósul meg, ha a dologelvételt követően a sértett felszólítja a tolvajt az eltulajdonított elkövetési tárgy visszaadására, de az elkövető a sértettel szemben az *akarat hajlítására alkalmas* erőszakot alkalmaz. Az LB ezen álláspontját – sajnálatosan – érdemben nem indokolta, az a bírói gyakorlatba nem transzformálódott és az LB későbbi gyakorlata sem igazolta vissza elfogadását.

240 Korábbi Btk. 175/A. §, Btk. 190. §.

241 BH 1998. 66., BH 2005. 237., BH 2013. 262.

242 BH 1998. 66., BH 2005. 237., BH 2013. 262.

243 BH 2001. 413., BH 2002. 470., Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.67/2011/14. számú határozata, Pécsi Ítéltábla Bf.II.190/2010/7. számú határozata.

vagy eredménytelenségének, addig az emberrablás esetén úgy tűnik, ezt az egyetlen szempontot értékeli, s az eredményes erőszak illetve fenyegetés egyúttal lenyűgöző erejűnek, akaratot megtörőnek is minősül.

1.4.4. Hasonló interpretációval találkozhatunk a jármű önkényes elvétele erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megvalósuló minősített esete kapcsán is.²⁴⁴ E bűncselekmény törvényi tényállása által szabályozott erőszak, illetve fenyegetés – a törvényszöveg alapján legalábbis – semmiben sem különbözik a rablási erőszaktól vagy fenyegetéstől, a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában azonban ez a legkevésbé sem tükröződik. Abban az ügyben például, amikor az I. és II. r. terhelt a ház előtt parkoló autónál álló sértetthez lépett és I. r. terhelt megfogta a sértett vállát, míg a II. r. terhelt kicsavarta a sértett férfi kezében lévő indítókulcsot, majd annak segítségével kinyitotta a járművet és elhajtott, a Legfelsőbb Bíróság úgy minősítette a II. r. terhelt cselekményét erőszakkal elkövetett jármű önkényes elvétele büntettének, hogy nem értékelte sem az erőszak hatóképességét, alkalmasságát, sem – a vis absoluta relatív felfogásának megfelelően – a támadók és a megtámadott közötti erőviszonyt, a megtámadott személyes tulajdonságait, fizikai, illetve pszichés állapotát, a támadást kísérő körülményeket.²⁴⁵ De nem tette értékelés tárgyává a megyei bíróság sem, hogy az adott ügyben megvalósult erőszak alkalmas volt-e a lenyűgöző hatás elérésére abban az esetben, amikor az elkövető használat céljából úgy vette birtokba a sértett motorkerékpárját, hogy az álló helyzetben lévő motorról előbb lelökte a sértettet és elhajtott, majd, amikor a sértett utánament és visszavette tőle a már leállított motorbiciklit, az elkövető azt kirántotta a sértett kezéből és ismét elhajtott. A bíróság jelen ügyben is csupán annyit rögzített határozatában, hogy az elkövető a sértett ellen kifejtett erőszak alkalmazásával jutott az idegen jármű birtokába.²⁴⁶

Szemben tehát a rablás kapcsán eseti döntések és elvi határozatok sorában lefektetett jogértelmezéssel, az erőszakkal (fenyegetéssel) elkövetett jármű önkényes elvétele esetén a bírói gyakorlat a tényállásszerű erőszak (fenyegetés) megállapíthatóságát nem attól teszi függővé, hogy az vis absoluta hatású volt-e, azaz objektíve, a közfelfogás alapján alkalmas volt-e az akarat megtörésére, hanem elegendőnek tartja, hogy az elkövető tényelelesen – egyébként egyes esetekben objektíve nem is túl jelentős intenzitású – erőszakot alkalmazott és az nem dolog, hanem személy ellen irányult.²⁴⁷

244 Korábbi Btk. 327. § (2) bek. a) pont; Btk. 380. § (2) bek. a) pont.

245 BH 2001. 161.

246 BH 1981. 271.

247 Az ezirányú bírói gyakorlatot a már idézett két határozat mellett szemlélteti: BH 1980. 49., BH 1989. 348., 4/2007. BK vélemény, Győri Ítélőtábla Bf.21/2013/4. számú határozata.

1.4.5. A judikatúrában – a rablás és a zsarolás mellett – az erőszakos nemi bűncselekmények²⁴⁸ esetén jut még valódi jelentőséghez a *vis absoluta* és *vis compulsiva* fogalma. Ismeretes, hogy az erőszakos közöselés, a szemérem elleni erőszak, majd az ezeket lényegében összevonó szexuális erőszak törvényi tényállásában elkövetési módként meghatározott erőszak, illetve élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés azonos a rablás, az emberrablás és az erőszakkal (fenyegetéssel) elkövetett jármű önkényes elvétele tényállásai által szabályozott erőszakkal és fenyegetéssel. Ennek ellenére a (több évtizedes) bírói gyakorlat az erőszakos nemi bűncselekmények esetén – szemben a rablással és a zsarolással – a tényállásszerű erőszak és fenyegetés értékelésének középpontjába mégsem azok akarat megtörésére vagy hajlítására, hanem a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmasságát helyezi.²⁴⁹

Szükségszerűen felmerül a kérdés, a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmas erőszak, illetve fenyegetés hogyan értelmezhető a *vis absoluta* és *vis compulsiva* szemszögéből. Mértékadó jogirodalmi álláspont szerint az erőszakos közöselés, illetve a szexuális erőszak megvalósulásához a bírói gyakorlat elegendőnek tekinti mind az erőszak, mind a fenyegetés esetén a *vis compulsivát*.²⁵⁰ *Szomora* e megállapítását alapvetően a BH 1997. 568. számon publikált eseti döntésre hivatkozva teszi. A döntés alapjául szolgáló tényállás szerint a terhelt és a sértett hajnali órákban autóval közlekedett, melyet a terhelt a város külterületén leállított. A terhelt itt közölte a sértettel, hogy közöselni akar vele, amit a sértett elutasított és kérte, hogy a terhelt szállítsa haza. A terhelt ekkor azzal fenyegette meg, hogy „ha nem engedelmeskedik, gorombább lesz”. A terhelt megragadta a sértett karját, kirángatta a gépkocsiból majd annak hátsó ülésére ültette, levette róla nadrágját és fehérneműjét, az összeszorított lábait szétfeszítette és közöselni kezdett vele. A Legfelsőbb Bíróság megállapíthatónak látta az erőszakos közöselés megvalósulását, döntésének indokolásában pedig kifejtette, hogy az erőszakos közöselés esetén a közöselés mint célcselekmény eszközcselekményeként megfogalmazott „erőszak általában valamely komoly ellenállás leküzdésére szolgáló fizikai kényszer, de *nem feltétlenül jelent leküzdhetetlen erőt (vis absoluta)* [kiemelés tőlem], hanem elegendő a sértett életkorát, a személyi adottságait tekintve a viszonylag kisebb mérvű olyan fizikai ráhatás is, amely alkalmas lehet a sértett

248 A korábbi Btk. 197. §-a szerinti erőszakos közöselés és 198. §-a szerinti szemérem elleni erőszak, illetve a Btk. 197. §-a szerinti szexuális erőszak. A Btk. 196. §-ában írt szexuális kényszerítést – a későbbiekben kifejtendő indokok alapján – nem tekintem erőszakos bűncselekménynek.

249 BJD 5153.; BJD 7368.; BH 1975. 448; BH 1997. 110., BH 1997. 568., EBH 2004. 1105., BH 2007. 107., BH 2010. 116., BH 2013. 295., BH 2014. 6., BH 2014. 201.

250 *Szomora* 2008, 29. p.; *Szomora* 2013b, 407. p.

ellenállásának a leküzdésére. Ilyennek tekinti az ítélkezési gyakorlat a sértett lefogását, a lábainak szétfeszítését stb.”

Látszólag tehát az LB valóban, *expressis verbis* kimondja, hogy az erőszakos közösülés megvalósulásához nem szükséges a vis absoluta, a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmas erőszak pedig ezek szerint azonosítható a vis compulsiva fogalmával, azaz a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmas erőszak az akarathajlító erőszak is. Ebben az esetben azonban választ kellene találnunk – többek között – arra a kérdésre, hogy az azonos büntetési tételű rablás vagy az emberrablás esetén – amelyek tényállásában szabályozott erőszak és élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés *mindenben megfelel* az erőszakos közösülés tényállásában szereplő erőszak és fenyegetés fogalmának – mi indokolja, hogy vis absoluta szükséges ugyanannak az erőszaknak vagy fenyegetésnek a megállapíthatóságához. Ezt az ellentmondást a legfőbb bírói fórum idézett határozata, de más publikált döntései sem oldják fel. Megítélésem szerint azonban ez nem is feltétlenül szükséges, a bírói gyakorlat ugyanis – a BH 1997. 568. számú eseti döntés ellenére – valójában az erőszakos közösülés megvalósulásához is vis absoluta hatású erőszakot és fenyegetést kíván meg. E megállapítás alátámasztása érdekében vegyük górcső alá a Legfelsőbb Bíróságnak illetve Kúriának az erőszakos nemi bűncselekmények erőszak és fenyegetés tényállási elemeit érintő, publikált döntéseit:

- A BH 1997. 110. számú eseti döntésben a bíróság erőszakos közösülésnek minősítette annak a terheltnek a cselekményét, aki a hajnali órákban közös gépkocsiban utazott a sértettel és ismerőseikkel, amikor a sértettet a kocsiban öléssel fenyegetve közösülésre próbálta kényszeríteni, amit a sértett elutasított. Ezt követően az autó egy földút melletti kukoricásnál megállt, a sértett és a terhelt magára maradt, a terhelt pedig a kukoricásba húzta a sértettet és közölte vele, hogy itt már senkitől sem tud segítséget kérni, majd közösült vele. A bíróság – értékelve a támadás időpontját, helyét, a terhelt fizikai erőfölényét és kijelentéseit – megállapította, hogy mindezen körülmények együttesen olyan kilátástalan helyzetet teremtek a sértett számára, hogy „sem a segítségkérésre, sem a fizikai ellenállásra eredményesen nem lett volna lehetősége. Így a pszichikai fenyegetettség – amely ebből a kilátástalan helyzetből adódott – és az erőszak *a sértett akaratának megtörésére, ellenállásának a leküzdésére* (kiemelés tőlem) teljesen alkalmas volt.”

- Az EBH 2004. 1105. számú, elvi jelentőségű határozat alapjául szolgáló történeti tényállás szerint a bv. intézetben fogvatartott terheltek az ugyancsak fogvatartott sértettet rendszeresen megverték és fenyegetéssel zárkájuk takarítására, ruháik mosására kényszerítették. Egyik este a tv-szobában tartózkodó terheltek körbeállták a sértettet és verés kilátásba helyezésével arra

kényszerítették, hogy nadrágjukból elővegye nemi szervüket és őket kézzel kielégítse. A sértett a felszólításnak eleget tett. Az LB – a megyei bíróság által egyébként felmentett – terheltek cselekményét értékelve kifejtette, hogy a szemérem elleni erőszak büntetnének megvalósulásához megkívánt fenyegetésnek „a Btk. 138. §-ában írt pszichikai hatáson túllépőnek, azaz kvalifikáltnak, vagyis az élet vagy testi épség ellen irányulónak és közvetlennek, az azonnali bekövetkezés veszélyével járónak kell lennie. Ez esetben a fenyegetés tehát *nem pusztán akaratot hajlító*, hanem a kilátásba helyezett hátrány súlya és közvetlensége folytán, *minden más cselekvési lehetőséget kizáró, akaratot bénító* (kiemelések tőlem).”²⁵¹

- A BH 2007. 107. számú döntés szerint a terhelt, aki korábban többször is megpróbált szexuálisan közeledni kiskorú lányához, a sértetthez, az adott napon az éjszakai órákban bement a sértett szobájába, maga mögött az ajtót bezárta, majd odament a sértetthez és azt mondta neki, hogy „tudod mi lesz, ha megszólalsz”. Ezt követően az ülő testhelyzetben lévő sértettet az ágyra döntötte, ráfeküdt, csuklóinál fogva az ágyra nyomta és közösült vele. A sértett ellenállt, igyekezett kapálózni, de a terhelt szorításából nem tudott szabadulni.

- A BH 2013. 295. számon publikált ügy tényállásának lényege szerint a terhelt és volt barátnője, a sértett a terhelt lakására mentek. A terhelt a lakás ajtaját bezárta, majd vitatkozni kezdett a sértettel, melynek során pofon ütötte, majd letépte róla a harisnyáját és fehérneműjét és közölte vele, hogy közösülni fognak. A sértett ellenállt, védekezett, mire a terhelt a földre lökte, majd onnan felhúzta és testével a falhoz szorította, jobb vállát leszorította, majd a sértett tiltakozása ellenére, a sértett általi ütlegelés közepette nemi szervével a sértett hüvelyébe hatolt és közösülni kezdett.

Az előbbi ügyben az LB, utóbbiban már a Kúria – egyébként az adott ügyekben eljáró alsóbb fokú bíróságokkal egyezően – megállapította az erőszakos közösülés megvalósulását, tartalmilag azonos jogi érvelés alapján. Eszerint az erőszakos közösülés tényállásszerűségéhez megkívánt „erőszaknak nem feltétlenül *eleve leküzdhetetlennek* (kiemelés tőlem), hanem a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmasnak kell lennie. A fenyegetésnek pedig élet vagy testi épség ellen kell irányulnia, közvetlennek – és az erőszakhoz hasonlóan – komoly ellenállás leküzdésére alkalmasnak kell lennie. Következésképpen az ilyen erőszak, vagy az ilyen fenyegetés megállapításának egyaránt csak sértetti ellenállás és annak komolysága esetén van helye (...) A végsőkéig való védekezés (ellenállás) a sértettől nem várható el. Az

²⁵¹ Az LB egyébként a megyei bíróság felmentő ítéletét hatályon kívül helyezte és a megyei bíróságot új másodfokú eljárás lefolytatására utasította.

ellenállás komolyságának megállapítását pedig nem zárja ki, ha a sértett azért nem védekezik, vagy azért hagy fel a védekezéssel, mert helyzetét reménytelennek látja.”

Ugyanezen jogi érvelés alapján minősítette a Kúria a BH 2014. 6. számú határozatban erőszakos közöszlésnek annak a terheltnek a cselekményét, aki szellemileg fogyatékos nevelt gyermekével öt éven át többször közöszlött és azon alkalmakkor, amikor a gyermek ellenállt, a terhelt kisebb erőszakot (bántalmazást) alkalmazott és azzal fenyegette a sértettet, hogy megerőszakolja, amit a sértett megveréssel, megfojtással azonosított.

- A BH 2010. 116. számon közzétett döntés jogi érvelésében az LB kifejti, hogy az erőszakos közöszlés „tényállásszerűségéhez olyan, a sértett ellen irányuló fizikai vagy pszichikai kényszer szükséges, amely alkalmas a sértett komoly ellenállásának a leküzdésére és közvetlenül a közöszlés véghezvitelének célját szolgálja. (...) Közöszlésre kényszerítésről tehát csak akkor beszélhetünk, ha a sértett részéről van komoly ellenállás, amellyel a passzív alany egyértelműen és nyilvánvalóan kifejezésre juttatja, hogy nem kíván közöszlőni; s ezt a komoly ellenállást *számolja fel, szünteti meg* (kiemelés tőlem) az erőszak, illetve a kvalifikált fenyegetés (...)”

Véleményem szerint, ha a bírói gyakorlatot megjelenítő ezen döntések argumentációját összevetjük a vis absoluta fogalmát a rablás és zsarolás elhatárolása kapcsán értelmező és a legteljesebben kibontó felsőbbbíróági határozatok jogértelmezésével, megállapíthatjuk, hogy az erőszakos nemi bűncselekmények tényállásszerűségéhez sem csupán vis compulsivát, hanem a rabláshoz hasonlóan valójában *relative értelmezett vis absoluta* hatású erőszakot, illetve fenyegetést kíván meg a judikatúra. A BH 1997. 568. számú döntésében az LB a vis absolutát a leküzdhetetlen erővel azonosítja és kimondja, hogy az erőszakos közöszlés megvalósulásához szükséges erőszaknak nem kell feltétlenül leküzdhetetlen erőnek – ergo vis absolutának – lennie, elegendő a sértett életkorát, személyi adottságait tekintve a viszonylag kisebb mérvű erőszak is, mely alkalmas lehet a sértett ellenállásának leküzdésére. Az érvelés annyiban feltétlenül illeszkedik a vis absoluta bírói értelmezésének kánonjába, hogy a vis absolutát leküzdhetetlen, ellenállhatatlan erőnek tekinti, arról feledkezett meg csupán az LB aktuális tanácsa, hogy a vis absolutát az egységesnek tekinthető bírói gyakorlat nem abszolút, hanem relatív értelemben fogja fel. Az erőszak (fenyegetés) tehát nem attól lesz vis absoluta hatású, hogy *eleve* leküzdhetetlen, hanem az adott esetben, a támadó és a megtámadott személyes viszonyai, a támadás körülményei alapján bizonyul annak. Az erőszakos nemi bűncselekmények kapcsán górcső alá vett határozatokban a közöszlést kikényszerítő erőszak, illetve fenyegetés valóban egyetlen esetben sem a sértett brutális megverése vagy például késnek a torkához szegezése, tehát esetleg eleve leküzdhetetlennek tekinthető erő volt, ez

azonban – a bírói gyakorlat szerint – nem is szükséges a vis absoluta megállapíthatóságához. A sértett életkora (idős vagy éppen fiatal), neme, a támadás váratlansága, a segítségkérés hiánya, a sértett kiszolgáltatott helyzete a rablás esetén is – láthattuk – számos esetben indukálta, hogy az objektíve viszonylag csekélyebb mértékű erőszakot is vis absolutaként értékelje a bíróság.

A BH 2007. 107., BH 2013. 295. és BH 2014. 6. számú határozatokban az LB illetve a Kúria, mintegy korrigálva a BH 1997. 568. számú döntésben írtakat, egyetlen szóval kiegészíti az erőszakos közösülés tényállásszerűségéhez megkívánt erőszakra vonatkozó megállapítást és úgy foglal állást, hogy erőszakos közösülés esetén az erőszaknak nem feltétlenül „eleve leküzdhetetlennek”, hanem a sértett ellenállásának leküzdésére kell alkalmasnak lennie. Ez az értelmezés pedig már egyértelműen illeszkedik a vis absoluta – rablásnál megismert – relatív felfogásának keretébe és kifejezésre juttatja, hogy az erőszaknak nem önmagában, hanem a sértetthez való viszonylatában kell leküzdhetetlennek, vis absoluta hatásúnak lennie.

Minthogy a BH 1997. 568. számú és az idézett másik három felsőbbbíróági határozatban az erőszakra vonatkozóan kifejtett álláspont között egyetlen szó („eleve”) eltérés van csupán, elképzelhető az is, hogy nem koncepcionális különbség áll az eltérő álláspontok mögött, hanem a bíróság egyszerűen nem ismerte fel ennek az egy szónak a „leküzdhetetlen erő” jelzős szerkezetében való használatából vagy annak hiányából eredő dogmatikai jelentőségét. Ezt a feltételezést sajnálatosan alátámasztani látszik a BH 2014. 201. számon publikált eseti döntés is, melyben a Kúria egyébként nyilvánvalóan arra törekedett, hogy összegezze az erőszakos nemi bűncselekmények erőszak és fenyegetés tényállási elemeit értelmező, több évtizedes ítélkezési gyakorlat eredményeit. A határozat [61] pontjában a Kúria kifejti, hogy a nemi szabadság elleni bűncselekmények esetén az „erőszaknak tehát nem feltétlenül *eleve leküzdhetetlennek* (kiemelés tőlem), hanem a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmasnak kell lennie”. Közvetlenül ezután azonban a [62] pontban már úgy foglal állást, hogy az „erőszak a komoly ellenállás leküzdésére irányuló fizikai kényszer nem feltétlenül *leküzdhetetlen erő (vis absoluta)* [kiemelés tőlem], de a megtámadott személy teste ellen és közvetlenül közösülésre irányuló erős ráhatás, amely alkalmas a sértett komoly ellenállásának a leküzdésére és a közösülés kikényszerítésére.” Abból, hogy a Kúria lényegében egymás mellett szerepelteti e két különböző dogmatikai tartalommal bíró megállapítást, csakis arra lehet következtetni, hogy az eleve leküzdhetetlen és a relatíve, az adott sértett viszonylatában leküzdhetetlen erő közötti különbség – legalábbis a BH 1997. 568. és BH 2014. 201. számon közzétett határozatokat meghozó tanácsainak – elkerülte a figyelmét.

A Kúria bírái által írt kommentárban *Márki Zoltán* is amellett foglal állást, hogy az erőszakos nemi bűncselekmények, szemben az erőszakos vagyon elleni bűncselekményekkel, akaratot hajlító erőszak alkalmazásával valósulnak meg.²⁵² E megállapításhoz a jogi érveket *Márki* az idézett BH 2014. 201. számú határozatból meríti. A határozatban a Kúria ide vonatkozóan a következőket rögzíti: „Az erőszak – értelemszerűen – fizikai erő kifejtésével történő ráhatást, támadást jelent. Lehet lenyűgöző erejű, akaratot megbénító (*vis absoluta*), és lehet akaratot hajlító (*vis compulsiva*). A lenyűgöző erőszak olyan, amely általában alkalmas a fizikai ellenállás leküzdésére, viszont nem megkívánt a sértett ellenállása. Az akaratot hajlító erőszak a sértett ellenállását feltételezi (...) a fenyegetésnek (...) – az erőszakhoz hasonlóan – komoly ellenállás leküzdésére alkalmasnak kell lennie. Az ilyen fenyegetés jellege és súlya lényegében azonos az erőszakéval.”

Márki szerint az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények esetén evidencia a sértett tulajdonban tartáshoz fűződő érdeke, ezért közömbös annak vizsgálata, hogy a sértett kifejtett-e ellenállást, illetve azáltal megtartható lett volna-e a dolog, elegendő annak megállapítása, hogy az erőszak alkalmas lehetett az ellenállás leküzdésére. Minthogy a sértett ellenállása nem megkívánt, ez esetben *vis absoluta* alkalmazásáról van szó. Ezzel szemben a nemi szabadság elleni bűncselekmény esetén – mondja *Márki* – elvárt, hogy a sértett is védje, amit a törvény véd, különben nem valódi a nemi szabadsághoz való ragaszkodása. Az ilyen erőszaknak tehát nem feltétlenül eleve leküzdhetetlennek, hanem a sértett komoly ellenállásának leküzdésére alkalmasnak kell lennie. Következésképpen az ilyen erőszak megállapításának csak sértetti ellenállás és annak komolysága esetén van helye. A sértett ellenállását feltételező erőszak pedig az akaratot hajlító erőszak.²⁵³ *Márki* ezzel egyébként – látszólag – arra a kérdésre is választ ad, hogy mi indokolja, hogy bár a rablás és az erőszakos közönsülés (szexuális erőszak) tényállásaiban szereplő erőszak és fenyegetés fogalma teljesen azonos, mégis a rablás megvalósulásához *vis absoluta* hatású, az erőszakos közönsüléshez ellenben *vis compulsiva* jellegű erőszak szükséges.

Véleményem szerint *Márki* álláspontja aligha lehet helyes. Az alapvető problémát a *komoly sértetti ellenállás* erőszakos nemi bűncselekményhez szükséges erőszak (fenyegetés) megvalósulásának központi elemévé emelése, illetve a komoly sértetti ellenállás akaratot megbénító és akaratot hajlító erőszakhoz való viszonyának meghatározása jelenti.

A sértetti ellenállás és annak komolysága jelentőségének túldimenzionálása olyan elméleti öröksége büntetőjogunknak, mely sokkal inkább a nemek közötti viszony sztereotip

²⁵² *Márki 2014*, 689. p.

²⁵³ *Márki 2014*, 689. p.

felfogásából, mint dogmatikai megfontolásokból építkezik, s melyet talán ideje lenne magunk mögött hagyni.

Már *Kautz* 1873-ban kiadott tankönyvében olvashatjuk, hogy nem valósul meg a nő erőszakkal közösülésre kényszerítése abban az esetben, ha a körülményekből ítélve a nő ellenállása inkább természetes szeméremérzete nyilvánulásának, mintsem komoly és valóságos akarata érvényesítésének volt tekinthető.²⁵⁴ A nő komoly ellenállásának követelményét *Edvi Illés* ruházta fel valódi dogmatikai jelentőséggel azzal, hogy az erőszakos nemi közösülés megvalósulása feltételének tekintette a nő ellenállásra képes voltát és azt, hogy ténylegesen is fejtsen ki komoly és nem csak színleges ellenállást.²⁵⁵ Az erőszak *Edvi Illés* szerint e bűncselekmény esetén olyan fizikai kényszert jelent, mely alkalmas a nő komoly ellenállásának legyőzésére. Abban a kérdésben azonban, hogy ez az erőszak a vis absoluta természetével bír-e, vagy csupán vis compulsiva, nem foglalt állást.²⁵⁶ *Edvi Illéssel* egyetértésben *Vargha* is abból indult ki, hogy a nőnek védenie kell saját becsületét és komoly ellenállást kell tanúsítania az őt ért támadással szemben. Az erőszakos nemi közösülés megvalósulásához ő is olyan fokú erőszakot kívánt meg, mely alkalmas a nő ellenállásának leküzdésére annak hangsúlyozásával, hogy ez az erőszak nem abszolút mértékű, hanem viszonylagos, azt a támadó és a megtámadott viszonylatában kell megítélni.²⁵⁷

A nő komoly ellenállásának szükségessége *Angyalnál* is központi tételeként szerepel. *Angyal* szerint az erőszakos nemi közösüléshez nem elég a sürgető, tolakodó fellépés vagy az olyan magatartás, amely csak arra szolgál, hogy a nő részéről színlelt, nem komoly ellenállást elhárítsa. E bűncselekmény megvalósulásához olyan erőszak szükséges, mely a nő teste ellen irányul, célja a komoly ellenállás legyőzése, és alkalmas a nő komoly ellenállásának folyományaként jelentkező testi jelenségek (elfutás, ajtófélfába kapaszkodás, combok összeszorítása stb.) elerőtlenítésére.²⁵⁸ *Angyal* egyértelművé teszi azt is, hogy szemben például a rablással, miért jut a nő (sértett) komoly ellenállása ilyen fontos jelentőséghez az erőszakos nemi közösülés esetén. *Angyal* szerint már a nyomozás során kiemelt figyelmet kell szentelni annak felderítésére, hogy vajon nem állt-e fenn a „nő részéről a tettes által vitatott hozzájárulás és tehát nem volt-e az ellenállás csak látszólagos vagy legalábbis olyan, melyet a tettes nem vett komolyan s nem tekintett őszintének. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy

²⁵⁴ *Kautz* 1873, 294. p.

²⁵⁵ A Csemegi-kódex 232. § 1. pontja szerint erőszakos nemi közösülés büntetett követi el, aki „valamely nőszemélyt erőszakkal, vagy fenyegetéssel arra kényszerít: hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön.”

²⁵⁶ *Edvi Illés* 1909b, 270-271. p.

²⁵⁷ *Vargha* 1892a, 203-204. p.

²⁵⁸ *Angyal* 1937, 35-36. p.

nem egy nő egyenesen erőszakkifejtésre vágyik a férfi részéről, kit kacérságával ingerel bele az erőszakos elkövetésbe. (...) Különös gonddal mérlegelendők a sértett s a tanúk vallomásai (...); a sértett nő arra a kérdésre: komolyan akart-e ellenállni – majd önértékelési képességének fogyatékossága okából, majd szeméremérzetből – igen könnyen hajlik a valóságnak meg nem felelő nyilatkozásra.”²⁵⁹

A nő komoly ellenállásának hangsúlyozásával tehát – úgy vélem – az alaptalan büntetőjogi felelősségre vonástól kívánták megkímélni a férfiakat, akik a nő tartózkodását, vonakodását esetleg csupán szemérmességnek, a konvencionálisan elvárt „kötelező”, de nem valódi ellenállásnak vélhették.²⁶⁰ Akkor azonban, ha a nő komolyan ellenáll, ami külső fizikai jegyekben is megnyilvánul, félreérthetetlenül kifejezésre juttatja, hogy a közösülés valódi akarata ellenére történik.

Ez a szemléletmód határozza meg a mai napig a közösülésre (szexuális cselekményre) erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítéssel szembeni komoly ellenállás tanúsítását megkívánó bírói gyakorlatot. *Márki* is hivatkozik a látszólagos sértetti ellenállásra, ami kizárja az erőszak megállapíthatóságát. Látszólagos ellenállást fejthet ki szerinte pl. a sértett nő kacérságból vagy éppen a férfi nemi vágyának felkeltése érdekében. Komoly ellenállásra a sértett, esetleg a vádlott sérülései, a ruházatukon és a helyszínen található nyomok utalhatnak, emellett elemezni kell a közöttük lévő kapcsolatot és persze szavahihetőségüket.²⁶¹ Ezek alapján már könnyen érthető *Márki* azon álláspontja is, hogy az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények esetén miért nem elvárt a sértett komoly ellenállása, míg az erőszakos nemi bűncselekményeknél az. Evidencia, hogy a tulajdon olyan érték, a tulajdonjog olyan jogi tárgy, melyet jogosultja védelmez, ennek a védekezésnek, az ellenállásnak nem kell fizikailag is kifejezésre jutnia. Ezzel szemben az már korántsem egyértelmű, hogy a nemi szabadságához is mindenki ragaszkodik, aki például kacér, netán túl szemérmes, annak felismerhetően, fizikailag is komoly ellenállást kell tanúsítania ahhoz, hogy a sérelmére erőszakos nemi bűncselekményt lehessen elkövetni.

Ezen atavisztikus elemekből építkező felfogással szemben *Szomora* fogalmazott meg jogos kritikát. *Szomora* rámutatott, hogy a kényszerítés lényege nem a külső jelekben is megnyilvánuló *ellenállás* leküzdése, hanem a passzív alany ellentétes *akaratának* törése vagy hajlítása. A komoly ellenállás és az ellentétes akarat nem azonosítható egymással, az elkövetőével ellentétes akarat ugyanis külső ellenállás hiányában is elképzelhető. Különösen

²⁵⁹ *Angyal 1937*, 36-37. p.

²⁶⁰ A Csemegi-kódex szerinti erőszakos közösülés sértettje csak nő, közvetlen tettese csak férfi lehetett. Így *Angyal 1937*, 29. p.; *Finkey 1909*, 591. p.

²⁶¹ *Márki 2014*, 690. p.

problematiszus a sértett komoly ellenállásának hangsúlyozása a fenyegetés mint elkövetési mód esetén, hiszen ha ráfognak valakire egy csőre töltött pisztolyt vagy a nyakához kést szorítanak, mit jelent a komoly ellenállás, hogyan kellene komolyan ellenállni? A sértetti ellenállás az elkövetőével ellentétes akarat külvilági megjelenése lehet, amelyből biztos következtetés vonható le az ellentétes akarat fennállására, de ettől nagyobb szerep nem tulajdonítható neki.²⁶²

Szomora megállapításaival egyetértek, érvelését részemről az alábbi szempontokkal egészítem ki: ha a rablási és az erőszakos nemi bűncselekményekhez szükséges erőszak vagy fenyegetés eltérő tartalommal bírna, ezt törvényi rendelkezéssel a jogalkotónak kellene kifejezésre juttatnia. A Btk. azonban ugyanazt az erőszakot és ugyanazt az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést szabályozza a rablás és a szexuális erőszak (erőszakos közöszülés, szemérem elleni erőszak) törvényi tényállásaiban, amiből véleményem szerint egyenesen következik egységes értelmezésük követelménye. Ha a judikatúra tehát akaratot megtörő hatású erőszak, illetve fenyegetés alkalmazásához köti a rablás megvalósulását, ugyanilyen mértékű erőszakot és fenyegetést kell megkívánnia a szexuális erőszakhoz is.²⁶³

A Kúriának a BH 2014. 201. számú határozatban a lenyűgöző és az akaratot hajlító erőszakra, illetve fenyegetésre vonatkozó értelmezése nemcsak a sértett ellenállását középpontba helyező kiindulópontja, hanem eredménye alapján is kifogásolható. A Kúria szerint ugyanis a sértett ellenállása – ami alatt a bíróság fizikailag kifejtett védekezést ért – szempontjából a vis absoluta és a vis compulsiva között különbség van, mégpedig az, hogy a vis absolutához nem megkívánt a sértett ellenállása, a vis compulsiva ellenben feltételezi azt. Ha ez a tétel helyes lenne, az azt jelentené, hogy nem lehetne megállapítani például a zsarolás megvalósulását – amihez tudjuk, a bírói gyakorlat tipikusan akarathajlító erőszakot, illetve fenyegetést kíván – azokban az esetekben, amikor a fenyegetés nem közvetlenül, hanem levél, e-mail formájában jut el a sértetthez („ha nem utalsz át x forintot a megadott bankszámlára, céged hírnevét a gyártási technológia közzétételével tönkreteszem”²⁶⁴). Egy ilyen típusú fenyegetéssel szemben ugyanis nem lehet fizikailag ellenállni.

262 *Szomora 2008*, 28-29. p. Ettől eltérően írja le a kényszerítést *Erdősy*. Szerinte a kényszerítés egy támadó cselekményfolyamat, melynél a sértettnek kezdetben lehet önálló akarata, amely ellentétes a kényszerítő személy akaratával. A sértett ezen ellentétes akarata a személyiségi jogai ellen intézett támadással szemben kifejtett ellenállásban jut a külvilágban kifejezésre. Amennyiben ezt a kifejezésre juttatott ellenállást leküzdí az elkövető, létrejön a kényszerhelyzet. A kényszerítés középpontjába tehát *Erdősy* is a fizikai ellenállás leküzdését helyezi. *Erdősy 2001*, 27-28. p.

263 A jogirodalomban *Gál István László* és *Sinku Pál* foglal amellet állást, hogy a szexuális erőszak megvalósulásához vis absoluta szükséges. *Gál 2013a*, 16. p.; *Sinku 2012a*, 177-178. p.

264 A BH 2009. 262. számú, zsarolást megállapító legfelsőbb bírósági eseti döntés alapjául szolgáló tényállásból.

A kényszerítő bűncselekmény – mint amilyen a zsarolás és a szexuális erőszak (erőszakos közösülés) is – megvalósulása nyilvánvalóan feltételez bizonyos fajta ellenállást a sértett, a megtámadott részéről, ez az ellenállás azonban az elkövetőével *ellentétes akaratelhatározást* jelent.²⁶⁵ Abban az esetben, ha a sértett oldalán ez hiányzik, értelemszerűen nem beszélhetünk kényszerítésről, hiszen a sértett autonóm módon, belső motivációi (szükségletei, vágyai, érdeklődése stb.) és nem kívülről ható erő (erőszak vagy fenyegetés) alapján cselekszik. A kényszerítés lényege a sértettre tipikusan erőszakkal vagy fenyegetéssel gyakorolt olyan befolyás, ráhatás, ami az elkövetőével ellentétes akaratelhatározásának megváltoztatására bírja rá (*vis compulsiva*), vagy az akaratelhatározást, illetve annak megvalósítását megakadályozza (*vis absoluta*).²⁶⁶

A sértett ellentétes akaratelhatározása megnyilvánulhat testi ellenállás formájában, verbális úton vagy akár ráutaló magatartással (például a rémült nő sír és a fejét rázza) kifejezve is, de ezek hiánya sem zárja ki automatikusan ezen belső ellenállás fennállását.²⁶⁷ Szemben ugyanis *Márki* megállapításával, nemcsak a vagyon elleni, hanem a nemi szabadság elleni bűncselekmények esetén is evidencia a jogi tárgy oltalmához fűződő sértetti érdek. A Btk. (és a korábbi Btk. is) az erőszakos nemi bűncselekmények tényállásaival a szexuális önrendelkezés ún. negatív oldalát, azaz az egyén azon jogát védi, hogy szexuális kapcsolatairól külső, mástól eredő kényszerszertől mentesen tudjon dönteni.²⁶⁸ Ezt a védelmet a büntetőjog mindenki számára, tehát a legkacérabb és a legszemérmesebb személy számára is biztosítja, azaz szexuális cselekményt bárkivel csak saját akaratelhatározása alapján lehet végezni. Az autonóm akaratelhatározás, a sértett beleegyezése, tehát nem a fizikai ellenállás hiánya zárja ki az erőszakos nemi bűncselekmény megvalósulását. Az azonban hangsúlyozandó, hogy a „sértett” egyetértése, az „elkövetővel” egyező akaratelhatározása sem az erőszak, mint elkövetési mód, hanem a kényszerítés, mint elkövetési magatartás tényállásszerűségét zárja ki. Ha egy férfi és egy nő konszenzus alapján úgy végez nemi cselekményt, hogy annak része az erőszak, adott esetben például az, hogy egyikük a másikat fizikai erővel az ágyhoz kötözi és így közösülnek, a fizikai erővel megkötözés attól még erőszak marad, hogy annak kifejtésére a megkötözött egyetértésével került sor. Viszont nincs

265 Hasonlóan *Vigh – Gönczöl – Kiss – Szabó 1973*, 36. p.

266 Hasonlóképpen határozza meg a kényszerítés lényegét *Angyal* is. *Angyal* szerint kényszeríteni annyit tesz, mint olyan fizikai vagy pszichikai erővel nehezedni másnak az elhatározási vagy cselekvési szabadságára, hogy az okszerűleg csak annak a magatartásnak a kifejtésére határozhatja el magát, illetve azt a magatartást fejtheti ki, melyet a kényszerítő eléje szab. *Angyal 1934*, 78-79. p. Az elhatározás szabadsága alatt *Angyal* az akaratelhatározás szabadságát, cselekvési szabadság alatt pedig az akaratelhatározás megvalósításának szabadságát érti. *Angyal 1929*, 8. p.

267 Ezzel egyezően *Laubenthal, Klaus*: Sexualstraftaten. Die Delikte gegen die sexuelle Selbstbestimmung. (Springer. 2000.) 37. old. *Laubenthal* idézi *Szomora 2008*, 29. p.

268 E jogi tárgyról részletesen lásd *Szomora 2009a*, 125-126. p.

szó kényszerítésről, hiszen a megkötözött egyén saját, autonóm akaratelhatározása alapján végezte a nemi cselekményt, az erőszak nem az akaratelhatározás vagy az akaratmegvalósítás befolyásolásának, hanem a nemi vágy felkeltésének, illetve kiélésének módja volt.²⁶⁹

Mindezek alapján úgy vélem, alappal állapíthatjuk meg, hogy – a Kúria értelmezésével szemben²⁷⁰ – sem az akaratot megtörő, sem az akaratot hajlító erőszakhoz, illetve fenyegetéshez nem megkívánt a sértett fizikai ellenállása, ezen az alapon nem lehet különbséget tenni az erőszak és fenyegetés e két típusa között.

Azt mindenképpen szükségesnek tartom kiemelni, hogy az erőszakos nemi bűncselekmények kapcsán a sértett ellenállását középpontba helyező judikatúrával szemben megfogalmazott kritika alapvetően az elméleti tisztaságot, a dogmatikai megalapozottságot kérheti számon a Kúrián (és a Legfelsőbb Bíróságon), a bírói gyakorlat ugyanis – ahogyan *Szomora* is megállapítja – alapvetően a jogi tárgy védelméhez szükséges körben állapítja meg az erőszakos nemi bűncselekményeket.²⁷¹ Ezt a helytelen elméleti kiindulópont (sértetti komoly ellenállás) ellenére megítélésem szerint egyrészt a vis absoluta relatív jellegű értelmezése, másrészt a komoly sértetti ellenállás viszonylagos relativizálása teszi egyébként lehetővé. Mert az ítélezési gyakorlat a komoly sértetti ellenállást ugyan az erőszak vagy fenyegetés megvalósulása előfeltételének tekinti, de a végsőig való védekezést (ellenállást) nem várja el, és nem tekinti a védekezés (ellenállás) komolyságát kizáró körülménynek, ha a sértett azért nem védekezik, vagy azért hagy fel a védekezéssel, mert helyzetét reménytelennek látja.²⁷²

2. Kitekintés – német büntetőjogi alapok

A vis absoluta és vis compulsiva helyes felfogása érdekében megítélésem szerint érdemes e fogalmak jogtörténeti gyökereit mélyebben is megismerni. *Arndt Sinn* osnabrücker professzornak a kényszerítésről írt monográfiájában olvashatjuk, hogy a vis absoluta és a vis compulsiva közötti különbségtétel eredetileg az erőszak két fajtája közötti, azaz az abszolút hatású és a kényszerítő erőszak közötti különbségtétel volt. *Samuel von Pufendorf* már eszerint mutatta be a kényszer e két oldalát, mégpedig különböző végszükségi helyzetek, a „necessitudo simplex seu absoluta”, azaz az abszolút végszükségi helyzet és a „necessitudo

269 A sértett beleegyezését *Szomora* is tényállásszerűséget kizáró okként tárgyalja az erőszakos közönség és szemérem elleni erőszak vonatkozásában. *Szomora 2009a*, 145-148. p.

270 Megjegyzem, a Kúria jogértelmezését – publikálását követően – például a Fővárosi Ítéltábla is magáév tette a 2.Bf.206/2015/11. számú határozatában.

271 *Szomora 2008*, 31-32. p.

272 BH 2007. 107., BH 2014. 6., BH 2014. 201., Fővárosi Ítéltábla 2.Bf.206/2015/11.

cum adjunctione”, azaz korlátozó végszükségi helyzet megkülönböztetésének segítségével. Az első jellemzője, hogy annak nem lehet ellenállni, akármilyen erőt használok is fel. Egy ilyen végszükségi helyzetben lévő személy magatartása ezáltal nem is lehet akaratlagos, vagyis esetében cselekményről sem beszélhetünk. A korlátozó végszükségi helyzetet ezzel szemben az jellemzi, hogy az ebben a helyzetben lévő személynek még megmarad a döntési lehetősége, az ő magatartása ezért cselekményként veendő számításba.²⁷³ Az abszolút végszükségi helyzet abszolút hatású kényszeren, a vis absolután, míg a korlátozó végszükség korlátozó kényszeren, a vis compulsiván alapul.²⁷⁴

A későbbi német jogirodalomban többen, például *Binding* is vitatták, hogy a vis compulsiva az erőszak egyik formája lehetne. *Binding* helytelenítette, hogy a vis compulsivát a valódi fenyegetési jellege ellenére erőszakként kezelik. Abban az esetben például, ha a tettes addig veri a sértettet, amíg az a kívánt magatartást nem tanúsítja, szerinte a tettes az eredményt csak látszólag érte el erőszakkal, a valóságban az fenyegetés hatására jött létre, a sértettet ugyanis a további veréstől való félelem motiválta. A testre gyakorolt behatás csupán a fenyegetés alátámasztására szolgált. Ha ezt a magatartást mégis erőszaknak nevezzük, úgy az egy és ugyanazon cselekvés erőszak és fenyegetés is egyben, márpedig az erőszak és fenyegetés törvényi megkülönböztetéséből következően erőszak csak az lehetne, ami nem fenyegetés.

Binding álláspontjával szemben azonban a német jogirodalom többségi véleménye és a joggyakorlat is elfogadta, hogy az erőszak vis compulsiva formájában is megjelenhet. A *Binding* példájában szereplő esetet egyértelműen a vis compulsiva hatású erőszak fogalma alá tartozónak ítélték, hiszen már a közfelfogás szerint is valakinek a miatti megverése, hogy őt egy, a tettes akaratának megfelelő sértetti reakcióra indítsák, nem a fenyegetés, hanem az erőszak fogalmának felel meg.²⁷⁵

A német jogirodalom tehát az erőszaknak – a hatását tekintve – két formáját különbözteti meg: a vis absolutát, azaz az abszolút hatású erőszakot, mely egészében fosztja meg a sértettet azon lehetőségétől, hogy az akaratának megfelelően cselekedjen, és a vis compulsivát, a befolyásoló, akaratot hajlító jellegű erőszakot, mely a kívánt irányba mozdítja a sértett akaratát.²⁷⁶ A vis absoluta a döntési alternatíva nélküli kényszer, mely a vis compulsivával szemben nem a sértett akaratát használja fel a kívánt sértetti reakció eléréséhez, hanem negligálja azt, ezáltal a vis absoluta az egyszerű elszenvetéssel azonos.²⁷⁷

273 A mai fogalmaink szerinti végszükségnek (Btk. 23. §) ez a korlátozó végszükségi helyzet feleltethető meg.

274 Sinn 2000, 201-202. p.

275 Sinn 2000, 204-205. p.

276 Tröndle – Fischer 2006, 1493. p.; Küper 2008, 422. p.; Krey – Hellmann 2008, 110-111. p.; Amelung 1999, 195-196. p.

277 Sinn 2000, 197. és 200. p.

A jelenkori német jogirodalom – az erőszakkal ellentétben – nem tesz különbséget vis absoluta és vis compulsiva hatású fenyegetés között. A fenyegetés sosem mint alternatíva nélküli, abszolút hatású kényszer jelenik meg, sokkal inkább, mint a vis compulsiva – erőszak melletti másik – formája.²⁷⁸ A fenyegetést a vis compulsiva hatású erőszaktól az különbözteti meg, hogy a fenyegetésnél egy tisztán pszichikai befolyásolás történik és az elkövető a hátrányt csak kilátásba helyezi, míg az erőszak esetén a hátrányt (vagy annak egy részét) már meg is valósítja.²⁷⁹ A fenyegetéshez tehát nem tartozik hozzá a testi erő kifejtése, míg az erőszak fogalmának az mellőzhetetlen része, mert az erőszak éppen a rossz aktuális voltában különbözik a fenyegetéstől, mely csak egy jövőbeni rosszat foglal magában.²⁸⁰

Hazai büntető törvényünkhöz hasonlóan az StGB is egyes bűncselekmények megvalósulásához különböző minőségű fenyegetéseket kíván meg. Így például az StGB különbséget tesz a 240. § (1) bekezdése, a 234. § vagy a 108. § szerinti „valakit érzékenyen érintő rosszal fenyegetés”, a 107. § vagy a 113. § szerinti „erőszakkal fenyegetés” és a 249. § szerinti „élet vagy testi épség elleni közvetlen veszéllyel fenyegetés” között.²⁸¹ Kétségtelen, hogy ezzel a jogalkotó a kényszerítő fenyegetés különböző intenzitású, különböző hatékonyságú fokozatait kívánta megkülönböztetni, ami az egyes bűncselekmények büntetési tételeiben is megfigyelhető,²⁸² e fenyegetés-fogalmak megkülönböztetésének alapja azonban nem az áldozatra gyakorolt hatásuk, hanem a tartalmuk, hogy mi az a hátrány, amit kilátásba helyeznek (érzékenyen érintő rossz; erőszak; élet vagy testi épség közvetlen veszélye). Az StGB 249. §-ában írt rablási fenyegetés például nem azért súlyosabb, mint a kényszerítés tényállásában [240. § (1) bek.] írt „érzékenyen érintő rosszal fenyegetés”, mert előbbi vis absolutaként, utóbbi csupán vis compulsivaként hatna a megfenyegetettre, hanem mert a rablási fenyegetés olyan jelentős értékek ellen irányul, mint az élet vagy a testi épség, és mert a megfenyegetettnek a sérelem lényegében azonnali bekövetkezésével kell számolnia.²⁸³

Az, hogy a német judikatúra és jogirodalom a fenyegetés legsúlyosabb formájának, az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésnek sem tulajdonít vis absoluta hatást, a rablási erőszak értelmezésében is megnyilvánul.²⁸⁴ Láthattuk, hogy a rablási erőszak vis absoluta

278 Hruschka 1995, 744. p.; Amelung 1999, 195-196. p.; Sinn 2000, 204-205. p.

279 Tröndle – Fischer 2006, 1493. p., Hörnle 2010, 934. p.

280 Hruschka 1995, 744. p.

281 „Drohung mit einem empfindlichen Übel”; „Drohung mit Gewalt”; Drohungen mit gegenwärtiger Gefahr für Leib oder Leben”.

282 Sinn 2000, 208. p.

283 A rablási fenyegetésről lásd például Wessels – Hillenkamp 2010, 168-169. p.

284 A rablás fogalma a magyar és a német büntető törvényben egyébként lényegében azonos. Az StGB 249. §-a szerint rablást követ el, aki idegen ingó dolgot személy elleni erőszakkal vagy az élet, testi épség közvetlen veszélyével fenyegetve mástól azért vesz el, hogy azt saját maga vagy harmadik személy számára jogtalanul eltulajdonítsa.

jellegét megkövetelő hazai uralkodó felfogás egyik lehetséges elméleti alapja a *Vargha és Edvi Illés* által lefektetett elv, az elkövetési magatartások egyensúlya. A német literatúra és joggyakorlat szerint ellenben a rablás vis absoluta és vis compulsiva formában megnyilvánuló erőszakkal egyaránt elkövethető.²⁸⁵ A rablási erőszakkal szemben támasztott kritérium, hogy annak személy ellen kell irányulnia,²⁸⁶ amihez legalább közvetetten az áldozat teste ellen irányuló behatás szükséges, mely behatást az áldozat testi kényszerként érzékel.²⁸⁷ Vis absoluta esetén a testi (fizikai) kényszerhatás legyőzhetetlen akadályt hoz létre, míg vis compulsivaként hat a testi kényszer, ha az áldozat döntéshozatali szabadságát nem ellenállhatatlanul, de jelentékenyen befolyásolja. Vis absoluta például az áldozat lekötözése, elkábítása, bezárása, míg a vis compulsiva tipikus esete az áldozat ütlegeléssel, veréssel kényszerítése.²⁸⁸

Tipizált példáin keresztül láthatjuk, hogy a vis absoluta lényege, ami egyszersmind megkülönbözteti a vis compulsivától is, hogy a vis absoluta az áldozatot teljes egészében megfosztja a cselekvési lehetőségektől. Megjegyzem, a német jogalkotó az erőszak ezen két megnyilvánulási formáját büntetőjogilag *egyenértékűnek* tekinti, az StGB ugyanis nem tesz különbséget vis absoluta és vis compulsiva hatású erőszakkal elkövetett rablás között, mindkettőt azonos büntetéssel fenyegeti.

A vis absoluta és vis compulsiva történeti vizsgálata rámutatott, hogy a magyar jogirodalomban és bírói gyakorlatban az erőszak és a fenyegetés e formáinak megkülönböztetése elméleti értékén túl elsősorban a rablás és zsarolás elhatárolása körében, másodsorban az erőszakos nemi bűncselekményeknél jut(ott) gyakorlati relevanciához. Az egységes német jogirodalmi értelmezés ellenben nemcsak a rablás, hanem a nemi kényszerítés, nemi erőszak (StGB 177. §)²⁸⁹ megvalósulása szempontjából sem tulajdonít jelentőséget annak, hogy az erőszak vis absoluta vagy vis compulsiva formájában jelentkezik-e, az erőszakos nemi bűncselekmények esetén is tényállásszerűnek tekinti mindkettőt.²⁹⁰ Ennek ellenére a német büntetőjogi gondolkodásban sem pusztán elméleti jelentőségű a vis absoluta és a vis compulsiva jellegű erőszak megkülönböztetése. A jogirodalom egy része úgy

285 *Schönke – Schröder 2006*, 2100. p.; *Eisele 2009*, 106. p.; *Wessels – Hillenkamp 2010*, 168. p.

286 Ez a rablás törvényi fogalmából következik, az StGB 249. §-a ugyanis kifejezetten rögzíti, hogy a rablási erőszak személy elleni erőszak („Gewalt gegen eine Person”), szemben például a zsarolási erőszakkal, a zsarolás tényállásában (StGB 253. §) ugyanis a törvény csupán az erőszak („Gewalt”) kifejezést használja.

287 *Schönke – Schröder 2006*, 2100. p.; *Tröndle – Fischer 2006*, 1574. p.

288 *Krey – Hellmann 2008*, 110-111. p.

289 Az StGB 177. §-a szerinti nemi kényszerítést, nemi erőszakot követi el, aki más személyt 1. erőszakkal, 2. az élet, testi épség közvetlen veszélyével fenyegetve vagy 3. a tettesnek védtelenül kiszolgáltatott sértett helyzetének kihasználásával arra kényszerít, hogy a tettes vagy harmadik személy szexuális cselekményeit eltűrje, vagy hogy a tettesen, illetve harmadik személyen ilyen cselekményeket végezzen.

290 *Laubenthal 2012*, 67. p.; *Kieler 2003*, 137. p.

véli, hogy egy akaratelhatározási szabadság elleni bűncselekmény, mint a kényszerítés (StGB 240. §) esetén nem lehet alkalmas kényszerítő eszköz a vis absoluta, kizárólag az akaratot hajlító vis compulsiva.²⁹¹ E nézet képviselői abból indulnak ki, hogy az erőszak és a kényszerítés fogalma nem eshet egybe, az erőszakkal elérendő sértetti reakció, a tevés (Handlung), nem tevés (Unterlassung) vagy tűrés (Duldung) több kell legyen, mint pusztán az erőszak alkalmazásának az elszenvedése. Nézetük szerint a kényszerhez a kényszerített személy akaratának szükségképpen hozzá kell járulnia, erről pedig csak akkor beszélhetünk, ha a kényszerítettnek megvan a lehetősége döntést hozni, illetve ennek megfelelő magatartást tanúsítani. A vis absoluta azonban független az akaratképzési és akaratelhatározási folyamattól, annak éppen az a jellegzetessége, hogy a sértettet nem kényszeríti az erőszak elszenvedésétől megkülönböztethető sértetti reakcióra.²⁹²

Azt az uralkodó jogirodalmi álláspont is elismeri, hogy a kényszerítés kétmozzanatú cselekmény, mely nem merül ki pusztán az erőszak alkalmazásában. A többségi vélemény ennek ellenére nem zárja ki a vis absolutát a kényszerítés alkalmazási köréből.²⁹³ Érvelésük lényege szerint a kényszerítéshez elegendő a kényszerített bármilyen magatartása, nem szükséges, hogy az jogi értelemben vett cselekvésként (akaratlagos magatartásként) mutakozzon meg.²⁹⁴ Aki más személyt a medence széléről a vízbe lök, vagy egy teremből kivisz, ezt a személyt nem kizárólag az erőhatás (erőszak) elszenvedésére kényszeríti, hanem arra, hogy ugorjon a vízbe, vagy, hogy hagyja el a termet. Ilyen esetben indokolatlan lenne büntetlenül hagyni a kényszerítő cselekményt pusztán azért, mert a sértettnek nem maradt döntési vagy cselekvési lehetősége.²⁹⁵

A vis absoluta és vis compulsiva hatású erőszak megkülönböztetésének gyakorlati jelentősége van még a zsarolás (StGB 253. §) és a rablás jellegű zsarolás vagy rablási zsarolás (StGB 255. §) esetén is.²⁹⁶ Az uralkodó jogirodalmi értelmezés a zsarolás és a rablási zsarolás alkalmazási köréből a vis absoluta hatású erőszakot kizárja. A kényszerítéstől (StGB 240. §) eltérően ugyanis a zsarolásnál az elkövető nem pusztán valaminek a tevésére, nem tevésére vagy eltűrésére kényszeríti a sértettet, hanem olyan magatartásra, mely által a

291 Az StGB 240. §-a szerint kényszerítést követ el, aki mást jogellenesen erőszakkal vagy egy érzékenyen érintő rosszal fenyegetve arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön.

292 E nézetet képviseli például Sinn 2000, 196-201. p.; Hruschka 1995, 737-743. p.

293 Schönke – Schröder 2006, 2020. p.; Tröndle – Fischer 2006, 1493. p.

294 Schönke – Schröder 2006, 2020. p.

295 Tröndle – Fischer 2006, 1493. p.

296 A zsarolás alapesetét az StGB 253. §-a szabályozza, ami szerint zsarolást követ el, aki mást azért, hogy magának vagy harmadik személynek jogtalan hasznot szerezzen, jogellenesen, erőszakkal vagy egy érzékenyen érintő rosszal fenyegetve arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön és ezáltal a kényszerítettnek vagy másnak vagyoni hátrányt okoz. Az StGB 255. §-a szerinti zsarolás pedig akkor valósul meg, ha az alapeseti zsarolást személy elleni erőszakkal vagy az élet, testi épség közvetlen veszélyével fenyegetve követik el.

kényszerített (vagy más) vagyona károsodik. A többségi irodalmi álláspont szerint a kikényszerített vagyongárosító magatartásnak a kényszerített saját vagyoni rendelkezésében (Vermögensverfügung) kell megnyilvánulnia, ami hiányzik, ha a kényszerített magatartása csupán lehetővé teszi az elkövető számára, hogy a károsító cselekményt maga véghezvigye. A zsarolás (és rablási zsarolás) tehát a kényszerített akaratlagos magatartását feltételezi, amit a vis absoluta kizár. Abban az esetben például, ha **A** nem eltulajdonítási, hanem használati szándékkal úgy szerzi meg **B** taxiját azért, hogy azzal ingyenesen elutazzon X településre, hogy egy gázpisztollyal kétszer a taxiban ülő **B** arcába lő, amivel **B**-t a kocsit elhagyására kényszeríti, az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint nem lehetne személy elleni erőszakkal elkövetett zsarolást, azaz rablási zsarolást (255. §) megállapítani, mert **B** részéről a kocsit elhagyása nem akaratlagos vagyoni rendelkezés volt.²⁹⁷

A bírói gyakorlat és a kisebbségi jogirodalmi vélemény ezzel szemben, a törvény nyelvtani értelmezése alapján nem követeli meg a zsaroláshoz (és rablási zsaroláshoz) a saját vagyoni rendelkezést, hanem elegendőnek tekint bármely vagyongárosító tevényt, nem tevényt vagy tűrést, így egy dolog elvételének akár vis absolutával, akár vis compulsivával kikényszerített tűrése is minősülhet zsarolásnak.²⁹⁸

A vis absolutának és a vis compulsivának általános részi jelentősége az StGB rendszerében nincs, a magyartól eltérően ugyanis a német jogalkotó nem szabályozza a kényszert, az erőszakot vagy a fenyegetést külön nevesített büntethetőséget kizáró okként.

3. Kritikai megjegyzések és saját álláspont

A jelenkori magyar bírói gyakorlat és jogirodalom hagyományosan, sőt dogmaszerűen az erőszaknak és a fenyegetésnek mint objektív tényállási elemeknek a hatásuk, mennyiségük szerint két típusát különbözteti meg: az akaratot törő vagy bénító vis absolutát és az akaratot hajlító vis compulsivát. E megkülönböztetés elméleti alapjait a rablás és zsarolás elhatárolása körében egyrészt – a Királyi Kúria idézett, nagy hatású döntését alapul véve – *Vargha* és *Edvi Illés*, másrészt *Angyal* fektette le. Megítélésem szerint azonban sem az „elkövetési cselekedetek” egyensúlyának elve, sem *Angyal* felfogása nem tekinthető dogmatikailag ellentmondásmentesnek.

²⁹⁷ Azt hozzá kell tennünk, hogy az StGB az erőszakkal elkövetett jármű önkényes elvételének bűncselekményét nem ismeri, 248b. §-ában csupán a jármű jogosult akaratára ellenére történő használatba vételét pönalizálja egyszerű vétségként.

²⁹⁸ A példát és az eltérő jogirodalmi álláspontokat idézi *Krey – Hellmann 2008*, 172-173. p.

3.1. Az „elkövetési cselekedetek” egyensúlyának elve

Láthattuk, hogy *Vargha* és *Edvi Illés* a rablási erőszak vis absoluta jellegére lényegében a rablási fenyegetés (Csemegi-kódex 347. §) fogalmából következtetett az „elkövetési cselekedetek” egyensúlyának elve alapján, mely nézetük szerint megköveteli, hogy ugyanazon törvényi tényállásban vagylagosan meghatározott elkövetési magatartások egyenlően súlyosak, egyenlően veszélyesek legyenek a védett javakra nézve. Érvelésük szerint amennyiben a rablási fenyegetés vis absoluta hatású kényszerített közvetít, a rablási erőszak sem lehet ennél kisebb fokú, ha a fenyegetésnek az élet, testi épség súlyos veszélyét kell magában foglalnia, a kismértékű erőszak, mely az életre, testi épségre nem jelent ilyen jellegű veszélyt, nem lehet rablási erőszak.²⁹⁹

Véleményem szerint *Vargha* és *Edvi Illés* az elkövetési magatartások egyensúlyának ilyen értelmű felfogásánál nem volt tekintettel arra, hogy a rablási fenyegetés – törvényi definíciója szerint – a *vagyon* közvetlen és súlyos veszélyére is vonatkozhatott. *Csemegi* példája szerint rablási fenyegetés valósul meg akkor is, „ha a szobában remek festmények, szobrok léteznek, s a rabló azok felgyújtásával, elpusztításával fenyegetőzik (...)” és így követeli a pénztár kulcsát.³⁰⁰ A rabláshoz tehát elegendő volt a dolog elleni erőszakkal való fenyegetés. Ezzel szemben – a jogirodalom szerint is egységesen – a rablási erőszak kizárólag személy elleni erőszak lehetett, ami egyenesen következett a Csemegi-kódex 344. §-ából, ami a rablás elkövetési magatartásaként a dolog birtokosa vagy birlalója, vagy más jelenlevő *ellen* alkalmazott erőszakot határozott meg.³⁰¹ Számomra kérdéses, hogyan lehet egyenlő súlyúnak tekinteni, egyáltalán egymással összevetni a dolog elleni erőszak kilátásba helyezését a személy ellen alkalmazott erőszakkal. A dolog elleni erőszakkal fenyegetésnek vajon milyen mérvű személy elleni erőszak feleltethető meg?

A rablási fenyegetés fogalmából tehát, mivel e fenyegetés vagyoni veszélyre is vonatkozhat, nem következik meggyőzően, hogy a rablási erőszaknak az élet vagy a testi épség súlyos veszélyét kell magában foglalnia, ami kizárná a kisebb mértékű erőszakot a rablási erőszak köréből. E következtetés helyességét megerősíti, ha az egyenlően súlyosnak és veszélyesnek vélt rablási erőszakot és fenyegetést összevetjük a Csemegi-kódex 77. §-ában, beszámítást kizáró okként szabályozott ellenállhatatlan erővel és fenyegetéssel. Az ellenállhatatlan erővel, amit a jogirodalom – láthattuk – vitán felül vis absolutának tekintett, a kódex csupán azt a

²⁹⁹ *Vargha 1892a*, 88-89. és 212-213. p.; *Illés 1890*, 166. p. és *Edvi Illés 1909c*, 116-117. p. Lásd részletesen a 2. Rész. I. Fejezet. 1.2. alatt.

³⁰⁰ Indokolás. A 335. §-hoz.

³⁰¹ *Vargha 1892a*, 213. p.; *Edvi Illés 1909c*, 117. p.; *Angyal 1934*, 25. p.; *Finkey 1909*, 668. p.

fenyegetést helyezte egyvonalba, melynek tartalma az élet vagy testi épség közvetlen, másként el nem hárítható veszélye volt. A vagyoni veszéllyel fenyegetést, legyen az akármilyen súlyos vagy közvetlen, a kódex nem tekintette az ellenállhatatlan erővel azonos hatásúnak.

Megítélésem szerint a rablási fenyegetés tartalmának meghatározásával a Csemegi-kódex nem jelölte ki egyszersmind a rablási erőszak mértékét is, a fenyegetés fogalmából nem következik a kisebb mérvű erőszak automatikus kizárása a rablás alkalmazási köréből.

A zsarolás minősítési rendszerének felépítése alapján is kérdésessé tehető, hogy akár a Csemegi-kódex, akár a Btk. egymáshoz viszonyítottan határozná meg a fenyegetés és az erőszak súlyát és veszélyességét. A zsarolás alapesete megvalósulásához a Csemegi-kódex – egyezően az 1961. évi, a korábbi Btk. és a Btk. rendelkezéseivel – a sértett (passzív alany) erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítését kívánja meg. Az alapján, hogy az erőszak és a fenyegetés minden megszorítás nélkül szerepel a törvényi tényállásban, a jogirodalomban általánosan elfogadott nézet szerint a zsarolás bármilyen fokú, tehát akár *vis absoluta*, akár *vis compulsiva* hatású erőszakkal és fenyegetéssel is elkövethető (volt).³⁰² Azonban már a Csemegi-kódex is a fenyegetés súlyosabbnak ítélt formáit, így a „gyilkossággal, súlyos testi sértéssel, gyújtogatással vagy más súlyos vagyoni kár okozásával” fenyegetést kiemelte a zsarolás alapesetének köréből és – jelentősen megemelt büntetési tétellel fenyegetve – minősített esetként szabályozta.³⁰³ Ezt a szabályozási modellt követte az 1961. évi és a korábbi Btk., illetve a hatályos büntető törvény szerint is a zsarolás súlyosabban minősül, ha azt élet vagy testi épség elleni, vagy más hasonlóan súlyos fenyegetéssel követik el.³⁰⁴ Abban az esetben tehát, ha a terhelt durván és kitartóan bántalmazza a sértettet vagy folyamatos áramütésekkel sokkolja és így kényszeríti arra, hogy egymillió forint összegű jogdíjáról írásban lemondjon, a zsarolás alapesetét követi el, ellenben, ha ténylegesen nem realizálja, csupán kilátásba helyezi a sértett súlyos bántalmazását vagy elektromos sokkolóval való kínzását, a zsarolás minősített esetéért tartozik felelősséggel. De súlyosabb megítélés alá esett a Csemegi-kódex szerinti súlyos vagyoni kár okozásával fenyegetés, azaz a dolog elleni erőszak kilátásba helyezése is, mint a személy elleni erőszak alkalmazása.³⁰⁵ A dolog elleni erőszakkal fenyegetés adott esetben a Btk. alapján is a súlyosabban minősülő zsarolás

302 *Finkey* 1909, 672. p.; *Angyal* 1934, 83-84. p.; *Fonyó* 1981, 533-534. p.; *Sinku* 2012b, 586. p.; *Vaskuti* 2013, 35. p.

303 A zsarolás e minősített esetét a Csemegi-kódex 353. § 1. pontja szabályozta, s az alapeset három évig terjedhető fogházbüntetéssel fenyegetése mellett a minősített eset büntetési tétele öt évig terjedhető fegyház volt.

304 1961. évi Btk. 300. § (2) bek. c) pont; korábbi Btk. 323. § (2) bek. b) pont; Btk. 367. § (2) bek. b) pont.

305 *Angyal* súlyos vagyoni kár okozásával való fenyegetésnek tekintette például a vagyonrongálással, vízáradás okozásával, hitelrontással, okirat megsemmisítésével való fenyegetést. *Angyal* 1934, 132. p.

megállapítására vezethet, így minősítette például a bíróság azoknak az elkövetőknek a cselekményét, akik a söröző tulajdonosát azzal félemlítették meg, hogy az üzlet berendezéseit tönkreteszik, ha a sértett nem fizet védelmi pénzt,³⁰⁶ illetve annak az elkövetőnek a cselekményét, aki a sértettet lakásának felgyújtásával fenyegette meg.³⁰⁷ Vaskuti szerint is az élet vagy testi épség ellenivel hasonlóan súlyos fenyegetés lehet a jelentős anyagi javakat veszélyeztető robbantással, gyújtogatással fenyegetés.³⁰⁸ A zsarolás esetén tehát a mindenkori jogalkotó egészen biztosan nem hozta összefüggésbe az erőszak súlyosságával az élet vagy testi épség elleni fenyegetés súlyosságát.

A Btk. ugyan a rablási fenyegetés fogalmából a vagyon súlyos veszélyeztetését már kirekesztette, ebből mégsem következik, hogy az elkövetési magatartások egyensúlyának elve, pontosabban az elv *Vargha* és *Edvi Illés* általi interpretációja a Btk.-ra vonatkoztatva immár elfogadható lenne. Ennek nemcsak a zsarolás szabályozása kapcsán de lege lata tett fenti megállapítás mondana ellent, hanem a rablási fenyegetés hatályos fogalma is. A Btk. ugyanis az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést tekinti rablási fenyegetésnek, míg a Csemegi-kódex szerint e fenyegetésnek az élet vagy testi épség *súlyos* és közvetlen veszélyét kellett magában foglalnia. Ha tehát abból, hogy a rablási fenyegetés az élet vagy testi épség súlyos veszélyét jelenti, valóban az következne, hogy a rablási erőszaknak is súlyosan veszélyeztetnie kell e javakat, a Btk. alapján a rablási erőszakra nézve csak azt a megállapítást tehetnénk, hogy annak az élet vagy testi épség ellen kell irányulnia anélkül, hogy azokat *súlyosan* veszélyeztetné. Ez pedig megint csak nem indokolná a kisebb mértékű erőszak kizárását a rablás alkalmazási köréből.

Megítélésem szerint azonban az elkövetési magatartások egyensúlyának elve nem abban az értelemben kívánja meg az erőszak és a fenyegetés mint a rablás elkövetési magatartásai közötti egyensúlyt, ahogyan azt *Vargha* és *Edvi Illés* feltételezte. A kiindulópont, azaz, hogy a vagylagosan meghatározott elkövetési magatartásoknak a védett javakra nézve egyenlően súlyosnak és veszélyesnek kell lenniük, alapvetően helyes. A jogalkotó, amikor egy bűncselekmény törvényi tényállását kialakítja, azt az – egy vagy több – védendő jogi tárgyra figyelemmel teszi,³⁰⁹ azzal pedig, hogy az azonos törvényi tényállásba felvett eltérő elkövetési magatartásokhoz – így a rablás esetén az erőszakkal, az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel, az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezéssel megvalósuló dologelvéltelhez – ugyanazt a büntetési tételt kapcsolja, kifejezésre juttatja, hogy a jogi tárgy

306 BH 1995. 503.

307 Kecskeméti Törvényszék I.Bf.403/2014/11. számú határozata (magánúton beszerzett).

308 Vaskuti 2013, 38. p.

309 Nagy 2014, 153. p.

védelve szempontjából azoknak azonos objektív súlyt tulajdonít. A büntetési tétellel ugyanis a törvényhozó általános értékelését fejezi ki az adott tényállás alá eső valamennyi magatartásról és annak elkövetőjéről.³¹⁰ *Vargha* és *Edvi Illés* érvelésével – a már jelzett hiányossága mellett – véleményem szerint a probléma a rablás tényállása által „védett javak”, azaz a rablás jogi tárgyának nem egészen pontos interpretációja. A Csemegi-kódex a rablást alapvetően – a korabeli európai törvényhozásokban uralkodó felfogással egyezően – ingó dolog személy elleni erőszakkal vagy fenyegetéssel véghezvitt elvételeként fogta fel (344. és 345. §), ezen felül rablásnak tekintette az öntudatlan vagy védelemre tehetetlen állapotba helyezéssel elkövetett dologelvételt is (346. §).³¹¹ A rablás esetén tehát kettős jogsérelem létesül, egyrészt egy vagyon elleni, másrészt egy személy elleni. A magyar jogirodalom tökéletesen egységes volt abban, hogy a vagyoni sérelemre, a dologelvételre tekintettel a rablás jogi tárgyának a *tulajdonjogot* tekintette, a személy elleni támadásra, az erőszakra és fenyegetésre tekintettel pedig a *személyes szabadságot*.³¹² A személyes szabadság mint a rablás jogi tárgya nem azonos a személyes szabadság megsértése mint önálló deliktum³¹³ jogi tárgyával, mely a térben való mozgás, illetőleg a tartózkodási helyről való elmozdulás szabadságát jelenti.³¹⁴ A személyes szabadság a rablás jogi tárgyaként az emberi személyiségnek azt a szabadságát jelenti, mely szerint akaratelhatározását és cselekvéseit autonóm módon alakíthatja (tehát az önrendelkezés értelmében felfogott személyes szabadság).³¹⁵

Ez a rablást a lopástól megkülönböztető ismerv: a lopás ugyanis ugyanúgy megfosztja a tulajdonost (birtokost) a dologgal való rendelkezéstől (a dolog zavartalan birtoklásától), mint a rablás, s ennyiben a lopás is szabadságot korlátozó bűncselekmény. Amíg azonban lopás esetén a dolog elvétele leplezetten vagy olyan gyorsan és meglepetésszerűen történik, ami a tulajdonos (birtokos) reakcióját kizárja,³¹⁶ addig a rablás elkövetője kényszerszituációt teremt és a tulajdonosnak (birtokosnak) nemcsak dolga elvesztésével kell szembenéznie, hanem azzal is, hogy a dolog elvételét túrníe kell, vagy azt maga kényszerül átadni. A rablás sértettjét így nemcsak tulajdonától (birtokától) fosztják meg, hanem egyszersmind akaratelhatározását

310 *Györgyi 1984*, 277. p.

311 *Angyal 1934*, 9. p.

312 *Angyal 1934*, 9. és 18-19. p.; *Finkey 1909*, 667-668. p.; *Edvi Illés 1909c*, 112-113. p.

313 A Csemegi-kódex 317-326. §-aiban szabályozta a személyes szabadság megsértése magánszemélyek által elkövetett bűncselekményének különböző eseteit, úgymint gyermekrablás (317-319. §), leányszöktetés (320. §), nőrablás (321. §) és a klasszikus értelemben vett személyi szabadság megsértése (323-325. §).

314 *Angyal 1929*, 12. p.

315 A személyes szabadság fogalmát és tartalmát alaposan elemzi *Angyal 1929*, 5-12. p.

316 A jogirodalom egységesen tekintette lopásnak s nem rablásnak azt az esetet, ha az elkövető más kezéből valamely tárgyat hirtelen kiránt, vagy testéről leszakít. *Fayer 1896a*, 390. p.; *Angyal 1934*, 25. p.; *Edvi Illés 1909c*, 115. p.; *Kautz 1873*, 349. p. *Csemegi* is ezt az álláspontot foglalta el. Indokolás. A 335. §-hoz.

is kényszer alá helyezik, cselekvési szabadságát is korlátozzák, esetleg kizárják. Ebben nyilvánul meg a rablás speciális jellege és ez indokolja a hozzá kapcsolt büntetési tétel kiemelkedő súlyosságát.³¹⁷ Az erőszaknak és a fenyegetésnek mint a rablás „elkövetési cselekedeteinek” a lényege tehát: „Különbén is úgy az erőszak, valamint a fenyegetés jelentősége, a *"kényszer"* eszméjében találja jogi jelentőségét, s mint a kényszer létrehozatalának két külön eszköze jó tekintet alá (...)”³¹⁸

A rablás tényállásában az erőszakkal és a fenyegetéssel szemben a jogalkotó nem a sértett (tulajdonos vagy birtokos) testi épségét vagy életét, hanem akaratelhatározásának és cselekvésének szabadságát kívánta védeni, ezért a testi épség és az élet mint jogi tárgyak a rablás alaptényállása körében – meggyőződésem szerint – nem jutnak jelentőséghez. Az erőszakot és a fenyegetést a jogalkotó nyilvánvalóan nem azért vette fel a rablás tényállásába elkövetési magatartásként, mert azokat a testi épségre és az életre veszélyesnek tartotta, ami a fenyegetés esetén igen nehezen is képzelhető el, hanem mert azokat a kényszerállapot létrehozása szempontjából ítélte büntetendőnek. Ellenkező esetben aligha tekintette volna rablási fenyegetésnek a vagyoni súlyos veszélyére vonatkozó fenyegetést is.³¹⁹ Objektív teleologikus értelmezéssel megállapíthatónak vélem tehát, hogy az elkövetési magatartások közötti egyensúly elve alapján – minthogy a rablás által az erőszakkal és fenyegetéssel szemben „védett javak” az akaratelhatározás és a cselekvés szabadságában megnyilvánuló személyes szabadság – *a rablási erőszak és fenyegetés között a személyes szabadság korlátozása és nem az élet vagy testi épség veszélyeztetése szempontjából kell egyensúlynak lennie*, vagyis az erőszak és a fenyegetés *mint kényszerítő eszközök* esnek egyenlő súllyal latba.³²⁰

Ezek után, ha a rablási erőszak és fenyegetés közötti egyensúlyt immár a helyes kiindulópontból szemlélve, a kényszerállapot létrehozása szempontjából vizsgáljuk, megítélésem szerint nem állíthatjuk, hogy a rablási fenyegetés tartalmának meghatározásával a jogalkotó egyben kijelölte volna a rablási erőszak mennyiségét is. Az ugyanis, hogy a kisebb mérvű nem, csupán az élet vagy testi épség veszélyét (sérelmét) magában foglaló erőszak közvetíthet ugyanolyan fokú kényszert, mint az élet vagy testi épség súlyos veszéllyel

317 Az más kérdés, s e helyütt ennek tárgyalására nem is kerül sor, vajon ez a kódex egészét tekintve is magas büntetési tétel valóban arányban áll-e a rablás társadalomra veszélyességével. Mindenesetre a Csemegi-kódex javaslatát megvitató jogirodalmi diskurzusban *Edvi Illés* a büntetési tétel enyhítését javasolta. *Illés 1876*, 35. p.

318 Indokolás. A 335. §-hoz.

319 A Csemegi-kódex rablási fenyegetésről alkotott felfogása egyébként megegyezik a '43-as Javaslatban képviselt nézettel. A '43-as Javaslat is rablási fenyegetésnek tekintette nemcsak a megfenyegetett életére és testére, hanem annak értékére nézve is súlyos és azonnali veszély kilátásba helyezését. *Fayer 1896b*, 77. p.

320 A teleologikus értelmezésről lásd részletesen *Szomora 2009b*.

fenyegetése, kétségbe vonható. Az ellökéssel, lefogással vagy megkötözéssel fenyegetés például aligha tekinthető az élet vagy testi épség súlyos veszélyével való fenyegetésnek, mégis, ha e fenyegetés tartalma már megvalósul és valakit ellöknek, lefognak vagy megkötöznek, az így létrehozott kényszerszituáció lenyűgöző volta könnyen elképzelhető.³²¹ Ahhoz, hogy a rablási erőszak kényszerként hasson, nem szükséges a megtámadott testi épségére, különösen nem életére veszélyt jelentenie. Helyesen állapította meg a Királyi Kúria, hogy „(...) a rablás delictumának alkotó eleméül megállapított személy elleni erőszak fogalma alatt csakis fizikai erőnek a kifejtése érthető, s habár e szerint a testi sértés, mint a fizikai erő kifejtésének az eredménye a rablás véghezvitelének eszközéül jelentkezhet és a rablás céljából használt erőszakot helyettesíti, mégis (...) ebből még nem következik, hogy a rablás kivitelénél használt erőszaknak olyannak kell lennie, mely a kirabolt egyént testi épségében is megsérti.”³²²

Hogy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés révén elérhetővel azonos fokú kényszerállapotot nemcsak olyan magatartás tud előidézni, mely maga is az élet vagy a testi épség közvetlen veszélyét hordozza, meggyőzően példázza a Btk. rablásra vonatkozó szabályozása is. Igaz, hogy a Btk. a rablási fenyegetés fogalmában már nem szerepelteti a vagyon súlyos veszélyével való fenyegetést,³²³ azonban – az 1961. évi és a korábbi Btk.-val egyezően – rablásnak tekinti azt is, ha a dologelvétel öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezéssel történik, s a rablásnak ezt az esetét ugyanazzal a büntetéssel fenyegeti, mint az erőszakkal vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megvalósuló változatát.³²⁴ Öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezéssel követik el a rablást, ha valakit például altatónak az italába csempészésével elkábítanak, vagy ha a pincében tartózkodó sértettre rázárják az ajtót, hogy a lakás egyéb helyiségeiből zavartalanul tudjanak

321 A Kúria rablási erőszakkal minősítette például annak a terheltnek a cselekményét, aki a sértett háta mögé lopódzott és hátulról a lapocka táján erősebben *meglökte*, majd az egyensúlyából kibillenő sértett vállára akasztott táskát szíját megragadta és azt elszakítva a táskát megszerezte. Kúria Bfv.II.1818/2014/5. számú határozata.

322 Büntető Jog Tára LXI. kötet, 1911., 181. p.

323 Ennek oka azonban aligha dogmatikai természetű megfontolás. Meggyőződésem szerint a Btk. egyszerűen átvette a korábbi Btk. rablási fenyegetés fogalmát, legalábbis a Btk. miniszteri indokolása nem utal ennek az ellenkezőjére. A korábbi és az 1961. évi Btk. azonban a vagyonra irányuló fenyegetést nem dogmatikai, hanem társadalmi-politikai okból rekesztette ki a rablási fenyegetés fogalmából. A jogalkotó ugyanis úgy tartotta, hogy a vagyon szerepe és funkciója a szocialista rendszerben leértékelődött, így annak elvesztése vagy csökkenése már nem jelentett olyan jelentős hátrányt a tulajdonosának, mint a Csemegi-kódex idejének kapitalizálódó Magyarországon. *Csalay 1987*, 888. p.

324 Az öntudatlan vagy védekezésre képtelen (egész pontosan „védelmére tehetetlen”) állapotba helyezéssel elkövetett dologelvételt 346. §-ában a Csemegi-kódex is rablásként szabályozta, azonban a rablás e variánsának büntetési tétele jóval enyhébb volt, mint az erőszakkal vagy fenyegetéssel (347. §) megvalósuló változaté. Alapesetben előbbi öt évig terjedő, utóbbi öt évtől tíz évig terjedő fegyházzal volt büntethető (348. §).

értékeket eltulajdonítani.³²⁵ Akit elaltatnak, bezárnak, nem kell elszenvednie sem erőszakot, sem életének vagy testi épségének fenyegetését. Nem teszik ki őt veszélynek, testi integritását nem sértik, elképzelhető, hogy vagyontárgyai elvesztése mellett csupán egy „kellemes alvásban” lesz része. Az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés mégis az erőszak és az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés mellett egyenlő súllyal esik latba a rablás elkövetési magatartásaként, aminek az az oka, hogy – a jogalkotó szerint – ugyanolyan kényszerítő potenciállal rendelkezik, mint a másik két hatóerő.

A rablási fenyegetés élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésre korlátozása a rablás fogalmát nem változtatta meg, ugyanazok a jogi tárgyak állnak e deliktum büntetendősége mögött ma is, mint a Csemegi-kódex megalkotása és alkalmazása idején. Ennek megfelelően a jelenkori jogirodalom is a rablás jogi tárgyaként helyesen a tulajdoni viszonyok törvényes rendjét (tulajdonjogot) és az egyén cselekvési szabadságát határozza meg.³²⁶ A rablás dologelvételt lehetővé tevő elkövetési magatartásainak a lényege a Btk. rendszerében sem az élet vagy testi épség veszélyeztetése vagy azokban sérelem okozása, hanem a sértett kényszerállapotba helyezése. *A rablási fenyegetés tartalmából ezért a Btk.-ra vonatkoztatva sem vezethető le a rablási erőszak restriktív, a kisebb mérvű erőszakot a fogalomból kirekesztő értelmezése.*

3.2. Angyal felfogásának kritikája

A vis absoluta és vis compulsiva lényegére vonatkozó nézetét *Angyal* is a rablás és a zsarolás elhatárolása kapcsán fejtette ki. Maga is a rablási fenyegetés vis absoluta hatása mellett foglalt állást, melyet e fenyegetés törvényi meghatározásából vezetett le. *Angyal* szerint a rablási fenyegetés súlyossága és közvetlenül bekövetkezhetősége miatt megbénítja az akaratot, kizárja a megfontolás lehetőségét.³²⁷ A rablási erőszak mértékének meghatározásánál viszont, melyet szintén vis absolutának tekint, *Varghától* és *Edvi Illéstől* eltérően nem hivatkozik a fenyegetés vis absoluta hatására és az elkövetési magatartások egyensúlyára. Lakonikus megokolása szerint a rablási erőszak azért vis absoluta, mert a

325 Az elkábítást, elaltatást a jogirodalom régtől fogva az öntudatlan állapotba helyezés, míg a bezárást a védekezésre képtelen („védelmére tehetetlen”) állapotba helyezés tipikus példajaként értelmezi. Így például *Finkey* 1909, 669. p.; *Angyal* 1934, 34. p.; *Vaskuti* 2013, 16-17. p.; *Akác* 2014, 1356. p.

326 *Kereszty* 1999, 762. p.; *Kis – Hollán* 2008, 735. p.; *Sinku* 2012b, 576. p.; *Vaskuti* 2013, 9. p.; *Akác* 2014, 1355. p. A rablás alaptényállását a Btk.-val lényegileg azonosan szabályozó StGB alapján a német jogirodalom is komplex jogi tárgyú deliktumként beszél a rablásról, melynek elsődleges jogi tárgya a tulajdon, másodlagos jogi tárgya pedig a döntéshozatal (akaratképzés) és az akaratmegvalósítás szabadsága. A testi épség és az élet védelme a rablás alapesete kapcsán a német dogmatikában sem jelenik meg. *Eisele* 2009, 104. p.; *Otto* 2005, 201. p.; *Mitsch* 1998, 219. p.

327 *Angyal* 1934, 31. p.

rablás, mint a lopástól független, önálló deliktum csak olyan dologelvétel lehet, mely a személy, a dologbirtokos részéről kifejtett vagy várható ellenállás kizárásával megy végbe, ezért nyilvánvaló, hogy a rabláshoz szükséges erőszaknak a sértett akaratát teljesen le kell nyűgöznie, alkalmasnak kell lennie arra, hogy a sértettet a dologelvétel tűrésére vagy a dolog azonnali átadására kényszerítse.³²⁸

3.2.1. Ha helyesen értelmezem *Angyal* rablási erőszakra vonatkozó megállapítását, úgy az nézetem szerint nem indokolja meggyőzően, hogy a rabláshoz szükséges erőszak miért csak vis absoluta jellegű lehet. Az ugyanis nemcsak a rablásra, hanem valamennyi kényszerítő jellegű bűncselekményre, így például a Csemegi-kódex szerinti zsarolásra vagy erőszakos nemi közösülésre is igaz, hogy nem valósítható meg anélkül, hogy a sértett kifejtett vagy várható ellenállását, egészen pontosan ellentétes akaratelhatározását az elkövető ne zárná ki vagy ne jelentéktelenítené el. Nemcsak a rablási erőszakról állítható, hogy annak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a sértettet a dologelvétel tűrésére vagy a dolog átadására kényszerítse. A zsarolási vagy az erőszakos nemi közösülésnél alkalmazott erőszaknak is alkalmasnak kell lennie arra, hogy a sértettet valaminek a tűrésére, tevésére vagy „elhagyására” szorítsa (a nemi bűncselekménynél a közösülésre, zsarolás esetén például arra, hogy a terhelt által átadott posztóból a sértett ingyenesen készítsen részére subát³²⁹ vagy a sértett tűrje igavonó állatának terhelt általi elhajtását, aki azt nem eltulajdonítani, csupán ingyenesen használni akarja), ellenkező esetben e bűncselekmények befejezett alakzata meg sem valósulhatna.³³⁰ Attól még a rablási erőszak nem lesz szükségszerűen vis absoluta, hogy alkalmas a kényszerítésre, az esetleges fizikai ellenállás leküzdésére, vagy ha igen, úgy annak minősül valamennyi kényszerítő bűncselekmény elkövetési magatartásaként (módjaként) szabályozott erőszak is.

Ez a következetesség azonban *Angyalnál* nincs meg, hiszen a zsarolást a rablástól megkülönböztető egyik ismérvként éppen a zsarolási erőszak (és fenyegetés) vis compulsiva jellegét hangsúlyozta.³³¹ Az erőszakos nemi közösülés és a szemérem elleni erőszak büntette kapcsán pedig kifejti, hogy kényszerítésről mint e bűncselekmények elkövetési magatartásáról

328 *Angyal 1934*, 26. p. *Angyal* vis absolutára és vis compulsivára vonatkozó felfogását lásd részletesen 2. Rész I. Fejezet 1.2. alatt.

329 E korabeli jogesetet idézi és elemzi *Vargha 1892b*, 189-191. p.

330 Ugyan csak a zsarolás kapcsán, de a kényszerítő bűncselekményekre általános érvénnyel vonatkoztathatóan állapítja meg *Heil*, hogy a Csemegi-kódex a zsarolás „constitutív cselekedetét” nem az erőszak vagy fenyegetés alkalmazásába, hanem az erőszak vagy fenyegetés általi kényszerítésbe helyezi, amiből következik, hogy a zsarolás „csak akkor fejeztetik be, midőn az áldozat az ellene alkalmazott erőszakkal vagy fenyegetéssel a tettes által kívánt cselekvésre, eltérésre, vagy elhagyásra tényleg kényszerítettett.” *Heil 1889b*, 21-22. p. (A Csemegi-kódex a kárt vagy vagyoni hátrányt, mint a zsarolás tényállási elemét nem szabályozta.)

331 *Angyal 1934*, 81. p.

akkor beszélhetünk, ha a nő „ellenálló ereje megbénított, azaz, ha vagy egyáltalán *nem képes* a túlerővel szemben ellenszegülni, vagy belátván, hogy csakhamar kimerül, *felhagy* a további ellenállással (...)”³³² E meghatározás megítélésem szerint tartalmilag megegyezik a rablási erőszak értelmezésével, hiszen a két erőszakos nemi bűncselekmény esetén is a kényszerítés, melynek elkövetési módja az erőszak (és fenyegetés), a sértett várható vagy kifejtett ellenállásának kizárásával valósul meg, éppen úgy, ahogy a rablásnál a dologelvétel. Ennek ellenére az erőszakos nemi közöseléshez és szemérem elleni erőszakhoz szükséges erőszaknak *Angyal* szerint meg kell haladnia ugyan a sürgető, tolakodó fellépés (vis grata) mértékét, de nem kell, hogy ellenállhatatlan legyen.³³³

Bár a Csemegi-kódex sokáig nem szabályozta önálló deliktumként az önbíráskodást,³³⁴ így *Angyal* sem lehetett arra tekintettel a rablási erőszak értelmezési keretének kialakításakor, mégis szemléletesen mutatható be segítségével *Angyal* felfogásának ellentmondásossága. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése szerint az önbíráskodás elkövetési magatartása valaminek a tevésére, nemtevésére vagy eltűrésére kényszerítés, melynek elkövetési módja a kényszer (erőszak) vagy fenyegetés alkalmazása. Az önbíráskodásnál erőszakon nem az akaratot megtörő kényszert (vis absoluta), hanem csupán az akaratot hajlító ráhatást, a vis compulsivát kell érteni.³³⁵ Ez az álláspont a jogirodalomban is elfogadottnak tekinthető.³³⁶ Abban az esetben:

- ha az elkövető a neki jogosan járó munkabérének kifizetésére munkáltatóját erőszakkal kényszeríti,³³⁷
- ha az elkövető munkatársát, a sértettet gyanúsítja menedzserkalkulátorának eltulajdonításával, akit kezénél fogva megragad és öltözőszekrényéhez próbál húzni, hogy azt kinyitassa vele, mert azt gyanítja, hogy az ellopott kalkulátort abban rejtette el, azonban

³³² *Angyal 1937*, 35. p.

³³³ *Angyal 1937*, 35. p.

³³⁴ Az önbíráskodás önálló tényállásként a büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvénycikk 31. §-ában jelenik meg. A tényállás, az önbíráskodás fogalma lényegileg azóta is változatlan, így az 1961. évi Btk. 305. §-a, a korábbi Btk. 273. §-a és a Btk. 368. §-a szerint is önbíráskodást követ el, aki abból a célból, hogy jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igénynek érvényt szerezzen, mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön.

³³⁵ BH 1995. 80. A Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria az önbíráskodást érintően publikált újabb határozataiban azt ugyan külön nem emeli ki, hogy az önbíráskodás megvalósulásához elegendő az akaratot hajlító erőszak, ez azonban szükségszerűen következik azon elvi alapból, melyet az önbíráskodás és a zsarolás elhatárolása kapcsán döntéseiben (EBH 2014. B. 13.; BH 2011. 218.; EBH 2008. 1765.) értékesít. A két bűncselekményt ugyanis következetesen – annak hangsúlyozása mellett, hogy az önbíráskodás és a zsarolás elkövetési magatartásai azonosak – az elkövető célzata alapján határolja el egymástól. Eszerint a zsarolási és az önbíráskodáshoz szükséges erőszak mértéke között nincs különbség, azt pedig láthattuk, hogy a zsaroláshoz csupán vis compulsiva jellegű erőszakot kíván meg az ítélkezési gyakorlat.

³³⁶ *Kis – Hollán 2008*, 115. és 501. p.; *Sinku 2012b*, 588. p.; *Vaskuti 2013*, 43. p.

³³⁷ A BH 1999. 246. számon közzétett eseti döntés tényállásának analógiájára.

mindketten elcsúsznak, s ekkor az elkövető rátérdel a sértettre és zsebéből kiveszi az öltözőszekrény kulcsát;³³⁸

- ha az elkövető a neki jogosan járó elmaradt bérleti díj megfizetésére úgy akarja rászorítani adósát, a sértettet, hogy azt nagy értékű kutyájának átadására kényszeríti, melyet zálogként addig magánál kíván tartani, míg a sértett a tartozását nem rendezi;

alappal állapítanánk meg önbíráskodást, hiszen az elkövető valamennyi esetben jogos vagy legalábbis annak vélt igényének akart érvényt szerezni, s nem jogtalan haszonszerzési vagy eltulajdonítási cél vezette, ennek érdekében pedig a sértettet valaminek a megtételére illetve eltűrésére kényszerítette.³³⁹ A három esetben közös, hogy az elkövető a sértettet, ahogyan a rablás esetén is, a dologelvétel tűrésére (a második esetben a kulcs elvételének tűrésére), illetve a dolog (az első esetben a munkabér, a második esetben a kutya) átadására kényszerítette. Márpedig, ha elfogadjuk, hogy az önbíráskodás megvalósulásához elegendő a vis compulsiva, a fenti három esetben, melyek az önbíráskodás bűncselekményének egy-egy konkrét életbeli megnyilvánulását jelenítik meg, feltételeznünk kell, hogy a dologelvétel, illetve a dolog átadására kényszerítés eredményes lehet akaratot hajlító erőszak alkalmazásával is, ellenkező esetben az önbíráskodást sosem lehetne befejezetti stádiumba juttatni. A dologelvételt, illetve a dolog átadását a sértett ellentétes akaratelhatározása, esetleg fizikai ellenállása ellenére tehát el lehet érni vis compulsivával is. Mindebből pedig vagy az következik, hogy az erőszak – *Angyal* álláspontjával szemben – attól, hogy alkalmas arra, hogy a sértettet a dologelvétel tűrésére vagy a dolog azonnali átadására kényszerítse, még nem válik vis absolutává, vagy ha igen, úgy vis absoluta az erőszaknak minden olyan formája, mely alkalmas arra, hogy a sértettet cselekvésre vagy tűrésre kényszerítse. Ha ez utóbbi következtetés helyességét fogadnánk el, megítélésem szerint elmosódna a határ vis absoluta és vis compulsiva között, azt is nehéz lenne meghatározni, hogy egyáltalán mi a különbség az erőszak e két formája között, alapjaiban kérdőjeleződne meg a vis compulsiva létjogosultsága. Az pedig a de lege lata beszámítási képességet kizáró vagy korlátozó kényszer dogmatikai természetének vizsgálata során bebizonyosodott, hogy az abszolút erőszak és a relatív erőszak közötti különbség nemcsak ontológiai értelemben létezik, de e különbségtételnek komoly bűncselekménytani funkciója és jelentősége van. A helyes következtetést tehát megítélésem szerint akkor vonjuk el, ha megállapítjuk, hogy az *Angyal* által felhozott érv nem indokolja és nem magyarázza a rablási erőszak szükségszerűen vis absoluta jellegét.

338 A BH 1996. 507. számom közzétett eseti döntés történeti tényállása alapján.

339 A bíróság maga is önbíráskodást állapított meg mind a BH 1999. 246., mind a BH 1996. 507. számú jogesetben.

3.2.2. Ezek után vizsgáljuk meg, hogy *Angyalnak* a vis absoluta és a vis compulsiva lényegéről alkotott felfogása, mely mind az 1945 utáni jogirodalomban kritika nélkül elfogadást nyert, mind a jelenkori bírói gyakorlatnak is alapját jelenti,³⁴⁰ dogmatikailag mennyiben tekinthető ellentmondásmentesnek.

Angyal a vis absoluta lényegét abban látta, hogy az megtöri az akaratot, nem enged választást az ellenállás és a behódolás között, míg a vis compulsiva az akaratot csupán hajlítja, befolyásolja, az ellenállás és az engedelmisség közötti választási lehetőséget nem számolja fel. Nézete szerint mind a vis absoluta, mind a vis compulsiva forrása lehet az erőszak és a fenyegetés is.³⁴¹

Ezeket az elvi alapokat értékesítve állapította meg a Legfelsőbb Bíróság a más publikált határozataiban is hivatkozási pontul szolgáló, BH 1983. 393. számon közzétett – a korábbiakban már idézett – eseti döntésében, hogy a három terhelt, akik az éjjeli órákban behatoltak az idős, egyedül élő asszony lakásába, a lakást átkutatták, majd a rémült sértettől pénzének átadását követelték, rablást követtek el. A határozat indokolásában az LB leszögezte, hogy a *„vádlottak fenyegető fellépése nem adott lehetőséget a sértettnek, hogy a két hátrány közül (életének, testi épségének sérelme vagy a pénzének átadása – megjegyzés tőlem) melyiket válassza, az ugyanis olyan mérvű és jellegű volt, mely az akaratát teljesen megbénította (kiemelés tőlem).”* Ha ez a megállapítás helyes lenne, a vádlottak fenyegető fellépésében valóban a vis absoluta sajátosságai lennének felismerhetőek, amennyiben az a sértett akaratát megtöri, nem engedett választást a tanúsítandó magatartást illetően. Azonban a fenti állítás cáfolata nem várt helyről érkezik, maga az LB mond ellent ugyanis saját magának. Citált határozatának indokolásában, közvetlenül az inkriminált megállapítást rögzítő mondatot megelőzően a következőt olvashatjuk: *„A sértett azért tárta fel támadói előtt értékeinek hollétét, mert az adott helyzetben életének, illetőleg testi épségének megmentését csupán ilyen áron látta lehetségesnek (kiemelés tőlem).”* Az világos, hogy a két mondat két ellentétes állítást tartalmaz, melyek közül az egyik szükségszerűen kioltja a másikat. A sértettnek vagy volt lehetősége választani az előtte álló alternatívák közül és a számára kevésbé rossz mellett *döntve* felfedte értékei hollétét azért, hogy ezen az áron mentse életét, testi épségét, vagy nem választhatott, a vádlottak az akaratát ténylegesen megbénították, ebben az esetben viszont értékei rejtkehelyét nem tudatos cselekvés nyomán közölte.

340 Az ítélezési gyakorlat olyannyira *Angyal* felfogása mentén orientálódik, hogy a Kúria rablást érintő EBH 2013. B.19. számú elvi határozatában, illetve Bfv.II.1818/2014/5. számú végzésében – forrásmegjelöléssel – hosszasan idézi *Angyal* rablási erőszakra vonatkozó megállapításait és deklarálja, hogy azokat ma is követendőnek tartja.

341 *Angyal* 1934, 26., 30-31., 81. és 83. p.

E szituáció pszichológiai szempontú modellezése nézetem szerint egyértelműen a sértett tudatos cselekvését támasztja alá. A sértett nyilvánvalóan észlelte, hogy milyen élethelyzetbe került (az elsődleges és másodlagos értékelés során felmérte a fenyegető tényezőket és az azokkal szemben rendelkezésre álló forrásokat). Ez benne – a visszatérő veszélyes helyzetek következtében az evolúció során kialakult alapérzelmet, – félelmet váltott ki. A fenyegetettségtől való félelem pedig minden emberben összetett fiziológiai reakciót, stresszválaszt (például a pulzusszám növekedése, izzadás) és motivált viselkedést egyaránt kivált, melyeknek célja a szervezet integritásának megőrzése, a veszéllyel való megküzdés. A szervezet stresszválasza élettani szabályozás, míg a motivált viselkedés akarati cselekvés.³⁴² A sértett motivált viselkedése ebben a szituációban értékei rejtkehelyének feltárása volt. Ez tudatos döntés volt a részéről, melyet a félelem mint motívum aktivált. Reálisan volt más választási lehetősége is, a legkézenfekvőbb cselekvési alternatíva a hallgatás lett volna, félre is vezethette volna a vádlottakat azzal, hogy nem tart otthon értékeket stb., azonban a vádlottak követelésével szembeni minden alternatíva választása magában hordozta volna a fenyegetés tartalmának esetleges megvalósítását. A sértett azonban a fenyegetettséggel szemben saját erőforrásainak a függvényében reagált és elkerülő, menekülő magatartást választott azzal, hogy a vádlottak követelését teljesítette.

Egy lényegileg ezzel megegyező helyzetet *Csemegi* is hasonlóképpen értékelt: „(...) a rabló a töltött pisztolynak a megtámadott melle elleni szegezésével követeli, hogy ez adja át a zsebében levő pénzt, és a megtámadott ezt csakugyan megteszi. Ez esetben a megtámadott nem viselte magát szenvedőleg, s kétségtelen, hogy ő is nyilvánított akaratot, habár csakis annyiban, a mennyiben a kényszer befolyása alatt állott, a két rossz közt választva, a csekélyebb rosszat akarta (...)”³⁴³

Vargha a zsarolási fenyegetést elemezve megállapítja, hogy a fenyegetés „az akarat szabadságára hat, ezt támadja meg.” A fenyegető célja, hogy leigázza, hogy a „saját energiájának alárendelje” a megfenyegetett akaratát. Ezt a célt pedig azáltal törekszik elérni, hogy a megfenyegetettre bajt jelentő esemény bekövetkezését valószínűsíti, s ezzel egy alternatíva elé állítja őt: vagy ellenáll a támadásnak, ekkor azonban kiteszi magát annak a veszélynek, hogy a fenyegető a fenyegetés tartalmát megvalósítja; vagy a megfélemlítésnek engedve alárendeli magát a fenyegető akaratának és ahhoz képest „cselekszik, tűr vagy elhagy valamit”.³⁴⁴ *Heller* a fenyegetést motivációt befolyásoló tényezőként írja le, mely „annak a kifejezésre juttatása valakivel szemben, hogy az illetőnek valamely hátrányt kell elszenvednie

342 Ehhez lásd *Oláh* 2006, 321-322., 328. és 335. p.; *Juhász – Takács* 2006, 102-103. p.

343 Indokolás. A 338. §-hoz.

344 *Vargha* 1893, 232. p.

abban az esetben, ha akaratát nem veti alá azének, akitől a kifejezésre juttatás származik.”³⁴⁵ Azt a helyzetet, melybe a sértett a fenyegetés révén kerül, *Sinn* is döntési kényszerhelyzetként jellemzi, amelyben a sértettnek arról kell döntenie, hogy megőrzi-e a döntéshozatali szabadságának integritását, vagy a fenyegetésben rejlő rossz elhárítása érdekében, annak bekövetkezésétől való félelmében saját érdekeit kényszerűen feladja. *Sinn* szerint a megfenyegetett a jogi értékek mérlegelésére kényszerül.³⁴⁶ Ez megegyezik *Amelung* felfogásával is, aki a fenyegetést, mint láttuk, a relatív kényszer egyik formájaként határozza meg, melynek – az abszolút kényszerrel szembeni – sajátossága, hogy az egyént az értékei közötti választás elé állítja, s ezáltal befolyásolja a cselekvését. A fenyegető egy értékrelációt hasznosít és arra spekulál, hogy a megfenyegetett a számára csekélyebb értéket (rablás esetén valamely ingó dolgot) feláldozza annak érdekében, hogy a számára magasabb értéket (életét testi épségét) megőrizze.³⁴⁷

E tartalmilag egyező meghatározások megítélésem szerint egészen pontosan ragadják meg a fenyegetés mint kényszerítő eszköz lényegét. Bár *Vargha* megállapításait a zsarolási fenyegetés kapcsán teszi, azok érvénye a rablási fenyegetésre és egyáltalán minden olyan fenyegetésre vonatkoztatható, melyet a kényszerítés eszközeként alkalmaznak. A rablási fenyegetés azáltal, hogy az élet vagy testi épség közvetlen veszélyét helyezi kilátásba, intenzitásban meghaladhatja az egyszerű fenyegetést, hatásosabban kelthet félelmet és ezáltal nyilvánvalóan eredményesebb is lehet, de élettani és pszichológiai hatásmechanizmusában nem különbözik attól.³⁴⁸ A jogirodalom által de lege lata beszámítást kizáró oknak tekintett általános részi fenyegetés és a rablási fenyegetés között sincs ilyen értelemben különbség, ezért e fenyegetésre vonatkozóan a korábbiakban kifejtett álláspontomat és *Földvári* nézetét a rablási fenyegetés esetén is irányadónak tekintem.³⁴⁹

A fenyegető nem azáltal kényszerít, hogy kiiktatja a sértett akaratelhatározását, hogy megfosztja őt döntési lehetőségétől, a választástól a kényszerhelyzetben tanúsítandó magatartást illetően, bár kétségtelen, hogy a döntési alternatívákat igyekszik a minimálisra szorítani (engedelmesség vagy a fenyegetés tartalmának elszenvedése). A fenyegető pszichikailag befolyásol, motivál, az általa kívánt sértetti reakció eléréséhez (rablásnál a dolog

³⁴⁵ *Heller 1945*, 170-171. p.

³⁴⁶ *Sinn 2000*, 263. p.

³⁴⁷ *Amelung 1999*, 196. p.

³⁴⁸ Mind az élet elleni, mind a más tartalmú fenyegetés azáltal vált ki félelmet a megfenyegetettben, hogy az az elsődleges és másodlagos értékelési folyamatot (a stresszor jelentétének észlelése, természetének, mennyiségének értékelése, az elérhető források számbavétele) elvégezve azt tényleges fenyegetettségként érzékeli. *Juhász – Takács 2006*, 103. p.

³⁴⁹ Ennek lényege, hogy aki fenyegetés hatására cselekszik (tesz, nem tesz vagy eltűr), az mindig tudatosan, saját belső elhatározása alapján cselekszik, ezt a magatartását aktiváló akaratelhatározást azonban a fenyegetés motiváló erejének hatására hozza meg. Lásd I. Rész II. Fejezet 1.3. alatt.

elvételének tűrése vagy annak átadása) felhasználja a sértett akaratelhatározását, nem pedig negligálja azt. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a rablási fenyegetés annak ellenére, hogy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetésként jelenik meg, pszichológiai értelemben *nem rendelkezik* olyan hatással, melyet *Angyal* nyomán a jelenkori bírói gyakorlat és recens jogirodalom a vis absolutának tulajdonít.³⁵⁰

3.2.3. A továbbiakban vizsgáljuk meg azt is, vajon az erőszak relációjában helytálló-e *Angyalnak* a vis absolutáról alkotott felfogása. Az erőszaknak – szemben a fenyegetéssel – valóban elképzelhető olyan életbeli megnyilvánulási formája, mely kizárja az erőszak elszenvedőjének az erőszakot alkalmazóval szembeni ellenállás és az engedelmisség közötti választási lehetőségét. Abban az esetben például, ha az elkövető hátulról *leüti* a sértettet, eleve kizárja annak a lehetőségét, hogy a sértett válasszon ellenállás vagy a dologelvétel tűrése között. Ugyanez a helyzet, ha a sértettet lefogják és kloroformmal *elkábítják* vagy kábító hatású anyagot fecskendeznek a karjába. A sértett ezekben az esetekben lényegében öntudatlan állapotba kerül, az elkövető lehetetlenné teszi számára az akaratképzést.

Nem az öntudatlanság, hanem a támadás váratlansága, gyorsasága és intenzitása tette lehetetlenné a sértett számára az akaratképzést és így természetesen kiiktatta a választás lehetőségét is akkor, amikor a terhelt hátulról *meglökte* a sértettet, majd az egyensúlyából kibillenő sértett vállára akasztott táska szíját megragadta és azt elszakítva a táskát megszerezte,³⁵¹ vagy amikor a terhelt a sértett fülbevalóját váratlanul *kitépte* annak füléből.³⁵²

Ha az elkövető valamilyen vegyi *sokkoló eszközzel* (pl. gázfegyver, gázspray, paprikaspray) támad a sértetre, az azzal kiváltott kémiai-fiziológiai reakció, a látás, légzés blokkolása nem zárja ki ugyan a sértett akaratelhatározását, azonban időlegesen megfosztja az akarat megvalósításának, a cselekvésnek a lehetőségétől, ezért lényegében az ilyen típusú erőszak is a választást nem engedő erőszak fogalma alá szubszumálható.

Az erőszak felsorolt esetekben megnyilvánuló egyes alakjainak közös ismérve, hogy a sértettet passzív helyzetbe kényszerítik, melyben az a cselekvésre képtelen, a dolgának elvételét kénytelen tétlenül tűrni. A német jogirodalom az erőszaknak kizárólag ezen, a cselekvési lehetőségtől megfosztó formáit érti a vis absoluta fogalma alatt azzal, hogy vis absoluta hatású erőszaknak tekintik például a sértett bezárását vagy elkábítását akkor is, ha az nem erőszakkal, de annak érdekében történt, hogy az ellenállása előre kizárható legyen. A

350 Mindezek alapján helyesen zárja ki a fenyegetést a vis absoluta köréből *Szomora 2008, 29. p.; Szomora 2013g, 653. p.*

351 Kúria Bfv.II.1818/2014/5. számú határozata.

352 EBH 2013. B. 19.

német jogirodalom és joggyakorlat szerint ugyanis az elkövető ilyenkor is olyan fizikai (testi) kényszerhatást hoz létre, mely a sértett számára legyőzhetetlen akadályt képez.³⁵³ Azt persze rögzítsük, hogy a magyar büntető törvénytől eltérően az StGB nem nevesíti a rablás személy elleni erőszaktól elkülönült elkövetési magatartásaként az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezést, s ez is oka lehet a kiterjesztő értelmezésnek.

A vis compulsiva fogalma alá a német jogirodalom és praxis az erőszaknak a fentiektől eltérő azon megnyilvánulási formáit vonja, melyek nem fosztják meg a sértettet a fizikai cselekvési lehetőségeitől, hanem a döntéshozatalra, az akaratelhatározására gyakorolnak befolyást.³⁵⁴ A vis compulsiva eseteiben tehát a sértettnek megvan az akaratelhatározási lehetősége a kényszerhelyzetben tanúsítandó magatartást, az ellenállást vagy engedelmességet illetően és a cselekvési lehetőségétől sincs megfosztva, az elkövető az erőszakkal csupán motiválja, befolyásolja a sértettet az akaratelhatározásban. A vis compulsiva jellegű erőszakot hatásmechanizmusa a fenyegetéssel hozza szoros összefüggésbe, mert amíg a vis absoluta közvetlenül kényszerítő testi hatás formájában nyilvánul meg,³⁵⁵ addig a vis compulsiva és a fenyegetés a sértett akaratelhatározására gyakorol befolyást, a sértett azonban a cselekvését maga irányítja akkor is, ha a nyomásnak engedve, kikényszerített akaratelhatározása alapján az elkövető által kívánt magatartást tanúsítja.³⁵⁶

A magyar jogirodalomban *Hellernél* találkozhatunk a vis absoluta és vis compulsiva jellegű erőszak hasonlóan pontos elkülönítésével. *Heller*, mint tudjuk, vis absoluta alatt az ellenállhatatlan fizikai erőt értette, mely „saját fizikai erő kifejtésünket (izommozgásunkat)”, azaz az akarat megvalósítását lehetetlenné teszi. A legyőzhető fizikai erő ezzel szemben az akaratelhatározást támadja, amennyiben arra hatékony befolyást gyakorol. Ebben a formájában az erőszak nem, mint fizikai erő, hanem mint lelki kényszer érvényesül, mert „csupán a fájdalomkórosítás folytatásától vagy az ellenállás lehetetlenné válásától való félelem útján, tehát motiválólághat.”³⁵⁷ *Heller* megállapításához csupán annyi pontosítás szükséges, hogy a legyőzhető fizikai erő természetesen testi erőként nyilvánul meg, de nem testi determinációt eredményez, mint az ellenállhatatlan erő (vis absoluta), hanem testileg érezhető kényszerrel ugyan, de a sértett *akaratát* irányítja az elkövető által kívánt irányba.³⁵⁸

A vis absoluta és vis compulsiva hatású erőszak közötti, *Angyaltól* eredő különbségtétel, melynek alapja az erőszaknak a sértett választási és így akaratelhatározási képességére

353 Krey – Hellmann 2008, 110. p.; Schönke – Schröder 2006, 2100. p.

354 Krey – Hellmann 2008, 110-111. p.; Küper 2008, 422. p.; Tröndle – Fischer 2006, 1493. p.

355 Tröndle – Fischer 2006, 1492. p.

356 A német felfogást lásd részletesen 1. Rész II. Fejezet 1.3. és 2. Rész I. Fejezet 2. alatt.

357 Heller 1945, 78. p.

358 Rheinländer 2000, 134. p.

gyakorolt hatása, elméletileg tehát megalapozott. *Angyal felfogásának vitatható eleme a rablás megvalósulásának kizárólag a vis absoluta hatású erőszakhoz kapcsolása* és pedig nemcsak azért, mert annak – mint arra az előzőekben rámutattam – dogmatikai alapja aggályos, hanem azért is, mert következetes alkalmazása indokolatlanul leszűkítené a rablás fogalmát. Ebben az esetben ugyanis rablási erőszakként az erőszaknak kizárólag azok a megjelenési formái jöhetnének számba, melyeket a német jogirodalom és bírói gyakorlat a vis absoluta fogalma alá von, s melyek tehát vagy eleve kizárják a sértett akaratképzését (pl. leütés, elkábítás, fülbevaló kitépése a fülből), vagy megakadályozzák az akaratelhatározás megvalósítását (pl. vegyi sokkoló eszköz). Csak az ilyen jellegű erőszak zárja ugyanis ki a választás lehetőségét az ellenállás és az engedelmesség között. Nem minősülhetne azonban rablási erőszaknak a német felfogásban – és *Angyal* meghatározása alapján is – vis compulsivának tekintett, a választástól meg nem fosztó, csupán azt motiváló, befolyásoló erőszak. Példával illusztrálva:

- a terheltek egy elhagyatott helyre csalták a sértettet azzal a céllal, hogy a pénzét elveszik. Itt a terheltek egyike bántalmazta a sértettet, fejbe vágta, megrugdosta, mire a sértett a pénztárcáját átadta azzal a kéréssel, hogy a terhelt ne bántalmazza tovább;³⁵⁹

- a terhelt alkalmi ismeretséget kötött a sértettel a kocsmában. A már erősen ittas sértettnek felajánlotta, hogy hazakíséri. Otthonához érve a sértett bement a lakásába, melynek ajtaját nem zárta be. A terhelt a sértett után ment és pénzt követelt tőle, majd ököllel arcon ütötte. A sértett elővette a petróleum lámpába rejtett pénzét és átadta a terheltnek. Ezt követően a terhelt a sértett udvaron parkoló autójának indítókulcsát követelte, és két alkalommal, nagy erővel ismét arcon ütötte a sértettet. A sértett félelmében átadta az indítókulcsot is a terheltnek.³⁶⁰

Aligha vitatná bárki is, hogy mindkét esetben rablás történt, s az eljáró bíróságok is – az első ügyben az LB – rablásban állapították meg a terheltek büntetőjogi felelősségét. E cselekményeket rablásnak minősíteni azonban csak a bírói gyakorlat és a jogirodalom által elfogadott vis absoluta fogalom *ellenében* lehet, ugyanis a két eset egyikében sem került sor olyan erőszak alkalmazására, mely kizárta volna a sértett választási lehetőségét az ellenállás és engedelmesség között. Az erőszak motiváló hatására ugyan, de mindkét sértett maga döntött az értékei átadása mellett úgy, hogy minimum két választási alternatívája biztosan volt: átadja az értékeit vagy nem adja át. A „vagy nem adja át” alternatívája pedig további döntési lehetőségeket kínál, úgy, mint passzivitást (a sértett nem tesz semmit), segítségkérést,

359 BH 1976. 95.

360 Kecskeméti Járásbíróság B.95/2012/27. számú határozata.

menekülést, az elkövető megtevesztését (nem tart magánál vagy otthon értékeket) vagy éppen fizikai ellenállás tanúsítását. A sértett választási lehetősége lényegében a rablás minden olyan esetében fennáll, amikor az erőszak hatására nem csupán tétlenül elszenvedi dolgának elvételét, hanem a dolgról – például annak átadásával vagy rejtekhelye feltárásával – maga rendelkezik.

3.3. A vis absoluta és vis compulsiva alternatív meghatározása

A Kúria mintha maga is érzékelte volna a jogértelmezési kánon által a rablási fenyegetésnek tulajdonított és az azzal ténylegesen elérhető hatás közötti diszkrepanciát. A BH 2014. 267. számon publikált határozat indokolásában a következőket olvashatjuk: „(...) általában nincs olyan mérvű kényszer, s ezért a vis absoluta sem olyan hatású, hogy azzal szemben a szó legszorosabb értelmében kizárt volna az ellenállás lehetősége. Ugyanis például, ha az elkövető lőfegyvert szegez a sértettre, nem zárható ki, hogy ennek dacára a sértett mégis a fizikai ellenállást választja, és a rablást eredményesen megghiúsítja, amint az több esetben elő is fordult.”

A legfőbb bírói fórum ezzel, ha jól értem, megállapítja, hogy általában nincs olyan fenyegetés (vagy erőszak), mely olyan mérvű kényszer hozna létre, ami az ellenállás és az engedelmesség közötti választás lehetőségét kizárná, azaz a fenyegetés (és az erőszak) ontológiailag *általában* eleve nem felel meg annak a fogalomnak, amit az uralkodó felfogás vis absoluta hatású fenyegetés (és erőszak) alatt ért. E felismerés alapján a Kúria arra ugyan nem vállalkozott, hogy mélyebben felülvizsgálja a vis absoluta fogalmát, azonban kísérletet tett annak alternatív meghatározására: „A kényszer vis absoluta jellege tehát nem azt jelenti, hogy a szó szoros értelmében eleve kizárja az adott sértett vagy harmadik személy akármilyen mértékű ellenállását, hanem azt, hogy az elkövető erőszakos vagy fenyegető magatartásának hatására a sértettnek vagy harmadik személynek elvétel esetében *megszűnik* a dolog megtartására, a tetten ért tolvaj esetében pedig *elesik* vagy *megszűnik* a tőle már elvett dolog visszavételére irányuló *akarata* (kiemelések tőlem).”³⁶¹

A Kúria e megközelítésének megítélésem szerint több alapvető problémája is van:

A) A vis absoluta jellegű és így a rabláshoz szükséges erőszak megállapítását nem teszi lehetővé azokban az esetekben, amikor az elkövető a dologelvétel érdekében nem a sértett akaratelhatározására hat, hanem a sértett cselekvési lehetőségét, akaratelhatározásának *megvalósítását* zárja ki. Akit például lekötöznek vagy lefognak, nem feltétlenül azért tűri

361 BH 2014. 267. [53]

dolgának elvételét, mert az elkövető megszüntette a dolog megtartására irányuló akaratát, hanem azért, mert megfosztotta cselekvési lehetőségétől.

B) Nem láttatja, hogy milyen érdemi különbség van a vis absoluta és a vis compulsiva jellegű erőszak illetve fenyegetés között. Ha a dolog megtartására irányuló akarat megszűnése alatt azt kell értsük, hogy a sértett az erőszak vagy fenyegetés hatására tűri dolga elvételét vagy azt maga átadja, ezen az elvi alapon vajon önbíráskodás esetén nem szűnik meg ugyanígy a dolog megtartására irányuló akarat? Vagy zsarolás illetve bármely kényszerítő bűncselekmény esetén a sértett nem azért teszi, nem teszi vagy tűri, amire az elkövető kényszeríti, mert az elkövető a vele ellentétes sértetti akaratelhatározást megszünteti?

A Kúria ugyan maga is foglalkozik határozatában a vis absoluta és vis compulsiva elhatárolásának kérdésével, meggyőző választ azonban nem ad arra. Lényegében *az elkövetési magatartások egyensúlyának elve* alapján megállapítja, hogy a zsaroláshoz nincs szükség vis absoluta kihatású fizikai vagy pszichikai erő alkalmazására, hiszen a jogalkotó a zsarolás alapesetéhez nem kíván meg élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést, ezáltal ilyen erőszakot sem. Ennek konzekvenciáját pedig a következőképpen vonja le: „A zsarolási kényszer ekként vis compulsiva hatású, melynek következtében az elkövetővel szemben álló személy akarata nem törik meg, azaz úgymond csak akarathajlító jellegű, másként fogalmazva az erő alkalmazásával »az akarat körét szűkebbre szorítják, de azt nem szüntetik meg« (lásd 1878. évi V. törvénycikk javaslatának 338. §-ához illesztett miniszteri indokolást).”³⁶²

A Kúria szerint tehát a rablási erőszak és fenyegetés vis absoluta hatású, míg a zsarolási erőszak és fenyegetés vis compulsiva, a kettő közötti különbség pedig, hogy a vis absoluta a sértett akaratát megszünteti, míg a vis compulsiva csupán szűkebbre szorítja, nem megtöri, hanem hajlítja. Megállapításának helyességét igazolandó a bíróság a történeti tekintélyre is hivatkozik és a Csemegi-kódex miniszteri indokolását idézi, mellyel azt a benyomást kelti, mintha a rabláshoz vis absolutát, a zsaroláshoz vis compulsivát megkövetelő, és a vis absolutát, illetve a vis compulsivát a fentiek szerint meghatározó jogértelmezés történeti gyökerei az Indokolásig nyúlnának vissza.

Ez az argumentáció azonban megtévesztő. Először is *Csemegi* vis compulsiván nem a kisebb mértékű vagy akarathajlító erőszakot, hanem a pszichikai erőt illetőleg a fizikai erő által előidézett pszichikai hatást (az erőszakkal fenyegetést) értette.³⁶³ Erről megbizonyosodhatunk abból is, ha a Kúria által kiragadott félmondatot a teljes kontextusában vizsgáljuk meg: „A vis absoluta nem szükséges; rendesen a vis *physica* vagy a vis *compulsiva*

³⁶² Lásd BH 2014. 267. [58] – [59]

³⁶³ Indokolás. A 77-ik §-hoz, valamint Indokolás. V. Fejezet.

képezendik a zsarolás elemeit, melyek – mint fentebb kimutattuk, az akarat körét szűkebbre szorítják, de azt nem szüntetik meg.”³⁶⁴ A vis compulsiva terminust tehát *Csemegi* a zsarolás esetén sem akarathajlító erőszakként, hanem a vis physica, azaz a fizikai erő kifejezés mellett, a zsarolás megvalósulását eredményezhető másik erőhatás megjelöléseként használja. A zsarolás elemét képező fizikai és pszichikai erőt (vis physicát és vis compulsivát) ugyan valóban a vis absolutával állítja szembe, de a vis absoluta itt nem mint a rabláshoz szükséges kényszer jön tekintetbe, hiszen tudjuk, *Csemegi* a rablás és zsarolás közötti elhatároló különbséget nem az erőszak vagy fenyegetés kisebb-nagyobb mértékében, hanem azok alkalmazása és a dologelvétel (vagy átadás) megvalósulása közötti időközben látta.³⁶⁵ A zsaroláshoz szükséges fizikai és pszichikai erő mértékét, hatását a *Csemegi*-kódex 77. §-a szerinti ellenállhatatlan erővel vetette össze *Csemegi*,³⁶⁶ s ahhoz mint vis absolutához képest határozta meg, hogy zsaroláshoz nem szükséges ilyen mértékű erő alkalmazása, de kizárva sincs a deliktum alkalmazási köréből. Ezzel pedig mindössze annyit mondott *Csemegi* a vis absoluta és vis compulsiva relációjában, hogy zsarolás az is, ha egy joglemondó nyilatkozat aláírására úgy kényszerítik a sértettet, hogy a kezét fizikai erővel vezetik az aláírásánál (vis absoluta), és az is, ha a sértett verés vagy fenyegetés hatására úgy dönt, aláírja az okiratot (vis physica és vis compulsiva). Mindenesetre tanulságos, hogy éppen a vis absoluta kihatású kényszer az, mely nem szünteti meg a kényszerített cselekményre vonatkozó sértetti akaratelhatározást, hiszen éppen azért kell fizikai erővel kényszeríteni a sértettet az okirat aláírására, mert saját akaratából azt nem tenné meg. Ezzel szemben a vis physica és a vis compulsiva hatására megszűnik a sértett ellentétes akaratelhatározása és saját döntése, akaratelhatározása alapján cselekszik. A vis absoluta abban az értelemben szünteti meg a sértett akaratát, amennyiben azt kiiktatja a cselekvés okai közül, a Kúria azonban bizonyára nem erre gondolt, mikor a rablási erőszak és fenyegetés vis absoluta jellegét az akarat megszűnésével kapcsolta össze.

C) Azonosítja a rablás első [korábbi Btk. 321. § (1) bek., Btk. 365. § (1) bek.] és második [korábbi Btk. 321. § (2) bek., Btk. 365. § (2) bek.] alapesetéhez szükséges erőszakot és fenyegetést, és a rablás második alapesetének, az ún. megtartásos rablásnak a megvalósulásához is vis absoluta hatású kényszerítést kíván meg. A már idézetten kívül a

364 Indokolás. A 338. §-hoz.

365 Indokolás. A 338. §-hoz. Lásd még 2. Rész I. Fejezet 1.2. alatt.

366 Ezt véleményem szerint alátámasztja az is, hogy *Csemegi* a vis absolutát, mint „akarat nélküli tettet” határozza meg, mely nem képez cselekményt, míg az ellenállhatatlan erőről azt írja, hogy az kizárja a szabad akaratot és a szabad választást is, a „hatása alatt cselekvő ember tulajdonképpen csak eszköz annak kezében, a ki ezen erőt alkalmazza.” A két meghatározás tartalmilag megegyezik. Indokolás. A 77-ik §-hoz, valamint Indokolás. A 338. §-hoz.

Kúria a megtartásos rablásra vonatkozóan megállapítja, hogy a cselekmény rablásként minősüléséhez az eszközcselekményt képező kényszernek (erőszaknak vagy fenyegetésnek) „a tetten ért tolvaj esetében a tolvaj által már megszerzett dolog birtokában maradását *eredményezőnek* (kiemelés tőlem) kell lennie”, továbbá a Kúria szerint amikor „a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett kényszerítő magatartást fejt ki, a vele szemben állót arra is bírja, hogy eltérje a lopott dolognak az elkövető birtokában maradását (...)”³⁶⁷

A Kúria megtartásos rablásra vonatkozó megállapításai lényegében azt az egységes ítélkezési gyakorlatot tükrözik, mely a megtartásos rablást ugyanúgy kényszerítő bűncselekményként értelmezi, mint a rablás első alapesetét, s megvalósulásához vis absoluta hatású erőszakot, illetve fenyegetést kíván meg. A Legfelsőbb Bíróság abban az esetben, amikor a terhelt a sértett hátsó zsebéből kivette a pénztárcáját és az abban lévő pénzt, majd a lopást észlelő és a pénzt visszakövetelő sértettet gyomorba térdelte, azért zárta ki a megtartásos rablás megállapíthatóságát, mert a „terhelt által tanúsított magatartás, – a sértett gyomrába térdelés – azonban önmagában még nem érte el az akaratot megtörő erőszak (vis absoluta) mértékét.”³⁶⁸ A Balassagyarmati Törvényszék *lopás szabálysértését* látott megvalósulni abban az esetben, amikor a terhelt az áruházban néhány parfümöt rejtett a ruházatába és fizetés nélkül távozni próbált, azonban a biztonsági őr tetten érte és feltartóztatta. A terhelt ekkor – részben menekülés, részben a parfümök megtartása érdekében – lökésben és karmolásban megnyilvánuló erőszakot alkalmazott vele szemben, aminek eredményeként a biztonsági őr nem tudta megakadályozni a lopott dolgok elvitelét.³⁶⁹ Hasonlóképpen döntött a városi bíróság azon tényállás alapján, mely szerint az I. és II. r. terhelt is egy-egy árucikket rejtett a ruházatába a hipermarketben, majd fizetés nélkül távozni akart. Az üzlet biztonsági őrői megpróbálták őket feltartóztatni, egy őr az I. r. terhelt, egy a II. r. terhelt elé állt. A terheltek vállal, testtel eltolták maguktól az őröket, az egyik őr el is csúszott, majd az áruházból a lopott dolgokkal távoztak.³⁷⁰ Mindkét jogesetben megállapította ugyan a bíróság, hogy a terheltek erőszakot alkalmaztak a biztonsági őrökkel szemben, ami lehetővé tette számukra a lopott dolgok megtartását, azonban az alkalmazott erőszak a bíróság szerint nem érte el a rabláshoz szükséges lenyűgöző, akaratot bénító hatást.

A bírói gyakorlat jogirodalmi támogatásra is talál. Az irodalom általában a megtartásos rablás elkövetési magatartását, az erőszak, illetve élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés alkalmazását kényszerítésként aposztrofálja,³⁷¹ sőt olyan jogirodalmi álláspont is ismert, mely

367 BH 2014. 267. [62] - [63]

368 Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.1.006/2010/5. számú határozata.

369 Balassagyarmati Törvényszék 3.Bf.124/2012/9. számú határozata.

370 Kecskeméti Városi Bíróság B.429/2011/70. számú ítélete.

371 Kereszty 1999, 764. p.; Erdősy 2004b, 535. p.; Sinku 2012b, 578. p.

szerint a megtartásos rablás elkövetési magatartása a tetten ért tolvaj részéről a dolog megtartása, elkövetési módja pedig evégett erőszak, vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés alkalmazása.³⁷²

Az ítélkezési gyakorlat és az azt erősítő jogirodalmi álláspontok megítélésem szerint a megtartásos rablás dogmatikai természetével nem igen egyeztethetőek össze. Ezt igazolandó, idézzük fel a megtartásos rablás törvényi tényállását, melyet a Btk. a korábbi Btk.-val azonos tartalommal szabályoz: **Btk. 365. § (2) Rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett erőszakot, illetve élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz.** A jogalkotó a rablás e változatának elkövetési magatartásaként kizárólag az erőszak vagy fenyegetés alkalmazását határozta meg, a kényszerítés csupán *célként* jelenik meg, a célnak pedig dogmatikailag nem kell realizálnia a bűncselekmény teljes megvalósulásához.³⁷³ A megtartásos rablás ezért véleményem szerint a szó szoros értelmében nem is tekinthető kényszerítő bűncselekménynek. A kényszerítő bűncselekmények közös lényeges ismérve ugyanis, hogy kényszerállapotot eredményeznek,³⁷⁴ a megtámadott kényszer alá helyezése azonban a megtartásos rablás megvalósulása szempontjából irreleváns. Egészen mást jelent ugyanis a lopott dolgot erőszakkal vagy fenyegetéssel ténylegesen megtartani vagy csupán megtartani akarni. A rablás második alapesete egészében megvalósul, befejezetté válik önmagában az erőszak vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés kifejtésével.³⁷⁵ Az a jogirodalmi álláspont, mely szerint a megtartásos rablás kísérlete valósul meg, ha az elkövető a dolog megtartása érdekében ugyan erőszakot, illetve minősített fenyegetést alkalmaz, de a dolog ennek ellenére kikerül a birtokából, dogmatikailag nem igazolható.³⁷⁶

Amennyiben a jogalkotó a rablás első alapesetéhez hasonlóan kényszerítő jelleggel kívánta volna felruházni a rablás második alapesetét is, annak törvényi tényállását a következőképpen kellett volna megszövegeznie: rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolgot *úgy tartja meg*, hogy evégett valaki ellen erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz. A jelenlegi szabályozás mellett azonban a megtartásos rablás befejezettségéhez az elkövetőnek nem szükséges semmire (így például a dolog elvitelének, megtartásának tűrésére) sem kényszerítenie a sértettet, ami közömbössé teszi annak vizsgálatát, hogy az alkalmazott erőszak vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés milyen hatást gyakorolt a sértett akaratelhatározására, cselekvési szabadságára. Akármilyen hatást váltott is ki ugyanis a sértettből az erőszak vagy fenyegetés, nem a sértettre gyakorolt ezen hatásuk, hanem

³⁷² Kis – Hollán 2008, 738. p.

³⁷³ Vö. Nagy 2014, 192. p.

³⁷⁴ Vargha 1892a, 7-8. p.

³⁷⁵ Így helyesen Fonyó 1981, 529. p.; Kereszty 1999, 765. p.

³⁷⁶ Így Vaskuti 2013, 18. p.

önmagában a kifejtésük révén befejezetten megvalósult a megtartásos rablás. A bíróságnak mindhárom idézett jogesetben (tehát amikor a terhelt a pénzét visszakövetelő sértett gyomrába térdelt; amikor az őt feltartóztató biztonsági őrt ellökte és megkarmolta; illetve amikor a terheltek testi erejüket felhasználva vállal, testtel eltolták maguktól az őroket) megítélésem szerint meg kellett volna állapítania a rablás második alapesetének megvalósulását.

Az A), B) és C) pontban kifejtettek alapján úgy vélem, a Kúria BH 2014. 267. számú határozatában kifejtett alternatív álláspont nem alkalmas arra, hogy a vis absoluta és vis compulsiva hagyományos felfogásának hiányosságait korrigálja, és hogy e fogalmaknak dogmatikailag ellentmondásmentes meghatározását adja. Annak egyébként, hogy a Kúria alternatív jogértelmezése transzformálódott volna a bírói gyakorlatba, nem mutatkozik jele, éppen ellenkezőleg, maga a Kúria is a BH 2015. 149., BH 2015. 153., illetve Bfv.II.1818/2014/5. számú határozatokban továbbra is a vis absoluta hagyományos felfogását követi.

3.4. A vis absoluta és vis compulsiva saját álláspontom szerint

3.4.1. A hazai judikátúra és az uralkodó jogirodalmi felfogás a Btk. által az egyszerű és az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen *fenyegetés* között alkalmazott distinkciót a vis compulsiva és a vis absoluta, a választást engedő és a választást kizáró hatású fenyegetés közötti különbségtételként értelmezi. A fenyegetés hatását és lényegét érintő eddigi elemzésünk azonban meggyőződésem szerint rávilágított arra, hogy a fenyegetés egyes típusai közötti ezen megkülönböztetés merőben hipotetikus, ontológiai alapja nincs. A rablási fenyegetést nem az különbözteti meg a zsarolási fenyegetéstől, hogy előbbi ellenállhatatlan kényszerként nehezedik a megfenyegetett akaratára, míg utóbbi csupán befolyásolja azt. A becsület vagy az egzisztencia elleni fenyegetés is bizonyulhat pszichikailag ellenállhatatlannak, amennyiben az a megfenyegetettet az akaratelhatározásának megváltoztatására és a fenyegető által kívánt magatartás tanúsítására bírja rá. A pszichikai ellenállhatatlanság azonban nem jelent tényleges ellenállhatatlanságot, amikor is a sértett akaratelhatározásának semmi jelentősége, mert a sértett vagy nem tud döntést hozni (pl. öntudatlan), vagy nincs lehetősége az akaratelhatározásának megfelelő magatartást tanúsítani (pl. lekötözték).

A fenyegetés a döntés, a választás lehetőségétől sosem foszt meg, csupán az alternatívákat szorítja szűk körre. A rablási fenyegetést éppen ezért nem a sértettre gyakorolt hatása, hanem a törvényben meghatározott *objektív ismérvek* – az, hogy élet vagy testi épség ellen irányul és

közvetlen – választják el a zsarolási fenyegetéstől. A fenyegetés relációjában tehát a vis absoluta és vis compulsiva megkülönböztetésének megítélésem szerint nemcsak a helyes elméleti alapja hiányzik, hanem szükségtelen is.

3.4.2. Az *erőszak* esetén láthattuk, hogy annak egyes megnyilvánulási formái között ontológiai értelemben is létezik az a különbség, melynek elméleti leképeződése a jogirodalomban és a bírói gyakorlatban a vis absoluta és vis compulsiva jellegű erőszak megkülönböztetése. A vis absoluta és vis compulsiva hagyományos, *Angyaltól* eredő felfogása³⁷⁷ a sértettre gyakorolt hatás alapulvételével lényegében megfelelő fogalmi keretben határozza meg az erőszak két típusának lényeges ismertetőjegyét, hiszen az erőszak vagy megfosztja a sértettet a választási lehetőségtől a tanúsítandó magatartást illetően, vagy „csupán” befolyást gyakorol az akaratelhatározására.

A bírói gyakorlat – az elméleti álláspontok által is megerősítetten – akkor esik hibába, amikor a vis absoluta fogalmába vonja a ténylegesen vis compulsiva jellegű erőszakot is, hiszen ezzel negligálja az egész fogalmi felépítmény értelmét. Ebben a felfogásban a vis absoluta lényegében az erőszak súlyosabbnak tekintett megnyilvánulási formáinak heterogén halmazává válik, szemben a vis compulsivával, mely az erőszak enyhébb alakzatait öleli fel.³⁷⁸ Annak a meghatározása azonban, hogy hol húzódik az a határ, mi az a fokmérő, ami alapján egy adott esetben alkalmazott erőszak már olyan súlyos mértékűnek tekinthető, hogy az vis absolutának minősül, megítélésem szerint *bizonytalan* és *viszonylagos*.³⁷⁹ E bizonytalanságot pedig csak tovább fokozza a vis absoluta bírói gyakorlatban általánosan érvényesülő relatív értelmezése, ami alapján egy objektíve kisebb mértékű erőszak is bevonható a vis absoluta fogalmába. A relatíve értelmezett vis absoluta és a vis compulsiva megkülönböztetésének viszonylagosságára mi sem jellemzőbb, minthogy az erőszakos nemi

377 Lásd részletesen 2. Rész I. Fejezet 1.2. alatt.

378 A történetileg egészen a Csemegi-kódex alkalmazásának kezdeti időszakáig visszanyúló e jogértelmezés véleményem szerint egyértelműen a rablás és zsarolás elhatárolásának problémájából eredt. A két deliktum lényeges hasonlósága ellenére büntetéssel fenyegetettségük között szignifikáns eltérés volt, a Csemegi-kódex alapján például a zsarolás elkövetőjének minimális büntetése akár egy napi fogház is lehetett, míg a rablás esetén ez a minimum öt év fegyház volt (25. §, 348. §, 350. §). Ez lehetett az oka annak, hogy a jogtudomány egyes képviselői és a judikatúra egy része nem tudta elfogadni, hogy ugyanazzal az erőszakkal meg lehessen valósítani a két bűncselekményt, és feltételezték, hogy a rablás és zsarolás elkövetési magatartásai között mennyiségi különbségnek kell lennie, ami indokolhatja a büntetési tételek eltérő súlyát. Ezt alátámasztja Vargha 1892a, 211. p.

379 Lényegében erre hivatkozva fejtett ki kritikát a korabeli bírói gyakorlattal szemben Gergelyffy Géza ügyvéd, jogi szakíró és Szöllősy Oszkár igazságügyi miniszteri tanácsos, a magyar börtönügy kiemelkedő alakja is. Lásd Gergelyffy 1915-1916, 16-17. p. és Szöllősy 1921, 17-18. p. Kritikai észrevételeik azonban kimutatható hatást nem gyakoroltak sem az elméletre, sem a joggyakorlatra.

bűncselekmények esetén már azt nehéz eldönteni, a bírói gyakorlat egyáltalán akaratot hajlító vagy vis absoluta jellegű erőszakhoz köti-e e bűncselekmények megvalósulását.³⁸⁰

Summa summarum: a hazai judikatúra által alkalmazott koncepcióban a választást kizáró és a választást engedő erőszak elhatárolása elszakad az erőszak alapvetően objektíve megítélhető, ontológiai értelemben kifejtett hatásától és lényegében a bíró szubjektumához igazodik, aki az elég súlyosnak ítélt erőszakról minden további nélkül megállapíthatja, hogy az lenyűgöző erejű volt, mely a sértettnek nem hagyott választási lehetőséget.

E jogértelmezési kánonnal szemben véleményem szerint a vis absolutával és a vis compulsivával az erőszak mértékét és súlyosságát nem, kizárólag azt a *hatást* lehet egzaktan leírni, ahogyan az erőszak mint kényszererő érvényesül. A *vis absoluta* közvetlen testi determinációt eredményez, azaz a cselekvési lehetőséget kizáró abszolút *fizikai kényszerként* érvényesül akkor is, ha kizárja a sértett akaratképződését (pl. a sértett leütése, vagy a támadás gyorsasága és intenzitása miatt), és abban az esetben is, ha megakadályozza, hogy a sértett az akaratelhatározásának megfelelő magatartást tanúsítson (pl. vegyi sokkoló eszköz alkalmazása). A *vis compulsiva* jellegű erőszak ellenben, bár testileg érezhető befolyást gyakorol a sértetre, s ennyiben a fizikai kényszer kategóriájába is besorolható, a fenyegetéshez hasonlóan ténylegesen *akarati kényszerként* érvényesül, hiszen a testi befolyásgyakorlással nem fosztja meg a sértettet a cselekvési lehetőségektől, a sértett magatartását saját akaratelhatározása és nem a kényszerítő abszolút módon ható fizikai ráhatása irányítja.³⁸¹

A vis absoluta megjelölésére használt „akaratot törő” jelző ezért valójában megtévesztő, az ugyanis nézetem szerint nem a vis absoluta, sokkal inkább a vis compulsiva lényegét fejezi ki. A vis absoluta ugyanis tipikusan kizárja, lehetetlenné teszi az akarati tevékenységet, illetőleg a testi determináció előidézésével az elkövető nem legyőzi, nem megtöri a sértett ellentétes akaratelhatározását, hanem negligálja azt. Abban az esetben például, amikor az erős testlaktató elkövető a nála gyengébb fizikumú sértettet közepes erővel, tenyérével megütötte, majd közönség végett megemelte, hátralökte, a földről felhúzta és a falhoz szorította, szorosan átölelte és a sértett tiltakozása ellenére, a sértett általi ütlegelések közepette nemi szervével a sértett hüvelyébe hatolt, nem törte meg a sértett nemi cselekmény végzésére irányuló ellentétes akaratelhatározását, az abszolút fizikai kényszer létrehozásával csupán annak

380 Lásd korábban a 2. Rész. I. Fejezet 1.4. alatt.

381 Ezen az elvi alapon különbözteti meg *Földvári* is az általános részi, általa magatartást kizáró oknak tekintett kényszerszertől az akaratot hajlító kényszerszert. Az akaratot hajlító kényszer tipikus példájának tekinti, ha valakit addig ütlegelnek, míg nem hajlandó a kíván magatartás tanúsítására. Ebben az esetben a sértett magatartását bár kikényszerített, de saját akaratelhatározása irányítja. *Földvári 1984, 147. p.*

realizálását zárta ki.³⁸² Ezzel szemben a sértett akarati tevékenységére befolyást gyakorló vis compulsiva végső soron, eredményessége esetén valóban megtöri a sértett akaratelhatározását, hiszen a sértett az ellene intézett erőszak hatására saját akaratelhatározását alárendeli az elkövetőnek. A vis absoluta a sértett akaratával összefüggésben ezért az „akaratot törő” helyett pontosabban írható le az „akaratot kiiktató” vagy az „akaratsemlegesítő” jelzővel.³⁸³

A vis absoluta és vis compulsiva e koncepciója alapján megítélésem szerint az is kijelenthető, hogy az erőszak két formája büntetőjogi értelemben *egyenértékűnek* tekinthető, azaz büntetéssel fenyegetettségük között – hasonlóan a német felfogáshoz – nincs szükség differenciálásra. Mint kényszerítő eszköz, nyilvánvalóan a vis absoluta a biztosabb és a hatásosabb, mivel az – a cselekvési lehetőségek megvonása által – feltétlen kényszert idéz elő, ez azonban nem jelenti egyben azt is, hogy a vis absoluta lenne a súlyosabb megjelenési formájú, brutálisabb eszköz.³⁸⁴ Az, ha valakit leütnek vagy hátulról eltaszítanak, nem brutálisabb például annál, mintha valakit addig ütnek, míg az a kívánt magatartást nem tanúsítja.

A vis absoluta és a vis compulsiva között egyébként nincs feltétlenül éles különbség, olyannyira, hogy akár egy mozzanatban is megvalósulhatnak, amennyiben az abszolút fizikai kényszer egyben a sértett akaratelhatározását is megtöri (például a lefogott és cselekedni nem képes sértett az ellene intézett támadás hatására egyébként is alárendelné akaratelhatározását a támadóknak).³⁸⁵

A fizikai kényszerként meghatározott vis absolutát nem feltétlenül csak az erőszak hozhatja létre. *Carrara* szerint „a cloroform beadásának physikai hatása jogi tekintetben nem különbözik a kötél physikai hatásától, a melylyel a tulajdonos megkötöztetik, a mennyiben az egyike vagy a másika ezen - a tulajdonos ellentállási erejét paralisáló eszközöknek, a rabló által használtatott.”³⁸⁶ Más elkábítása vagy bezárása ugyanúgy megfosztja őt a cselekvési lehetőségtől, mintha például leütnék. A sértett akaratával kapcsolatos, azt semlegesítő hatásában is megegyezik az ilyen jellegű cselekmény az erőszakkal, egy elkábított sértett ugyanis képtelen az akaratelhatározásra, míg egy pincébe zárt sértett nem tudja érvényesíteni

382 A BH 2013. 295. számú határozat alapjául szolgáló történeti tényállás.

383 Az akaratsemlegesítő jelzőt *Németh Imre* használja a büntethetőséget kizáró kényszer hatásának megjelölésére. A büntethetőséget kizáró kényszer *Németh* egyébként az erőszakkal azonosítja, és álláspontja szerint az kizárólag akaratsemlegesítő hatású lehet, aminek oka, hogy a sértettre gyakorolt fizikai ráhatás képtelenné teszi őt az eredeti akaratának megfelelő magatartásra, különben nem nevezhető e fizikai kontaktus ráhatásnak. Az akarat hajlítására alkalmas kényszerítés eszköze *Németh* szerint a fenyegetés lehet. *Németh 2015*, 52. p. Ez egyébként nyilvánvalóan ellentét az általam képviselt nézettel. Lásd I. Rész. I. Fejezet 1.3. alatt.

384 Vö. *Jäger 2009*, 234. p.

385 Vö. *Tröndle – Fischer 2006*, 1493. p.

386 *Carrara* megállapítását idézi az Indokolás. A 335. §-hoz.

az akaratelhatározását, ezáltal a sértett akaratelhatározása mindkét esetben jelentéktelenné válik.

Ahogy arra a korábbiakban már rámutattam, a magyar jogtudomány és bírói gyakorlat – a némettel szemben, helyesen – nem vonja a vis absoluta hatású erőszak fogalmába az ilyen típusú magatartásokat, hanem azokat az öntudatlan (akaratnyilvánításra képtelen) vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés terminusokkal jelöli.³⁸⁷ Az öntudatlan és a védekezésre képtelen állapot megítélése a magyar jogirodalomban régtől fogva egységes: öntudatlan állapotban van az, aki valamely pszichikai ok miatt nem tud a jogait ért támadással szemben védekezni (pl.: kábult, alszik), míg védekezésre képtelen, aki valamely fizikai ok miatt nem képes ellenállás kifejtésére (pl.: rázárták az ajtót, a rendkívül rövidlátó személy szemüvegét eldugták).³⁸⁸ Akaratnyilvánításra képtelen állapotban pedig a jogirodalom általában azt az állapotot érti, amikor a sértettnek állandó vagy ideiglenes jelleggel nincs jogi értelemben figyelembe vehető akarata, mert vagy egyáltalán nincs akaratképződése (pl. ájultság, alvás, az öntudatlanság egyéb formái), vagy az akaratképződése hibás, ezért nem tekinthető relevánsnak, ami a kóros elmeállapotú személyeknél fordulhat elő.³⁸⁹ Minthogy a sértett elkövető általi kóros elmeállapotba helyezéséről nyilvánvalóan értelmetlen lenne beszélni, az emberrablás tényállásában nevesített akaratnyilvánításra képtelen állapotba helyezés lényegében a rablás és a jármű hatalomba kerítése esetén használt öntudatlan állapotba helyezésnek feleltethető meg. Aki tehát mást öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyez, a sértett oldalán testi determinációt eredményező, azaz vis absoluta jellegű kényszert idéz elő.³⁹⁰

387 A rablás (Btk. 365. §, korábbi Btk. 321. §) és a jármű hatalomba kerítése (Btk. 320. §, korábbi Btk. 262. §) esetén a jogalkotó az öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés, míg az emberrablás (Btk. 190. §) esetén a védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotba helyezés kategóriáival jelöli a magatartások körét. Csúppán megemlítem, a kifosztás tényállásában (Btk. 366. §) használt lerészegítés és bódult állapot előidézése megítélésem szerint nem hoz létre a sértett oldalán vis absoluta jellegű, testi determinációt jelentő kényszerállapotot. *Tóthhoz* hasonlóan úgy vélem, hogy a kifosztáshoz szükséges lerészegítés és bódultság előidézése fogalmába a sértettnek csak olyan ittas vagy bódult állapota tartozik, amelyben nincs az öntudatlanság állapotában, de ittassága, bódultsága megnehezíti az áldozattá válás elkerülését. *Tóth 1998*, 178. p. Akivel például elszívtnak két füves cigarettát, nyilvánvalóan bódult állapotba kerül, mégsem hiszem, hogy képtelen lenne testi cselekvésben megnyilvánuló ellenállást kifejteni dolgának elvételével szemben. Aki bódult, aki részeg, az képes dolgának elvételével kapcsolatban akaratképzésre és – esetleg korlátozottan, de – annak realizálására is.

388 *Angyal 1934*, 34. p.; *Kereszty 1999*, 764. p. *Kis – Hollán 2008*, 737-738. p.; *Vaskuti 2013*, 16-17. p. A védekezésre képtelenség fogalmát a Btk. 459. (1) bek. 29. pontja is a jogirodalmi felfogással egyezően határozza meg.

389 *Neményi 1968*, 1356. p.; *Nagy 1999*, 271. p.; *Kis – Hollán 2008*, 245. p.; *Szomora 2013a*, 408. p.

390 Az más kérdés, hogy aki öntudatlan állapotban van, az a jogait ért támadással (pl. dolgának elvételével) szemben nem tud védekezni, tehát egyben védekezésre képtelen is. A védekezésre képtelen állapotba helyezés részhalmozaként tehát magában foglalja az öntudatlan állapotba helyezést is, aminek így külön nevesítése egyébként szükségtelen. Hasonlóképpen *Szomora 2011*, 513-514. p.

Az akarati kényszerként érvényesülő vis compulsiva forrása sem kizárólag az erőszak lehet, előidézésének erőszak melletti másik tipikus eszköze a fenyegetés. Bár az akaratelhatározás autonómiájára más eszközökkel is lehet befolyást gyakorolni, a büntetőjog a kényszerítő eszközöket behatárolja és alapvetően olyan behatásokkal szemben biztosít védelmet, melyeket erőszakkal vagy fenyegetéssel okoznak.³⁹¹

A vis absoluta és vis compulsiva fogalmai mindezek alapján nemcsak az erőszak, hanem a kényszerállapotot előidéző, büntetőjogilag releváns valamennyi eszköz hatásának leírására és ezáltal ezen kényszereszközök elméleti strukturálására is alkalmasak, amit az alábbi ábra szemléltet:

3.4.3. A vis absoluta és vis compulsiva e helyütt kifejtett koncepciójának részeként szükségesnek tartom még annak tisztázását, hogy az erőszak (fenyegetés) vis absoluta vagy vis compulsiva hatása hogyan viszonyul az erőszak (fenyegetés) fogalmához. A hazai judikatúra és az uralkodó jogirodalmi értelmezés az erőszak és fenyegetés *fogalmi elemének* tekinti és ezáltal normatív tartalommal is felruhazza az általuk a sértett akaratára gyakorolt hatást. Így a rablás szempontjából a jogértelmezési kánon tényállásszerűnek csak azt az erőszakot ismeri el, mely lenyűgöző erejű, a sértett akaratát megbénító hatású, illetve a fenyegetés kapcsán sem pusztán azt követeli meg, hogy az az élet vagy testi épség ellen irányuljon és közvetlen legyen, hanem immanens fogalmi elemnek tekinti a választást nem engedő, akaratbénító hatást is, illetve az arra való alkalmasságot.³⁹² E jogértelmezés azonban

391 Ez alól kivételt jelent a kényszervallatás (Btk. 303. §, korábbi Btk. 227. §), melynek tényállásában a jogalkotó az erőszak és a fenyegetés mellett elkövetési magatartásként szabályozza az azokhoz hasonló más módszert is. A kényszervallatás azonban a megtartásos rabláshoz hasonló karakterű bűncselekmény, amennyiben törvényi tényállása a kényszerítést csupán célként jeleníti meg (más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetve ne tegyen), de szoros értelemben nem sorolható a kényszerítő bűncselekmények fogalma alá. A kényszervallatás befejezettségéhez csupán az erőszak, fenyegetés vagy más hasonló módszer alkalmazása szükséges, a sértett oldalán nem kell kényszerállapotnak létrejönnie, ami az elkövetési magatartásokat a vis absoluta és vis compulsiva fogalmai szempontjából közömbössé teszi.

392 Pl.: EBH 2004. 1110., EBH 2013. B.19., BH 2015. 149. Lásd részletesen 2. Rész I. Fejezet 1.3. és 1.4. alatt.

nincs tekintettel sem a fenyegetés törvényi fogalmára, sem a kényszerítő és a romboló bűncselekmények közötti dogmatikai különbségre.

A fenyegetés – későbbiekben elemzésre kerülő³⁹³ – általános fogalmát a Btk. súlyos hátrány kilátásba helyezéseként határozza meg, mely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen [459. § (1) bek. 7. pont]. Ebből a definícióból mindössze az következik, hogy a fenyegetés tényállásszerűségéhez a jogalkotó annak a félelemkeltésre alkalmasságát kívánja meg, ami közel sem azonos az akarat megbénítására, az ellenállás megtörésére való alkalmassággal.

Az erőszak esetén pedig azt kell számításba vennünk, hogy az erőszak nemcsak a kényszerítő jellegű bűncselekményeknél jut jelentőséghez. A Btk. egyes bűncselekmények törvényi tényállásaival, így például a fogolyzendülés minősített esetével [284. § (2) bek. b) pont], a megtartásos rablással vagy a magánlaksértéssel [221. § (1) bek.] az erőszak alkalmazását arra tekintet nélkül rendeli büntetni, hogy az a sértett oldalán kényszerállapotot idéz-e elő. Ezeknél a – *Vargha* által találóan rombolónak nevezett – bűncselekményeknél az erőszak semmilyen vonatkozásban sincs kapcsolatban a sértett akaratelhatározásával, ezért esetükben teljességgel közömbös a vis absoluta és a vis compulsiva vizsgálata.³⁹⁴ Az erőszak fogalmát pedig csak olyan ismérvekkel van értelme meghatározni, amelyek lehetővé teszik, hogy a fogalom mindazon bűncselekmények esetén alkalmazható legyen, melyek tényállásában az erőszak bármely további körülmény vagy megszorítás nélkül, egységesen szerepel. Megítélésem szerint a jogbiztonság követelménye ellenében hatna, ha egy kifejezésnek, melynek a jogalkotó egyébként nem tulajdonít a hétköznapi jelentésétől eltérő szaknyelvi tartalmat, különböző értelmezéseket adnánk attól függően, hogy éppen melyik törvényi tényállásban, milyen funkcióban szerepel. A legitim erőszakfogalomnak ezért illeszkednie kell nemcsak a kényszerítő, hanem a romboló bűncselekmények tényállásaiba is, márpedig a sértett akaratára gyakorolt hatás a romboló bűncselekményekhez szükséges erőszak fogalmi elemeként aligha értékesíthető.

Mindezek alapján az erőszak (fenyegetés) mint kényszerítő eszköz sértettre gyakorolt hatása (vis absoluta, illetve vis compulsiva) megítélésem szerint nem része az erőszak (fenyegetés) fogalmának.

3.5. A saját álláspont konzekvenciái

³⁹³ Lásd 2. Rész II. Fejezet 1.3. alatt.

³⁹⁴ *Vargha 1892a*, 7-8. és 97. p.

A vis absoluta és vis compulsiva helyesnek vélt koncepciójának meghatározását követően szükségesnek tartom rögzíteni, hogy az erőszak és fenyegetés kényszerhatását érintően melyek azok a konzekvenciák, melyek szükségszerűen következnek az e helyütt képviselt felfogásból.

3.5.1. Konzekvenciák a fenyegetés vonatkozásában

A fenyegetés a kényszerített személyre kizárólag akaratí kényszerként hathat, ezért a fenyegetés csak a vis compulsiva egyik formája lehet. Intenzitás, súlyosság, brutalitás tekintetében természetesen lehet és nyilvánvalóan van is különbség az egyes esetekben alkalmazott fenyegetések között, e különbségek azonban nem emelik ki még a legbrutálisabb fenyegetést sem a vis compulsiva köréből. A rablási és a zsarolási fenyegetés elhatárolása során, illetve az erőszakos nemi bűncselekmények megvalósulásához szükséges fenyegetés kapcsán sem azt kell tehát kutatni, hogy a fenyegetés a sértett akaratelhatározására (ellenállására) milyen mértékű kényszerhatást gyakorolt. Ha a fenyegetés [Btk. 459. § (1) bek. 7.] az élet vagy a testi épség ellen irányul és közvetlen is egyben, minden további szempont vizsgálata felesleges, a törvény egyértelmű nyelvtani értelmezése alapján ugyanis tényállásszerűen megvalósul mind a rabláshoz, mind az erőszakos nemi bűncselekményekhez a jogalkotó által megkívt fenyegetés.³⁹⁵ E megállapítás természetesen irányadó mindazon esetekben is, amikor az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés befolyásoló ereje is kevésnek bizonyul a sértett ellentétes akaratelhatározásával (ellenállásával) szemben, a fenyegetés fogalmának ugyanis nem része sem az, hogy a sértett akaratát megtörő hatással kell érvényesülnie, sem az, hogy arra legalábbis objektíve alkalmasnak kell lennie.

3.5.2. Konzekvenciák az erőszak vonatkozásában

A) Általános megállapítások

A Btk. az egyes kényszerítő bűncselekmények (pl.: kényszerítés, emberrablás, szexuális erőszak, rablás, zsarolás) törvényi tényállásaiban elkövetési magatartásként vagy módként meghatározva *egységesen* az erőszak kifejezést használja. Az uralkodó büntetőjogi felfogás ennek ellenére az egyes tényállásoknál eltérően értelmezi az erőszak fogalmát és ahhoz két

³⁹⁵ Feltéve persze, hogy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés egyben alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen. A fenyegetés e fogalmi eleme azonban a vis absoluta és a vis compulsiva megkülönböztetése szempontjából nem releváns, vizsgálatát a II. Fejezetben végzem el.

különböző jelentéstartalmat kapcsol. Láthattuk, hogy az értelmezési kánon a rablás esetén tényállásszerűnek csak a vis absolutát fogadja el, míg a zsarolásnál elegendőnek tartja a vis compulsivát. A rablás mellett az emberrablás kapcsán egyértelmű deklaráció, míg az erőszakos nemi deliktumok esetén a bírói gyakorlat tartalmi elemzése alapján állapítható meg, hogy a judikatúra e bűncselekmények vonatkozásában is alkalmas kényszerítő eszköznek kizárólag a vis absolutát fogadja el. A jogirodalom ugyan a rablás és zsarolás elhatárolásának dimenziójából kilépve különösebb jelentőséget nem tulajdonít a vis absolutának és a vis compulsivának, azonban – lényegében a bírói gyakorlathoz igazodva – az emberrablás megállapíthatóságához vis absolutát követel meg,³⁹⁶ míg az erőszakos nemi bűncselekmények esetén az egyes legfelsőbb bírósági (kúriai) döntések eltérő interpretációja alapján a jogirodalom egy része elegendőnek tartja a vis compulsivát,³⁹⁷ más szerzők csupán a vis absolutát.³⁹⁸ A rablásnál, az emberrablásnál és – a többségi álláspont szerint – az erőszakos nemi bűncselekményeknél az erőszak fogalma a lenyűgöző erejű, „akaratot megtörő” vis absolutára korlátozódik tehát, míg a zsarolás vagy a kényszerítés³⁹⁹ esetén a törvényszövegben ugyanazzal a terminussal jelölt fogalom már magában foglalja a befolyásoló erejű, akaratot hajlító vis compulsivát is.⁴⁰⁰

Ezen uralkodó felfogás egészen biztosan ellentétes a törvény nyelvtani értelmezésével, mely a kényszerítő bűncselekmények tényállásaiban szereplő erőszak fogalmak között nem láttat különbséget. Az erőszak fogalmát a vis absolutára korlátozó értelmezés egyértelműen az adott törvényi tényállásban szereplő fenyegetés fogalmához orientálódik, kizárólag azoknál a deliktumoknál követeli meg ugyanis az „akaratot törő” erőszakot az uralkodó felfogás, melyek – az erőszak mellett alternatívén – élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel valósíthatók meg.⁴⁰¹ E jogértelmezés elméleti alapjául az „elkövetési cselekedetek” egyensúlyának elve azonban nem szolgálhat, egyrésztől azért, mert önmagában az egyensúly elve – ahogyan arra rámutattam – nem alapozza meg az erőszak restriktív, a kisebb mértékű erőszakot kizáró értelmezését az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megvalósuló bűncselekményeknél sem,⁴⁰² másrésztől a vis absoluta és vis compulsiva általam képviselt koncepciója szerint eleve helytelen a fenyegetés hatását a vis absolutával összekapcsolni, a fenyegetés ugyanis kizárólag vis compulsiva formájában érvényesülhet. A regnáló felfogásnak

396 *Vida 1999a*, 152. p.; *Belovics 2012b*, 151. p.; *Szomora 2013a*, 389. p.; *Horváth 2015a*, 149. p.

397 *Szomora 2013b*, 407. p.; *Márki 2014*, 689. p.

398 *Gál 2013a*, 16. p.; *Sinku 2012a*, 177-178. p.

399 Korábbi Btk. 174. §, Btk. 195. §

400 A kényszerítés vonatkozásában így például *Vida 1999a*, 134. p.; *Kis – Hollán 2008*, 115. p.; *Belovics 2012b*, 169. p.; *Szomora 2013a*, 401. p.

401 Hasonlóképpen *Ligeti 2006*, 23. p.

402 Lásd 2. Rész I. Fejezet 3.1. alatt.

Angyal rablás kapcsán kifejtett tézise sem biztosít meggyőző dogmatikai alapot.⁴⁰³ Ráadásul az uralkodó jogértelmezés nem is egységes jogi meggyőződést tükröz, az erőszakos nemi bűncselekmények esetén ugyanis láthattuk, a Legfelsőbb Bíróság illetve Kúria egyes döntéseiben mintha a vis compulsivát is az erőszak fogalmának részeként értelmezné,⁴⁰⁴ míg a jármű önkényes elvételének erőszakkal vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megvalósuló minősített esete kapcsán a judikatúrában nincs arra utalás, hogy e bűncselekménynél is csupán az „akaratot törő” erőszak minősülne tényállásszerűnek.

Az kétségtelen, hogy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel is megvalósítható bűncselekmények esetén az erőszak fogalmát a vis absolutára korlátozó jogértelmezéssel a bírói gyakorlat ténylegesen szűkíti a rablás, emberrablás, erőszakos szexuális bűncselekmények tényállásainak alkalmazási körét, amit a törvényesség elve ugyan megenged,⁴⁰⁵ azonban ez – véleményem szerint – önmagában nem legitimálja e jogértelmezést. A jogalkalmazó ugyanis csak akkor jogosult a büntetőjogi tényállások hatókörének leszűkítésére, ha ennek során a jogértelmezés határai között marad. Ebben a vonatkozásban pedig annak van különös jelentősége, hogy tevékenysége illeszkedik a bírói gyakorlat, illetve a jogtudomány által elfogadott értelmezési kánonba, azaz módszertanilag megindokolható.⁴⁰⁶ E követelmény megítélésem szerint ez esetben nem teljesül, ugyanissem a bírói gyakorlat, sem az azt támogató uralkodó jogirodalmi álláspont nem indokolja meg megfelelően módszertanilag az adott bűncselekmények esetén a törvényi tényállás kontextusától eltérő, az erőszak fogalmát a vis absolutára szorító felfogás alapját.

Véleményem szerint a megszorító értelmezés nem indokolható ezen bűncselekmények súlyos, alapesetben kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel fenyegetettségére épülő olyan argumentációval sem, mely szerint a jogalkalmazás belső arányossága követeli meg, hogy e deliktumoknál csak a súlyosabb megnyilvánulási formájú erőszakot fogadjuk el tényállásszerűnek, míg az enyhébb büntetéssel fenyegetett zsarolás vagy kényszerítés esetén az erőszak fogalma tágabban legyen értelmezhető. Ez az érvelés ugyanis nem adna választ arra, hogy ha az eltérő büntetési tételekben a jogalkotó valóban az erőszak súly, mérték szerinti megkülönböztetését is meg kívánta jeleníteni, a fenyegetéshez hasonlóan miért nem differenciált az erőszak fogalmak között is? Továbbá, ha az erőszak mértékének ilyen meghatározó hatása van a büntetési tételre, vajon mivel magyarázható, hogy ugyanaz az erőszak párba állítva ugyanazzal a fenyegetéssel a zsarolás esetén egy évtől öt évig, míg a

403 Lásd 2. Rész I. Fejezet 3.2. alatt.

404 BH 1997. 568.; BH 2014. 201.

405 A törvényesség vagy anyagi jogi legalitás elvéről részletesen lásd *Nagy 2014*, 69-77. p.

406 *Hollán 2015*, 45. p.

jármű hatalomba kerítése esetén öt évtől tíz évig, a kerítés minősített eseténél⁴⁰⁷ vagy az emberkereskedelem minősített eseténél⁴⁰⁸ két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő?⁴⁰⁹

Megítélésem szerint a kényszerítő bűncselekmények eltérő büntetési tételeinek kialakításánál a kényszerítő eszközök súlyossága legfeljebb egy, de semmiképpen sem determináló hatású szempont, a büntetéssel fenyegetettség sokkal inkább az egyes tényállások által védett jogi tárgyak társadalmi jelentőségéhez igazodik. Csak ez magyarázhatja ugyanis, hogy az az erőszak vagy fenyegetés, mely egyik esetben egy évtől öt évig, más esetben már öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett: a zsarolás tényállása „csupán” a vagyon védelme érdekében tiltja az akaratelhatározás illetve akaratmegvalósítás szabadsága elleni támadást (amit a kényszerítő deliktumok elkövetési magatartásaként vagy módjaként meghatározott erőszak és fenyegetés közvetít), a jármű hatalomba kerítése ellenben egy ennél fontosabb érdek, a légi és egyéb közlekedési ágazatok közbiztonságának, emögött pedig a tömegközlekedésben résztvevők életének, testi épségének védelmében.⁴¹⁰ Vagy például a rablás esetén a személyi szabadság élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel megvalósuló támadását tekinti a jogalkotó két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés-büntetést érdemlőnek, míg a kerítés már hivatkozott minősített eseténél ugyanilyen büntetési tételt kapcsol már az egyszerű fenyegetéshez, sőt, egy szimpla megtévesztéshez is, amit kizárólag a jogi tárgyaknak tulajdonított fontosság magyarázhat.⁴¹¹

A kritikus pont persze ez esetben is a rablás és a zsarolás büntetési tételei közötti jelentős különbség, amit a jogi tárgyak eltérő jelentősége semmiképpen sem igazolhat, hiszen végső során mindkét bűncselekmény a vagyon védelme érdekében tiltja a személyi szabadság elleni támadást. Az elkövetés modalitásának tényleges (fenyegetés – élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés) és feltételezett (erőszak – nagyobb mérvű, súlyosabb erőszak) különbségén felül azonban van olyan körülmény, ami ennek indokául szolgálhat, és tudjuk, a Csemegi-kódex megalkotásakor *Csemegi* valóban ebben is látta a két deliktum közötti

407 Btk. 200. § (4) bek. c) pont.

408 Btk. 192. § (3) bek. b) pont.

409 A jármű hatalomba kerítése, illetve annak a korábbi Btk. 262. §-ában meghatározott, elkövetési magatartásokban, módokban és a büntetési tételben a hatályos tényállással megegyező változata kapcsán az uralkodó jogirodalmi felfogás nem követel meg vis absolutát. Így *Kis – Hollán 2008*, 453. p.; *Vida – Szomora 2009*, 407. p.; *Gál 2013b*, 28. p.; *Belegi 2014a*, 1205. p. Ugyanígy a kerítés minősített esete kapcsán is elegendő a vis compulsiva. Így *Szomora 2013b*, 418. p.; *Márki 2014*, 727. p.

410 A jármű hatalomba kerítése által védett jogi tárgyat egységesen így határozza meg a jogirodalom. *Kis – Hollán 2008*, 451. p.; *Vida – Szomora 2009*, 406. p.; *Gál 2013b*, 26. p.

411 Az más kérdés, s e helyütt ennek megválaszolására nem is kerül sor, vajon milyen jogalkotói megfontolás alapján büntetendő már az egyszerű fenyegetés kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel a kerítés esetén, amíg a szexuális erőszaknál csupán az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés minősül ugyanezen büntetést érdemlőnek.

elhatároló tényezőt: a rablás ismérve az erőszak, fenyegetés alkalmazásának és az idegen dolog megszerzésének az egyidejűsége, míg a zsarolás esetén eltelhet egy bizonyos időköz az erőszak, fenyegetés kifejtése és a birtokba jutás között, illetőleg a kilátásba helyezett veszély nem azonnal bekövetkező, hanem jövőbeli is lehet.⁴¹² A rablás esetén tehát „a veszély szerencsés véletlentől eltekintve mindig kikerülhetetlen, a másik esetben (ti. a zsarolásánál – megjegyzés tőlem) az időköz a menekvés lehetőségét nyújtja, effectiv károsodás nélkül. A két támadás veszélyessége tehát nem egyenlő, hanem oly viszonyban áll egymáshoz, mint a több a kevesebbhez.”⁴¹³

Nem állítom, hogy ez meggyőzően indokolja a rablás és a zsarolás büntetési tételeinek eltérését és azt sem, hogy a mindenkori jogalkotó helyesen ismerte fel a két bűncselekmény társadalomra veszélyessége közötti különbséget, azt azonban igen, hogy a büntetéssel fenyegetettség eltérő mértékének releváns indokául szolgálhat tekintet nélkül az egyes esetekben alkalmazott erőszak mértékére, továbbá azt is, hogy ha a bírói gyakorlat észleli is egyes deliktumok büntetési tételeinek esetleges aránytalanságát, azt a tényállás hatókörének módszertanilag meg nem indokolható leszűkítésével nem korrigálhatja, mert az már bírói jogalkotás és nem a tényállás értelmezése.

A vis absoluta és vis compulsiva általam képviselt koncepciója szakít a hagyományos, uralkodó jogértelmezéssel. Az erőszak kényszerhatásának az erőszak fogalmából történt kirekesztése lehetővé teszi a Btk. által egységesen használt erőszak kifejezésnek azonos tartalommal történő értelmezését mind a romboló, mind a kényszerítő bűncselekmények tényállásaiban, ami véleményem szerint a jogbiztonság követelményével maradéktalanul összeegyeztethető, nem úgy, mint a jelenlegi felfogás. A kényszerítő bűncselekmények körére szűkítve az értelmezést mindez azt is jelenti, hogy azon törvényi tényállások esetén, melyek – akár elkövetési magatartásként, akár elkövetési módként – minden további megszorítás vagy körülírás nélkül szabályozzák az erőszakot, annak fogalma egységesen értelmezendő. Függetlenül tehát a sértettre gyakorolt kényszerhatástól, a vis absoluta vagy vis compulsiva jellegtől, ugyanaz az erőszak minősül tényállásszerűnek például az emberrablás, a kényszerítés, a szexuális erőszak, a zsarolás vagy a jármű önkényes elvétele erőszakkal megvalósuló minősített esete alkalmazási körében egyaránt.

B) Kényszerítés vis absolutával

412 Indokolás. A 338. §-hoz. Lásd részletesen 2. Rész I. Fejezet 1.2. alatt.

413 Carrara nyomán *Heil 1885-1886*, 394. p. Hasonló állásponton volt *Gergelyffy 1915-1916*, 20. p. és *Szóllósy 1921*, 19. p.

A magyar jogirodalomban – tudomásom szerint – nem merült fel a német jogtudományban vitatott kérdés, hogy az abszolút hatású kényszer (*vis absoluta*) formájában megjelenő erőszak lehet-e alkalmas kényszerítő eszköze egy akaratelhatározási szabadságot (is) védő bűncselekménynek.⁴¹⁴ Ennek okát vélhetően a *vis absoluta* német felfogástól eltérő értelmezésében találhatjuk, a hazai uralkodó jogértelmezés ugyanis nem a ténylegesen is választást nem engedő, hanem a bíró által annak nyilvánított, lényegében súlyosabb erőszakot vonja a *vis absoluta* fogalmába, amely így nem zárja ki az arra adott akaratlagos sértetti reakció lehetőségét. A német felfogással alapvetően összhangban lévő, általam képviselt koncepció alapján azonban nem kerülhető meg e kérdés. Kiindulásképpen az mindenesetre hangsúlyozandó, amennyiben a kisebbségi német álláspont helyességét is fogadnánk el, s a *vis absolutát* kizárnánk a kényszerítő bűncselekmények alkalmazási köréből, ezzel nem a *vis absolutaként* érvényesülő erőszak tényállásszerűségét tagadnánk, hanem azt, hogy az erőszak ezen formájával *kényszeríteni* lehetne.

Abban az esetben például, amikor az elkövető a kártyán elveszített pénz kifizetésétől vonakodó sértettet leüti, majd a földre került, ájult sértettől az elnyert összeget elveszi, állíthatjuk-e, hogy a sértettet a pénz elvételének tűrésére kényszerítette? Véleményem szerint – az uralkodó német felfogással egyetértve – igen. A kisebbségi német álláspont indokolatlanul szűkíti le ugyanis a kényszerítéssel szemben védett jogi tárgyat a döntéshozatal (akaratelhatározás) integritására, s teszi ezzel a kikényszerített magatartás előfeltételévé a sértett eredeti akaratával ellentétes döntését. Ezzel szemben *Angyal* meghatározását tartom irányadónak, aki szerint a büntetőjog által védett szabadság (az egyéniség szabad érvényesülése) nemcsak az akaratelhatározásban nyilvánul meg, hanem lényegéhez tartozik az is, hogy az ember az elhatározását érvényesíthesse is. Ez a szabadság külső oldala, a cselekvés szabadsága.⁴¹⁵ A kényszerítéssel szemben védett szabadsági szféra nemcsak akkor sérül, ha a sértett verés, vagy fenyegetés hatására úgy dönt, hogy belenyugszik a pénz elvételébe, illetve azt maga átadja, hanem akkor is, amikor a pénz megtartására irányuló akaratelhatározását nem tudja érvényesíteni, mert azt abszolút hatású erőszakkal kizárják. Ez utóbbi esetben is elválik az erőszak alkalmazása (megtapasztalása) és a kényszerítés egymástól, a sértett ugyanis nem pusztán az erőszakot és az azzal létrehozott védekezésre képtelen állapotot szenved el, hanem egyszersmind – s ez az erőszakkal elért sértetti reakció,

414 Lásd 2. Rész. I. Fejezet. 2. alatt.

415 *Angyal 1929*, 5-12. p. *Angyal* megállapításával összhangban értelmezi az uralkodó német felfogás is a kényszerítéssel szemben védett jogi tárgyat. *Schönke – Schröder 2006*, 2020. p.; *Tröndle – Fischer 2006*, 1483. p.

a tulajdonképpeni kényszer – cselekvési lehetőségének kizárása által a pénz elvételét is tétlenül eltűri.

Megítélésem szerint is aktivitásra, valaminek a megtételére ugyan kizárólag a vis compulsiva tud kényszeríteni, hiszen a vis absolutának éppen az a jellegzetessége, hogy a cselekvési lehetőségektől megfosztja a sértettet, azonban – ahogy a példában felhozott esetben is – passzivitásra, valaminek a nemtevésére (elmulasztására) vagy tűrésére a vis absoluta is kényszeríthet.⁴¹⁶ A vis absolutaként érvényesülő erőszak alkalmazása tehát csak azon kényszerítő bűncselekmények esetén zárja ki a deliktum megvalósulását, ahol a kényszerítési „sikerhez” a sértett oldalán aktivitásban megnyilvánuló magatartás szükséges. Ilyen bűncselekmény a Btk. rendszerében egyedül a hivatalos személy elleni erőszak azon változata, mely a hivatalos személy intézkedésre kényszerítésével valósul meg.⁴¹⁷ Az intézkedésre kényszerítés ugyanis a hivatalos személy rászorítása olyasvalaminek a tevésére, amit saját elhatározásából nem tett volna meg.⁴¹⁸ A hivatalos személy ebben az esetben az erőszak vagy fenyegetés hatására éppen a jogszerű passzivitás feladására kényszerül, hogy az elkövető által kívánt intézkedést alkalmazzon,⁴¹⁹ amihez akarati kényszer formájában ható befolyásgyakorlás szükséges.

Ezzel lényegében állást foglaltam a német büntetőjogi diskurzus zsarolás kényszerítő eszközeivel kapcsolatos vitájában is. Megítélésem szerint a vis absoluta tevésre kényszerítés esetén a zsarolás alkalmazási köréből (is) kizárt, ellenben a nemtevésre és tűrésre kényszerítés vonatkozásában semmi sem indokolja a kényszerítő eszközök vis compulsivára mint a sértett önkárosító vagyoni rendelkezését (Vermögensverfügung) lehetővé tevő kényszererőre korlátozását. Tegyük fel például, hogy **A** ingatlanárverésen, jóval a valós piaci értéke alatt akar megszerezni egy ingatlant. Az árverésen **A** emberei, **X** és **Y** lelövélssel fenyegetik meg az ingatlanra szintén licitálni kívánó **B**-t. **A** megfélemlített **B** nem licitál, így **A** versenytárs nélkül, igen alacsony áron szerzi meg az ingatlant. Ez esetben aggálymentesen állapíthatjuk meg a zsarolás megvalósulását az uralkodó német jogirodalmi felfogás alapján is, hiszen a sértett vagyonának csorbítása a saját, tudatos vagyoni jellegű rendelkezésén alapul. Ellenben akkor, ha **X** és **Y** lefogják **B**-t és eltávolítják az árverés helyszínéről, vagy kezeit leszorítva és száját befogva akadályozzák meg, hogy licitáljon, valóban indokolt lenne, hogy a zsarolásnál jóval enyhébb kényszerítés, esetleg személyi szabadság megsértése, tetteleges becsületsértés miatt tartozzanak csupán felelősséggel?

416 Maurach – Schroeder – Maiwald 2009, 153. p.

417 Btk. 310. § (1) bek. b) pont.

418 Békés 1954, 1008. p.

419 BH 1995. 330.

A magyar jogalkotó – és véleményem szerint egyébként a német sem – állított olyan feltételt a zsarolás megvalósulása elé, mely szerint a sértett kikényszerített magatartásának vagyoni rendelkezésben kellene manifesztálódnia, a zsarolás törvényi tényállásának szövegében legalábbis semmi sem utal erre.⁴²⁰ A bűncselekmény megvalósulásához elegendő, ha a sértett magatartása az erőszak vagy fenyegetés alkalmazásának a következménye, és ezzel a magatartással – így lényegében az erőszakkal vagy fenyegetéssel is – okozati összefüggésben vagyoni hátrány (a korábbi Btk. hatálya alatt kár) következik be.⁴²¹ Mindezek alapján a zsarolás (és valamennyi kényszerítő bűncselekmény) esetén helyesnek vélem *Mitsch* megállapítását, mely szerint a nemtevés (mulasztás) és annak speciális esete, a tűrés nemcsak a sértett akaratelhatározásának megfelelő bármely cselekvésnek, illetve a tűrés vonatkozásában az elkövető vagy harmadik személy cselekményével szembeni ellenállásnak a tudatos, akaratlagos elmulasztását foglalja magában, hanem *a cselekvési lehetőség elvesztésén alapuló passzivitást* is.⁴²²

C) Szexuális kényszerítés

A Btk. a nemi deliktumokat tartalmazó XIX. Fejezetében egy, a magyar büntetőjogban előzmény nélküli, speciális kényszerítő bűncselekményt szabályoz, a szexuális kényszerítést. E bűncselekményt alapesetben az követi el, aki mást szexuális cselekményre vagy annak eltűrésére *kényszerít*.⁴²³ A deliktum sajátossága abban rejlik, hogy a jogalkotó a kényszerítésben megjelölt elkövetési magatartáshoz – a kényszerítő bűncselekmények körében unikálisnak tekinthető jogtechnikai megoldással – nem kapcsolt elkövetési módot.⁴²⁴ Ennek eredményeként a jogirodalomban a bűncselekmény alkalmazási körét érintően diametrálisan eltérő értelmezések születtek.

420 Ilyen olvasata akkor lehetne a zsarolásnak, ha azt a jogalkotó a '43-as Javaslatához hasonlóan szabályozta volna: a '43-as Javaslat 326. § a) pontja szerint ugyanis zsarolás esetén a kényszerítésnek arra kell irányulnia, hogy a sértett „valamelly akár ingó akár ingatlan értékére vonatkozó oklevelet aláírjon vagy kiadjon, megsemmisítsen vagy megváltoztasson, vagy bár mi más *cselekvés* által *vagyonáról*, valamelly akár magára, akár más valakire nézve, *káros rendelkezést tegyen* (kiemelések tőlem).” *Fayer 1896b*, 78-79. p.

421 Így például *Kereszty 1999*, 770. p.; *Kis – Hollán 2008*, 747. p.; *Sinku 2012b*, 585. p.; *Vaskuti 2013*, 36. p.; EBH 2011. 2300.

422 *Mitsch 1998*, 352-354. p. A tűrés mint speciális nemtevés vonatkozásában ezen felül *Schönke – Schröder 2006*, 2020. p.

423 Btk. 196. § (1) bek.

424 Hasonló jogtechnikai megoldással, tehát a törvényi tényállásban kizárólag a kényszerítés mint elkövetési magatartás szabályozásával anélkül, hogy ahhoz elkövetési mód kapcsolódna, a szexuális kényszerítés mellett kizárólag egyes, gyakorlati jelentőséggel alig bíró emberiség elleni és háborús bűncselekmények, így a népirtás [Btk. 142. § (1) bek. c) pont], emberiség elleni bűncselekmény [Btk. 143. § (1) bek. b) és f) pont], apartheid [Btk. 144. § (1) bek. b) pont], védett személyek elleni erőszak [Btk. 149. § (2) bek. b) és c) pont], tiltott sorozás [Btk. 152. § (1) bek. a) pont] esetén találkozhatunk.

Sinku szerint a szexuális cselekményre vagy annak tűrésére kényszerítés csak abban az esetben valósít meg bűncselekményt, ha arra a „törvényben meghatározott *elkövetési módon*”, vagyis erőszakkal vagy fenyegetéssel kerül sor azzal a megszorítással, hogy az erőszak csak vis compulsiva lehet. *Sinku* az elkövetési módokat a kényszerítés (Btk. 195. §) törvényi tényállásából kiindulva határozza meg, a szexuális kényszerítést ugyanis e bűncselekmény speciális esetének tekinti és a szexuális kényszerítés elkövetési magatartásaként szabályozott kényszerítést tartalmilag a Btk. 195. §-ában meghatározott deliktumnak felelteti meg.⁴²⁵ Az erőszak vis compulsivára szorítását pedig – feltételezem – a szexuális erőszaktól való elhatárolás indokolja,⁴²⁶ mely bűncselekmény megvalósulását *Sinku* a vis absolutához köti,⁴²⁷ vagyis a kompulzív erőszak még nem emeli a szexuális cselekményre vagy annak tűrésére kényszerítést a szexuális erőszak tényállásának keretei közé.⁴²⁸

Ezzel szemben *Szomora* a szexuális erőszakkal való összevetés alapján a contrario arra következtet, hogy a szexuális kényszerítést erőszakkal nem lehet elkövetni, e bűncselekmény implicit elkövetési módja kizárólag a fenyegetés, amely nem irányulhat élet vagy testi épség ellen, vagy élet, testi épség elleni irányultság esetén nem lehet közvetlen.⁴²⁹ Az erőszakot, mint elkövetési módot *Szomora* nyilvánvalóan azért zárja ki, mert *Sinkutól* eltérően a szexuális erőszakot vis compulsivával is elkövethetőnek véli.⁴³⁰

Tipikus elkövetési módoknak *Gál* is – a Btk. 195. §-a szerinti kényszerítésből kiindulva – az erőszakot és a fenyegetést tekinti a következő megszorításokkal: a fenyegetés nem lehet közvetlen; a fenyegetés nem irányulhat élet vagy testi épség ellen; az erőszak nem lehet akaratot bénító, hanem csak akaratot hajlító. A lehetséges elkövetési módok körét azonban *Gál* tovább bővíti, szerinte a szexuális kényszerítés lényegében minden olyan esetben tényállásszerű, amikor az elkövető oly módon kényszeríti a sértettet a szexuális cselekményre, amely nem minősül szexuális erőszaknak. Erőszaknak és fenyegetésnek nem minősülő elkövetési mód például a relatív korkülönbség vagy a sértett enyhe fokban szellemi fogyatékos állapotának kihasználása a sértett közösülésre kényszerítésére.⁴³¹ *Gálhoz* hasonlóan *Jacsó Judit* is gyűjtőfogalomnak tekinti a kényszerítést, melynek tipikus, de nem

⁴²⁵ *Sinku 2012a*, 173. p.

⁴²⁶ A Btk. 197. § (1) bekezdés a) pontja szerint az egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő szexuális kényszerítésnél súlyosabb, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő szexuális erőszakot követ el, aki a szexuális kényszerítést erőszakkal, illetve az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel valósítja meg.

⁴²⁷ *Sinku 2012a*, 177-178. p.

⁴²⁸ Ez az álláspont érvényesül a Legfőbb Ügyészség által a Btk. rendelkezéseivel összefüggésben elfogadott BF. 72/2013. számú szakmai összeállításban is.

⁴²⁹ *Szomora 2013b*, 404. p. és *Szomora 2013g*, 653. p.

⁴³⁰ *Szomora 2008*, 29. p.; *Szomora 2013b*, 407. p.

⁴³¹ *Gál 2013a*, 12. p.

kizárólagos elkövetési módjaiként határozza meg az erőszakot és a fenyegetést. Abból pedig, hogy a szexuális erőszakot a szexuális kényszerítéshez képest speciális bűncselekményként értelmezi, mely látszólagos alaki halmazatban háttérbe szorítja utóbbit, implicite következik, hogy az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést, valamint azt az erőszakot, mely a szexuális erőszak esetén tényállásszerű lehet, kizárja a szexuális kényszerítés köréből.⁴³²

A jogértelmezési bizonytalanság a fent idézett eltérő argumentációkon túl demonstrálható a Kúria bírái által írt kommentárral is, melyben a szexuális kényszerítéssel foglalkozó rész szerzője, Márki előbb megállapítja, hogy a bűncselekmény elkövetési magatartásaként meghatározott szexuális cselekményre vagy annak eltűrésére kényszerítés felölél minden olyan magatartást, amelynek hatására a passzív alany nem önkéntes beleegyezésével lesz hajlandó szexuális cselekményre. „Ez lehet akaratot hajlító (de nem akaratot bénító) erőszak (vis compulsiva), valamint olyan fenyegetés, amely nem az élet vagy testi épség ellen irányul, vagy ha az ellen irányul, úgy nem közvetlen”. Néhány sorral később azonban már azt a megállapítást olvashatjuk, hogy a „szexuális kényszerítés (196. §) nélkülözi az erőszakot, de feltételezi a (nem élet vagy testi épség elleni közvetlen, illetve élet vagy testi épség elleni, viszont nem közvetlen) fenyegetés alkalmazását (...)”⁴³³

Megítélésem szerint az elkövetési magatartásként szabályozott kényszerítés tartalmilag nem azonosítható a Btk. 195. §-a szerinti kényszerítés bűncselekményével, *Sinku* erre épülő argumentációja dogmatikailag nem helytálló.⁴³⁴ A kényszerítésnek mint az akaratelhatározás és cselekvés autonómiáját védő generális deliktumnak az ontológiai értelemben vett, életbeli jelenséggént felfogott kényszerítés ugyanis csupán *egyik tényállási eleme*, nem maga a bűncselekmény. Az elkövetési magatartásként szabályozott kényszerítés mellett a kényszerítésnek mint bűncselekménynek fogalmi eleme még a jelentős érdeksérelem okozása, az, hogy mire vonatkozik a kényszerítés (a sértett tegyen, ne tegyen, eltűnjön valamit), valamint a kényszerítés módjai, az erőszak és a fenyegetés.

Ha a jogalkotó szándéka egyébként valóban az lett volna, hogy a kényszerítés generális tényállásának meghatározásával egyben megjelölje a kényszerítés mint elkövetési magatartás tartalmát is, és így annak az erőszak és fenyegetés immanens eleme lenne, értelmetlen és fölösleges volt a Btk. rendszerében a kényszerítés tényállását követő szakaszokban

432 *Jacsó 2015*, 171. és 173. p. *Jacsó* a szexuális erőszak elkövetési módjaként meghatározott erőszakot (és fenyegetést) nem a vis absoluta és vis compulsiva szemszögéből értelmezi. Szerinte szexuális erőszak esetén az erőszaknak alkalmasnak kell lennie a sértett ellenállásának megtörésére, hatásában pedig a sértettet képtelenné kell tennie az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására. A szexuális kényszerítés alkalmas elkövetési módja tehát az az erőszak lehet, mely ezen kritériumoknak nem felel meg. *Jacsó 2015*, 175. p.

433 *Márki 2014*, 682. és 683. p.

434 Hasonlóképpen *Gilányi 2017*, 186. p.

szabályozott közösség tagja elleni erőszak,⁴³⁵ kényszerítés hatósági eljárásban⁴³⁶ vagy zsarolás esetén a kényszerítésben meghatározott elkövetési magatartás mellett megjelölni az erőszakot és a fenyegetést is mint elkövetési módokat, hiszen ezt már az elkövetési magatartás magában foglalná. Abból azonban, hogy e bűncselekmények esetén a jogalkotó kifejezetten meghatározta a kényszerítés elkövetési módjait a contrario az következik, hogy a szexuális kényszerítés esetén viszont nem kívánta leszűkíteni a kényszerítéssel szembeni büntetőjogi védelmet e két elkövetési módra. Ennyiben tehát osztom *Gál* és *Jacsó* álláspontját, amit egyébként az az uralkodó jogirodalmi felfogás és bírói gyakorlat is megerősít, mely korábbi, a kényszerítést pusztán az erőszak és a fenyegetés összefoglalására szolgáló kifejezésként értelmező állásfoglalással szemben⁴³⁷ a kényszerítés tartalmát nem azonosítja a kényszerítés formájával.

Az uralkodó felfogás szerint a kényszerítés tartalmilag azt jelenti, hogy az elkövető a sértett akaratelhatározása helyett a saját akaratát érvényesíti, azaz a sértett akaratelhatározását a saját akarata irányába hajlítja vagy megtöri. A kényszerítés formája pedig az a konkrét magatartás, elkövetési mód, mely a kényszerítés tartalmát realizálja.⁴³⁸ A kényszerítés tartalma tehát nem kapcsolódik szükségszerűen az erőszakhoz és a fenyegetéshez, az más formában is megvalósulhat.

A szexuális cselekményre vagy annak tűrésére kényszerítés lehetséges elkövetési módjai közül a Btk. a szexuális erőszak első alapesetének meghatározásával, mely tulajdonképpen a szexuális kényszerítés minősített eseteként is értelmezhető,⁴³⁹ kettőt kiemelt, az erőszakot és az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést. Abban az esetben tehát, ha a szexuális cselekményre vagy annak tűrésére kényszerítés erőszakkal vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel történik, a Btk. 197. § (1) bekezdés a) pontja szerinti bűncselekmény valósul meg. Az e helyütt képviselt erőszak koncepció alapján annak, hogy a szexuális cselekményre kényszerítés vis absoluta vagy vis compulsiva formában érvényesülő erőszakkal történt-e, nincs jelentősége, az mindenképp a szexuális erőszak tényállásának keretei közé illeszkedik.

435 Btk. 216. § (2) bek.

436 Btk. 278. § (1) bek.

437 *Bodgál – Pintér 1981b*, 197. p.

438 *Szomora 2013b*, 404. p.; *Belovics 2012b*, 168-169. p.; *Gál 2013a*, 11. p.; *Vaskuti 2013*, 34-35. p.; *Akác 2014*, 1370. p.; *BH 2014*. 235. [33] és [35]. A kényszerítés ezen felfogásával összhangban áll a kényszerítésre általam adott fogalom meghatározás. Lásd 2. Rész I. Fejezet 1.4. alatt.

439 *Szomora 2013b*, 407. p.

Az erőszak tehát a szexuális kényszerítés alkalmas elkövetési módja nem lehet, mint ahogy az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés sem.⁴⁴⁰ Minden más olyan eszköz azonban, mellyel a sértett akaratelhatározására olyan motivációs kényszert lehet gyakorolni, ami akadályozza abban, hogy autonóm módon, belső motivációi alapján döntsön a szexuális cselekményről (például ígéret, ajándék, parancs stb.), elviekben alkalmas lehet a bűncselekmény megvalósítására.⁴⁴¹ Az azonban, hogy valóban ez volt-e a jogalkotó szándéka e bűncselekmény Btk.-ba iktatásával, számomra kérdéses.

A Btk. miniszteri indokolása szerint a szexuális kényszerítés büntető törvénybe iktatására azért került sor, hogy az ún. nemi zsarolás esetei, amikor is a sértett nem önkéntes beleegyezésével, ám mégsem kvalifikált fenyegetés hatására valósul meg a szexuális aktus, melyek a korábbi Btk. alapján kényszerítésnek (korábbi Btk. 174. §) minősültek, immár szexuális kényszerítésként súlyosabb szankcióval legyenek büntethetőek.

Ezen felül pedig az új tényállás megalkotásának indokául jelöli meg a miniszteri indokolás a 2011/93/EU irányelv 3. cikk (5) bekezdés iii. pontjában, illetve (6) bekezdésében, valamint a Lanzarote Egyezmény 18. cikk (1) bekezdés b) pontjában írtaknak való megfelelni akarást. A miniszteri indokolás idézi is az irányelv és az egyezmény vonatkozó rendelkezéseit, melyek büntetendőnek nyilvánítják:

- a gyermekkel folytatott szexuális tevékenységet, amennyiben ahhoz kényszert, erőszakot vagy fenyegetést alkalmaznak;
- a gyermeknek valamely harmadik féllel folytatott szexuális tevékenységre késztetését kényszer, erőszak vagy fenyegetés alkalmazásával.⁴⁴²

E szabályozási célok mintha nem lennének feltétlenül összhangban egymással. Ha a nemi zsarolás eseteinek súlyosabb büntetéssel sújtása volt a tényállás megalkotásának indoka, abból az következne, hogy a jogalkotó a szexuális kényszerítéssel a szexuális önrendelkezésnek mint jogi tárgynak⁴⁴³ csupán olyan támadásokkal szemben kívánt védelmet biztosítani, melyeket (egyszerű) fenyegetéssel követnek el. Amennyiben azonban a nemzetközi, illetve

440 A fenyegetés mint elkövetési mód kapcsán tehát *Gállal* szemben *Szomora* és *Márki* megállapítását tartom helyesnek: a fenyegetés lehet közvetlen, amennyiben nem élet vagy testi épség ellen irányul (például munkahely azonnali elvesztésével, vagy kompromittáló felvétel internetes videómegosztón történő azonnali közzétételével fenyegetés), és irányulhat élet vagy testi épség ellen is, amennyiben az nem közvetlenül bekövetkező veszéllyel fenyeget (például a sértettnek azzal fenyegetése, hogy sátánisták őt és családját a közeljövőben meg fogják ölni).

441 Hasonlóképpen *Nagy 2017*, 70-73. p. Az erőszakot, fenyegetést nélkülöző kényszerítés például ha egy börtönőr azzal az ígérettel veszi rá a nikotinfüggő elítéltet a szexuális cselekményre, hogy ellátja cigarettával; ha az elkövető a súlyos anyagi gondokkal küzdő nőnek szexuális cselekmény fejében ad kölcsön; ha az uzsorás felajánlja, hogy a sértett szexuális cselekménnyel is törlesztheti tartozását; ha a rendező felajánlja a színésznőnek, hogy megkaphat egy filmszerepet, feltéve, hogy szexuális kapcsolatot létesít vele.

442 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 196. §-hoz.

443 *Szomora 2013b*, 403. p.

uniós jogi instrumentumok belső jogba való átültetése volt a cél, úgy a büntetőjogi védelem határai túllépnek a fenyegetésen, és mind az irányelv, mind az egyezmény vonatkozó rendelkezéseiben az erőszak, fenyegetés mellett külön nevesített *kényszerig* terjednek.

A törvényi tényállás nyelvtani-logikai értelmezésének eredménye mindenesetre ez utóbbi szabályozási célra enged következtetni. A jogalkotó azonban – megítélésem szerint – a törvényi tényállás megalkotása során nem volt figyelemmel arra, hogy az irányelv és az egyezmény is a *gyermek*ek szexuális bántalmazása, kizsákmányolása elleni küzdelem jegyében született, és a gyermekekkel folytatott szexuális tevékenység körében kívánja meg a részes államoktól, hogy a kényszer, erőszak vagy fenyegetés alkalmazását büntetni rendeljék. A szexuális kényszerítés tényállása ehhez képest a passzív alanyi kört nem korlátozza a gyermekekre,⁴⁴⁴ azaz a szexuális önrendelkezésnek a magyar jogalkotó olyan univerzális védelmet biztosít, melyet nemzetközi, illetve uniós jogi kötelezettségei egyébként nem tennének szükségessé.⁴⁴⁵

Megítélésem szerint a szexuális kényszerítés törvényi tényállásának jelenlegi formájával szemben, akármilyen is volt a jogalkotó szabályozási szándéka, alkotmányossági aggályok támaszthatók. Kérdéses, hogy egy olyan büntető jogszabály, amely által büntetendővé nyilvánított magatartások körét a jogirodalmi értelmezés sem tudja egységesen meghatározni, sőt kifejezetten ellentétes interpretációit adja a büntetőjogi felelősség feltételeinek, vajon mennyire felismerhető és kiszámítható a norma címzettjei számára, és vajon mennyiben biztosítja az egységes jogalkalmazást, azaz kielégíti-e a *nullum crimen sine lege certa* alkotmányi követelményét.⁴⁴⁶

Az alapvető problémát a törvényi tényállás már említett sajátossága, az elkövetési módok meghatározásának hiánya jelenti. Azzal ugyanis, hogy a jogalkotó elmulasztotta behatárolni a kényszerítés büntetendő formáit, nemcsak határozatlanná tette a bűncselekményt, hanem – véleményem szerint – egyszersmind lehetővé tette a büntetőjogi felelősség parttalaná duzzasztását is.⁴⁴⁷ A törvényi tényállásba beépített korrekciós eszköz hiányában ugyanis a szexuális kényszerítés hatóköre a sértett akaratelhatározására motivációs kényszerrel gyakorolni

444 A bűncselekmény passzív alanya csak az nem lehet, aki a tizenkettedik életévét még nem töltötte be [az ő sérelmére elkövetett szexuális kényszerítés ugyanis szexuális erőszakként minősül (Btk. 197. § (2) bek.)] és aki akaratnyilvánításra képtelen [a vele végzett szexuális cselekmény szintén szexuális erőszakként minősül (Btk. 197. § (1) bek. b) pont.] *Szomora 2013b*, 403. p.

445 Azt talán nem szükséges külön bizonygatni, hogy egy gyermek- és egy felnőttkorú szexuális önrendelkezésben megnyilvánuló személyes autonómiájának határai nem esnek egybe, ezért a büntetőjogi védelem körét sem azonos demarkációs vonal mentén kell kialakítani.

446 Az alkotmányi rangú princípiumról lásd *Nagy 2014*, 73-75. p.

447 A kényszerítés elkövetési módjai meghatározásának elmulasztásában látja *Gilányi Eszter* is a szexuális kényszerítés szabályozásával kapcsolatos legfőbb problémát, ő azonban – más nézőpontból – arra hívja fel a figyelmet, hogy mindez a veszéllyel jár, hogy a joggyakorlat a jogalkotói szándékkal szemben esetlegesen szűkíti a szexuális kényszerítés alkalmazási körét. *Gilányi 2017*, 188-189. p.

képes valamennyi behatásra kiterjeszthető, ami véleményem szerint nem indokolható a jogi tárgy abszolút védelmi igényével. Magyarország Alaptörvénye szerint *mindenki felelős önmagáért*,⁴⁴⁸ azaz mindenkitől elvárható, hogy – különösen egy olyan fontos, a személyiség legbelsőbb autonómiájához tartozó érték, mint a szexuális önrendelkezés esetében – az akaratelhatározására nehezedő külső motívumoknak saját felelőssége, személyiségének önértékesítése alapján ellenálljon. A szexuális kényszerítés szabályozásának legitim célja annak a határvonalnak a megjelölése lehet, ameddig ez az önértékesítés az egyénektől elvárható. Ezt pedig a jogalkotó az erkölcsileg is felróható, valóban büntetést érdemlő magatartásformák, a kényszerítő eszközök pontos, szisztematikus, a passzív alanyi körhöz (gyermek – felnőtt; akaratnyilvánításra képes – korlátozottan képes) is igazodó behatárolásával teheti meg.

Megítélésem szerint a fenyegetés és a passzív alany kényszerhelyzetének kihasználása a befolyásgyakorlás büntetést érdemlő módjaiként mindenképpen számításba veendők,⁴⁴⁹ míg a hatalmi, függőségi viszonytal visszaélésnek [196. § (2) bek. b) pont], amennyiben az nem értelmezhető konkludens fenyegetésként vagy kényszerhelyzet kihasználásaként, egy felnőttkorú sértett esetén nem feltétlenül kellene büntetőjogi következményekkel járnia.

D) A rablás és a zsarolás elhatárolása

A *vis absoluta* és *vis compulsiva* kérdéskörének legneuralgikusabb pontja a rablás és a zsarolás elhatárolásának problémája. Az általam képviselt koncepció alapján megítélésem szerint a két bűncselekmény elhatárolása nemcsak egyszerűbben, hanem *objektívebben* is végezhető el, mint a jelenlegi uralkodó felfogás alapján. Az objektívebb elhatárolás az egységes jogalkalmazást és a jogbiztonság követelményének érvényesülését jobban elősegíti.

A jogirodalom szerint a rablás és a zsarolás klasszikusan a személy elleni erőszakkal vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel, jogtalan eltulajdonítás céljából megvalósuló

448 Magyarország Alaptörvénye. Alapvetés. O) cikk.

449 Ez utóbbi elkövetési módnak a törvényszövegben való nevesítése egyértelművé tenné, hogy a BH 2010. 116. számon publikált döntés történeti tényállásához hasonló esetekre a jogalkotó büntetőjogi választ kíván adni. Az adott ügyben az LB a terheltet bűncselekmény hiányában felmentette az erőszakos közöszlítés vádjáról. Azt a bíróság ugyan megállapította, hogy a terhelt az enyhén gyengeelméjű, tizenhét éves sértettet, aki néhány napig lakott vele, ez idő alatt bántalmazta, öléssel fenyegette meg arra az esetre, ha el merné hagyni, illetve ismerősei előtt megalázta, azonban közvetlenül az esti órákban történt közöszlések előtt a sértettel szemben már sem erőszakot, sem kvalifikált fenyegetést nem alkalmazott a közöszlítés érdekében. Ez alkalmakkor a terhelt pusztán közölte a sértettel, hogy közöszlenni akar vele, vagy felszólította a sértettet, hogy vetközzön le, amivel szemben a sértett – félelmében – nem állt ellen. Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben a sértett a nemi aktusokba nem önként, saját vágyai, szükségletei kielégítése érdekében egyezett bele, hanem akaratelhatározását kiszolgáltatott helyzetében alárendelte a terheltnek.

dologelvétel, illetve kényszerített dologátadás esetén kerülhet átfedésbe egymással.⁴⁵⁰ Ez azzal egészítendő ki, hogy a két bűncselekmény elhatárolását el kell végezni abban az esetben is, amikor az erőszak, illetve élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés a dolog megtartásának túrése érdekében kerül alkalmazásra.⁴⁵¹

A fenyegetés vonatkozásában a standard elhatárolási szempontok az irányadók: ha a dolog elvétele vagy átadásának kikényszerítése érdekében alkalmazott fenyegetés nem irányul az élet, testi épség ellen, vagy élet, testi épség ellen irányul ugyan, de nem közvetlen, nem rablás, hanem zsarolás megállapításának van helye.⁴⁵² Azonban sem a fenyegetés – ahogy arra fentebb rámutattam –, sem az erőszak esetén nem kell jelentőséget tulajdonítani az erőszak (fenyegetés) sértett akaratára gyakorolt tényleges vagy hipotetikus hatásának, az erőszak (fenyegetés) mértékének, elegendő annak vizsgálata, hogy az elkövető a dolog jogtalan eltulajdonítás végett való elvétele érdekében alkalmazott-e *valaki* ellen erőszakot (élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést). Merthogy a rablási erőszakkal szemben támasztott egyetlen jogalkotói elvárás a rablás első alapesetét [365. § (1) bek., korábbi Btk. 321. § (1) bek.] érintően annak a törvényi tényállásban történő kifejezésre juttatása, hogy az erőszakot valaki, azaz személy ellen kell intézni.⁴⁵³

A rablás célcselekménye, az idegen dolog elvétele a sértett oldalán tipikusan passzív reakciót, az elvétel túrésát tételezi fel, ezért az abszolút fizikai kényszer formájában érvényesülő erőszak alkalmas kényszerítő eszköz lehet. A *vis absoluta* csak abban az esetben kizárt, amennyiben az eltulajdonítani kívánt dolgot az elkövető nem maga veszi el, hanem azt a sértett (passzív alany) adja át, akaratlagos aktív tevékenységre ugyanis csak *vis compulsivá*val lehet kényszeríteni.

Egyébként a magyar jogirodalom és – a Csemegi-kódex alkalmazásának kezdeti időszakában tapasztalható bizonytalanságtól eltekintve⁴⁵⁴ – a bírói gyakorlat is egységesen az elvétel fogalma alá vonja a dolog kikényszerített átadását is, azaz a rablás és zsarolás elhatárolásánál nem tulajdonít különösebb jelentőséget annak, hogy a dolog birtokát az elkövető a sértett aktív közreműködésével vagy anélkül szerzi-e meg.⁴⁵⁵ Ha az erőszak vagy

450 Illés 1890, 131. p.; Finkey 1909, 674. p.

451 Lásd BH 2014. 267.

452 Kereszty 1999, 766. és 771. p.; Kis – Hollán 2008, 741-742. p.; Vaskuti 2013, 23. p.; Akác 2014, 1366. p.

453 Kereszty 1999, 763. p.; Kis – Hollán 2008, 736. p.; Sinku 2012b, 577. p.; Vaskuti 2013, 14. p.; Akác 2014, 1355. p.

454 A korabeli bírói gyakorlatban születettek olyan döntések, melyek rablás helyett zsarolást állapítottak meg akkor, amikor az elkövető nem a szó szoros értelmében elvétel, hanem kikényszerített átadás folytán szerezte meg az eltulajdonítani szándékolt dolog birtokát. E döntéseket idézi és kritizálja Heil 1885-1886, 391-395. p.

455 Fayer 1896a, 394-395. p.; Finkey 1909, 667. p.; Edvi Illés 1909c, 113-114. p.; Angyal 1934, 22. p.; Kereszty 1999, 764. p.; Kis – Hollán 2008, 736. p.; Sinku 2012b, 578. p.; Vaskuti 2013, 13. p.; BH 2011. 93.; BH 1995. 557.; BH 1993. 284.; BH 1991. 339.; BH 1990. 370.; BH 1983. 393.; BH 1976. 95.

élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés a dolog elvételére irányult és a dolog sértett részéről történő átadása *nyomban* az erőszak, kvalifikált fenyegetés alkalmazása után, annak hatására történt, rablás valósul meg.⁴⁵⁶

Megítélésem szerint tehát a törvényi tényállások szövegértelme alapján a rablás és a zsarolás között nem tehető különbség az erőszak mértéke, súlyossága szerint. Ha az elkövető idegen dolog jogtalan eltulajdonítás végett való elvétele (átadása) érdekében személy elleni erőszakot (vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést) alkalmaz, cselekménye rablásnak minősül. E cselekmény látszólag maradéktalanul illeszkedik a zsarolás törvényi tényállásába is tekintettel arra, hogy a jogtalan eltulajdonítás egyben jogtalan haszonszerzési cél is, illetve a dolog elvétele a sértett valaminek tűrésére, a dolog átadása valaminek tevésére kényszerítése, ami nyilvánvalóan vagyoni hátrányt okoz. A két bűncselekmény alaki halmazata azonban csak látszólagos, a generális zsaroláshoz képest ugyanis a rablás speciálisabb tényállás, amennyiben elkövetési tárgya csak idegen ingó dolog lehet, míg a zsarolásé más vagyoni érték is (például ingatlan, vagyoni jellegű jog),⁴⁵⁷ a rablási fenyegetés élet, testi épség elleni irányultságú és közvetlen, illetve a rablás célcselekménye, a dolog elvétele vagy kikényszerített átadása speciális a tűrésre vagy tevésre kényszerítéssel szemben. A rablás és a zsarolás közötti elhatároló tényező tehát a *specialitás*, és a *lex specialis derogat legi generali* elve alapján találkozásuk esetén csak a speciális bűncselekmény, a rablás megállapításának van helye.⁴⁵⁸

A többségi német felfogás (a bírói gyakorlat és a jogirodalom egy része) is a rablás célcselekményét, a dologelvételt speciálisnak tekinti az általános tűrésre kényszerítéssel szemben, így a rablást speciális tényállásként határozza meg a rablási zsaroláshoz (StGB 255. §) képest.⁴⁵⁹ A rablás és zsarolás közötti speciális-generális viszony megfogalmazása a hazai jogirodalomban sem ismeretlen, *Váradi Erika* a legújabb miskolci különös részi tankönyvben a rablás alapesete és a zsarolás élet, testi épség elleni, illetve más hasonlóan súlyos fenyegetéssel megvalósuló minősített esete [Btk. 367. § (2) bek. b) pont] elhatárolását ezen szempontra hivatkozva oldotta meg, a zsarolást tekintve általánosabb tényállásnak.⁴⁶⁰ *Váradi*

456 BH 2011. 93.; BH 1990. 370.; BH 1983. 393.; BH 1976. 95.

457 *Illés 1890*, 130. p.; *Finkey 1909*, 671. p.; *Angyal 1934*, 78. p.; *Kereszty 1999*, 769.p.; *Kis – Hollán 2008*, 745. p.; *Sinku 2012b*, 585. p.; *Vaskuti 2013*, 33. p.

458 A specialitásról lásd részletesen *Ambrus 2014*, 240-245. p.

459 *Krey – Hellmann 2008*, 174. p.; *Tröndle – Fischer 2006*, 1574. p. E német felfogás kapcsán azt érdemes megemlíteni, hogy a rablási zsarolással szemben a rablást, mint speciális deliktumot csak abban az esetben állapítja meg, ha az elkövető ontológiai értelemben is elvétel, s nem kikényszerített átadás folytán jut az idegen dolog birtokába. Amennyiben a sértett a rablási erőszak, fenyegetés hatására maga adja át a dolgot, a cselekményt nem rablásnak, hanem rablási zsarolásnak minősíti. Az elvétel fogalmának e megszorító értelmezése azonban gyakorlati következménnyel nem jár, a rablás és a rablási zsarolás büntetési tétele ugyanis azonos.

460 *Váradi 2015a*, 527. p.

álláspontját csupán annyival egészítem ki, hogy a specialitás a rablás és az alapeseti zsarolás találkozása esetén is irányadó.

A rablás és a zsarolás elhatárolására a rablás második alapesete, a megtartásos rablás [365. § (2) bek.] vonatkozásában is figyelmet kell fordítani. Az a tetten ért bolti tolvaj például, aki a lopott dolog megtartása érdekében a biztonsági őrral szemben erőszakot vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, egyszersmind jogtalan haszonszerzés (a lopott dolog megtartása) érdekében arra akarja kényszeríteni a biztonsági őrt, hogy az tűrje a lopott dolog megtartását és boltból való elvitelét, amivel összefüggésben a boltnak vagyoni hátránya keletkezhet.⁴⁶¹ Az uralkodó büntetőjogi felfogás szerint ez esetben is azt kellene vizsgálni, hogy az alkalmazott erőszak vagy fenyegetés elérte-e a rabláshoz megkívánt akaratot törő, vis absoluta jelleget, vagy csupán vis compulsivaként hatott. Mindez megkívánná az eset összes körülményének, így különösen az elkövető és a sértett testi, szellemi adottságainak, az erőviszonyoknak, az elkövetés külső tényezőinek értékelését és egybevetését, majd mindezt az általános társadalmi közfelfogás – jelentsen az akármit is – patikamérlegére helyezve kellene állást foglalnia a bírónak az erőszak, fenyegetés kényszerhatásának kérdésében.⁴⁶² Az e helyütt képviselt felfogás szerint ellenben elegendő pusztán annak vizsgálata, hogy az elkövető erőszakot alkalmazott-e a lopott dolog megtartása érdekében a biztonsági őrral szemben, igenlő válasz esetén ugyanis a zsaroláshoz képest szűkebb hatókörű, speciális megtartásos rablás aggálymentesen megállapítható, a zsarolás pedig a specialitás folytán háttérbe lép.

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a megtartásos rablás csak akkor kerül speciális-generális viszonyba a zsarolással, amennyiben speciális tettes, a *tetten ért tolvaj* követi el, aki

461 Az elkövető a lopással ugyan már birtokba vette a bolt tulajdonában lévő dolgot, ennek ellenére jogtalan haszonszerzési célzata nézetem szerint megállapítható. *Angyal* szerint is nemcsak a vagyongyarapodás tekintendő vagyoni haszonnak, hanem minden olyan kedvező jelenség is, mely anélkül, hogy gyarapítaná a vagyont, a meglévő vagyon biztosítására alkalmas. Ez alapján *Angyal* is vagyoni haszonszerzés céljából alkalmazottnak, s ekként zsarolásnak tekinti a bűncselekmény útján szerzett dolog megtartása érdekében alkalmazott kényszerítést. Hasonlóképpen *Edvi Illés* is hangsúlyozza, hogy a vagyoni haszon tágabb értelmű, mint a nyereség, az alatt nem csupán a vagyon tényleges gyarapítása, hanem általában minden vagyoni előny értendő, tehát pl. a meglévő vagyon biztosítása is. *Angyal* 1934, 92-94. p. és *Edvi Illés* 1909c, 150. p. A vagyoni hátrány okozásával összefüggésben pedig arra kell figyelemmel lennünk, hogy a lopás nem eredmény-bűncselekmény, kár vagy vagyoni hátrány okozása annak nem tényállási eleme, így ez a körülmény tényállástanilag nem is értékelhető a lopás bűncselekményén belül. Az mondható ugyan, hogy a sikeresen végrehajtott lopás ontológiailag általában károkozással jár, ennek bekövetkezése vagy elmaradása azonban a lopás megvalósulása szempontjából irreleváns. Jelen esetben az elkövető befejezett – ám nem bevégzett – lopási cselekményét követően, a dolog megtartása érdekében fejt ki erőszakot vagy kvalifikált fenyegetést, amely, ha eredményes, vagyoni hátrány bekövetkezéséhez vezet. A vagyoni hátrány értékelését nem a lopás, hanem a zsarolás tényállásában lehet és kell elvégezni. Ez a megoldás már csak azért sem ütközik a kétszeres értékelés tilalmába, mert míg a lopás minősítési rendszere elsősorban az elkövetési tárgy értékéhez igazodik, addig a vagyoni hátrány nagysága a zsarolás mikénti minősülését nem befolyásolja. Lásd e kérdésről részletesebben *Ambros – Deák* 2013, 33-42. p. és az ugyanezen álláspontra helyezkedő BH 2014. 267.

462 BH 2014. 267.; BH 2012. 30.

kizárólag a lopás elkövetője lehet. Az nem szükséges, hogy a lopás, mint előcselekmény önmagában bűncselekménynek minősüljön, elegendő a szabálysértés is, hiszen a rablásnál a jogalkotó nem állított fel bűncselekményi értékhatárt. Azonban de lege lata nem megtartásos rablás, hanem zsarolás valósul meg, ha az elkövető olyan dolog megtartása érdekében alkalmaz erőszakot, vagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést, melyet nem lopás, hanem más bűncselekmény, például sikkasztás vagy csalás útján szerzett meg.⁴⁶³ Ennek megfelelően a Pécsi Ítéltábla is zsarolásban állapította meg annak az elkövetőnek a bűnösségét, aki a sértett mobiltelefonját azzal a hamis ürüggyel kérte el, hogy azon rövid beszélgetést kíván folytatni. Az elkövető a sértett által átadott készülékkel távolodni kezdett a sértettől és amikor a sértett kísérletet tett a telefon visszavételére, az elkövető ellökte őt, majd a telefonnal elszaladt.⁴⁶⁴ Megítélésem szerint egyébként e szabályozáson mindenképpen szükséges lenne változtatni, hiszen sem az elkövető, sem a cselekmény társadalomra veszélyessége szempontjából nincs különbség aközött, ha valaki csalás, vagy például sikkasztás útján birtokába került dolog megtartása érdekében alkalmazza ugyanazt az erőszakot, mint a lopással megszerzett dolog megtartása végett a tetten ért tolvaj, mégis, bár az előcselekményeknek a jogalkotó – egységesen meghatározott büntetési tételeik alapján – azonos absztrakt társadalomra veszélyességet tulajdonít, előbbi esetben egytől öt, utóbbiban már kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény valósul meg.⁴⁶⁵ Az arányosság elvének sérelme nézetem szerint nyilvánvaló.⁴⁶⁶

Nemcsak ezen anomália miatt gondolom úgy, hogy *a rablás és a zsarolás büntetési tételei revízióra szorulnak*. Már a Csemegi-kódex is a két bűncselekmény nagyfokú hasonlósága ellenére jelentős különbséget tett büntetési tételeik között alapvetően a kényszerítő cselekmény és a vagyoni jogi sérelem bekövetkezése közötti eltérő *időköz* alapján, ami a bírói gyakorlat és a jogirodalom tekintélyesebb része számára sem volt elfogadható, s *tulajdonképpen hozzájárult ahhoz, hogy a vis absoluta és a vis compulsiva felfogása némileg tévútra tévedjen*. Az időköz, ami a zsarolás esetén valóban lehetőséget biztosít a segítségkérésre, hatósághoz fordulásra, egyáltalán az erőszakra, fenyegetésre adott

⁴⁶³ *Julis 1981*, 68. p.

⁴⁶⁴ Pécsi Ítéltábla Bhar.II.5/2014/16. számú határozata. Hasonlóképpen döntött az LB a BJD 7552. számon publikált határozatában.

⁴⁶⁵ Élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés alkalmazása esetén a büntetéssel fenyegetettség azonos, ebben az esetben ugyanis a Btk. 367. § (2) bek. b) pontja szerinti minősített zsarolás megállapításának lenne helye, ha az előcselekmény nem lopás, hanem a példában szereplő csalás, vagy sikkasztás. Az persze más kérdés, s e helyütt csak megemlítem, vajon helyesen minősítette-e a Pécsi Ítéltábla a példában szereplő esetben a sértett mobiltelefonjának megszerzését csalásnak, s nem lopásnak, amikor is a sértett megtevesztése lényegében az elvétel implicit eszközcselekménye volt. A dolog átadása – láttuk – a rablás esetén sem zárja ki az elvétel megállapíthatóságát. E minősítési kérdőjel ellenére mindenesetre úgy gondolom, az eset rávilágít arra, hogy a csalás, sikkasztást stb. is a megtartásos rablás előcselekményeként lehetne szabályozni.

⁴⁶⁶ Az alapelv tartalmáról lásd *Nagy 2014*, 84-86. p.

válaszreakció megfontolására, megítélésem szerint is jelentős különbség a két deliktum között, az azonban más megközelítésben is értékelhető. A *Rónai – Salamon* szerzőpáros szerint a rablásnál alkalmazott erőszakot, fenyegetést a sértettnek csupán rövid pillanatokig kell elszenvednie, hiszen a rablás célcselekménye, a dologelvétel egyetlen mozzanatú cselekmény. Ezzel szemben a zsaroló a sértettet hosszabb tevékenység kifejtésére kényszerítheti, a sértett ezáltal hosszabb ideig áll az erőszak vagy fenyegetés hatása alatt, ellenállását hosszabb időn keresztül kell legyőzni.⁴⁶⁷ Abban az esetben például, amikor az elkövető védelmi pénzt követelve – az egyébként nem nyújtott védelemért – a sértettet több ízben fenyegette meg személyesen és telefonon is, aminek hatására a sértett több részletben átadta neki a követelt összeget, a bíróság ugyanúgy *egyrendbeli* zsarolást állapított meg, mint abban az ügyben, amikor az elkövető az uzorakamatra kölcsönadott pénz többszörösen meghaladó összeget folyamatos, testi épség elleni fenyegetéssel követelte a sértettől, akit egy alkalommal fizikailag is bántalmazott.⁴⁶⁸ Éppen az időköz az, ami lehetővé teszi, hogy a zsarolás esetén az elkövetési magatartások ismétlődjenek, halmozódjanak (akár hónapokon keresztül), az elkövetési magatartásokat ugyanis az ugyanazon eredmény előidézése érdekében történő kifejtésük természetes egységbe vonja. Emellett a zsaroló cselekmény alapja gyakran a sértett által elkövetett olyan cselekmény vagy egyéb olyan körülmény (pl.: szexuális irányultság), melynek nyilvánosságra kerülése a sértettnek súlyos erkölcsi, egzisztenciális hátrányt okozhat, ezért nem feltétlenül kér segítséget.⁴⁶⁹ Mindezek alapján pedig lehetséges, hogy maga *Csemegi* is túlértékelte a rablással szemben a sértettnek a menekülés lehetőségét felkínáló időköz jelentőségét.

Az időköz megmutatja Janus-arcát a zsarolás minősített esete kapcsán is. A jogalkotó az egyébként azonos jogi tárgyakat védő rablást és zsarolást azonos tárgyi súlyúnak ítéli abban az esetben, ha a zsarolást az élet vagy a testi épség elleni, illetve más hasonlóan súlyos fenyegetéssel követik el. Ez a fenyegetés azonban nem azonosítható a rablási fenyegetéssel, hiszen hiányzik belőle a rablási fenyegetés *közvetlensége*. A fenyegetés kifejtése és a vagyoni jogi sérelem bekövetkezése közötti időköznek tehát úgy tűnik, ebben az esetben nincs a büntetéssel fenyegetettség, ergo a cselekmény objektív súlyára kiható jelentősége, ami alapján joggal merül fel a kérdés, hogy az alapeseti zsarolás esetén akkor mégis miért lenne meghatározó. Merthogy a *vis absoluta* és *vis compulsiva* általam helyesnek vélt, e helyütt kifejtett koncepciója alapján az is leszögezhető, hogy a rablási erőszak és a zsarolási erőszak

467 *Rónai – Salamon* 1968, 90. és 97. p.

468 EBD 2015. B. 26. és BH 2013. 238.

469 *Fonyó* 1981, 533. p.

között mennyiségi, hatásbeli, súlyossági különbség nincs, az egyedüli differencia az időköz, ami kifejtésük és a célzott eredmény közé ékelődhet.⁴⁷⁰

Számomra egyébként az sem igazán érthető, hogy a rablás esetén a jogalkotó miért szűkíti le a büntetőjogi védelmet kizárólag az élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetésre, amikor a zsarolás minősített eseténél elismeri, hogy az élet, testi épség ellenivel azonos súlyú lehet más hasonló fenyegetés is.

Megítélésem szerint a rablás és az (alapeseti) zsarolás büntetési tételei közötti jelentős különbséget a vagyoni sérelem bekövetkezése és az erőszak, fenyegetés kifejtése közötti időköz a fenti ellentmondások alapján meggyőzően semmiképpen sem indokolja. A két bűncselekmény társadalomra veszélyességét pontosabban ragadta meg a '43-as Javaslat, mely a zsarolásra is a rablás büntetési tételeit rendelte alkalmazni úgy, hogy a fenyegetés mint elkövetési magatartás (rablás), illetve elkövetési mód (zsarolás) esetén differenciált, s a rablásnál a megfenyegetett életére, testére, értékére nézve *súlyos* és *azonnali* veszélyt, a zsarolásnál ellenben a megfenyegetett vagy hozzátartozója életére, testére, értékére vagy becsületére nézve *súlyos* veszélyt kilátásba helyező fenyegetést írt elő, míg rablási és zsarolási erőszak között lényegében nem tett különbséget.⁴⁷¹

A rablás és a zsarolás büntetési tételeinek egységesítését véleményem szerint nem zárná ki az sem, ha az alapeseti zsarolás továbbra is szélesebb körben védené a vagyoni jogot a Btk. általános fenyegetés fogalmát használva, a rablás kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztési tétele ugyanis kellően széles keretet biztosítana a zsarolás esetén is az eltérő intenzitású fenyegetések, illetve alkalmazóik, az egyedi eset bíróság általi értékelésére.⁴⁷² Ebben a szabályozási konstrukcióban természetesen már nem lenne szükség az élet, testi épség elleni vagy más hasonlóan súlyos fenyegetéssel megvalósuló zsarolás minősített esetként történő megfogalmazására sem.

Mint azt a korábbiakban kifejtettem, nézetem szerint valamennyi fenyegetés típus a választást ki nem záró akarati kényszerként érvényesül, kényszerítő erő tekintetében pedig nincs feltétlenül meghatározó különbség az élet, testi épség elleni, vagy például a becsület, a

470 Ez egyébként a jelenleg uralkodó felfogás alapján is kijelenthető, hiszen az uralkodó nézet szerint a zsarolás vis absoluta hatású, tehát ugyanolyan mértékű erőszakkal is elkövethető, mint a rablás. *Kis – Hollán 2008*, 746. p.; *Sinku 2012b*, 586. p.; *Vaskuti 2013*, 35. p.; *Váradi 2015a*, 525. p.

471 Lásd a '43-as Javaslat 317.§, 318. §, 326. §. *Fayer 1896b*, 77-79. p.

472 Ehhez hasonló gondolatmenet fedezhető fel egyébként az 1795-ös büntetőkódex-tervezet útonállásról (latorságról) és rablásról szóló XXXIV. szakaszában. A tervezet a bármely személy ellen haszonszerzés céljából okozott erőszakot latorságnak tekintette (feltéve, hogy a személy halála nem következett be), amennyiben pedig a támadó ténylegesen el is vesz valamit erőszakkal, cselekménye rablásnak minősül. A tervezet a mértékétől függetlenül rablási erőszaknak tekintette az erőszakot, s e tekintetben csak annyiban disztinált, hogy „a büntetést mindig mérsékelni kell, valahányszor igen csekély az alkalmazott erőszak (...) ellenben (...) súlyosító körülmény (...), ha a rablótámadás annyira erőszakos volt, hogy a megtámadottra ütlegetek is mértek és sebeket is ejtettek rajta.” *Hajdu 1971*, 479-480. p.

családi nyugalom, az egzisztencia ellen intézett fenyegetés között. A rablás vagy a szexuális erőszak tényállásaiban az általános fenyegetés fogalomból kiemelt élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetés sem elsősorban a *tartalma*, hanem a *közvetlensége*, *azonnali bekövetkezetősége* miatt tekinthető objektíve súlyosabbnak más fenyegetésekhez képest. Az élet elleni fenyegetés például aligha bírna komoly kényszerítő erővel, amennyiben hónapok, netán évek múlva bekövetkező ölést helyezne kilátásba (például „add át a bankkártyád és a PIN kódod, különben fél év múlva megöllek”).⁴⁷³ Megítélésem szerint az a tény, hogy a jogalkotó az ember jogilag elismert és védett értékei közül csupán az életet és a testi épséget emelte be a súlyosabb értékelést maga után vonó rablási vagy szexuális erőszakhoz szükséges fenyegetés fogalmába, sem feltétlenül azzal magyarázható csupán, hogy a testi épséget ennyivel előrébb rangsorolná mondjuk az egzisztenciához képest, hanem összefüggésben lehet azzal is, hogy az élet és a testi épség azok a materiális javak, melyekben valóban közvetlenül, nyomban sérelem okozható. Hiába fenyeget az elkövető például a munkahely elvesztésével, vagy egy erkölcsileg elítélendő viszony nyilvánosságra hozatalával, e tartalom realizálódásához időre van szükség, a sértettnek tehát van lehetősége védekezni, menekülni, felkészülni stb. Mindezzel arra kívánok rámutatni, hogy az alapeseti zsarolás tényállásában a különböző, így az élet, testi épség, egzisztencia, becsület stb. elleni fenyegetések de lege ferenda egyvonalba helyezése nem borítaná fel a törvényi tényállás belső arányosságát, az elkövetési magatartások egyensúlyát.⁴⁷⁴

4. Részösszegzés

Megítélésem szerint a fejezet elején felállított hipotézis helyességét sikerült igazolnom. A fenyegetés és az erőszak kényszerhatásának – történeti, dogmatikai és komparatív módszerrel – elvégzett vizsgálata azonban további következtetések levonására, a vis absoluta és a vis compulsiva lényegének a jelenleg uralkodó jogértelmezéstől eltérő megfogalmazására is lehetőséget és alapot adott.

473 Vö. Vargha 1892a, 15. p.

474 Megjegyzem, hogy a jogalkotó több más bűncselekmény esetén is hasonló konstrukciót követ, így például a hivatalos személy elleni erőszak (310. §), a választás, a népszavazás, a népi kezdeményezés és az európai polgári kezdeményezés rendje elleni bűncselekmény (350. §) vagy az önbíráskodás (368. §) esetén azonos büntetéssel fenyegeti az élet, testi épség elleni és az egyéb tartalmú fenyegetéseket. Egyébként azt meghatározni, hogy de lege lata mi indokolja, hogy a zsarolás esetén a jogalkotó súlyosabbnak tekinti és minősített esetként szabályozza az élet, testi épség elleni vagy más hasonlóan súlyos fenyegetést az általános fenyegetés fogalomhoz képest, míg az említett deliktumok esetén ennek semmiféle jelentőséget nem tulajdonít, nehéz lenne, s nem is tekintem jelen dolgozat feladatának. Arra mindenesetre rávilágít, hogy a jelenleg hatályos Btk. kodifikációs munkálatai során lettek volna olyan kérdéskörök, melyek talán komolyabb figyelmet érdemeltek volna.

Az általam képviselt koncepció szerint a vis absoluta = abszolút fizikai kényszer, a vis compulsiva = akaratati kényszer. Ebben a felfogásban a vis absoluta és a vis compulsiva között nincs súlybeli különbség, a különbség az, hogy milyen formában fejtik ki hatásukat a sértettre, megkülönböztetésük pedig kizárólag az erőszak vonatkozásában bír elméleti és gyakorlati jelentőséggel, a fenyegetés ugyanis minden megnyilvánulási formájában akaratati kényszerként érvényesül. Az erőszak kényszerhatásának is azonban elsősorban általános részi, bűncselekménytani relevanciája van, a vis absoluta jellegű erőszak ugyanis mint abszolút fizikai kényszer a cselekményt kizáró jelentőségű, míg az akaratati kényszer formájában érvényesülő erőszak, mely egyben az általános részi kényszer kapcsán tárgyalt relatív jellegű fizikai kényszer, de lege ferenda elvárhatóságot kizáró ok.⁴⁷⁵

A Btk. Különös Részének rendszerében az erőszak érvényesülési formájának, kényszerhatásának nincs meghatározó szerepe. Az e helyütt képviselt álláspont szerint az erőszak mint törvényi tényállási elem azonos tartalommal bír mindazon (kényszerítő vagy romboló) bűncselekmények esetén, melyek tényállása egységesen, minden további körülmény vagy megszorítás nélkül szabályozza azt. Az uralkodó felfogástól eltérően álláspontom szerint a vis absolutának és a vis compulsivának az erőszak tényállásszerűsége szempontjából csupán annyiban lehet jelentőséget tulajdonítani, amennyiben a vis absoluta kizárt azon kényszerítő bűncselekmények esetén, melyek akaratlagos, aktív sértetti reakciót feltételeznek. Ezen túl azonban az erőszak érvényesülési formája alapján az erőszak fogalmára, tényállásszerűségére további következtetést nem lehet levonni, csak a Btk. egyértelmű nyelvtani értelmezése ellenében, módszertanilag nem igazolható, vagy legalábbis a jogirodalomban vagy a bírói gyakorlatban ez idáig meggyőzően meg nem indokolt módon.

Véleményem szerint a vis absoluta és vis compulsiva fogalmai köré épülő jelenlegi, dogmatikailag nem igazolt gyakorlat fenntartása csak úgy lenne elképzelhető, ha a jogalkotó megteremtené annak de lege lata hiányzó törvényi alapját. Az elméletileg helyes megoldás ebben az esetben az lenne, ha a jogalkotó a rablás, emberrablás stb. törvényi tényállásain belüli korrekciós eszközzel (például a „személy elleni ellenállhatatlan” jelzővel), esetleg e bűncselekményekhez fűzött értelmező rendelkezéssel szűkítené le az erőszak fogalmát az uralkodó jogértelmezés által a vis absoluta alatt értett nagyobb mértékű, súlyosabb megnyilvánulási formájú erőszakra. Mindenesetre – a vis absoluta és vis compulsiva általam helyesnek vélt felfogása alapján – szerencsésebbnek tartanám a jelenlegi gyakorlat megváltoztatását, a rablás és a zsarolás büntetési tételeinek egységesítését.

475 Lásd I. Rész. II. Fejezet. 1.3. alatt.

II. Fejezet.

A fenyegetés törvényi fogalma

Megítélésem szerint a büntetőjogilag releváns erőszak és a fenyegetés fundamentumának, a sértettre gyakorolt kényszerhatásának megismerését követően térhetünk rá az erőszak és a fenyegetés fogalmi elemeinek, azaz annak a vizsgálatára, hogy a büntetőjog milyen tartalommal értelmezi ezeket az általános életfogalmakat. A tartalmi analízist a fenyegetés fogalmával kezdjük.

1. Hagyományos értelmezési keretek

Eddigi elemzésünk alapján megállapíthatjuk, hogy a fenyegetés fogalmát a tételes magyar büntetőjog a Csemegi-kódex óta ismeri és szabályozza, éspedig a kezdetektől kétféle viszonylatban, egyrészt beszámítást kizáró okként, másrészt egyes bűncselekmények tényállási elemeként. Azt is láthattuk, hogy akár általános részi, akár különös részi értelemben is beszéljünk a fenyegetésről, annak lényege a félelem felkeltésén keresztül kényszerhelyzet létrehozása volt, melyben a megfenyegetett a fenyegető akaratának befolyása alá, lényegében egy döntési kényszerszituációba kerül. Ez adja a fenyegetés fogalmának hagyományos értelmezési keretét.

1.1. A Csemegi-kódex időszaka

A Csemegi-kódex a fenyegetés általános fogalmát ugyan nem határozta meg (ezt elsőként az 1961. évi Btk. tette meg), azonban egyes törvényi tényállások kapcsán definiálta, hogy vonatkozásukban mit tekint fenyegetésnek. Így

a) a hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közegek elleni erőszak büntetténél veszélyes fenyegetésről szól, melynek tekintendő „valamely büntett vagy vétség elkövetésével való olyan fenyegetés, mely a fenforgó körülményeknél fogva *alkalmas* arra, hogy a fenyegetett személyben, a veszély *közvetlen* bekövetkezése iránt alapos *félelmet gerjesszen* [kiemelések tőlem].” (167. §);

b) a szemérem elleni büntettekről és vétségekről szóló XIV. Fejezetben fenyegetés alatt olyan fenyegetést ért, „mely *alkalmas* arra, hogy a fenyegetettben saját, - vagy jelenlévő hozzátartozójának életét, vagy testi épségét veszélyeztető súlyos sértés *közvetlen*

bekövetkezése iránt, alapos *félelmet gerjeszsen* [kiemelések tőlem].” (234. §);

c) a rablás viszonylatában pedig a fenyegetés fogalmát úgy határozza meg, mint „oly cselekmény *közvetlen* elkövetésével való fenyegetés (...) mely által a fenyegetettnek, vagy hozzátartozójának, vagy valamely jelenlevőnek élete, testi épsége vagy vagyona súlyos veszélynek tétetik ki [kiemelés tőlem].” (347. §).

Bár minőségében más a veszélyes (167. §) és a 234. §-ban körülírt fenyegetés (előbbi tárgyát büntett vagy vétség képezi, utóbbi tárgyának az életre, a testi épségre vagy a vagyonra kell vonatkoznia), mindkét fenyegetés csak akkor releváns, ha alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben alapos félelmet gerjesszen. E fogalommeghatározások alapján megítélésem szerint világos, hogy a fenyegetés központi elemének a törvény a *félelmet* tekintette. Félelem attól, hogy a kilátásba helyezett rossz megvalósul. Az Indokolás is egyértelművé teszi, hogy a fenyegetésnek büntetőjogi jelentőséget tulajdonító törvényi szabályozás azon a felismerésen alapszik, hogy az akaratra hatni, azt kényszer alá helyezni nemcsak fizikai erővel, hanem a félelem felkeltésével is lehetséges.⁴⁷⁶

A fenti három törvényi meghatározás alapján a fenyegetés akkor képes büntetőjogilag értékelendő, azaz kényszert eredményező félelem kiváltására, ha *alkalmas* a kilátásba helyezett rossz *közvetlen* megvalósulása iránt a *fenyegetett* személyben *alapos* félelmet kelteni (a 164. § esetén ez a rossz büntettben vagy vétségben, a 234. § esetén a fenyegetett vagy jelenlevő hozzátartozója életét, testi épségét veszélyeztető súlyos sértésben, a 347. §-nál a fenyegetett, hozzátartozója vagy bármely jelenlevő életének, testi épségének, vagyonának súlyos veszélyében nyilvánul meg).

A közvetlenség időbeli viszonyra vonatkozik és azt fejezi ki, hogy a fenyegető a hátrány azonnali bekövetkezését helyezi kilátásba.⁴⁷⁷ A fenyegetés tárgyának közvetlen bekövetkezhetősége pedig egyben feltételezi, hogy a fenyegetés reális, azaz olyan, „mely a létező viszonyok között elegendő arra: hogy a fenyegetettben felébressze azon veszély bekövetkezésének félelmét, melylyel fenyegettetett.”⁴⁷⁸

A fenyegetés fogalmának legnehezebben megragadható eleme az alkalmasság kritériuma. Mindenesetre korábbi jogirodalmunk lényegében egységesen úgy foglalt állást, hogy az alkalmasság olyan ténykérdés, melyre egységes szabályt felállítani nem lehet; azt a bíróságnak kell in concreto megítélnie, hogy a fenyegetés az adott esetben alkalmas volt-e a fenyegetett személyben a félelem felkeltésére. Ennek eldöntése során pedig figyelemmel kell lenni az eset körülményeire, a fenyegetés tartalmára, a fenyegető és a fenyegetett

476 Indokolás. A 77-ik §-hoz, A 335. §-hoz.

477 *Edvi Illés 1909b*, 73. és 271. p., illetve *Edvi Illés 1909c*, 116. p.; *Fayer 1896a*, 393. p.

478 Indokolás. V. Fejezet. A közhatóságok vagy a közhatósági közegek elleni erőszak.

egyéniségére, testi és szellemi adottságaira.⁴⁷⁹

A fenyegetés alkalmasságát tehát régi szerzőink alapvetően *szubjektív* kategóriaként értékelték, ami nézetem szerint egyenesen következett a törvénytövegből is, a fent idézett fogalom-meghatározások ugyanis (164. §, 234. §) egyértelműen azt rögzítik, hogy a fenyegetésnek arra kell alkalmasnak lennie, hogy a *fenyegetett személyben* keltsen félelmet. Az pedig, hogy egy adott személyben kialakult-e alapos félelem, csakis az ő szemszögéből vizsgálva állapítható meg. A fenyegetés fogalmának csupán objektív elemeit, külső vonásait tudja a törvény absztrakt módon körülírni. Ezen objektív elemek a fenyegetés tárgya (milyen rossz kilátásba helyezése tekinthető relevánsnak) és a bekövetkezhetőségének közvetlensége. Objektív szemlélet mellett azonban a fenyegetés félelemkeltésre alkalmassága nem ítéltető meg. Ha valakit öléssel fenyegetnek meg, ez objektíve nyilvánvalóan alkalmas lenne arra, hogy félelmet keltsen, kényszerállapotot idézzon elő. De – *Vargha* példáját idézve – ha egy gyöngye gyermek fenyeget meg egy erős férfit agyonveréssel, ez a fenyegetés a megfenyegetett oldaláról értékelve, szubjektíve alkalmatlan arra, hogy a férfiben félelmet keltsen.⁴⁸⁰ Vagy ha egy hajléktalan személyt valaki azzal akar kényszeríteni egy joglemondó nyilatkozat megtételére, hogy házának felgyújtásával fenyegeti, ez bár objektív szemlélet mellett alkalmas lenne arra, hogy félelmet gerjesszen, egy házzal nem is rendelkező hajléktalan személyt ezzel szubjektíve nyilvánvalóan nem lehet megfélemlíteni.

Mindezekből pedig egyenesen következik, hogy – az objektív elemek megléte esetén – a fenyegetés félelemkeltésre való alkalmassága, így büntetőjogi relevanciája szempontjából *közömbös*, hogy a fenyegető képes volt-e megvalósítani a fenyegetést, vagy hogy a fenyegetés realizálása a szándékában állt-e.⁴⁸¹ A megfenyegetett akaratára nehezedő kényszer ugyanis nem tételez fel semmilyen külvilági változást, a fenyegetés nem a külvilágban, hanem *a megfenyegetett szubjektumában* fejti ki hatását. Lényegtelen, hogy egy rablás esetén a sértettre szegezett fegyver töltve van-e vagy sem, mert a fenyegető nem megölni, hanem megfélemlíteni akar, s a töltetlen pisztollyal is befolyásolni tudja a sértett akaratát.⁴⁸² *Angyal* még kifejezetten azt is hangsúlyozza, hogy a fenyegetés akkor is megvalósul, ha a fenyegető által kilátásba helyezett rossz bekövetkezése egyenesen ki volt zárva. Elegendő ugyanis, ha a

479 *Vargha 1892a*, 219. p.; *Edvi Illés 1909b*, 73. p.; *Heil 1911*, 141. p.; *Angyal 1930*, 121. p.; *Angyal 1937*, 38-39. p. Ez a felfogás egyébként már a Csemegi-kódex előtti büntetőjogi gondolkodásunkat is jellemezte. *Szlemenics Pál* szerint például a „gonosztevő” és a megfenyegetett állapotát, korát, nemét, testi és lelki erejét is figyelembe kell venni annak megítélésében, hogy a fenyegetés milyen mértékű félelmet váltott ki a megfenyegetettben. *Szlemenics 1836*, 94. p. Hasonló állásfoglalás olvasható *Vuchetichnél* is. *Vuchetich 2010*, 203. p.

480 *Vargha 1892a*, 220. p.

481 *Vö. Németh 1911*, 69. p.

482 *Vargha 1892a*, 218-220. p.; *Angyal 1934*, 31. p.

fenyegető a kilátásba helyezett rossz tőle (is) függő bekövetkezésének látszatát keltette, amennyiben ezzel a sértett akaratát befolyásolta.⁴⁸³

A fenyegetést több más bűncselekmény (például magánosok elleni erőszak, magánlaksértés, zsarolás stb.)⁴⁸⁴ esetén is tényállási elemként szabályozta a Csemegi-kódex anélkül, hogy e helyeken meghatározta volna a fogalmát, illetve a 347. §-ban körülírt rablási fenyegetésben szó szerint nincs rögzítve, hogy a fenyegetésnek alkalmasnak kell lennie a félelemkeltésre. A jogirodalom számára – a fenyegetés természetéből adódóan – mégis nyilvánvaló volt, hogy a fogalom ezen bűncselekmények esetén is implicite magában foglalja az alkalmasságot. A fenyegetés célja, funkciója ugyanis (a Csemegi-kódex szabályozási környezetében, a korábbi Btk.-tól és a Btk.-tól eltérően) minden esetben a kényszerállapot előidézése, melyet – szemben az erőszakkal, mely mindig testi erő alkalmazásában nyilvánul meg – a félelem által hoz létre.⁴⁸⁵ Azon bűncselekmények esetén tehát, ahol a törvény kifejezetten nem definiálta a fenyegetés fogalmát, a fenyegetést a jogirodalom tágabban értelmezte annyiban, hogy e tényállások esetén nem kívánta meg, hogy a fenyegetés közvetlen legyen, tárgya pedig lényegében bármilyen rossz kilátásba helyezése lehetett, feltéve, hogy *alkalmas* volt a kényszerállapot előidézésére.⁴⁸⁶ Ilyen rossz lehetett például büntető vagy fegyelmi feljelentéssel, beperléssel való fenyegetés, erkölcsi vagy anyagi hátrány, kellemetlenség okozásának kilátásba helyezése, feltéve, hogy ez az igény érvényesítésének meg nem engedett eszköze volt.⁴⁸⁷ A korszak uralkodó felfogása tehát egyértelműen fenyegetésnek tekintette a jogilag egyébként megengedett eszköz használatának – pl. feljelentés, keresetindítás – kilátásba helyezését (*minae juris*) is, amennyiben azt a jogosult visszaélészerűen, jogtalan előny megszerzése érdekében alkalmazná.⁴⁸⁸

A félelemkeltésre alkalmasságot a rablási fenyegetés esetén is, melynél a törvény úgy fogalmazott, hogy a fenyegetés által a fenyegetettnek, hozzátartozójának vagy valamely jelenlévőnek az élete, testi épsége vagy vagyona *súlyos veszélynek* tétetik ki (347. §), tartalmi ismérvként kezelte a jogtudomány. *Angyal* megfogalmazása szerint súlyos az a veszély, mely a *fenyegetett képzetében* ilyennek tűnik. A veszély súlyossága ezért csak *in concreto*, a fenyegetett szubjektív felfogásának figyelembe vételével állapítható meg.⁴⁸⁹

Mindezek igazsága megítélésem szerint könnyen belátható, ha a fenyegetés természetére,

483 *Angyal 1934*, 85-86. p.

484 Csemegi-kódex 177. §, 330. §, 350. §

485 *Vargha 1892a*, 14. p.

486 *Vargha 1892a*, 15. p.; *Angyal 1929*, 124-125. p.; *Angyal 1934*, 84-85. p.; *Csorba 1881*, 179-180. p.

487 *Finkey 1909*, 672. p.; *Angyal 1934*, 85. p.; *Kádár – Losonczy – Schultheisz 1956*, 102. p.

488 *Fayer 1896a*, 404. p.; *Finkey 1909*, 672-673. p.; *Angyal 1934*, 101. p.

489 *Angyal 1934*, 31. p.

(az akkori) büntetőjogban betöltött szerepére gondolunk. A Csemegi-kódex a fenyegetést – szemben egyébként az erőszakkal – kizárólag kényszerítő bűncselekmények tényállási elemeként szabályozta, melynek célja, funkciója kényszerállapot előidézése, melyet pszichés nyomás, félelem által ér el. Tétélezzük fel, hogy a tettes egy töltetlen pisztolyt szegez a sértett mellkasának és értékeit követeli tőle, azzal fenyegetve, hogy ellenkező esetben lelövi. A sértettnek minden alapja megvan arra, hogy a pisztolyt töltöttnek vélje. A tettes nem lelőni akarja a sértettet, hanem kényszeríteni értékei átadására. A kényszerítés, a sértett megfélemlítése szempontjából mi jelentősége van annak, hogy a pisztoly töltetlen? A klasszikus jogtudomány szerint ez a körülmény abszolúte irreleváns.

Bár a korabeli judikatúra nem minősíthető egységesnek, a Kir. Kúria ítélkezési gyakorlatában számos, az uralkodó jogirodalmi álláspontot tükröző döntés született,⁴⁹⁰ melyek közül e helyütt csupán a következőket emelném ki: a Büntető Jog Tára II. kötetében közzétett ítéletében a Kir. Kúria a zsarolás kapcsán bocsátkozott a fenyegetésre vonatkozó elméleti okfejtésbe. Ennek során rögzítette, hogy ha a törvényben nincs szűkebb fenyegetés fogalom meghatározva, a fenyegetés általános fogalmát kell irányadónak tekinteni. A zsarolásnál ez a fenyegetés fennáll, ha a körülményeknél fogva harmadik személy akaratelhatározási képességére kényszer gyakoroltatott. A fenyegetés lényeges kelléke, hogy egy *valóságos*, vagyis a *körülmények szerint annak tekinthető* veszély forogjon fenn, mely az akaratelhatározási szabadságot megszorítani képes. A fenyegetett veszély *kivitelének* nem kell az azzal fenyegető előtt célként kitűzve lenni, elegendő, ha azt a kényszerhelyzetbe jött személy a körülményekhez képest *bekövetkezőnek gondolta*.⁴⁹¹ Ugyancsak a zsarolás kapcsán, de nyilvánvalóan a fenyegetést tényállási elemként tartalmazó valamennyi kényszerítő bűncselekményre vonatkoztathatóan a Kir. Kúria megállapította, hogy a zsarolásnak nem „tényálladáski” eleme, hogy a tettesnek szándékában is legyen a fenyegetés tényleges megvalósítása, hanem csak az, hogy a fenyegetett személy elhatározási képességét s akaratát kényszer alá helyezze. Ezért a zsarolás megvalósulásához elegendő, ha a fenyegetett személy a tettes fellépésében, illetve a tett elkövetésénél felismerhető veszélyes eszköz minőségénél fogva a fenyegetés tartalmát magára nézve *bekövetkezőnek látja*.⁴⁹²

1.2. Az általános fenyegetés fogalom megjelenése az 1961. évi Btk.-ban

490 A fenyegetés fogalmával kapcsolatos ítélkezési gyakorlatot a legteljesebben bemutatja Vargha 1892a, 1., 85., 202. p.

491 Büntető jog Tára II. kötet, 1881., 23. p.

492 Büntető Jog Tára LVI. kötet, 1908., 188-189. p.

A fenyegetés általános fogalmát törvényi szinten az 1961. évi Btk. határozta meg elsőként, mely a Csemegi-kódexhez hasonlóan egyébként továbbra is fenntartotta a fenyegetés kettős dogmatikai funkcióját (büntethetőséget kizáró ok/egyres bñncselekmények tényállási eleme). A törvény 115. §-a szerint a fenyegetés e törvény alkalmazásában, eltérő rendelkezés hiányában **súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen**. Eltérő rendelkezés hiányában e fogalom a törvényben szabályozott valamennyi, a fenyegetést tényállási elemként tartalmazó bñncselekményre vonatkozott. Eltérő rendelkezést például az erőszakos közösülés (276. §), a rablás (299. §) vagy a zsarolás (300. §) kapcsán tartalmazott a törvény. Az általános fenyegetés fogalomtól (115. §) való eltérés nem azt jelentette, hogy e bñncselekmények vonatkozásában a törvény merőben más meghatározását adta volna a fenyegetésnek. A jogalkotó csupán leszűkítette az általános fogalmat és a fenyegetés lehetséges módjai közül kiemelt egy szűkebb kört, az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést, illetve a zsarolás minősített eseténél az emberöléssel, testi sértéssel, gyűjtogatással vagy más hasonló súlyos hátránnyal fenyegetést, s csupán ezt tekintette tényállásszerűnek. Ebből következően pedig a fenyegetés általános fogalma tartalmi elemeinek e bñncselekmények esetén is meg kellett valósulniuk.⁴⁹³

A fenyegetés általános fogalmának tartalmi elemei:

- a súlyos hátrány kilátásba helyezése és
- a megfenyegetettben komoly félelem felkeltésére való alkalmasság.

Összevetve e fogalmi elemeket a Csemegi-kódex fenyegetés-meghatározásaival, láthatjuk, hogy az 1961. évi Btk. ugyanazon tartalommal töltötte meg a büntetőjogilag releváns fenyegetés fogalmát, mint ahogy azt a korábbi időszak büntetőjoga értelmezte. Mindez érthető is, hiszen a fenyegetés funkciója semmit sem változott: kényszerállapot előidézése, mely egyik viszonylatában kizárja (illetve most már korlátozza) a megfenyegetett beszámítási képességét (23. §), másik oldalról pedig lehetővé teszi a kényszerhelyzetbe került sérelmére való bñnelkövetést (például értékei elvételét, a vele való közösülést stb.)

A fenyegetés tárgya, a kilátásba helyezett rossz az 1961. évi Btk.-ban *súlyos hátrány* kilátásba helyezésében nyilvánul meg. Ez a fenyegetés fogalmának objektív jellegű eleme, mellyel a jogalkotó kizárja, hogy jelentéktelen hátrány bekövetkezésével való fenyegetés büntetőjogi értékelést nyerjen.⁴⁹⁴ A szűkebb fenyegetés-fogalommal operáló tényállások esetén a jogalkotó konkrétan nevesítette is a súlyos hátrányt: az élet vagy testi épség közvetlen veszélyeztetése, testi sértés, gyűjtogatás. Ezen felül azonban a súlyos hátrány

493 Kádár – Kálmán 1966, 397-398. p.

494 Kádár – Kálmán 1966, 396-397. p.

fogalmát a törvény nem határozta meg. Az 1961. évi Btk. miniszteri indokolása alapján a súlyos hátrány részben tágabb, részben szűkebb a büntett vagy vétség elkövetésével való fenyegetésnél. Tágabb annyiban, hogy súlyos hátrány lehet az egyébként jogszerű magatartás is, pl. feljelentés kilátásba helyezése, ha az alkalmas lehet arra, hogy a megfenyegetett akaratát alárendelje a fenyegetőének. Szűkebb pedig annyiban, hogy nem minden bűncselekmény elkövetésének kilátásba helyezése tekinthető egyben súlyos hátránnyal való fenyegetésnek, hiszen például becsületsértéssel fenyegetéssel általában aligha lehet kényszeríteni.⁴⁹⁵ Súlyosnak tehát az a hátrány tekinthető, mely az általános közfelfogás alapján annak minősíthető.⁴⁹⁶

A fenyegetésnek az 1961. évi Btk. meghatározása szerint is *alkalmasnak* kell lennie arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen. Ez a fenyegetés fogalmának mindig viszonylagos, szubjektív természetű eleme, mely értelmében a sértett (a megfenyegetett) oldaláról kell vizsgálni, hogy az egyébként objektíve súlyosnak tekinthető hátrány alkalmas volt-e benne félelem kiváltására.⁴⁹⁷ A korabeli kommentárirodalom is ezt a felfogást érvényesítette, amikor (az erőszakos közösülés kapcsán, de nyilván általános jelleggel) kifejtette: nem feltétele a fenyegetésnek, hogy a fenyegető komolynak tartsa a fenyegetést, és hogy objektíve alkalmas legyen az élet vagy testi épség közvetlen veszélyeztetésére. Ha megállapítható, hogy a sértettben a fenyegetés kiváltotta a törvény által megkívánt pszichikai hatást, nem befolyásolja a bűnösség megállapítását az a körülmény, hogy pl. a tettes félhomályban ártalmatlan tárgyat fogott a sértettre pisztolyként.⁴⁹⁸

1.3. A fenyegetés fogalom a jelenkori büntetőjogban

A korábbi Btk., majd a Btk. is az 1961. évi Btk.-val megegyezően határozza meg a fenyegetés általános fogalmát,⁴⁹⁹ illetve egyes törvényi tényállások kapcsán az annál szűkebb értelmű kvalifikált fenyegetést (élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés, zsarolás minősített esetében megjelenő fenyegetés). Nézetem szerint egyértelmű tehát, hogy a korábbi Btk. és a Btk. is a fenyegetés büntetőjogilag releváns fogalmát a – fent kimutatott tartalmi egyezőség alapján – a Csemegi-kódexszel lényegében azonos körben tekinti érvényesnek. A

⁴⁹⁵ Kádár – Kálmán 1966, 397. p.

⁴⁹⁶ Bodrogi 1963, 132. p.

⁴⁹⁷ Kádár – Kálmán 1966, 396. p.; Bodrogi 1963, 132. p.

⁴⁹⁸ Neményi 1968, 1353-1354. p.; Az ítélkezési gyakorlatból lásd ehhez például BJD 3890, BJD 4154, BJD 1447.

⁴⁹⁹ A fenyegetés fogalmát a korábbi Btk. 138. §-a szabályozza, illetve a korábbi Btk.-hoz képest változatlan tartalommal szerepel e fogalom a hatályos büntető törvényben is az értelmező rendelkezések között, a törvény Záró Részében, a 459. § (1) bekezdés 7. pontjában.

Csemegi-kódex alkalmazásához kapcsolódó jogirodalmi megállapítások, dogmatikai tapasztalat tehát változtatás nélkül értékesíthető az 1961. évi Btk., a korábbi Btk. és a Btk. által teremtett (fenntartott) jogszabályi környezetben is.

A jogirodalomban a korábbi Btk., majd a Btk. hatálybalépését követően sem változott meg a fenyegetés fogalmi elemeinek, így a súlyos hátrány kilátásba helyezésének, illetve a félelemkeltésre alkalmasságnak a megítélése. A *súlyos hátrányt* a korábbi Btk. és a Btk. miniszteri indokolása is a fenyegetés fogalmának tárgyi elemeként írja le, s súlyos hátránynak tekint minden olyan támadás kilátásba helyezését, amelyet a törvény egyébként bűncselekménynek minősít (pl. lakás felgyújtásával, vagyontárgy megrongálásával, testi sértéssel való fenyegetés). A súlyos hátrány fogalmához sorolja azonban az önmagában jogszerű magatartás kilátásba helyezését is, ha az elkövető azt valaminek a jogtalan kikényszerítésére használja fel. Így pl. feljelentéssel vagy olyan tények közlésével való fenyegetés, amelyek a megfenyegetett vagyoni érdekeit, családi együttélését vagy becsületét érinthetik, a súlyos hátrány fogalma alá szubszumálhatóak.⁵⁰⁰

E miniszteri indokolások nyomán a súlyos hátrányt a jelenkori jogirodalom is lényegében objektív jellegű kategóriaként értelmezi.⁵⁰¹ A hátrány súlyosságának objektív jellege pedig azt jelenti, hogy azt alapvetően a sértettől függetlenül, az általános társadalmi megítélés tükrében kell vizsgálni.⁵⁰² Ez biztosítja azt, hogy a jelentéktelen ráhatások ne eredményezhessék a büntetőjogi felelősség megállapítását olyan esetekben, amikor a sértett túlzott érzékenysége folytán az irányában megvalósuló behatást túlértékeli.⁵⁰³ E felfogásnak megfelelően nem állapított meg kényszerítést a bíróság például abban az esetben, amikor a terhelt elvette a sértett kezéből reklámtáskáját, melyben a sértett pénztárcája és okmányai voltak, és kijelentette, hogy addig nem adja vissza azokat, amíg nem közösülnek. A bíróság értékelése szerint ugyanis a csekély összegű pénz és az igazolványok elvétele nem vonható a súlyos hátrány fogalmi körébe.⁵⁰⁴ Ellenben súlyos hátránynak minősül például, ha a rendőr terhelt az általa igazoltatott, Magyarországon munkát végző külföldi állampolgárt rendőri eljárással, útlevelének elvételével, az országból való kiutasításával fenyegeti meg;⁵⁰⁵ a sértett cége jó hírnevének tönkretételével fenyegetés;⁵⁰⁶ a sértett elleni büntetőügyben a sértett számára

500 Indokolás a Büntető Törvénykönyv javaslatához. Részletes indokolás a 138. §-hoz. Magyar Közlöny 1978. évi 92. szám, 1168. p., illetve 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 459. §-hoz.

501 *Vida 1999a*, 134. p.; *Belovics 2005*, 135. p.; *Gellér 2008*, 190. p.; *Szomora 2013c*, 965. p.; *Kónya 2014b*, 675. p.; *Horváth 2015a*, 159. p.; *Németh 2015*, 55. p.

502 *Vida 1999a*, 134. p.; *Németh 2015*, 55. p.

503 *Vida 1999a*, 134-135. p.; *Kónya 2014b*, 676. p.

504 BH 1981. 219.

505 BH 2004. 224.

506 BH 2009. 262.

hátrányos tanúvallomás tételével fenyegetés;⁵⁰⁷ a veréssel fenyegetés;⁵⁰⁸ az ölés kilátásba helyezése.⁵⁰⁹

A jogtudomány ugyanakkor a *félelemkeltésre alkalmasságot* továbbra is alapvetően szubjektív jellegű kategóriának tekinti, s azt az adott megfenyegetett személy vonatkozásában vizsgálja, figyelembe véve annak személyiségét, nemét, lelki alkatát stb.⁵¹⁰ Ez, ahogyan már kimutattam, egyenesen következik a korábbi Btk. 138. §-ának, illetve a Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontjának nyelvtani értelmezéséből, hiszen a jogalkotó az alkalmasság kapcsán nem egy általánosságban alkalmazható objektív mércét állított fel, hanem a fenyegetés megvalósulásához azt kívánja meg, hogy a súlyos hátrány kilátásba helyezése a *megfenyegetettben* legyen alkalmas a félelem kiváltására. Ezen értelmezés helyességét a korábbi Btk. miniszteri indokolása is nyilvánvalóan megerősíti, amikor hangsúlyozza, hogy a büntetőjogi fenyegetés esetén a félelemkeltésre alkalmasságot a sértett személy helyzetének ismeretében kell esetenként eldönteni. Az alkalmasság megállapításához elegendő, ha a megfenyegetett a kilátásba helyezett súlyos hátrány bekövetkezésének a lehetőségét komolyan veszi.⁵¹¹ A Btk. miniszteri indokolása még konkrétabban fogalmaz, amikor kifejti, hogy a fenyegetés alanyi ismérve az alkalmasság kérdése, melyet az adott sértett helyzetének, lelki, szellemi, testi állapotának ismeretében kell esetenként eldönteni.⁵¹²

Az egyes jogirodalmi források azt alapvetően nem jelölik meg, hogy a félelemkeltésre alkalmasság szubjektív jellegű fogalmi elemként való felfogása azzal a konzekvenciával is jár-e, hogy a súlyos hátrány kilátásba helyezésének félelemkeltésre alkalmassága önmagában már attól megállapíthatóvá válik, hogy a megfenyegetett személyben az – in concreto, ténylegesen – komoly félelmet keltett. A probléma lényege – *Bócz Endrétől* kölcsönzött példával megvilágítva – a következő: egy volt rendőr viszonylatában, akit zaklatás vétsége miatt idéztek gyanúsítottként a rendőrségre, és akit kihallgatója annak kilátásba helyezésével kíván beismerő vallomás megtételére kényszeríteni, hogy ellenkező esetben „kitépi a beleit”, e kijelentés jogi értelemben vajon kimeríti-e a fenyegetés fogalmát.⁵¹³ A belek kitépésének kilátásba helyezése nem vitásan súlyos hátránynak minősül, emellett a volt rendőr tanúvallomása szerint e kijelentéstől nagyon megijedt, azt komolyan vette és ezért beismerő

507 BH 2012. 55.

508 BH 1985. 297.

509 EBH 2005. 1290.

510 Bodgál – Pintér 1981a, 129. p.; Vida 1999a, 134. p.; Belovics 2005, 135. p.; Kis – Hollán 2008, 746. p.; Gellér 2008, 190. p.; Szomora 2013c, 965. p.; Horváth 2015a, 159. p.; Németh 2015, 55. p.

511 Indokolás a Büntető Törvénykönyv javaslatához. Részletes indokolás a 138. §-hoz. Magyar Közlöny 1978. évi 92. szám, 1168. p.

512 2012. évi C. törvény indokolása a Büntető Törvénykönyvről. Részletes indokolás a 459. §-hoz.

513 Bócz 2013, 73-74. p.

vallomást tett. Mindez vajon elegendő a fenyegetés félelemkeltésre alkalmasságának a megállapítására?

A bírói gyakorlat alapján nagy valószínűséggel nem. *Kónya István* a joggyakorlatot összegezve rámutat, hogy a félelem felkeltésére való alkalmasság kapcsán azt kell eldönteni, hogy az elkövetés konkrét viszonyai között a *megfenyegetett helyzetében* az elhangzott kijelentés vagy tanúsított fenyegető magatartás milyen kényszerítő hatás elérésére volt *objektíve* alkalmas.⁵¹⁴ Abban az ügyben például, amikor a gyakorló ügyvéd a védence kihallgatását végző nyomozót kényszervallatás miatti feljelentés kilátásba helyezésével fenyegetve arra törekedett rávenni, hogy a védence korábbi beismerő vallomásáról készült jegyzőkönyvet semmisítse meg, és helyette olyan valótlan tartalmú jegyzőkönyvet készítsen, mely szerint védence a vallomástételt megtagadta, a bíróság a fenyegetés megvalósulását vizsgálva a megfenyegetett nyomozó szubjektív érzéseiről tett tanúvallomása mellett jelentőséget tulajdonított a fenyegetés realitásának, amit a védő által a megfenyegetettnek bemutatott, védence sérüléseiről készített orvosi látletet alapozott meg; a megfenyegetett rendőri minőségének, ami alapján a megfenyegetett tisztában volt azzal, hogy a feljelentés az orvosi látlettel megerősítve maga után vonhatja az alapos gyanú meglétét akkor is, ha a bűncselekményt nem követte el; valamint annak is, hogy a kényszervallatást a rendőri szervezet és a közvélemény is mélyen elítéli. Mindezen körülmények alapján állapította meg a bíróság, hogy a fenyegetés alkalmas volt arra, hogy a megfenyegetett nyomozóban komoly félelmet keltsen.⁵¹⁵

Abban a bűnügyben, melynek alapjául szolgáló történeti tényállás szerint az uzsorakölcsönzéssel foglalkozó terhelt az egyik adósát, a sértettet a lakásán felkereste, és annak kilátásba helyezésével, hogy ellenkező esetben „bajok lesznek”, a sértettnek járó gyermekgondozási segély felvételéhez szükséges meghatalmazás aláírására kényszerítette, a megyei bírósággal szemben az LB az elkövetés összes körülménye, így a terhelt sértett által is ismert agresszív személyisége, a sértett terheltnek való anyagi kiszolgáltatottsága, valamint az alapján, hogy a sértett erőszakot kevésbé elhárítani képes nő volt, aki a helyszínen segítséget sem remélhetett senkitől, tartotta megállapíthatónak a fenyegetés félelemkeltésre való alkalmasságát.⁵¹⁶

Hasonlóképpen az elkövetés összes körülményének értékelése, s nem pusztán a megfenyegetett sértett szubjektív érzülete alapján állapította meg a Kúria, hogy az adott esetben alkalmazott fenyegetés alkalmas volt arra, hogy a sértettben komoly félelmet keltsen,

⁵¹⁴ *Kónya 2014b*, 675. p.

⁵¹⁵ BH 1999. 348.

⁵¹⁶ EBH 2001. 506.

amikor a terheltek trágár szavakkal léptek fel az utcán a postás sértettel szemben, ordibáltak vele, elállták az útját. A Kúria szerint a terheltek mozgásában korlátozták a sértettet, viselkedésük pedig magában hordta, hogy ha nem elég a kiabálás, bekövetkezhet az erőszak. A terheltek ezen fellépése pedig a bíróság értékelése alapján mind külső megjelenésében, mind hatásában alkalmas volt arra, hogy a sértett postásban komoly félelmet keltsen, aki a terheltek által kiválasztott utalványokon szereplő összegeket ki is fizette nekik annak ellenére, hogy tudta, erre nem jogosultak.⁵¹⁷

Abban az esetben, amikor a terhelt azzal fenyegette meg telefonon adósát, hogy ha adósságának megfizetését továbbra is megtagadja, az összeg behajtása érdekében ráküldi a grúz maffiát, a Fővárosi Ítéltábla a bírói gyakorlatra hivatkozva kifejtette, hogy a „fenyegetésnek objektíve kell alkalmasnak lennie arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelem keletkezzen. Erre a törvényszöveg alkalmas arra kifejezéssel utal, azaz a fenyegetésnek nem kell ténylegesen komoly félelmet keltenie, elegendő, ha arra objektíve alkalmas, figyelembe véve a megfenyegetett helyzetét is (...) a grúz maffia ráküldése objektíve alkalmas fenyegetés volt a sértett esetében, akiben még az ijedtség is kialakult (...)”⁵¹⁸

Az ítélezési gyakorlat tehát a fenyegetés félelemkeltésre alkalmasságát döntően ugyan a sértett helyzetéből szemlélve értékeli, azonban mégis objektív alapon dönti el. A *Bóczy*-től kölcsönzött példa alapján a bíróság a volt rendőr sértett szubjektív érzéseiről beszámoló vallomásával szemben valószínűleg azt állapítaná meg, hogy nem vehette komolyan beleinek kitépését, s így ez a fenyegetés nem volt alkalmas komoly félelem keltésére, egy volt rendőr ugyanis tisztában van azzal, hogy a rendőrség hivatali helyiségében ez gyakorlatilag kivihetetlen.⁵¹⁹

A bemutatott bírósági döntések alapján is úgy gondolom, helyesen állapítja meg *Belovics*, hogy a fenyegetés fogalmának tárgyi (objektív) és alanyi (szubjektív) ismérveit összefüggésükben és kölcsönhatásukban, vagyis együttesen kell vizsgálat tárgyává tenni.⁵²⁰ A kilátásba helyezett hátrány félelemkeltésre alkalmassága függ már önmagában a hátrány súlyosságától is, hiszen egy hozzátartozó bántalmazásának kilátásba helyezése nyilván sokkal inkább alkalmas lehet a megfélemlítésre, mint egy vagyontárgy megrongálásával fenyegetés; fontos azonban a kilátásba helyezett hátrány bekövetkezhetőségének a realitása és hihetősége is, ami részben a közlés módjától és körülményeitől, részben a megfenyegetett

517 BH 2013. 54.

518 Fővárosi Ítéltábla 1.Bhar.110/2012/10. számú határozata.

519 *Bóczy* 2013, 73-74. p. Persze a jól ismert „izsáki kényszervallatás” akár más megvilágításba is helyezhetné e jogeset lehetséges megoldását.

520 *Belovics* 2005, 136. p.

fogékonyságától, szubjektív sajátosságaitól függ.⁵²¹

Megítélésem szerint *azonban a hátrány súlyosságát sem lehet önmagában, tisztán objektíve, a sértett szubjektumától elválasztva értékelni*. A teleologikus értelmezést alapul véve ugyanis nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a fenyegetés – hagyományos értelemben – a passzív alany, a *megfenyegetett* akaratelhatározási szabadságát támadja, a megfenyegetett kerül a fenyegetés folytán döntési kényszerhelyzetbe, az ő döntéshozatali szabadságát védi a büntetőjog az egyes kényszerítő bűncselekmények tényállásain keresztül. A jogi tárgy hordozójának egyéniségét és érzéseit ezért semmiképpen sem hanyagolhatjuk el. Ezzel természetesen nem a mellett kívánok érvelni, hogy minden hátrányt súlyosnak kell tekinteni önmagában azért, mert a megfenyegetett személy azt súlyosnak ítéli, hiszen ez a büntetőjogi felelősség ésszerűtlen kiterjesztését eredményezhetné, és véleményem szerint ellentétben is állna az Alaptörvény már hivatkozott, az egyén önmagáért viselt felelősséget előíró rendelkezésével is,⁵²² mely alapján elvárható mindenkitől, hogy személyiségének védelme érdekében bizonyos fokig ellenálljon az akaratelhatározására irányuló tettesi befolyásnak. Csupán azt állítom, hogy a megfenyegetett egyéni nézőpontjának igenis jelentőséget kell tulajdonítani a hátrány súlyosságának megítélése kapcsán is. Tisztán objektív szemlélet mellett aligha lenne súlyos hátránynak tekinthető például, ha a sértettet a barátja, akivel a sértett meg akarja szakítani a kapcsolatát azzal a fenyegetéssel veszi rá őt még egy utolsó intim együttlétre, hogy ennek megtagadása esetén megsemmisíti a birtokába került levelet, melyet évekkel ezelőtt a sértett édesanyja írt a sértettnek. De ha e hátrány súlyosságát a sértett nézőpontjából vizsgáljuk és figyelembe vesszük a sértett személyes viszonyait is, könnyen juthatunk más – a megítélésem szerint helyes – következtetésre: a levelet a sértett édesanyja még a sértett születése előtt írta, amikor már tudta, hogy gyógyíthatatlan beteg. A sértett sosem ismerte őt, ez a levél az egyetlen emléke, az egyetlen kapcsolata édesanyjával, e levél tehát sokkal jelentősebb értéket képvisel számára, mint amilyet általában a társadalmi közfelfogás egy levélnek tulajdonít.

Tisztán objektív mércét alkalmazva alighanem a magyar bíróság is a BGH döntésével egyező határozatot hozna és nem állapítaná meg a kilátásba helyezett hátrány súlyosságát abban a jogesetben, mely szerint **A** szemet vetett **B** barátnőjére, **C**-re, akivel szexuálisan kívánt érintkezni. Mivel **C** tiltakozott, **B** azt mondta neki, hogy el fogja őt hagyni, ha nem tesz **A** kedvére. **C** ennek hatására megtette, amit **A** kívánt tőle.⁵²³ Egy olyan kapcsolat, mely **A** és **C** között van, a közfelfogás szerint aligha képvisel értéket, azonban ha **C** személyiségét is

⁵²¹ Bócz 2013, 68. p.

⁵²² Magyarország Alaptörvénye. Alapvetés. O) cikk.

⁵²³ A jogesetet idézi Sinn 2000, 266. p.

megvizsgáljuk és az ő szemszögéből közelítünk, akkor ennek az objektíve nyilvánvalóan értéktelen kapcsolatnak a megszakítását is értelmezhetjük súlyos hátránnyként. Egy kapcsolat megszakadása akkor is jelentős és fájdalmas lépés lehet, ha az nem volt ideális, ráadásul, ha a sértett oldalán A-hoz való rendkívül erős érzelmi kötődés, netán érzelmi (esetleg gazdasági) kiszolgáltatottság is feltárható, akkor az ő nézőpontjából az, hogy A el fogja hagyni, bizony súlyos hátránnyként értékelhető.

Megítélésem szerint tehát a megfenyegetett személy egyéni érzékenységét, esetleg valamilyen, a kívülálló (a társadalmi közfelfogás) számára nem olyan jelentős értékhez való ragaszkodását figyelembe kell venni a hátrány súlyosságának értékelése során. Ellenkező esetben egy, a megfenyegetettet jól ismerő tettes könnyedén „megkerülhetné” a fenyegetés fogalmát és olyan hátrány kilátásba helyezésével gyakorolhatna pszichés motivációs kényszert a megfenyegetettre, melyről tudja, hogy az az érintett számára milyen nagy jelentőséggel bír, ellenben a közfelfogás azt nem tartja súlyosnak (esetleg még hátránynak sem).

Persze a hátrány súlyossága kapcsán azt is figyelembe kell venni, ahogyan erre Bócz is helyesen rámutat, hogy a fenyegető szándékossága és ezzel a bűnössége szemszögéből a közösség mércéje kell, hogy irányadó legyen.⁵²⁴ A fenyegető tudatának nyilvánvalóan át kell fognia, hogy a sértett számára olyan súlyos hátrányt helyez kilátásba, ami alkalmas benne félelemkeltésre. Az elkövető hátrány súlyosságára vonatkozó tudattartalmának megítélése szempontjából pedig egy alapvetően objektív mércét, azt kell figyelembe venni, hogy a kilátásba helyezett hátrányt a közfelfogás súlyosnak, egyáltalán hátránynak tekint-e. Ez alapján megítélésem szerint egy objektíve nem jelentős, nem kifejezetten súlyos hátrány kilátásba helyezése mellett akkor állapítható meg a fenyegető szándékossága, ha tud arról, hogy ez a hátrány milyen jelentőséggel bír a megfenyegetett számára, ha számol azzal, hogy a megfenyegetett akaratelhatározását ezzel – az érintett különös érzékenysége, szubjektív sajátosságai folytán – kényszer alá helyezheti.

Osztom Bócz azon véleményét is, hogy az alkalmazandó mércék – ti. a megfenyegetett oldaláról szubjektív, a fenyegető szemszögéből inkább objektív mérce – eltérése esetén nem könnyű a helyes egyensúlyt megtalálni,⁵²⁵ mindazonáltal úgy gondolom, hogy – elsősorban a fenti szempontok alapján – nem is lehetetlen.

2. Funkcióbővülés: a fenyegetés mint önálló bűncselekmény

⁵²⁴ Bócz 2013, 68. p.

⁵²⁵ Bócz 2013, 68. p.

A korábbi Btk. – 2003. évi II. törvénnyel történt módosítása nyomán – az addigi büntető törvényekhez képest egy új, addig nem létező funkciót is tulajdonított a fenyegetésnek: mint elkövetési magatartást önállóan rendelte büntetni. Ebben az értelemben a fenyegetés már nem kapcsolódik a kényszerhelyzethez, célja nem az, hogy az akaratra nyomást gyakorolva azt kényszer alá helyezze. Ugyan nem általános jelleggel, de a fenyegetés lényegében *önmagában* vált büntetendővé.

Az említett 2003. évi II. törvény két esetben emelte be a korábbi Btk. rendszerébe a fenyegetés önálló büntetendőségét, a terrorcselekménnyel fenyegetés [korábbi Btk. 261. § (7) bek.] és a nemzetközileg védett személy elleni erőszak elkövetésével fenyegetés [korábbi Btk. 232. § (2) bek.] tényállásaival.⁵²⁶ E két bűncselekmény korábbi Btk.-ba való felvételével a jogalkotó lényegében – ahogyan erre a 2003. évi II. törvény miniszteri indokolása világosan rámutat – nemzetközi instrumentumok, különösen az Európai Unió Tanácsa 2002 júniusában elfogadott kerethatározata elvárásainak kívánt megfelelni.⁵²⁷ Mindez – elsősorban a terrorizmus elleni harc jegyében – egy olyan új nemzetközi és belső büntetőjogi tendencia alapján történt, melynek egyik legfontosabb ismérve a büntetőjog hatókörének kiterjesztése, a büntetendőség/büntethetőség előbbre hozatala.⁵²⁸

Megjegyzem, önmagában a fenyegetés pönalizálásának gondolata nem előzmény nélküli hazai büntetőjogunkban. Már *Csemegi* is vizsgálta, hogy helye lehet-e a magyar büntető törvényben a kényszerítés, illetve a fenyegetés önálló deliktumként való szabályozásának, de egyiket sem tartotta kívánatosnak. Álláspontja szerint „a pusztá fenyegetés (...) mely semmiféle jog ellen nem lévén irányozva, semmiféle jogellenes célból nem fogatosítottatván, s véghezviteli alakjában sem okozván valódi sérelmet: büntetendő jellege csupán abból származtatik, mert a fenyegetés által a fenyegetettben (...) félelem keltetik fel.”⁵²⁹ *Csemegi* szerint tehát pusztán a félelemkeltést nem lehet büntetni.

Mind a terrorcselekménnyel fenyegetés, mind a nemzetközileg védett személy elleni erőszak elkövetésével fenyegetés törvényi tényállása kifejezetten egyszerű megfogalmazású lett. Eszerint terrorcselekménnyel fenyegetés büntettét követi el, aki a (korábbi) Btk. 261. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott bűncselekmény (lényegében a terrorcselekmény) elkövetésével fenyeget; míg a nemzetközileg védett személy elleni erőszakkal fenyegetés

526 Majd a korábbi Btk.-t módosító 2007. évi CLXII. tv. tovább bővítette e kört, amikor felvette a büntető törvénybe a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatás vétségét [korábbi Btk. 176/A. § (2) bek. a) pont].

527 Lásd erről bővebben *Neparáczki 2011*, 254-261. p.

528 Erről részletesen *Nagy 2013*, 126-128. p.

529 Indokolás. XXII. Fejezet. A személyes szabadságnak magán személyek általi megsértése.

büntetést az követi el, aki a (korábbi) Btk. 232. § (1) bekezdésében meghatározott bűncselekmény (azaz a nemzetközileg védett személy elleni erőszak) elkövetésével fenyeget.⁵³⁰ A modern kori jogalkotó tehát – szemben *Csemegivel* – már úgy ítélte meg, hogy a fenyegetés önmagában, pusztán a félelemkeltő potenciálja alapján büntetőjogi szankcionálást igényel. Merthogy a terrorcselekménnyel fenyegetés és a nemzetközileg védett személy elleni erőszak elkövetésével fenyegetés sem több *egyszerű félelemkeltésnél*. Egyik bűncselekménynek sincs ugyanis *semmilyen célja*, a fenyegető a fenyegetés által nem akar semmit elérni, nem akar kényszeríteni, ezáltal e bűncselekmények nem is tartoznak a kényszerítő bűncselekmények körébe. Nincs továbbá eredményük sem, azaz a bűncselekmény befejezett a fenyegetés mint elkövetési magatartás tanúsításával, megvalósulásához semmiféle külvilági változás előidézésére sincs szükség. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a nemzetközileg védett személy elleni erőszakkal fenyegetés törvényi tényállásának lényegében egyetlen tényállási eleme van: az elkövetési magatartás, a fenyegetés. Az, hogy az elkövetőnek az egyik esetben terrorcselekmény, a másik esetben nemzetközileg védett személy elleni erőszak elkövetésével kell fenyegetnie, csupán a fenyegetés minőségét meghatározó ismerv.

Amíg a nemzetközileg védett személy elleni erőszakkal fenyegetés a mindennapi jogalkalmazás számára elhanyagolható jelentőségű, a terrorcselekménnyel fenyegetés elméleti értékén túl komoly gyakorlati relevanciával is bír. A közelmúltban a Fővárosi, majd a Szegedi Ítélőtábla is elvégezte e bűncselekmény értelmezését, s minthogy a fővárosi fórum határozatát a Kúria elvi bírósági döntésként is közzétette, illetve a szegedi fórum döntését az Ítélőtáblai Határozatokban publikálták, gyakorlatorientáló hatásuk valószínűsíthető. Megítélésem szerint e két ítélőtáblai döntés kritikai elemzésén keresztül jól szemléltethető, hogy a hagyományos értelmezési keretéből kilépő fenyegetés fogalmat az uralkodó felfogás milyen tartalommal interpretálja, s, hogy ez a tartalmi interpretáció dogmatikailag vajon helytálló-e.⁵³¹

2.1. Fenyegetés a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásában

A Fővárosi Ítélőtábla elvi bírósági döntésként is közzétett EBD2012. B.14. számú határozatának alapjául szolgáló történeti tényállás szerint a terhelt egy óra alatt kilenc

⁵³⁰ A két bűncselekmény szabályozásában a Btk. sem hozott változást, az változatlan tartalommal és indokok alapján rendeli büntetni 313. §-ának (2) bekezdésében a nemzetközileg védett személy elleni erőszakkal fenyegetést, illetve 316. §-ában a terrorcselekménnyel fenyegetést.

⁵³¹ A táblabírók ugyan mindkét esetben a korábbi Btk. alapján hozták meg döntésüket, a tételes jogi háttér azonban, mint említettem, a Btk. hatálybalépésével sem változott, így a bírósági döntések jogértelmezésével kapcsolatban tett megállapításaimat a Btk.-ra vonatkoztatva is alkalmazhatónak vélem.

alkalommal hívta fel mobiltelefonjáról a BRFK központi ügyeletét azzal, hogy amennyiben nem engedik szabadon az embereit, akkor a budapesti M. I. vagy II. bevásárlóközpontok egyikének csomagmegőrzőjében általa korábban elhelyezett bombát felrobbantja. Követelte továbbá, hogy az emberei ellen minden vádemelést szüntessenek meg és engedjék őket szabadon. Ezeket a követeléseket a későbbi hívások során is megerősítette.

Az M. bevásárlóközpont I. és II. épületének kiürítése a terhelt bejelentése alapján megkezdődött, a tűzszerészek átvizsgálták az épületeket, azonban robbanóanyagot nem találtak. A terhelt birtokában sosem volt robbanóanyag, erre minden alap nélkül hivatkozott.

A terhelt cselekményét az elsőfokú bíróság terrorcselekménnyel fenyegetés büntettének minősítette, azonban a másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla a terhelt bűnösségét közveszéllyel fenyegetés vétségében látta megállapíthatónak. Az ítéltábla jogi álláspontja szerint a terhelt kivitelezhetetlenül fenyegetett robbantással és nem fogalmazott meg konkrét követelést, hiszen nem jelölte meg, hogy kik azok az emberek, akiknek a szabadlábra helyezését, illetve akikkel szemben a vádemelés megszüntetését követeli. A bíróság érvelése szerint pedig a *fenyegetés céljának* konkrét megjelölése híján az alaphűncselekményre, a korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti terrorcselekményre hivatkozás nem történhet meg, ez pedig kizárja a (7) bekezdésben írt, az alaphűncselekménynél enyhébben minősülő alakzat megállapíthatóságát. Mindemellet – mutat rá az ítéltábla – a terrorcselekménnyel fenyegetés büntettének jogi értékelésénél a fenyegetés *komoly, konkrét* és közvetlen voltának vizsgálata sem mellőzhető.

Minthogy a terhelt fenyegetése nélkülözöte a konkrétaságot, kifejezetten komolytalan volt, robbanóanyaggal sem rendelkezett, cselekményét az ítéltábla közveszéllyel fenyegetés vétségének minősítette, mert amíg a terrorcselekménnyel fenyegetésnél az elkövető általában nem üres fenyegetést használ, hanem komolyan gondolja a terrorcselekmény megvalósítását, addig a közveszéllyel fenyegetés megvalósulása tudatosan valótlán tény állításával történik.

A Szegedi Ítéltábla ÍH 2014. 49. számon közzétett eseti döntésének alapjául szolgáló jogeset lényege szerint a terheltet a járásbíróság súlyos testi sértés büntette miatt egy év hat hónap börtönbüntetésre és két év közügyektől eltiltásra ítélte. Az ítélet ellen a terhelt fellebbezést jelentett be, amelynek alapján a törvényszék másodfokú nyilvános ülést tűzött ki. Azért, hogy a nyilvános ülés elmaradjon, a terhelt – névtelenül – egy nyilvános telefonfülkéből a nyilvános ülés napján felhívta a rendőrfőkapitányság ügyeletét és bejelentést tett, miszerint, ha fél órán belül nem engedik ki a fiát – akit két napja ítéltek el – a börtönből, felrobbantja a bíróságot. Bejelentése során két alkalommal is megismételte, hogy a követelt intézkedésre fél óra áll rendelkezésre. Ezt követően a rendőrfőkapitányság a törvényszék és a

járásbíróóság épületeit haladéktalanul kiürítette. A mindkét épületben elvégzett kutatás során robbanóanyagot vagy robbantószer azonban nem találtak, a terhelt ugyanis ilyet nem helyezett el egyik épületben sem. A terhelt egyébként gyermektelen volt, illetve nem volt a birtokában robbanóanyag vagy robbantószer.

A bűnügyben első fokon eljáró Kecskeméti Törvényszék szerint a terhelt cselekménye a terrorcselekménnyel fenyegetés valamennyi tényállási elemét kimerítette. E tényállási elemek az elsőfokú bíróság szerint az állami szervhez címzett fenyegetés abból a célból, hogy valamit tegyen vagy ne tegyen, és a korábbi Btk. 261. § (9) bekezdésében felsorolt cselekmények közül a robbanóanyaggal vagy robbantószerrel való visszaéléssel elkövetett bűncselekmény kilátásba helyezése. A terhelt követelése ugyanis arra irányult, hogy egy állami szerv (a bíróság) valamit tegyen (a fiát engedje szabadon), ellenkező esetben felrobbantja a bíróságot. A törvényszék annak nem tulajdonított jelentőséget, hogy a terheltnek ténylegesen nincs gyermeke, így nyilvánvalóan annak szabadon bocsátása sem jöhetett szóba. Az elsőfokú bíróság szerint a terhelt valós célját (a nyilvános ülés elhalasztása) elrejtette ugyan a hatóság elől, e cél azonban ugyanúgy állami szerv kényszerítése, mint a terhelt gyermekének szabadon bocsátása, s e cél realizálódni is tudott anélkül, hogy azt a terhelt felfedte volna.

A törvényszék vizsgálta azt is, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulása szempontjából van-e jelentősége annak, hogy a terheltnek módjában (szándékában) állt-e a fenyegetés realizálása, azaz adott esetben, hogy rendelkezett-e a bíróság felrobbantásához szükséges eszközökkel, s e kérdést nemlegesen döntötte el. A törvényi tényállás nyelvtani értelmezésére hivatkozva a törvényszék kimondta, a fenyegetés *komolysága vagy komolytalansága*, azaz, hogy a tettes a fenyegetést komolyan gondolja-e vagy sem, a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulása szempontjából közömbös.⁵³²

E körben hivatkozott az elsőfokú bíróság a már idézett EBD2012. B.14. számú eseti döntésére, ám az abban foglalt jogértelmezéssel nem értett egyet. A törvényszék álláspontja szerint ugyanis abban az esetben, ha a terhelt rendelkezett volna a robbantáshoz szükséges eszközökkel, illetve a fenyegetésének beváltásához szükséges robbanóanyagot ténylegesen elhelyezte volna a bíróság épületében (mely feltételek megléte az elvi bírósági döntésben írtak tükrében szükséges lenne a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulásához), cselekménye nem a terrorcselekménnyel fenyegetés, hanem a terrorcselekmény *előkészülete* [korábbi Btk. 261. § (4) bek.; Btk. 315. § (1) bek.] büntetét valósította volna meg.

A törvényszék úgy foglalt tehát állást, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés mind komoly,

⁵³² Sajnálatos, hogy a törvényszék csupán a nyelvtani értelmezés eredményét nyilvánította ki ítéletében, az ezen eredményhez vezető értelmezési folyamatba azonban nem engedett betekintést.

mind valótlan tartalmú fenyegetéssel egyaránt megvalósulhat. Ez utóbbi esetben pedig, bár a cselekmény alkalmas lehet a korábbi Btk. 270/A. § szerinti közveszéllyel fenyegetés megállapítására is, a két bűncselekmény találkozása, konkurálása esetén a terrorcselekménnyel fenyegetés állapítandó meg.⁵³³

A másodfokú bíróságként eljáró Szegedi Ítéltábla a törvényszék ítéletét megváltoztatta és a terhelt cselekményét a korábbi Btk. 270/A. § (1) bekezdés b) pontja szerinti közveszéllyel fenyegetés vétségének minősítette. Az ítéltábla egyetértett az elsőfokú bírósággal abban, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés törvényi tényállásai között lehetséges átfedés abból a szempontból, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés büntette is elkövethető a közveszéllyel fenyegetést megvalósító nem valós fenyegetéssel is. A terrorcselekménnyel fenyegetés büntette esetén azonban az ítéltábla szerint a fenyegetésnek olyan konkrét *követelést* kell tartalmaznia, melyre alapozva a korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti alapcselekmény, a terrorcselekmény büntette megállapítható lenne. Ilyen konkrét követelés pedig a terhelt részéről nem hangzott el, hiszen a terhelt nem jelölte meg, hogy ki az a személy, akinek a börtönből való kiengedését kéri, a fiára való hivatkozás sem volt valós, hiszen nincs fia, továbbá – robbanószer hiányában – objektíve kivitelezhetetlenül fenyegetett robbantással.

Az ítéltábla kiemelte továbbá, a terhelt cselekményének büntetőjogi értékelése, illetve azon törvényi tényállások tartalmának feltárása során, melyek keretei közé e cselekmény látszólag illeszkedik, nem lehet figyelmen kívül hagyni a büntetőjogi védelmet szükségessé tevő indokokat. Ez az indok – ahogyan az ítéltábla rámutat – a terrorcselekménnyel fenyegetés esetén a nemzetközi terrorizmus elszaporodása volt, míg a közveszéllyel fenyegetés esetén az, hogy az *utóbbi években* gyakran fordult elő, hogy magukat fel nem fedő személyek különböző közintézményeket azzal fenyegettek, hogy ott robbanószerkezetet helyeztek el. Az ítéltábla szerint pedig mindebből az következik, hogy nyilvánvalóan különbséget kell tenni egy *terrorista magatartás* és egy felelőtlen fenyegetőzéshez kapcsolt követelés között.

Az ítéltábla tehát a nyelvtani értelmezést követően a teleologikus (és lényegében a történeti) értelmezés dimenziójában is megvizsgálta a közveszéllyel fenyegetés és a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállását, és ezen értelmezési mód(ok) alapján is arra az eredményre jutott, hogy a korábbi Btk. 261. § (7) bekezdésének alkalmazási köre a valós terrorveszélyre korlátozódik.⁵³⁴

A másodfokú bíróság végül maga is vizsgálta a Fővárosi Ítéltábla EBD2012. B.14 számú

533 A törvényszék e helyütt egyébként ismét csak deklarál, a megállapítása mögött húzódó elvet, szabályt nem közli. Kecskeméti Törvényszék 11.B.365/2013/3. számú ítélete (magánúton beszerzett).

534 A történeti értelmezéshez lásd *Nagy 2014*, 113. p.

eseti döntésének alkalmazhatóságát, és – szemben az elsőfokú bírósággal – az elvi bírósági döntésben foglalt jogértelmezést elfogadhatónak találta és az ügyben *azzal egyezően foglalt állást*.

Az ítéletábrái döntések alapján a terrorcselekménnyel fenyegetést értelmező bírói gyakorlat úgy foglalható össze, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés esetén csak az olyan komoly, konkrét fenyegetés tényállásszerű, melyben megnyilvánul a terrorcselekmény büntettének speciális elkövetése. A fenyegetésnek olyan konkrét követelést kell tartalmaznia, melyre alapozva a korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti alapcselekmény, a terrorcselekmény büntette megállapítható lenne. Az olyan fenyegetés, amely minden alapot, konkrétaságot nélkülöz, az eszközcselekmény megvalósításának szándéka tekintetében pedig kifejezetten komolytalannak tekinthető, nem lehet alapja a terrorcselekménnyel fenyegetés megállapításának. A bíróság épületében elhelyezett bomba robbantásával való fenyegetés, ha az elkövető az épületben nem helyezett el robbanóanyagot, illetve robbanószeret, sőt azzal nem is rendelkezett, közveszéllyel fenyegetés vétségének megállapítására lehet alkalmas.

2.2. Fenyegetés a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásában – saját álláspont szerint

Megítélésem szerint az ítéletábrái döntésekben megjelenő uralkodó felfogás jogi érvelése a terrorcselekmény és a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásai dogmatikájának félreértésén alapszik. Az uralkodó álláspont legszembeütőbb fogyatéka, hogy nem tulajdonít jelentőséget, sőt kifejezetten ellentétes a fenyegetés korábbi Btk. 138. §-ában [Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pont] meghatározott fogalmával, az e fogalom kapcsán a magyar büntetőjogban több mint egy évszázad alatt felhalmozódott dogmatikai tapasztalattal, ideértve a fenyegetés fogalmának jelenkori bírói jogértelmezését is. Továbbá a korábbi Btk. 261. § (4) és (7) bekezdésének [Btk. 315. § és 316. §] egymáshoz való viszonyát vizsgálva is megállapítható, hogy az uralkodó felfogás ellentétes a ratio legisszel.

A fenyegetés mint elkövetési magatartás értelmezésénél megítélésem szerint csakis a fenyegetés általános, a korábbi Btk. 138. §-ában (Btk. 459. §) rögzített fogalmát tekinthetjük irányadónak. A Büntető Törvénykönyvben szereplő egyes jogi fogalmak értelmezésére ugyanis kötött fogalomrendszer áll rendelkezésre. A jogalkotó a fenyegetés esetén is e kifejezés tartalmát értelmező rendelkezésben meghatározta, pontos és kötelező érvényű eligazítást adva ezzel a joggyakorlatnak. A korábbi Btk. (Btk.) alkalmazási körében ezért fenyegetés az, ami – eltérő rendelkezés hiányában – a korábbi Btk. 138. §-a (Btk. 459. §-a)

szerint annak minősül.⁵³⁵

A fenyegetés fogalmát nem lehet ötletszerűen értelmezni, egyes törvényi tényállások kapcsán eltérő tartalommal megtölteni, hacsak ezt nem maga a jogalkotó teszi meg az általános fenyegetés fogalomhoz képest eltérő törvényi rendelkezéssel. A terrorcselekménnyel fenyegetés esetén a korábbi Btk. annyiban tartalmaz eltérő rendelkezést az általános fogalomhoz képest, hogy a fenyegetés alapvetően objektív ismérvét, a súlyos hátrányt szűkítően értelmezi, s tényállásszerűnek csak a terrorcselekmény elkövetésének kilátásba helyezését tekinti. Csupán ennyiben ruházta fel tehát speciális jelleggel e tényállást a jogalkotó, a fenyegetés szubjektív eleme, a komoly félelem felkeltésére alkalmasság értelmezése viszonylatában nincs ok az általános fenyegetés fogalom kapcsán kialakult elvektől, jogirodalmi iránymutatásoktól való eltérésre. Azon konzekvenciák tehát, melyek az alkalmasság szubjektív megítéléséből és egyáltalán a fenyegetés természetéből adódnak, irányadóak a terrorcselekménnyel fenyegetés esetén is.⁵³⁶

Mint láttuk, a táblabíróságok többek között azért zárták ki a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulását, mert a terhelt nem jelölte meg fenyegetése célját, a fenyegetés nem tartalmazott olyan konkrét követelést, melyre alapozva a korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti alapcselekmény, a terrorcselekmény büntette megállapítható lenne. A terhelt ezen felül nem rendelkezett a robbantáshoz szükséges robbanóanyaggal, robbantószerrel, azaz objektíve kivitelezhetetlenül fenyegetett robbantással, ami kizárja fenyegetése komolyságát.

2.2.1. A fenyegetés komolysága

Ami a fenyegetés komolyságát illeti, kétségtelen, hogy komolytalan fenyegetésnek büntetőjogi relevanciája nincs. A fenyegetés komolysága azonban sosem a fenyegető, hanem a *fenyegetett oldaláról* értelmezendő. A kilátásba helyezett súlyos hátránynak, jelen esetben terrorcselekmény elkövetésének a megfenyegetettben kell komoly félelmet előidéznie. Ahhoz pedig, hogy egy súlyos hátrány kilátásba helyezése alkalmas legyen a sértettben félelmet kelteni, egyáltalán nem szükséges, hogy az megvalósulható legyen, elegendő, ha a *megfenyegetett annak véli*.⁵³⁷ Nincs tehát jelentősége annak, hogy a fenyegető komolyan gondolja-e a fenyegetés végrehajtását, hogy rendelkezik-e a bíróság felrobbantásához szükséges eszközökkel. Persze lehetséges, hogy a fenyegető valóban meg tudja valósítani a

⁵³⁵ A zaklatás bűncselekménye kapcsán lényegében ezzel egyezően *Szomora 2013d*, 466. p.; *Békés 2013*, 120. p.; *Kis – Hollán 2008*, 147. p.; valamint a nemzetközileg védett személy elleni erőszakkal fenyegetés kapcsán ezzel egyezően *Kőhalmi 2013*, 255. p.

⁵³⁶ Ezzel ellentétesen *Bartkó 2014*, 8-10. p.

⁵³⁷ Lásd részletesen 2. Rész II. Fejezet 1.1. alatt.

fenyegetést, azonban ezzel a fenyegetés kényszerítési, megfélemlítési potenciálja semmivel sem jelentősebb, mint akkor, ha ezt csupán – a megfenyegetett számára meggyőzően – színleli. A sértett megfélemlítése ugyanis mindkét esetben azonos mértékű, a megfélemlítés foka független a fenyegető cselekedet megvalósíthatóságától. Egy rövid analógia erejéig gondoljunk a fegyvernek látszó tárgyakra, mint amilyen például egy játékpisztoly. A korábbi Btk. és a Btk. is – a fegyveres elkövetésre vonatkozó rendelkezései alapján [137. § 4. pont illetve 459. § (1) bek. 5. pont] – ugyanolyan jelentőséget (társadalomra veszélyességet) tulajdonít annak, ha valaki egy éles fegyverrel vagy egy – az eredetire megtévesztésig hasonló – játékpisztollyal követ el bűncselekményt, például rablást. Ennek indoka, hogy a sértetti fenyegetettség szempontjából közelítve – márpedig a társadalomra veszélyesség ebben a vonatkozásban érhető tetten – nem tehető különbség abban a tekintetben, hogy az elkövetés során a kívánt sértetti magatartást kikényszerítő eszköz valós volt-e vagy utánzat.⁵³⁸ A párhuzam nyilvánvaló.

Komolytalannak akkor lehetett volna a terhelt cselekményét minősíteni, ha például atombomba felrobbantásával fenyegeti meg a bíróságot. De dogmatikai szempontból ebben az esetben sem azért, mert nem rendelkezik egy atombomba felrobbantásához szükséges eszközökkel, hanem azért, mert ez a fenyegetés nyilvánvaló képtelensége miatt *nem alkalmas* arra, hogy a *megfenyegetett* (bárki) *komolyan vegye*, hogy ezzel a fenyegető félelmet ébresszen benne.⁵³⁹ A terhelt azonban bomba felrobbantását helyezte kilátásba, s hogy utólag a hatóság nem talált robbanóanyagot a bíróság, illetve a bevásárlóközpont épületében, semmiképpen sem minősítheti *ex tunc* komolytalannak a fenyegetést. A fenyegetés komolyságát ugyanis nem lehet a fenyegetés teljesülésétől függővé tenni, azt akkor kell megítélni, amikor a fenyegető a megfenyegetett tudomására hozza. Márpedig a terhelt fenyegetését, nyilvánvalóan annak *váratlansága* és *kiszámíthatatlansága* miatt a rendőrség, illetve a bíróság is komolyan vette, hiszen a bejelentést követően a rendőrség nyomban megkezdte a bíróság épületeinek (és a bevásárlóközpontok) kiürítését, illetve a bíróság dolgozói az épületeket elhagyták.

A Kúria EBH2013. B.17. számú elvi döntésében a zsarolás tényállásszerűsége szempontjából vizsgálta a fenyegetés komolyságát, s a következő – elvi jellegű – megállapításokat tette: a fenyegetés szempontjából annak van jelentősége, hogy az I. r. terhelt a sértettet veréssel megfenyegette, nem pedig annak, hogy a fenyegetést az I. r. terhelt

538 Vö. 2001. évi CXXI. tv. indokolása a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról. Részletes indokolás a 19. §-hoz.

539 Megjegyzem, ez esetben közveszéllyel fenyegetés bűncselekményének megvalósulása sem jöhetne szóba. Ezzel egyezően BH 1996. 243.

komolyan gondolta-e. A fenyegetés esetén annak mivoltát nem a kifejtő elkövető, hanem az elszenvető sértett oldalán kell vizsgálni, ugyanis a fenyegetés a sértett akaratára ráhatás, tehát annak hatása szempontjából közömbös, hogy a terhelt komolyan gondolta-e. A fenyegetés komolysága is a sértettben való félelemkeltő hatás alapján állapítható meg. Lényeg csupán annyi, hogy a terhelt felismerte-e, hogy fenyegetése alkalmas a sértettben ilyen hatás kiváltására.

A Kúria érvelése ez esetben véleményem szerint dogmatikailag kifogástalan, s összhangban van nemcsak a klasszikus magyar jogtudomány⁵⁴⁰ és bírói gyakorlat⁵⁴¹ eredményeivel, hanem még a jelenkori német uralkodó felfogással is. Legyen szó akár az élet vagy testi épség elleni közvetlen veszéllyel fenyegetésről (pl.: StGB 249. §), akár az érzékenyen érintő rosszal fenyegetésről (pl.: StGB 240. §), a német jogirodalomban uralkodó felfogás szerint sincs jelentősége annak, hogy a fenyegetés ténylegesen megvalósítható-e, vagy, hogy annak megvalósítása a fenyegetőnek szándékában áll-e. A fenyegetés megállapíthatóságához csupán az szükséges, hogy a megfenyegetett számára a kilátásba helyezett hátrány megvalósíthatónak tűnjön, hogy azt lehetségesnek tartsa.⁵⁴² A fenyegető szándékának is csak azt kell átfognia, hogy a megfenyegetett a fenyegetés megvalósítását lehetségesnek tartja.⁵⁴³

A fentiek alapján megítélésem szerint az ítéletábráknak a robbantás kivitelezhetetlenségéből levezetett megállapítása a fenyegetés komolytalanságára nézve téves és semmiképpen sem alapozhatja meg a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulásának kizárását.

2.2.2. A fenyegetés konkrétsága

A fenyegetés konkrétságát értelemszerűen objektív természetű eleme, a súlyos hátrány viszonylatában lehet vizsgálni. A kényszerítő bűncselekmények esetén ugyanis ahhoz, hogy az akaratra fenyegetéssel hassunk, a megtámadottnak a tudomására kell hozni, hogy egy alternatíva előtt áll: vagy alárendeli magát a fenyegető akaratának, vagy a fenyegetés tartalmának megvalósulásával kell számolnia.⁵⁴⁴ Bár a terrorcselekménnyel fenyegetés nem kényszerítő, pusztán *megfélemlítő* bűncselekmény, megfélemlíteni is csak úgy lehet, ha a sértett tudja, hogy milyen rossz bekövetkezése várható.

A Legfelsőbb Bíróság szerint megvalósult a fenyegetés abban az esetben, amikor a

⁵⁴⁰ Vargha 1892a, 218-220. p.; Angyal 1934, 85-86. p.

⁵⁴¹ Büntető jog Tára II. kötet, 1881., 23. p.; Büntető Jog Tára LVI. kötet, 1908., 188-189. p.

⁵⁴² Schönke – Schröder 2006, 2101. p.; Tröndle – Fischer 2006, 1494. és 1575. p.; Wessels – Hillenkamp 2010, 169. p.

⁵⁴³ Tröndle – Fischer 2006, 1575. p.

⁵⁴⁴ Vargha 1893, 233. p.

közismerten agresszív, erőszakos természetű vádlott a gyermekgondozási segély felvételéhez szükséges meghatalmazás aláírásától vonakodó sértettel szemben *arra utaló* kijelentést tett, hogy a bántalmazásától sem riad vissza. A vádlott konkrétan azzal fenyegette meg a sértettet, hogy ha nem írja alá a meghatalmazást, *bajok lesznek*.⁵⁴⁵

A bíróság tényállásszerűnek minősítette a fenyegetést akkor is, amikor a vádlott nem nyílt és egyértelmű szavakkal fejezte ki a jogtárgy megsértésére vonatkozó elhatározását: a vádlott arra akarta rávenni a sértettet, hogy a lottósorsolás manipulálása útján juttassa őt ötszázmillió forint birtokába. Amikor pedig a sértett felvetette, hogy a rendőrséghez fordul, a vádlott közölte vele, hogy katonai kiképzést kapott és megtehetné, hogy megáll a sértett lakása előtt és berakja őt egy kocsiba, és ilyen módon jut hozzá a pénzhez, de ő nem híve az erőszaknak. Majd a sértett jelenlétében utasította egyik emberét, hogy a sértett gépkocsiján elhelyezett szerkezetet távolítsák el.⁵⁴⁶

Az LB, illetve a Kúria nem egy esetben elég konkrétan ítélte a fenyegetést olyan esetekben is, amikor az elkövető(k) kifejezetten nem is hozták a sértett tudomására, hogy ellenállása esetén milyen hátrány bekövetkezésével kell számolnia. Így például megállapította az LB, hogy nem zárja ki az élet és testi épség elleni közvetlen fenyegetés fennállását az a körülmény, hogy a vádlottak, akik az éjjeli órákban a nyitott ablakon bemásztak az idős, egyedül élő sértett házába és a sértettől pénzt követeltek, kifejezetten nem mondták azt a sértettnek, hogy vonakodása esetén megölik vagy bántalmazzák. A fenyegetést ugyanis nem a szóbeli kijelentések, hanem az *adott eset körülményei* alapján kell megítélni.⁵⁴⁷

Hasonló elvi alapon értékelte a Kúria is élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetésként annak a terheltnek a cselekményét, aki társával egy panelház lépcsőházában, viperával a kezében támadt az ismert pénzváltó sértetre azzal a céllal, hogy a nála lévő készpénzt megszerezze, és minimum egy alkalommal a kihúzott viperával a sértett felé suhintott. A Kúria szerint a vipera köztudottan legalább testi sértés okozására alkalmas eszköz, az azzal a sértett felé suhintás pedig a testi épség közvetlen sértésének veszélyét jelentette a sértett számára, aki alappal számolhatott testi épségének rögtönös sértésével.⁵⁴⁸ Megállapította a Kúria a fenyegetés megvalósulását abban a már idézett jogesetben is, amikor a vádlottak az utcán a postás foglalkozású sértett elé álltak úgy, hogy csak a sértett kerékpárja választotta el őket egymástól, valamint a vádlottak társaságában lévő ismeretlen férfiak közül az egyik ölbe tett kézzel megállt előtte, a másik 1-2 m távolságban sétálgatott mögötte. A vádlottak

545 EBH 2001. 506.

546 FBK 1996. 16.

547 BH 1983. 393.

548 Kúria Bfv.I.1591/2012/5. számú határozata.

köszönés helyett trágár szavakkal léptek fel a sértettel szemben, ordítva követelték tőle, hogy mutassa meg a postai küldeményeket és nyugdíj utalványokat. Miután a terheltek nevére nem érkezett utalvány, a kézbesítő közölte, hogy nem fizet nekik pénzt. Erre a vádlottak kijelentették, már pedig ide fogod adni. Mindennek hatására a sértett kb. hetvenezer forintot kifizetett a vádlottaknak.⁵⁴⁹

A hivatkozott bírósági döntések alapján úgy tűnik, a judikátúra általában nem azt követeli meg a fenyegetés konkrétságához, hogy az elkövető minden részletre kiterjedően közölje a megfenyegetettel, hogy milyen hátrány bekövetkezésével kell számolnia. A kilátásba helyezett hátrányra vonatkozó általános, nem specifikus kijelentések használata esetén, vagy akkor, amikor az elkövető nem szavakkal kifejezve hozza a sértett tudomására a hátrány mibenlétét, a bírói gyakorlat az egyedi eset körülményei, a fenyegető személye, a fenyegető magatartásának, nyilatkozatának összefüggéseiben vizsgált hallgatólágos tartalma alapján ítéli meg a fenyegetés megvalósulását. Ez a gyakorlat pedig megítélésem szerint csak helyeselhető. A fenyegetés ugyanis nemcsak szóban kifejezett vagy írásban közölt lehet, hanem ráutaló magatartással, például testmozgással, taglejtéssel is kifejezésre juttatható.⁵⁵⁰ Vannak ugyanis emberek, „a kiknek bizonyos tekintete, szemük mozdítása, a homlok ránczainak összehúzása, egy intése sokkal nagyobb veszélyt jelent, mint másoknak egész szóökönnel, a legnagyobb ingerültséggel kifejezett fenyegetődzései.”⁵⁵¹

Mindezekhez képest a terrorcselekménnyel fenyegetés kapcsán vizsgált bűnügyekben a terhelt félreérthetetlenül közölte, hogy milyen rossz bekövetkezésére kell számítani: fel fogja robbantani a bíróságot, illetve a bevásárlóközpont csomagmegőrzőjében elhelyezett bombát. E fenyegetések konkrétsága aligha vitatható.

2.2.3. A konkrét követelés hiánya

A táblabíróságok további érve a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulásának kizárása mellett, hogy a fenyegetés nem tartalmazott olyan konkrét követelést, melyre alapozva a korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti alapcselekmény, a terrorcselekmény büntette megállapítható lenne. Megítélésem szerint e jogi érv helyessége dogmatikailag több okból is cáfolható. Egyrészt a bíróságok azzal, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés megállapíthatóságához követelés intézését is megkívánják, *a törvényi tényállásban nem szabályozott többletelem* meglétéhez kötik e bűncselekmény megvalósulását, nem elfogadható

⁵⁴⁹ BH 2013. 54.

⁵⁵⁰ Angyal 1934, 86. p.; Heller 1945, 171. p.

⁵⁵¹ Indokolás. V. fejezet. A hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közegek elleni erőszak.

megszorító értelmezést alkalmazva. Mint fentebb kimutattam, a terrorcselekménnyel fenyegetés nem tartozik a kényszerítő bűncselekmények körébe, egyetlen tényállási eleme van csupán, az elkövetési magatartás, a fenyegetés. A jogalkotó a törvényi tényállásban *sem célzatot, sem eredményt* nem szabályoz, követelés sem célcselekményként, sem más funkcióban nem jelenik meg tényállási szinten.

Kétségtelen, hogy maga a terrorcselekmény célzatos bűncselekmény, ez azonban nem teszi célzatossá az azzal való fenyegetést is. A terrorcselekménnyel fenyegetésnek éppen ezért nincs szükségszerűen terrorista célzata, csupán terrorista célzatú bűncselekmény elkövetésével fenyeget. Gondoljunk például a korábbi Btk. 176/A. § (2) bekezdés a) pontja [Btk. 222. § (2) bek. a) pont] szerinti zaklatás vétségére, melyet az követ el, aki más (félelemkeltés céljából) személy elleni erőszakos (...) bűncselekmény elkövetésével fenyeget meg. A rablás személy elleni erőszakos bűncselekmény.⁵⁵² Ha tehát az alapcselekmény célzatát az alapcselekménnyel fenyegetés is felveszi, és adott esetben valakit rablás elkövetésével fenyegetnek meg (*ki foglak rabolni*), vajon e fenyegetésnek jogtalan eltulajdonítás végett kellene történnie? Aligha.

A táblabíróságok érvelését másrészt azért nehéz elfogadni, mert az azt a téves látszatot kelti, mintha az alapcselekmény, a terrorcselekmény megvalósulásához feltétlenül szükséges lenne konkrét követelés megfogalmazása az elkövető oldaláról. A terrorcselekménynek azonban csupán a korábbi Btk. 261. § (2) bekezdésében [Btk. 314. § (2) bek.] meghatározott változata tartalmaz objektíve is megvalósítandó kényszerítő elemet, s csak ezen alakzat megvalósulásához szükséges követelés intézése. A korábbi Btk. 261. § (1) bekezdésében [Btk. 314. § (1) bek.] meghatározott terrorcselekmény szoros értelemben nem tartozik a kényszerítő bűncselekmények (kényszerítés, erőszakos közösülés, zsarolás stb.) körébe, elkövetési magatartásának ugyanis egyetlen mozzanata van, a korábbi Btk. 261. § (9) bekezdésében [Btk. 314. § (4) bek.] taxatív felsorolt személy elleni erőszakos, közveszélyt okozó vagy fegyverrel kapcsolatos bűncselekmény *terrorista célzatú* (állam kényszerítése, lakosság megfélemlítése, más állam rendjének megváltoztatása, megzavarása) elkövetése. Ezen elkövetési magatartáshoz célcselekmény sem követelés formájában, sem másként szükségszerűen nem kapcsolódik.⁵⁵³ A bűncselekmény megvalósulásához ugyanis a célzatnak nem kell realizálnia,⁵⁵⁴ a célzat nem feltételez egyúttal célcselekményt is. A terrorcselekmény korábbi Btk. 261. § (1) bekezdés a) pontja szerinti alakzata megvalósul

⁵⁵² Korábbi Btk. 137. § 17. pont és 261. § (9) bekezdés a) pont, illetve Btk. 459. § (1) bekezdés 26. k) pont.

⁵⁵³ Ezzel egyezően például *Vida – Szomora 2009*, 398-400. p.; *Mezőlaki 2013a*, 651. p.; *Gál 2013b*, 12-13. p.; *Sántha 2015a*, 425-426. p.; ellentétesen *Kis – Hollán 2008*, 442-443. p.

⁵⁵⁴ Nagy 2014, 192. p.

önmagában a taxatív felsorolt személy elleni erőszakos stb. bűncselekmény elkövetésével. A táblabíróságok hivatkozásával ellentétben nem szükséges tehát, hogy az elkövető bármilyen formában vagy tartalommal követelést fogalmazzon meg a kényszeríteni szándékozott állami szerv (más állam vagy nemzetközi szervezet) irányába és a törvény nem kívánja meg az állami szerv stb. kényszerhelyzetbe kerülését sem.

Mindezekhez képest az, hogy az alapul szolgáló jogesetekben a terhelt nem létező fiának, illetve embereinek szabadon bocsátását követelte, valamint, hogy erre irányuló követelése teljesíthetetlen volt, a terrorcselekménnyel fenyegetés, a terrorcselekmény végrehajtásával való *megfélemlítés* szempontjából irreleváns. Aminek ellenben jelentősége van: a terhelt terrorcselekmény elkövetését, a bíróság, illetve egy bevásárlóközpont kényszerítési célzatú felrobbantását helyezte kilátásba állami szervhez intézett nyilatkozatában, fenyegetésében.⁵⁵⁵ E fenyegetést mind a rendőrség, mind a bíróság komolyan vette, az épületek átvizsgálását nyomban a bejelentést követően megkezdtek, a két bírósági épületet, illetve a bevásárlóközpontot kiürítettek. A terhelt ráadásul a Szegedi Ítéltábla által ítélt ügyben nem pusztán fenyegetett, ezzel célja is volt (bár ez a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásához nem tartozó többletelem). Fenyegetésével állami szervre kényszerítette saját akaratát, annak eltűrésére kényszerítette ugyanis a bíróságot, hogy az adott nap délutánjára kitűzött nyilvános ülés (és nyilván számos más, aznapi tárgyalás) elmaradjon. A terhelt cselekményének helyes minősítése ezért a korábbi Btk. 261. § (7) bekezdése [Btk. 316. §] szerinti terrorcselekménnyel fenyegetés büntette. Igaz, hogy cselekménye kapcsán a közveszéllyel fenyegetés vétségének tényállási elemei is megvalósultak, e két bűncselekmény azonban nem állhat egymással alaki halmazatban, találkozásuk esetén kizárólag a terrorcselekménnyel fenyegetés állapítandó meg. Ennek indokait a következő cím alatt részletesen is kifejtem.

2.2.4. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a közveszéllyel fenyegetés elhatárolása

A közveszéllyel fenyegetés elnevezésében ugyan fenyegetés, elkövetési magatartása mégsem a fenyegetés, hanem *a valótlan tényállítás*, s ez meghatározza e bűncselekmény karakterét is.⁵⁵⁶

555 Bár ez sem lenne feltétlenül szükséges a bűncselekmény megvalósulásához. Mert az, hogy a fenyegetést kihez kell intézni, hogy ki a megfenyegetett személy, a törvényi tényállás nyelvtani értelmezése alapján nézetem szerint egyértelmű: *bárki*. Ha a passzív alanyi kör speciális lenne, ezt a jogalkotó a törvényi tényállásban kifejezné. Ezzel egyezően *Belegi 2014a*, 1200. p.

556 A korábbi Btk. 270/A. §-a szerint közveszéllyel fenyegetés vétségét követi el, aki más előtt olyan, a köznyugalom megzavarására alkalmas tény állít, hogy közveszéllyel járó esemény bekövetkezése fenyeget, vagy a köznyugalom megzavarására alkalmas módon azt a látszatot kelteni törekszik, hogy közveszéllyel járó esemény közvetlenül bekövetkezik.

A közveszéllyel fenyegetést az 1993. évi XVII. törvény iktatta a Büntető Törvénykönyvbe. A törvény miniszteri indokolása szerint azért volt szükség e tényállás megalkotására, hogy minden esetben lehetőség legyen azon, magukat fel nem fedő személyek büntetőjogi felelősségre vonására, akik különböző közintézményeket azzal fenyegettek, hogy ott robbanószerkezetet helyeztek el.⁵⁵⁷ Az ilyen cselekmények az 1961. évi Btk. 218. §-a, illetve a korábbi Btk. 270. §-a szerinti *rémhírterjesztés* tényállása alá voltak szubsumálhatóak egészen a korábbi Btk. 1989. évi XXV. törvénnyel történt módosításáig, mely a rémhírterjesztés miatti büntetőjogi felelősséget a *nagy nyilvánosság* előtti elkövetésre szűkítette.⁵⁵⁸ Ezzel valóban jogalkalmazási űr keletkezett, melyet a jogalkotó a közveszéllyel fenyegetés bűncselekményének korábbi Btk.-ba iktatásával töltött ki.⁵⁵⁹

A közveszéllyel fenyegetés tehát elsősorban a rémhírterjesztéssel mutat hasonlóságot, amit a rendszertani értelmezés is megerősít: a jogalkotó a korábbi Btk. (és a Btk.) rendszerében is a rémhírterjesztéssel azonos fejezetben, a köznyugalom elleni bűncselekmények körében helyezte el a tényállást, közvetlenül a rémhírterjesztést követően.⁵⁶⁰ A bűncselekménnyel elsődlegesen védeni kívánt érdek a köznyugalom, ami a rendezett belpolitikai és társadalmi együttélési viszonyokat juttatja kifejezésre [18/2000. (VI. 6.) AB határozat]. Minthogy az elkövetési magatartása nem a fenyegetés, a közveszéllyel fenyegetés megvalósul arra vonatkozó valótlan állítással, hogy közveszéllyel járó esemény (súlyos hátrány) bekövetkezése várható, s nem szükséges, hogy ezen esemény bekövetkezése az elkövető akaratától függjön. Aki fenyeget, az kilátásba helyezi a súlyos hátrányt, ami feltételezi, hogy a hátrány bekövetkezését a fenyegető magatartásával befolyásolni tudja.⁵⁶¹ Egy aszteroida becsapódásával például aligha lehet fenyegetni, ellenben a köznyugalmat megzavarni mindenképp. A közveszéllyel fenyegetés tehát kevesebb, mint a terrorcselekménnyel fenyegetés, megvalósulásához nem szükséges a közveszéllyel járó eseménnyel (terrorcselekménnyel) fenyegetni, elegendő annak – az elkövető magatartásától független –

557 1993. évi XVII. törvény indokolása a büntető jogszabályok módosításáról. Részletes indokolás az 56. §-hoz.

558 A rémhírterjesztés vétségét az 1961. évi Btk. 218. §-a szerint az követi el, aki mások előtt olyan valótlan tény, vagy való tény oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a köznyugalmat zavarja, vagy a gazdasági helyzetet károsan érintse. Ugyane bűncselekmény a korábbi Btk. 270. §-a szerint (az 1989. évi módosítást megelőzően): aki mások előtt olyan valótlan tény, vagy való tény oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas a köznyugalom megzavarására.

559 A Szegedi Ítélőtábla a teleologikus (és történeti) értelmezés keretében helyesen idézte ugyan a közveszéllyel fenyegetés kriminalizációjának indokát, azt azonban elmulasztotta értékelni, hogy a büntetendőség ezen indoka 1993-ban állt fenn, ekkor pedig a korábbi Btk. még nem a jelenlegi formájában szabályozta a terrorcselekményt, a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállását pedig még nem is ismerte.

560 A közveszéllyel fenyegetés tekintetében a Btk. a korábbi két elkövetési magatartást egységesítette ugyan a 338. § (1) bekezdésében, azonban továbbra is a valótlan tény állítását és a közveszéllyel járó esemény bekövetkezése látszatának keltését rendeli büntetni azzal, hogy a büntetendő magatartások körébe felveszi a valótlan tény híresztelését is.

561 Vö. *Angyal 1934*, 85. p.; *Tröndle – Fischer 2006*, 1494. p.

bekövetkezését valótlanul állítani. A két bűncselekmény találkozása esetén ezért, a konzumpció elve alapján az átfogóbb terrorcselekménnyel fenyegetés elnyeli a kevesebb közveszéllyel fenyegetést.⁵⁶²

2.2.5. A terrorcselekménnyel fenyegetés és a terrorcselekmény előkészületének elhatárolása

Bár a Szegedi Ítéltábla ítéletének jogi indokolásában kísérletet sem tett a Kecskeméti Törvényszék elsőfokú ítéletében felvetett, a terrorcselekmény előkészülete és a terrorcselekménnyel fenyegetés között azon értelmezés mellett fellépő elhatárolási problémára tisztázására, mely a terrorcselekménnyel fenyegetés megvalósulásához megkívánja a fenyegetés végrehajtásához szükséges eszközök meglétét is, részemről szeretnék rámutatni, dogmatikailag megalapozottan érvelt az elsőfokú bíróság, amikor azért nem fogadta el az EBD2012. B.14. számú elvi döntésben foglalt jogértelmezést, mert álláspontja szerint, ha a terhelt a fenyegetésének beváltásához szükséges robbanóanyaggal rendelkezik, illetve azt ténylegesen elhelyezi, nem a terrorcselekménnyel fenyegetést, hanem a terrorcselekmény *előkészületét* valósította volna meg.

A terrorcselekmény előkészületét a korábbi Btk. 1979-es hatályba lépése óta büntetni rendeli. Az az elkövető tehát, aki terrorcselekmény elkövetése céljából például robbanóanyag vagy robbantószer beszerzésével előkészíti a terrorcselekmény elkövetését, függetlenül attól, hogy az elkövetéssel fenyeget-e vagy sem, már a terrorcselekménnyel fenyegetés korábbi Btk.-ba való felvételét megelőzően az azzal azonos büntetési tételű terrorcselekmény előkészülete miatt büntetendő volt. Miért kellett volna tehát egy erre az esetre alkalmazandó törvényi tényállást alkotni, amikor a korábbi Btk. már eleve lehetővé tette a büntetőjogi felelősségre vonást? Ha a szabályozás indoka esetleg az lett volna, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés többletelemet tartalmaz az előkészülethez képest, jelesen a fenyegetést, ezt akkor miért nem jelenítette meg a jogalkotó a két bűncselekmény büntetési tételeiben?

Racionálisabb *Bartkó Róbert* következtetése, aki szerint a terrorcselekménnyel fenyegetés ugyan kapcsolódhat egy már előkészített cselekményhez, vagy megelőzheti a terrorcselekmény tényleges előkészületi stádiumát, önálló büntetni rendeltsége azonban csak akkor bír nyomatékkal, ha az elkövető még semmilyen előkészületi cselekményt nem hajtott végre a későbbi terrorcselekmény elkövetése érdekében. Amennyiben ugyanis az elkövető egy

⁵⁶² A konzumpcióról lásd *Ambrus 2014*, 248-253. p.

által már előkészített terrorcselekmény elkövetésével fenyeget, szükségtelen a korábbi Btk. 261. § (7) bekezdése, Btk. 316. §-a szerinti minősítés, hiszen az elkövető addigi cselekménye már diszpozíciószerű az azonos büntetési tételkeretű előkészület alapján.⁵⁶³

Megítélésem szerint csakis ezen interpretáció mellett nyer egyáltalán értelmet a terrorcselekménnyel fenyegetés önálló léte, büntetendő cselekménnyé nyilvánítása, hiszen csak ezen értelmezés esetén érvényesül a büntetendőség előbbre hozatalában megnyilvánuló azon nemzetközi elvárás, ami lényegében a kriminalizáció indoka volt.

2.2.6. A terrorcselekménnyel fenyegetés teleologikus értelmezése

A fentiekben igyekeztem kimutatni, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés pusztán egy félelemkeltésre épülő, megfélemlítő bűncselekmény, mely dogmatikai természetét tekintve sokkal közelebb áll a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatáshoz, mint a terrorcselekményhez, és jelenlegi formájában csupán annyiban terrorcselekmény, amennyiben a zaklatás az a személy elleni erőszakos bűncselekmény (például emberölés), mellyel a „zaklató” fenyeget.

Felmerül a kérdés, valóban az lett volna a kriminalizáció indoka, hogy a büntetőjog (az erőszakos közösüléssel/szexuális erőszakkal vagy a rablással azonos szintű) védelmet nyújtson a terrorcselekménnyel való egyszerű megfélemlítéssel szemben. A terrorcselekménnyel fenyegetés korábbi Btk.-ba iktatásához (illetve a terrorcselekmény tényállásának jelenlegi formában meghatározásához) elsősorban annak a 2001. szeptember 11-e utáni nyilvánvaló felismerése vezetett, hogy a terrorizmus természetrajza megváltozott, ami megkívánta az ellene vívott harc jogi kereteinek megváltoztatását is. E jogi kereteket az Európai Unió belül elsősorban a Tanács által 2002-ben elfogadott kerethatározat alakította ki.⁵⁶⁴ A korábbi Btk.-t módosító 2003. évi II. törvény miniszteri indokolása egyértelművé teszi, hogy a terrorcselekmény tényállásának átalakítása e kerethatározatnak megfelelően történt annak érdekében, hogy a terrorcselekményeket hazánk is a lehető legteljesebb körben büntetés alá helyezze.

A miniszteri indokolás által is idézett kerethatározat lényege szerint a tagállamoknak meg kell tenniük a szükséges intézkedéseket a kerethatározat által felsorolt cselekmények terrorista bűncselekménnyé nyilvánítása érdekében. Ilyen cselekmény például a halált okozó élet vagy testi épség elleni támadás, emberrablás vagy túszejtés, lőfegyver, robbanóanyag, illetve

⁵⁶³ Bartók 2011, 205-206. p. Ezzel egyezően még Vida – Szomora 2009, 400. p.

⁵⁶⁴ Neparáczki 2011, 254. p. Megjegyzendő, hogy a vége felé közeledik a terrorizmus leküzdése elleni uniós irányelv elfogadása is (lásd <https://goo.gl/hBLXJp>).

robbantószer előállítása, megszerzése, tartása, felhasználása stb., valamint a felsorolt bűncselekmények elkövetésével fenyegetés, amennyiben azt *azzal a céllal követik el*, hogy

- a lakosságot súlyosan megfélemlítsék;
- hatóságot vagy nemzetközi szervezetet jogellenesen arra kényszerítsenek, hogy valamit tegyen, vagy ne tegyen;
- egy állam, vagy egy nemzetközi szervezet politikai, alkotmányos, gazdasági vagy szociális rendjét veszélyeztessék, vagy megdöntsék.⁵⁶⁵

A terrorcselekménnyel fenyegetés magyar büntetőjogba való adaptálása tehát a kerethatározat alapján történt, azonban egy nagyon is lényegi különbséggel: a magyar szabályozásból *kimaradt* a terrorista célzat törvényi tényállásba való felvétele. Ez véleményem szerint – figyelemmel a szabályozás céljára – sokkal inkább figyelmetlenség, mint koncepcionális változtatás, melynek konzekvenciája világos: a célzat hiánya a terrorcselekménnyel fenyegetést kiemeli a terrorista bűncselekmények (terrorcselekmény, terrorcselekmény előkészülete stb.) köréből, s a pusztán megfélemlítő bűncselekmények dimenziójába helyezi.

Azt kell látnunk tehát, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés törvényi tényállása nincs összhangban a védeni kívánt jogi tárggyal (állami szervek, nemzetközi szervezetek kényszermentes működése, közbiztonság, személyek szabadsága stb.⁵⁶⁶), a törvényi rendelkezés alapvetően nem azt védi, amit a jogalkotó védeni kívánt. Esetünkben ezért a teleologikus (jogtárgyharmonikus) értelmezés, melyet a Szegedi Ítéltábla is értékesíteni próbált, nem módosíthatja a nyelvtani értelmezés eredményét, ugyanis a törvény szövege által meghatározott keretek között nem adható a jogi tárgy védelmi igényével adekvát értelmezés.⁵⁶⁷ A jogalkotási hibára tekintettel a valódi ratio legis más, mint ami az uniós jogi háttérből következne.

Megítélésem szerint a Szegedi és a Fővárosi Ítéltábla döntése is arról tanúskodik, hogy a bíróság idegenkedett attól, hogy egy üres fenyegetésben megnyilvánuló cselekményt a terrorcselekménnyel fenyegetés szintjére emeljen. A táblabíróságok ítéleteik indokolásában meg is fogalmazták: különbséget kell tenni a felelőtlen fenyegetőzés és a terrorista magatartás között. Ez az érvelés nyilvánvalóan egybeesik a közfelfogással is, amely más, sokkal kíméletlenebb, gátlástalanul erőszakos, ideológiai tartalommal megtöltött, globális jelenségnek tekinti a terrorizmust, mint a hatályos büntető anyagi jog.

⁵⁶⁵ A Tanács kerethatározata (2002. június 13.) a terrorizmus elleni küzdelemről (2002/475/IB). Forrás: *eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32002F0475:HU:NOT*

⁵⁶⁶ *Mezőlaki 2013a*, 650. p.; *Sántha 2015a*, 425. p.

⁵⁶⁷ A jogtárgyharmonikus értelmezés lehetséges kimeneteleihez és korlátjához lásd *Szomora 2009b*, 16-17. p.

Kétségtelen, hogy az egzakt fogalmi ismervekkel, egységesen értelmezendő összetevőkkel dolgozó tételes büntetőjog nem tudja a terrorizmus sokdimenziós jelenségét a maga teljességében megjeleníteni, arra azonban képes, hogy az alkalmazhatóság és a jogbiztonság követelményét szem előtt tartva egyértelműen definiálja, maga mit tekint terrorcselekménynek.⁵⁶⁸ A bíróság pedig a büntető törvényhez, s nem a közfelfogáshoz van kötve. Ehhez képest terrorcselekménnyel fenyegetés az a cselekmény, mely a Büntető Törvénykönyv szerint annak minősül, s nem az, melyet a közvélemény annak vél.

A táblabíróságokat döntéseik meghozatalában a terrorcselekménnyel fenyegetés büntetési tételének aránytalanságára vonatkozó józan belátás befolyásolhatta, ezért kísérelték meg a terhelt cselekményét egy dogmatikailag téves értelmezéssel a közveszéllyel fenyegetés vétségének körébe átemelni. A szankció rendkívüli aránytalansága különösen akkor szembetűnő, ha összevetjük a terrorcselekménnyel fenyegetést a másik két megfélemlítő bűncselekmény, a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatás és a nemzetközileg védett személy elleni erőszak büntetési tételével, mely előbbi esetén két (minősített eseténél három) évig terjedő, utóbbinál ugyancsak három évig terjedő szabadságvesztés. Valóban indokolatlan és az *arányosság elvének* sérelmét jelenti, hogy a terrorcselekménnyel fenyegetés büntetési tétele nem a vele dogmatikailag azonos természetű megfélemlítő bűncselekményekhez, hanem a terrorcselekmény körében szabályozott magatartásokhoz igazodik. Mindazonáltal a bíróságoknak a helyes minősítés megállapítása mellett is lett volna lehetősége méltányos szankció kiszabására az enyhítő szakasz alkalmazásával [korábbi Btk. 87. § (2) bekezdés c) pont, illetve Btk. 82. § (2) bekezdés c) pont].

Az ítéletek meggyőződésem szerint rávilágítanak a terrorcselekménnyel fenyegetés jelenlegi szabályozásának tarthatatlanságára is. A büntetendőség tartalmi indokát szem előtt tartva a jogalkotónak meg kellene fontolnia, hogy – a kerethatározattal egyezően – a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásába is *felveszi a terrorista célzatot* [314. § (1) bek.], vagy, ha a valós terrorveszélyre kívánjuk korlátozni a büntetőjogi védelmet, a terrorcselekménnyel fenyegetést a már előkészített terrorcselekményhez lehetne kapcsolni, amely így – az előkészületi magatartáshoz képest többletelemet tartalmazva – súlyosabb büntetéssel sújtandó. Mindez azonban a jogalkotás feladata. Ha a bíróság fel is ismeri, hogy egy törvényi tényállás valójában nem azt védi, amit a jogalkotó azzal védeni kíván, bírói jogértelmezéssel ezt nem korrigálhatja.⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Tóth 2013, 30-31. p.

⁵⁶⁹ Szomora 2009b, 17. p.

2.3. Fenyegetés a zaklatás tényállásában

A fenyegetés mint önálló bűncselekmény vizsgálata szempontjából a korábbi Btk. 176/A. § (2) bekezdés a) pontja, illetve a Btk. 222. § (2) bekezdés a) pontja szerinti személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetve elkövetett zaklatásnak van jelentősége, mely bűncselekmény elkövetési magatartása – a terrorcselekménnyel fenyegetéssel egyezően – a kényszerítési célzat, illetve funkció nélküli fenyegetés.⁵⁷⁰

A zaklatás e változata esetén a fenyegetést a jogirodalom döntően egységesen a fenyegetés általános fogalma (korábbi Btk. 138. §, Btk. 459. §) alapján határozza meg azzal, hogy ez esetben az általánosnál annyival szűkebb fogalom az irányadó, amennyiben a fenyegetés tárgya csak személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény lehet.⁵⁷¹ A személy elleni erőszakos bűncselekmények körét a jogalkotó a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában foglalt értelmező rendelkezésben kijelölte, így az nyilvánvalóan irányadó a zaklatás esetén is, míg a közveszélyt okozó büntetendő cselekmények kapcsán a Btk. 314. § (4) bekezdése orientálhat, mely a terrorcselekmény vonatkozásában ugyan, de felsorolja a közveszélyt okozó bűncselekményeket.⁵⁷²

Az uralkodó állásponttal szemben a zaklatás dogmatikai kérdéseit igen alaposan vizsgáló *Monori Zsuzsanna* úgy véli, hogy a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás elkövetési magatartásaként szabályozott fenyegetés nem feleltethető meg a fenyegetés általános fogalmának (Btk. 459. §). Érvelésének lényege szerint a fenyegetés általános fogalma kvázi szubszidiárius jelleggel alkalmazandó csupán, amennyiben egy adott törvényi tényállás nem tesz valamilyen specializációt, márpedig a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás tényállása három ilyen specifikációt is tartalmaz: 1) a súlyos hátrányt szűkebben határozza meg; 2) a félelemkeltésre való alkalmasság helyett félelemkeltési célzatot követel meg; 3) a félelem komolysága nem releváns.⁵⁷³

Monori álláspontjának helyességét vitatom. Kiindulópontjával annyiban természetesen egyetértek, hogy a fenyegetés általános fogalma – ahogyan erre a definíciója kifejezetten utal is – csak eltérő rendelkezés hiányában alkalmazható, ez azonban az én olvasatomban nem

570 A zaklatásnak a Btk. és a korábbi Btk. által egyező tartalommal szabályozott e fordulatát éppen ezért találóan nevezi az *Ambrus – Ujvári* szerzőpáros félelemkeltéssel megvalósított zaklatásnak. *Ambrus – Ujvári* 2016, 427. p.

571 *Kis – Hollán* 2008, 147. p.; *Szathmáry* 2009, 730. p.; *Belovics* 2012c, 247. p.; *Békés* 2013, 120. p.; *Szomora* 2013d, 466. p.;

572 *Vö. Gilányi* 2017, 226. p.; *Szathmáry* 2009, 730. p.; *Kis – Hollán* 2008, 147. p.

573 *Monori* 2016, 221-222. p.

szubszidiárius jellegűvé, hanem főszabállyá teszi az általános fogalmi meghatározást.⁵⁷⁴ Az igaz, hogy a jogalkotó a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás tényállásában szűkebben határozza meg a súlyos hátrányt, ezzel azonban még nem hoz létre egy önálló fenyegetés fogalmat, semmiféle, az általánostól (Btk. 459. §) eltérő meghatározását nem adja ugyanis a fenyegetésnek. A Btk. 222. § (2) bekezdés a) pontja a fenyegetés általános fogalmát nem érintve mindössze kiemeli a fenyegetés lehetséges módjai közül egy szűkebb kört és csak azt tekinti tényállásszerűnek éppen úgy, ahogyan például a rablás vagy a szexuális erőszak esetében.⁵⁷⁵ Hasonló álláspontra helyezkedett a Fővárosi Ítéltábla is, amikor megállapította, hogy a zaklatás „az általánoshoz képest szűkebb fenyegetés-fogalom miatt csak a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel való megfenyegetést rendeli büntetni.”⁵⁷⁶

Megítélésem szerint a jogalkotó a félelemkeltési célzatnak a zaklatás tényállásába való felvételével sem módosította a fenyegetés általános fogalmát. Az ugyanis, hogy milyen célból (pl. dologelvétel, közösülés kikényszerítése, félelemkeltés) alkalmazza az elkövető a fenyegetést, indifferens a fenyegetés fogalmi jegyeire nézve. A félelemkeltési célzat fenyegetéshez társításának annyiban van jelentősége, hogy a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás tényállásszerűségéhez nem elegendő pusztán az elkövetési magatartás kifejtése, szükséges az is, hogy a fenyegetésre félelemkeltési célból kerüljön sor.⁵⁷⁷

Monori álláspontjával szemben, a fenyegetésnek a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás esetén is alkalmazandó általános fogalma alapján megítélésem szerint a zaklatás e változatának tényállásszerű megvalósulásához nem elegendő pusztán azt kétséget kizárón bizonyítani, hogy az elkövető abból a célból fenyegette meg a sértettet, hogy benne a félelemérzet kialakuljon,⁵⁷⁸ ezen felül szükséges az is, hogy a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény félelemkeltés céljából történt kilátásba helyezése egyszersmind alkalmas legyen a megfenyegetettben komoly félelem keltésére. Ennek megfelelően a Pécsi Ítéltábla nem látta megállapíthatónak a félelemkeltéssel megvalósított zaklatást arra hivatkozva, hogy „a vádlott kijelentései – az általa használt kifejezések objektív

574 A Btk. Különös Része több mint kétszer annyi bűncselekmény esetén használja az általános fenyegetés fogalmat, mint annak valamely megszorítását.

575 Vö. például *Kádár – Kálmán* 1966, 397-398. p.; *Neményi* 1968, 1352-1353. p.; *Bodgál – Pintér* 1981b, 198. p.; *Kereszty* 1999, 763-764. p.; *Sinku* 2012b, 577. p.; *Vaskuti* 2013, 15. p.; *Jacsó* 2015, 175. p.

576 Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.303/2012/10. számú határozata.

577 Ezzel egyezően a Legfelsőbb Bíróság a BH 2011. 303. számon közzétett döntésében megállapította, hogy ha a személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekménnyel fenyegetés célja nem a félelemkeltés, hanem a bántalmazás közbeni indulat levezetése, a zaklatás felrovására nincs lehetőség. A Debreceni Ítéltábla is a félelemkeltési célzat hiányában nem látta megállapíthatónak a zaklatást, amikor a vádlott egy szóváltás hevében, indulatból fenyegette meg a sértettet (Debreceni Ítéltábla Bhar.I.538/2013/3. szám.)

578 Így *Monori* 2016, 223. p.

tartalmára és az adott szituációra figyelemmel – nem voltak alkalmasak arra, hogy a sértettben komoly félelmet keltsenek. A félelemkeltésre alkalmasság hiányában tehát a vádlott cselekménye nem lehet tényállásszerű (...)”⁵⁷⁹

A fentiekre figyelemmel, a terrorcselekménnyel fenyegetés kapcsán megfogalmazott érvek alapján⁵⁸⁰ megítélésem szerint a félelemkeltéssel megvalósított zaklatás elkövetési magatartásaként értelmezendő fenyegetés esetén is irányadónak kell tekinteni az általános fenyegetés fogalom kapcsán a bírói gyakorlatban, illetve a jogirodalomban kialakult, e fejezetben bemutatott és elemzett elveket és iránymutatásokat.

579 Pécsi Ítéltábla Bhar.III.71/2015/5. számú határozata. A Pécsi Ítéltábla e tekintetben következetes gyakorlatát demonstrálják a Bf.II.236/2009/9. és a Bhar.III.444/2013/5. számú határozatok is, melyekben a táblabíróság a zaklatás megvalósulása szempontjából a fenyegetés félelemkeltésre alkalmasságának vizsgálatát és értékelését nem mellőzi.

580 Lásd 2. Rész. II. Fejezet 2.2. alatt.

III. Fejezet.

Az erőszak fogalma

Az erőszak fogalmát feldolgozó fejezet tematikájában eltértek a fenyegetés fogalmi elemeit vizsgáló előző fejezettől, s az erőszakot nem az egyes írott büntető törvényekhez igazodó kronológiai megközelítésben elemzem. Amíg ugyanis a fenyegetés büntetőjogi fogalmára a jogalkotó valamennyi tételes büntető törvényünkben adott valamilyen definíciót, az erőszak esetében a törvényhozás erről lemondott, s ezzel a Csemegi-kódextől kezdődően lényegében a joggyakorlatra és az irodalomra bízta az erőszak fogalmi kereteinek meghatározását. Ennek pontos okát aligha tudjuk megállapítani, de például az Indokolásban olvasható utalás szerint *Csemegi* egyszerűen szükségtelennek ítélte a törvényi definíciót vélhetően azért, mert annyira egyértelműnek tartotta az erőszak szó értelmét és jelentését.⁵⁸¹ Megítélésem szerint az már eddigi elemzésünk alapján is kijelenthető, hogy egyáltalán nem magától értetődő, hogy a büntetőjog területén mit lehet és kell erőszaknak tekinteni, éppen ellenkezőleg, a büntetőjogilag releváns erőszak fogalmának olyan precíz meghatározása, mely magában foglalja az erőszak valamennyi lehetséges megvalósulási formáját, egyúttal azonban kizárja a fogalom parttalanra duzzasztását is, rendkívül nehéz feladat.

A következőkben áttekintem az erőszak fogalmának értelmezését a jelenkori bírói gyakorlatban, az erőszak fogalom fejlődését a jogirodalomban, megvizsgálom az erőszak kriminológiai ismérveit, majd a mindezekből leszűrt tapasztalatokat felhasználva kísérletet teszek egy egységes, valamennyi tényállás esetén alkalmazható erőszak fogalom kidolgozására.

1. Erőszakfogalom a bírói gyakorlatban

Az már viszonylag korán megfogalmazódott a judikatúrában, hogy az erőszaknak nem lehet olyan absztrakt fogalmát meghatározni, mely a különböző törvényi tényállásoknál általánosan alkalmazható lenne, hanem az erőszak fogalmát eltérően kell értelmezni az egyes bűncselekmények esetén az erőszak erőssége, kifejtésének módja és határfoka alapján. Így például erőszakos közöszlész vagy rablás kizárólag személy ellen közvetlenül véghezvitt erőszakkal valósítható meg, mely erőszaknak „jóval lenyűgözőbbnek, magasabb fokúnak, akaratot jobban megtörőnek kell lennie,” mint például a hivatalos személy elleni erőszak

⁵⁸¹ Indokolás. A 335. §-hoz.

esetében, mely egyébként a személyre dologról áttevődő erőszakkal is elkövethető.⁵⁸²

E felfogás jegyében az ítélkezési gyakorlat valóban nem is alakított ki egységes erőszak-fogalmat, az erőszakot lényegében az egyes bűncselekmények jellegéhez, típusához igazodóan töltötte meg tartalommal. Így például rablás esetén a bírói gyakorlat szerint „erőszak alatt a személy ellen irányuló olyan fizikai erő kifejtését kell érteni, amely fizikai ráhatás alkalmas arra, hogy a megtámadott személy fizikai ellenállását leküzdje. A rablási erőszakkal lenyűgöző erejűnek, akaratot bénítóknak (...) kell lennie.”⁵⁸³ A rablási erőszak ezen fogalommeghatározása egyébként teljes összhangban van a korábbi Btk. miniszteri indokolásával, mely 321. §-hoz fűzött részletes indokolása szerint az „erőszak valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri”.⁵⁸⁴

A rablástól eltérően a zsarolás esetén ellenben a judikatúra az erőszak fogalmát kiterjeszti és az alatt már nem csupán az ellenállást megtörő, hanem a sértett akaratát hajlító, cselekvési szabadságát csak kisebb-nagyobb mértékben befolyásoló fizikai ráhatást érti.⁵⁸⁵

A korábbi Btk. miniszteri indoklásában a rablási erőszakról írtakat az LB teljes egészében magáévá tette az erőszakról alkotott felfogását legteljesebben kifejtő 34/2007. BK véleményben.⁵⁸⁶ A BK vélemény – a judikatúra korábbi állásfoglalásával ellentétesen – megállapítja, hogy azon bűncselekmények esetén, melyeknél „erőszakkal való elkövetésről van szó”, az „ezek törvényi tényállásában szereplő erőszak valamely személyre közvetlenül ható olyan fizikai erő kifejtése, amely az ellenállást megtöri.” A miniszteri indoklás rablási erőszakra adott definícióját tehát az LB látszólag valamennyi, az erőszakot elkövetési módként (magatartásként) szabályozó bűncselekmény esetén alkalmazhatónak ítélte. Ez a felfogás azonban alapvetően csak a rablás, az erőszakos közösülés/szexuális erőszak, illetve esetenként az emberrablás esetén érvényesül(t),⁵⁸⁷ egyébként nem transzformálódott a bírói gyakorlatba, azon maga az LB, illetve a Kúria sem orientálódott más bűncselekmények esetében.

A hivatalos személy elleni erőszak büntette esetén például a Kúria és az LB is a 34/2007. BK véleménytől eltérően határozta meg az erőszak fogalmát és azt olyan támadó jellegű fizikai erő kifejtésként definiálta, mely a jogszerűen intézkedő rendőrt (hivatalos személyt) az

⁵⁸² BH 1983. 177.

⁵⁸³ EBH 2013. B.19. Hasonlóképpen BH 2014. 267.; EBH 2010. 2212.; BH 1992. 228.; BH 1990. 292.

⁵⁸⁴ Indokolás a Büntető Törvénykönyv javaslatához. Magyar Közlöny 1978. évi 92. szám, 1244. p.

⁵⁸⁵ BH 2001. 356.; BH 2006. 182. Megjegyezhető, hogy elvétve a rablás esetén is találkozhatunk az erőszak ilyen tartalmú felfogásával, lásd Kúria Bfv.III.228/2013/17. számú határozata és BH 2001. 361.

⁵⁸⁶ A BK vélemény lényegében a BK. 93. számú állásfoglalás felülvizsgálata volt, s annak az erőszak vonatkozásában tett megállapításait változtatás nélkül fenntartotta.

⁵⁸⁷ BH 1997. 568.; BH 2014. 6.; BH 2014. 201.; BH 2005. 237.; Fővárosi Ítéltábla 6.Bf.91/2011/4. számú határozata.

eljárásában akadályozza.⁵⁸⁸

Az erőszak ezen értelmezése megengedi az olyan jellegű magatartás erőszak fogalmi körébe vonását is, mely nem *közvetlenül* a hivatalos személyre, hanem más személyre vagy *dologra* irányul, de a hatása közvetve áttevődik a hivatalos személyre is. Így hivatalos személy elleni erőszaknak minősült annak az elkövetőnek a cselekménye, aki társát, a rendőri intézkedés alá vont **A**-t kilökte a rendőrök fogásából, aki a fogásból így kiszabadulva elfutott.⁵⁸⁹ Ebben az esetben az erőszak nem közvetlenül az intézkedő rendőrök, hanem **A** ellen irányult, őt érte a fizikai erő kifejtés, aminek a hatása azonban áttevődött a hivatalos személyekre is, akiknek eljárását akadályozta.

Nem feltétele a hivatalos személy elleni erőszak szempontjából tényállásszerűnek minősített erőszak megállapíthatóságának az sem, hogy az az ellenállást megtörje, bár a hivatalos személyre gyakorolt jelentéktelen, nem meghatározó erejű ráhatás – mint például a terhelt által az intézkedő rendőr arcába dobott szélzseki – kívül esik az erőszak fogalmán.⁵⁹⁰

A bírói gyakorlat a magánlaksértés bűncselekményének vonatkozásában is a BK véleményben írttól eltérő tartalommal értelmezi az erőszak fogalmát annak ellenére, hogy a magánlaksértés erőszakkal megvalósuló változata [korábbi Btk. 176. § (1) és (3) bek.; Btk. 221. § (1) és (3) bek.] beletartozik a 34/2007. BK vélemény által meghatározott bűncselekményi körbe, hiszen esetében „erőszakkal való elkövetésről van szó”. E deliktum esetén erőszaknak tekinti ugyanis a személy elleni és a *dolog elleni* erőszakot is, ez utóbbi alatt értve valamely akadálnak fizikai erővel történő leküzdését, valamint a vagyontárgyat védő, óvó, rögzítő berendezéseknek a rendeltetésüktől eltérő módon történő felnyitását, ami általában, de nem szükségszerűen állagsérelemmel jár, illetve nem szükséges hozzá különös fizikai erő kifejtése sem.⁵⁹¹ A dolog elleni erőszak fogalmkörébe esik a zárcsere (új zár felszerelése) is, mivel az olyan fizikai változást hoz létre a magánlakás bejáratí ajtaján, amellyel az elkövető megakadályozza a sértett lakásba történő bejutását.⁵⁹²

1.1. A dolog elleni erőszak

A magánlaksértés vonatkozásában az erőszak fogalmába beemelt dolog elleni erőszak kategóriáját a judikatúra alapvetően a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás [korábbi Btk. 316. § (2) bek. d) pont; Btk. 370. § (2) bek. b) pontjának bc) alpontja] bűncselekménye

588 BH 2016. 54.; BH 2011. 4.; EBD 2012. B.30.

589 BH 2011. 4.

590 BH 2005. 339.

591 BH 2008. 5.

592 BH 2008. 5.; BH 1999. 349.; Fővárosi Ítéltábla 2.Bhar.139/2009/9. számú határozata.

kapcsán értelmezte, lévén, hogy a „dolog elleni erőszak” kifejezés a különös részben kizárólag a lopás minősítő körülményeként jelenik meg.⁵⁹³

E fogalmat a bírói gyakorlat a lopás esetén is lényegében azokból az ismérvekből építi fel, mint a magánlaksértésnél. Eszerint a dolog elleni erőszak az eltulajdonítani szándékolt dolog elvételét gátló fizikai akadály, dologi ellenállás leküzdése, a vagyontárgyat védő, óvó, rögzítő berendezés rendeltetésellenes felnyitása.⁵⁹⁴ A dolog elleni erőszak dolog ellen irányul, a dolog állagára fizikai ráhatást feltételez.⁵⁹⁵ A fizikai ráhatást elsődlegesen a vagyontárgy megszerzését nehezítő dologra kell kifejteni,⁵⁹⁶ de irányulhat magára az eltulajdonítani szándékolt vagyontárgyra is (pl. festmény kivágása, kiszaggatás stb.)⁵⁹⁷ E fizikai ráhatásnak azonban nem kell szükségszerűen állagsérelmet előidéznie a dolgon és az sem szükséges, hogy jelentősebb erő kifejtéssel járjon, az azonban a dolog elleni erőszak megállapíthatóságának feltétele, hogy a dologra irányuló fizikai ráhatás rendellenes legyen.⁵⁹⁸

Nem tekinti rendellenes ráhatásnak és így dolog elleni erőszaknak sem az ítélkezési gyakorlat az olyan cselekményt, mely a dolog elvételének szükségszerű módja (pl. élőfa ellopása annak kivágásával, kábel ellopása a kábeldobról levágással, gázolaj elvétele a gázolajat szállító vezeték szakszerű megfűrésével).⁵⁹⁹ Nem minősítette dologra történő rendellenes ráhatásnak a bíróság az elkövetőknek azt a magatartását sem, hogy a házba történő bejutás érdekében a kaput ideiglenesen kitámasztó deszkát a kapu lécei közt benyúlva félretették, mivel jelen esetben ez volt a házba történő bejutás szokásos, rendes módja.⁶⁰⁰

Dologra irányuló rendellenes ráhatás ezzel szemben például a lezárt szekrényajtó sarokvasról történő leemeléssel felnyitása,⁶⁰¹ a gépkocsi 2-3 cm-re nyitva hagyott ablakának kézzel lenyomása,⁶⁰² a lezárt ajtó kifeszítése.⁶⁰³ Dolog elleni erőszakként értékeli a judikatúra a nyaklánc sértett nyakáról történő letépését,⁶⁰⁴ azonban abban az esetben, ha a kezdetben dolog ellen irányuló magatartás közvetlenül a sértett testére is fizikai ráhatást valósít meg, és a sértett ellenállásának leküzdését vagy azt is szolgálja, annak ellenére, hogy közvetlen testi érintkezés nem jön létre az elkövető és a sértett között, az újabb bírói gyakorlat a magatartást

593 Magát a „dolog elleni erőszak” terminust írott büntető törvényeink közül elsőként a korábbi Btk. használta, mint a lopás egyik minősítő körülményét.

594 EBH 2005. 1198.; EBH 2000. 290.; BH 1996. 188.; BH 1989. 95.; BH 1983. 226.

595 BH 2014. 202. [39]; BH 1993. 598.; BH 1993. 142.

596 EBH 2005. 1198.

597 BH 2002. 84.; EBH 2000. 290.; BH 1994. 359.; BH 1981. 7.

598 EBH 2000. 290.; BH 1997. 570.; BH 1994. 359.; BH 1982. 412.

599 BH 2014. 361. [112]; BH 1990. 90.; BH 1986. 402.

600 EBH 2000. 290.

601 BH 1994. 359.

602 BH 1993. 142.

603 BH 1982. 412.

604 BH 1981. 7.

személy elleni erőszaknak minősíti. Így az LB a dolog elleni erőszakos lopás helyett rablást állapított meg azokban az esetekben, amikor a terhelt megragadta a sértett kezében tartott táskáját és azt megpróbálta a kezéből kitépni, azonban a sértett a táskát nem engedte el, aminek következtében a terhelt a táskát húzni kezdte, a sértett a földre esett, majd a terhelt a táska fülénél fogva a sértettet a földön vonszolta, míg a táska füle el nem szakadt és azt így meg nem szerezte.⁶⁰⁵

A dolog elleni erőszak fogalmának értelmezése kapcsán a bírói gyakorlatban gondot okozott annak megítélése, hogy az áru védelmét szolgáló, az árucikkre helyezett öntapadós, vonalkódos vagy hurokkal rögzíthető kemény címkék, illetve a műanyagból készült, tűzéssel vagy patentszerűen rögzíthető etikettek, illetőleg a ragasztható mágneses csíkok eltávolítása vajon dolog elleni erőszaknak minősül-e.⁶⁰⁶ A kérdést a jogalkotó döntötte el: megállapította, hogy a lopás dolog elleni erőszakkal elkövetettnek minősül akkor is, „(...) ha a dolog eltulajdonításának megakadályozására szolgáló eszközt állagsérelem okozása nélkül eltávolítják, vagy a dolog eltulajdonításának megakadályozására alkalmatlanná teszik.”⁶⁰⁷

E szabályozás nyomán nem lehet vitás, hogy dolog elleni erőszaknak minősül, ha az elkövető a termék megőrzésére szolgáló áruvédelmi címkét rendeltetésellenesen eltávolítja (például letépi, lekaparja), vagy a védelmi eszközt működésképtelenné teszi (például az elkövető egy könyvre ragasztott chipet – amely elektronikus úton biztosítja a sértett számára a dolog őrzését és a dolognak a birtokban tartását – nagy frekvenciával jelzésre alkalmatlanná tesz). Megjegyzendő, hogy a Kúria értelmezése szerint az ilyen jellegű magatartásokat kizárólag a dolog elleni erőszak fogalmát kiterjesztő törvénymódosítás alapján, annak hatálybalépését (2009. augusztus 9. napját) követően elkövetett cselekmények esetén lehet dolog elleni erőszakként értékelni. Ennek a bíróság szerinti indoka, hogy az áruvédelmi címke (lágy etikett) zárszerkezetet nem tartalmaz, nincs áru megőrzési, óvási funkciója, így annak eltávolításával az elkövető nem a dolog megszerzését (elvétele) gátló fizikai akadályt küzd le, márpedig a dolog elleni erőszak bírói gyakorlat által – a normaszövegváltozást megelőzően – kialakított fogalmának ez immanens eleme volt.⁶⁰⁸

1.2. Erőszak versus erőszakos magatartás

605 EBH 2010. 2212.; BH 2010. 143. A korábbi bírói gyakorlat a terhelt e magatartását dolog elleni erőszaknak tekintette és a cselekményt nem rablásként, hanem dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás és könnyű testi sértés halmazataként bírálta el. Lásd BH 1990. 292.

606 Az e kérdéssel kapcsolatos eltérő jogértelmezéseket, bírósági határozatokat bemutatja *Liziczay 2008*, 50-53. p.

607 A korábbi Btk.-t módosító 2009. évi LXXX. tv. 50. §. A korábbi Btk. e módosítását a Btk. is változtatás nélkül átvette.

608 BH 2014. 202.; Kúria Bfv.I.1405/2011/5. számú határozata.

A bírói gyakorlatban uralkodó felfogás különbséget tesz a garázdaság (korábbi Btk. 271. §; Btk. 339. §) törvényi tényállásában elkövetési magatartásként szabályozott „erőszakos magatartás” és az erőszak fogalmai között.⁶⁰⁹

A már hivatkozott 34/2007. BK vélemény szerint az erőszakos magatartás az erőszakhoz hasonlóan támadó jellegű, de annál enyhébb fellépést jelent. Az erőszakos magatartás kétirányú, személy vagy dolog ellen nyilvánulhat meg. A személy elleni erőszakos magatartás megvalósulhat már a sértett testének egyszerű *érintésével* is, ha ez támadó jellegű. Így lökdösődéssel, rángatással, ütlegeléssel, arcütéssel stb. A dolog elleni erőszakos magatartás pedig tanúsítható egyrészt a dolgok helyének rendeltetésellenes megváltoztatásával (dobálással stb.), másrészt úgy is, hogy a dologban csak jelentéktelen állagsérelem, rongálódás keletkezik. A dolog egyszerű érintése vagy megfogása azonban nem minősül dolog elleni erőszakos magatartásnak.⁶¹⁰ Az erőszakos magatartás fogalma azonban nemcsak ezért szélesebb körű, mint az erőszak, hanem azért is, mert a személy vagy dolog elleni erő közvetlen alkalmazásán túlmenően magában foglalja az erő alkalmazására irányuló *kísérletet* vagy az azzal való *fenyegetést* is, amikor a fenyegetés hatókörébe kerülő személy csak meghátrálással, meneküléssel képes kitérni az erőszak elől.⁶¹¹

A bírói gyakorlatban uralkodó felfogást árnyalja a Kúria egy eseti döntése, melyben nem látta megállapíthatónak a garázdaságot annak az elkövetőnek a terhére, aki a sértettel az utcán szóváltásba keveredett, melynek során – három kést a kezében tartva – kaszáló mozdulatokat tett a sértett felé, miközben azzal fenyegette, hogy „megdöglesz”. A terheltet a sértett és annak édesapja lefogta, a késeket pedig a sértett édesanyja elvette tőle. A döntés indokolása szerint a garázdasághoz megkívánt erőszakos magatartás *fizikai ráhatást* feltételez. A pusztán fizikai ráhatással fenyegetőzés egyéb feltételek meglétében sem alkalmas a bűncselekmény megállapítására.⁶¹²

2. Az erőszakfogalom fejlődése a jogirodalomban

Ha röviden áttekintjük az erőszak fogalmának fejlődését a Csemegi-kódexétől napjaink

609 Az „erőszakos magatartás” elkövetési magatartásként szerepel még a gyakorlati szempontból kevés jelentőséggel bíró hatósági eljárás megzavarása (korábbi Btk. 242/B. §; Btk. 279. §) és kapcsolati erőszak (Btk. 212/A. §) tényállásaiban is, így az erőszakos magatartásnak a judikatúrában a garázdaság kapcsán kialakított fogalma e bűncselekmények esetén is relevánsnak tekinthető.

610 34/2007. BK vélemény.

611 EBH 2014. B.23.; BH 2008. 291. (EBH 2007. 1589.)

612 BH 2013. 294.

jogirodalmáig, megállapíthatjuk, hogy a fogalom tartalma jelentős mértékben nem változott.

2.1. Bár *Csemegi* nem részletezte, hogy mit kell (büntetőjogilag releváns) erőszak alatt érteni, annyit mindenesetre rögzített, hogy erőszakot csakis fizikai erő által lehet gyakorolni.⁶¹³ Az erőszak lényegét *Vargha* és *Edvi Illés* is a testi erő kifejtésében látta, mely alkalmas arra, hogy a megtámadott oldalán kényszerállapotot idézzon elő.⁶¹⁴ Az erőszak fogalmát azonban *Vargha* és *Edvi Illés* sem tekintette minden különös részi tényállás esetén egységesen alkalmazhatónak, hanem azt az egyes tényállásokban az erőszak mellett szereplő fenyegetés törvényi meghatározásához igazodva, az elkövetési magatartások egyensúlyának elve alapján szűkítette le a vis absolutára vagy a vis compulsivára. Így például a rablás esetén erőszak alatt olyan fizikai erő kifejtését értették, mely közvetlenül személy (a dolog birtokosa, birlalója vagy más jelenlévő) ellen intézett és annak ellenállását legyőzi vagy megakadályozza,⁶¹⁵ míg például a hatóság elleni erőszak bünteténél⁶¹⁶ az erőszakot olyan személy ellen intézett vagy dolog elleni, a személyre közvetve ható fizikai erőként határozták meg, mely alkalmas a bármilyen fokú kényszerállapot előidézésére (tehát amely az ellenállást legyőzi, vagy csupán akadályozza az illetőt a cselekvésben anélkül, hogy az ellenálló képességét teljesen megsemmisítené).⁶¹⁷

Az erőszakot általánosságban *Schultheisz* is kényszerállapot előidézésére irányuló, fizikailag érezhető behatásként definiálta.⁶¹⁸

Jóval kazuisztikusabbak *Angyalnak* az erőszak fogalmára felállított definíciói, melyeket lényegében az egyes törvényi tényállások kontextusához kötve dolgozott ki. A klasszikus értelemben vett személyes szabadság megsértése kapcsán (323. §)⁶¹⁹ például erőszakként határozta meg a testi erő közvetlen kifejtését (pl. lefogást, leszorítást), mechanikus készülék megfelelő alkalmazását (pl. ajtó bezárását), a mozgás szerveinek használhatatlanná tételét (pl. megkötözést, öntudatlan állapotba helyezést), a helyváltoztatás eszközének elvonását (pl. sánta ember mankójának elvételét) vagy olyan helyzet teremtését, mely lehetetlenné teszi, hogy az abba juttatott személy a helyét veszély vagy a jó erkölcsök sérelme nélkül

613 Indokolás. A 335. §-hoz.

614 *Vargha 1892a*, 20. p.; *Edvi Illés 1909b*, 72. és 270. p.; *Edvi Illés 1909c*, 115. p.

615 *Vargha 1892a*, 216. p.; *Edvi Illés 1909c*, 115. p.

616 A Csemegi-kódex 165. §-a szerint e bűncselekményt követi el, aki valamely hatóságnak küldöttségét, választmányát, bizottságát, hivatalnokát vagy más közegét (...) a törvény, vagy a hatóság meghagyásának végrehajtásában erőszak vagy fenyegetés által akadályozza, vagy valamely intézkedésre kényszeríti (...)

617 *Vargha 1892a*, 96. p.; *Edvi Illés 1909b*, 72. p.

618 *Schultheisz 1948*, 70. p.

619 E bűncselekmény tipikus esete a Csemegi-kódex 323. § első bek., első fordulata szerint más törvényellenes elfogása, elfogatása, letartóztatása vagy a személyes szabadságától bármi más módon való megfosztása. Láthatóan az erőszak külön nem volt ugyan nevesítve e tényállásban, azonban azt *Angyal* az egyes elkövetési magatartások egyik tipikus eszközének tekintette s ez alapján elemezte. *Angyal 1929*, 19-26. p.

elhagyhassa (pl. a fürdőző egyén ruháinak partról való elvitele).⁶²⁰

A magánosok elleni erőszak első változata (175. §)⁶²¹ vonatkozásában, melynek törvényi tényállása külön is nevesíti a személyek és a dolgok elleni erőszakot, *Angyal* kifejezetten tágan definiálta a személy elleni erőszakot, mely e deliktum esetén szerinté magában foglal minden az élet, testi épség, szemérem, becsület vagy személyes szabadság érdekeit sértő cselekményt, míg a dolog elleni erőszakot külön nem határozta meg.⁶²² Az ugyanezen cím alatti bűncselekmény második esete (176. §)⁶²³ kapcsán pedig hangsúlyozta, hogy az erőszak fogalma ez esetben nem korlátozódik a fizikai erőszakra, hanem magában foglalja a pszichikai erőszakot, tehát lényegében a fenyegetést is, amit azzal indokolt, hogy a törvény az erőszak kifejezéssel a magánosok elleni erőszak e változatánál nem a cselekvés módját, inkább annak irányát akarta jelezni, amiből következően erőszaknak minősül minden olyan magatartás, amely alkalmas arra, hogy a személyt szabad elhatározásában befolyásoljon.⁶²⁴

A hatóság elleni erőszak bünteténél az erőszakot olyan fizikai kényszererőként írta le, mely személyek vagy dolgok ellen irányul és a cél elérésére alkalmas,⁶²⁵ ellenben a rablás (344. §) vagy az erőszakos nemi közösülés (232. §) vonatkozásában az erőszak fogalmát már embertől eredő, harmadik személyre közvetlenül ható, a cél elérésére alkalmas fizikai erőre szűkítette.⁶²⁶ A személyes szabadság megsértése körében tehát *Angyal* még olyan cselekményeket is az erőszak alternatívája alá vont, melyeket a rablás vagy az erőszakos nemi közösülés esetén már nem tekintett annak. Ilyen magatartásforma például az ajtó passzív alanyra történő rázárása, melyet a rablásnál nem erőszaknak, hanem védelemre tehetetlen állapotba helyezésnek minősített,⁶²⁷ illetve az erőszakos nemi közösüléshez megkívánt erőszak fogalmából is kizárt, az ugyanis „a megtámadott teste ellen irányul (...) tehát pl. az ajtó erőszakos bezárásával teremtett kényszerhelyzet előidézésénél kifejtett erő kívül esik az erőszak fogalmán”.⁶²⁸

2.2. Az erőszak fogalmának az egyes törvényi tényállásokhoz igazodó, differenciált felfogása az 1945 utáni jogirodalomban sem változott. A fogalom tartalmát a jogirodalom a

⁶²⁰ *Angyal* 1929, 25-26. p.

⁶²¹ A magánosok elleni erőszak Csemegi-kódex 175. §-a szerinti büntette valósul meg, ha valamely csoport abból a célból, hogy személyeken vagy dolgokon erőszakot kövessen el, valakinek a lakába, üzleti helyiségbe (...) betör.

⁶²² *Angyal* 1931, 85. p.

⁶²³ A Csemegi-kódex 176. §-a szerinti magánosok elleni erőszak büntette valósul meg, ha valamely csoport, nyílt helyen, akár személyeken, akár dolgokon erőszakot követ el.

⁶²⁴ *Angyal* 1931, 90-91. p.

⁶²⁵ *Angyal* 1930, 120. p.

⁶²⁶ *Angyal* 1934, 25. p.; *Angyal* 1937, 35. p.

⁶²⁷ *Angyal* 1934, 34-35. p.

⁶²⁸ *Angyal* 1937, 36. p.

legfeszesebben a rablás és az erőszakos közösülés/szexuális erőszak vonatkozásában határozza meg. Az uralkodó felfogás szerint mind a rablás, mind az erőszakos közösülés/szexuális erőszak tényállásában szabályozott erőszak közvetlenül személy ellen irányuló fizikai erő kifejtése, amely rablás esetén az akaratot teljesen lenyűgözi, az ellenállást lehetetlenné teszi,⁶²⁹ erőszakos közösülés/szexuális erőszak esetében pedig alkalmas a sértett (komoly) ellenállásának megtörésére.⁶³⁰ Lényegében ugyanezen elemekből építi fel az uralkodó felfogás az erőszak fogalmát a kényszerítés (korábbi Btk. 174. §; Btk. 195. §) vagy a zsarolás esetén is, azonban az erőszak alternatívája alá vonható magatartások köre ezeknél a bűncselekménynél már jóval szélesebb, erőszaknak minősül ugyanis nemcsak a személy ellen irányuló olyan fizikai ráhatás, amely az akaratot lenyűgözi (*vis absoluta*), hanem az is, mely az akaratot csupán hajlítja (*vis compulsiva*).⁶³¹

Tovább bővíti, sőt egészen új értelmet tulajdonít az uralkodó felfogás az erőszak fogalmának a hivatalos személy elleni erőszak (1961. évi Btk. 155. §; korábbi Btk. 229. §; Btk. 310. §), vagy a magánlaksértés (1961. évi Btk. 263. §; korábbi Btk. 176. §; Btk. 221. §) bűncselekményei esetén. A hivatalos személy elleni erőszak szempontjából erőszaknak minősül ugyanis minden olyan fizikai erő kifejtés, amely közvetlen vagy *közvetett* ráhatást jelent a testre és amely a hivatalos személy eljárásával ellentétesen hat.⁶³² Az erőszak ezen definiálása megengedi a nemcsak kifejezetten személy ellen irányuló fizikai erő kifejtésben megnyilvánuló, hanem az olyan magatartások erőszak fogalom alá szubszumálását is, melyek közvetetten, valamely dolog közvetítésével gyakorolnak hatást a hivatalos személyre. Így erőszaknak minősül például a házkutatást végző rendőr bezárása,⁶³³ az elkövetőt üldözni akaró rendőrautó kerekének kilyukasztása,⁶³⁴ vagy akár egy létra eltávolítása is, melynek következtében az intézkedő hivatalos személy nem tud lejönni a padlásról.⁶³⁵

A magánlaksértés esetén az uralkodó felfogás az erőszak fogalmát ismét új elemekkel bővíti, amikor az erőszakot személy vagy *dolog* ellen irányuló olyan fizikai erő kifejtésként definiálja, amely a szabad bemenetelt gátló akadály leküzdésére vagy elhárítására irányul.⁶³⁶

629 Patkós – Arányi 1968, 1515. p.; Kereszty 1999, 763. p.; Kis – Hollán 2008, 736. p.; Sinku 2012b, 577. p.; Vaskuti 2013, 14. p.; Szomora 2013e, 755. p.; Akác 2014, 1355. p.

630 Neményi 1968, 1348-1349. p.; Bodgál – Pintér 1981b, 197. p.; Kis – Hollán 2008, 247-248. p.; Sinku 2012a, 177. p.; Gál 2013a, 16. p.; Jacsó 2015, 175. p.

631 Patkós – Arányi 1968, 1520. p.; Vida 1999a, 134. p.; Kereszty 1999, 770. p.; Kis – Hollán 2008, 114-115. és 746. p.; Belovics 2012b, 169. p.; Sinku 2012b, 586. p.; Vaskuti 2013, 35. p.; Szomora 2013e, 761. p.; Akác 2014, 1366. p.

632 Ruff 1968, 732. p.; Vida 1999b, 342. p.; Kis – Hollán 2008, 333. p.; Sinku 2012c, 462-463. p.; Köhalmi 2013, 243-244. p.; Mezölaki 2013b, 643. p.; Váradi 2015b, 412. p.

633 Vida 1999b, 342. p.; Köhalmi 2013, 244. p.; Váradi 2015b, 412. p.

634 Ruff 1968, 732. p.; Köhalmi 2013, 244. p.; Váradi 2015b, 412. p.

635 Ruff 1968, 732. p.; Vida 1999b, 342. p.; Mészár 2014, 1179. p.

636 Horváth 1968, 1287. p.; Bodgál – Pintér 1981a, 137. p.; Vida 1999a, 163. p.; Földvári – Tóth 2004, 140. p.; Kónya 2014c, 850. p.; Horváth 2015b, 234. p. Az erőszak fogalmát e deliktum esetén külön nem határozza

Ebben az értelmezésben már erőszaknak minősül az olyan jellegű magatartás is, mely nem személy, hanem kifejezetten valamely dolog ellen irányul és közvetetten sem gyakorol ráhatást a személyre (a testre). Magánlaksértés esetén erőszak például egy ajtó vagy egy ablak befenesztése, a zár feltörése, a kerítés átvágása.⁶³⁷

2.3. A magánlaksértés esetén az erőszak-fogalom részének tekintett dolog elleni erőszakot a jogirodalomban uralkodó felfogás alapvetően a bírói gyakorlatra hivatkozással és azzal egyezően, elsősorban a lopás bűncselekménye kapcsán értelmezi. Eszerint a dolog elleni erőszak az elvétel fizikai akadályának leküzdését szolgáló, dologra irányuló rendeltetésellenes ráhatás (erőhatás), mely rendszerint, de nem szükségszerűen állagsérelmet okoz.⁶³⁸

A jogirodalom többségi állásfoglalása elfogadja azt a bírói gyakorlatot is, mely a garázdaság elkövetési magatartásaként szabályozott erőszakos magatartást és az erőszakot különböző jelentéstartalmú fogalmakként kezeli. Ennek megfelelően az erőszakos magatartást az uralkodó felfogás a 34/2007. BK véleményben írtakkal egyező tartalommal értelmezi.⁶³⁹

Az uralkodó felfogáshoz tartozó szerzők egy része a bírói gyakorlattal egyezően azt is megállapítja, hogy erőszakos magatartásnak minősül az erő alkalmazására irányuló kísérlet, vagy a testi épség, illetve dolog elleni közvetlen fenyegetés is.⁶⁴⁰ Ezzel szemben *Belovics* vitatja e jogértelmezés helyességét, mert véleménye szerint az egybemossa az erőszakos magatartás törvényi fogalmát [Btk. 459. § (1) bek. 4. pont]⁶⁴¹ a fenyegetés legáldefiníciójával.⁶⁴²

2.4. Az uralkodó felfogással szemben, mely az erőszak fogalmát nem általánosságban, hanem az erőszak ismervét tartalmazó egyes tényállásokhoz igazodva határozza meg, *Tóth* megkísérelte az erőszak, mint különös részi tényállási elem egységesen alkalmazható definícióját kidolgozni. *Tóth* abból a premisszából indult ki, hogy az erőszak fogalmának két, önállóan értelmezendő kategóriája van, a személy elleni és a dolog elleni erőszak. Személy elleni erőszak *Tóth* szerint minden olyan természetes személytől eredő, közvetlen vagy

meg, de az uralkodó felfogással egyezően rögzíti, hogy az személy és dolog ellen is irányulhat *Belovics* 2005, 155. p.; *Kis – Hollán* 2008, 141. p.; *Békés* 2013, 115. p.; *Szomora* 2013d, 463. p.

637 *Vida* 1999a, 163. p.; *Belovics* 2005, 155. p.; *Békés* 2013, 115. p.; *Kónya* 2014c, 850. p.

638 *Kereszty* 1999, 719. p.; *Kis – Hollán* 2008, 711. p.; *Sinku* 2012d, 601-602. p.; *Csák* 2013, 61-62. p.; *Szomora* 2013f, 770. p.; *Sántha* 2015b, 540-541. p.

639 *Vida* 1999c, 494-495. p.; *Erdősy* 2004c, 349-350. p.; *Kis – Hollán* 2008, 495-496. p.; *Mezőlaki* 2013c, 706. p.; *Belegi* 2014b, 1265-1266. p.; *Sántha* 2015c, 471. p.

640 *Vida* 1999c, 494. p.; *Erdősy* 2004c, 349. p.

641 A Btk. 459. § (1) bek. 4. pontja szerint erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására.

642 *Belovics* 2012d, 519. p.

közvetett tevőleges erőhatás, amely

- más testét bármely személyiségi jog (az élet, testi épség, szemérem vagy becsület) érdekeit sértő módon érinti, vagy
- más személyi, illetve cselekvési szabadságát korlátozza vagy kizárja.⁶⁴³

A dolog elleni erőszakot pedig olyan természetes személytől eredő, ingó vagy ingatlan dologra irányuló erőhatásként definiálta, amely a dolog

- állagának sérelmével jár, és/vagy
- helyzetét, állapotát megszokott működésétől vagy használhatóságától eltérő vagy rendeltetésével alapvetően ellentétes módon megváltoztatja (pl. kézításka sértett kezéből való kiragadása, szemeteskuka felborítása stb.).⁶⁴⁴

Az uralkodó felfogástól eltérően egy általános erőszak fogalmat munkált ki *Erdősy* is, mely szerint az erőszak fizikai kényszerítés, amely alkalmas a sértett fizikai ellenállásának leküzdésére.⁶⁴⁵ E fogalmat egyedül azon bűncselekmények esetén nem tartotta alkalmazhatónak, melyeknek, mint például az állam elleni erőszakos bűncselekmények (korábbi Btk. 139. §; korábbi Btk. 139/A. §; Btk. 254. §; Btk. 255. §), nincs személyes sértettjük. E deliktumok esetén az erőszakot *Erdősy* olyan fizikai kényszerítésként határozta meg, mely alkalmas több ember potenciális ellenállásának leküzdésére, illetve a tényállásban meghatározott eredmény elérésére, cél megvalósítására.⁶⁴⁶

3. Az erőszak kriminológiai fogalma

Az erőszak saját álláspontom szerinti fogalmának meghatározását megelőzően indokoltnak tűnik az erőszak kriminológiai fogalma tartalmi jegyeinek áttekintése is, a kriminológia erőszakkal kapcsolatos ismeretanyaga ugyanis értékes szempontokkal gazdagíthatja a büntető anyagi jogi fogalom kialakítását is.

A kriminológia az erőszak fogalmával az erőszakos bűnözés vizsgálata kapcsán foglalkozik elsősorban azzal a céllal, hogy az erőszakos bűncselekmények jellemzőit, okait és megelőzési lehetőségeit feltárja.⁶⁴⁷ Az erőszakos bűnözés egyébként nem büntető anyagi jogi fogalom, hanem a kriminológia olyan önálló vizsgálati területe, melyet a jogalkotó által a Btk. különböző fejezeteiben szabályozott, kiemelkedő társadalomra veszélyességű élet, testi épség,

⁶⁴³ *Tóth 1981a*, 505. p.

⁶⁴⁴ *Tóth 1981b*, 31. p. Részben azonosan *Tóth 1981a*, 508. p.

⁶⁴⁵ *Erdősy 2001*, 30. p.

⁶⁴⁶ *Erdősy 2001*, 34-35. p. *Erdősy* erőszak-fogalmát a rablás vonatkozásban fenntartja *Balogh 2014*, 414. p.

⁶⁴⁷ *Virág – Kulcsár – Rosta 2016*, 559. p.

személyi és nemi szabadság stb. elleni szándékos bűncselekmények törvényi tényállásainak alapulvételével alakított ki.⁶⁴⁸

A kriminológiai szakirodalom az erőszakos bűnözést a minősége, elkövetési módja és következményei miatt a legveszélyesebb szándékos bűnözési cselekménykategóriának tekinti,⁶⁴⁹ ami egyben meghatározza az erőszakos bűnözés egyébként heterogén halmazába tartozó cselekmények legfontosabb közös ismervének, az erőszak fogalmának a megközelítését is. A kriminológia ugyanis az erőszak definiálása kapcsán alapvetően az elkövetőt (az erőszak alkalmazóját) állítja a középpontba, s az elkövető személyisége, illetve a személyiség egy jellegzetes megnyilvánulása oldaláról közelíti meg e jelenséget.⁶⁵⁰

Gönczöl Katalin – a kriminológiai szakirodalomban széles körben elfogadott – meghatározása szerint az erőszak embertől eredő, másik személyre közvetlenül ható, a cél elérésére alkalmas fizikai vagy pszichikai erő.⁶⁵¹ A pszichikai erő(zak) fenyegetésben nyilvánul meg, azonban az erőszak fogalma alá csak az olyan fenyegetés vonható, mely igen súlyos hátrány kilátásba helyezésével valósul meg. Kriminológiai szempontból ugyanis az ilyen minőségű pszichikai erőszak egyenértékűnek tekinthető a fizikai erőszakkal, mivel annak elkövetője közel azonos agresszivitással fordul a sértett felé, valamint a sértett számára ugyanolyan súlyos helyzetet teremt, mint a fizikai erő alkalmazása. Így pszichikai erőszaknak a rablás vagy erőszakos közönség (szexuális erőszak) tényállásaiban szabályozott élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés, illetve más hasonlóan súlyos fenyegetés tekinthető.⁶⁵²

A kriminológia az erőszak fogalmát összeköti a sértett kényszerhelyzetével abból kiindulva, hogy ami a bűncselekményt megvalósító személy részéről erőszak, az a sértett fél számára kényszerhelyzet,⁶⁵³ mert a fizikai vagy pszichikai erőszakkal támadott személynek mást kell tennie, másként kell viselkednie, mint ahogy jónak látja.⁶⁵⁴ E kényszerhelyzet fennáll azon bűncselekmények esetén is, melyeknél az elkövető az erőszakot nem egy, a törvényi tényállásban meghatározott cél elérése érdekében alkalmazza (mint például rablás esetén a dologelvétele érdekében), hanem az erőszak megvalósítása már önmagában kimeríti a törvényi tényállást (például testi sértés, emberölés). Az elkövető célja ez utóbbi bűncselekmények

648 Bakóczy – Sárkány 2001, 71-72. p.

649 Gönczöl 1970, 105. p.; Bakóczy – Sárkány 2001, 72. p.; Deres 2007, 17. p.

650 Gönczöl 1970, 104. p.

651 Gönczöl 1970, 102. p. Ugyanígy Vigh – Gönczöl – Kiss – Szabó 1973, 42. p. A definíció elfogadottságához lásd Kerecsi 1999, 158. p.; Bakóczy – Sárkány 2001, 70. p.; Deres 2007, 32-33. p.; Nagy 2008, 14. p.

652 Gönczöl 1970, 103. p.

653 Gönczöl 1970, 104. p.

654 Kerecsi 1999, 158. p.

esetén a sértett személyiségének kiiktatása, ami legalább olyan súlyos a sértett számára, mint egy szoros értelemben vett kényszerhelyzet.⁶⁵⁵

A legújabb kriminológiai tankönyv az erőszak fogalmának meghatározása kapcsán a WHO Erőszakról és egészségről szóló jelentését idézi, mely szerint „az erőszak fizikai erő vagy hatalom szándékos alkalmazása – az ezzel való fenyegetés vagy tényleges alkalmazás – amely önmaga, más személy, egy csoport vagy egy közösség ellen irányul, és amely fizikai sérülést, halált, pszichés ártalmat, fejlődési elakadást vagy deprivációt eredményez, vagy nagy a valószínűsége, hogy ilyen eredményre vezet.”⁶⁵⁶

Az erőszak kriminológiai fogalmának jellemzői az alábbiak szerint foglalhatók össze:

- a kriminológia az erőszak fogalmát a személy elleni erőszak körére szűkíti. A dolog elleni erőszak kirekesztése a kriminológiai megközelítés azon sajátosságából ered, mely az erőszakos bűnözést a legveszélyesebb kriminális kategóriának tekinti. Amíg ugyanis a személy elleni erőszakos bűncselekmények elkövetői mások személyiségének, testi épségének megtörésével, megsemmisítésével hajtják végre kriminális cselekményüket, addig a dolog elleni erőszakkal megvalósuló deliktumok esetén sem a védett jogtárgyak jelentősége, sem az elkövetők személyisége nem indokolja a megkülönböztetett figyelmet.⁶⁵⁷
- az erőszak fogalma magában foglalja a fenyegetés súlyosabbnak tekintett megnyilvánulási formáit is;
- az erőszak szándékos, tudatos viselkedés;⁶⁵⁸
- az alkalmazott erőszak a sértett számára kényszerhelyzetet teremt.

Megítélésem szerint anyagi büntetőjogi szempontból a lényegében kvalifikált fenyegetésnek az erőszak fogalmi körébe vonása nem fogadható el, továbbá az anyagi büntetőjog nem teheti meg, hogy a dolog elleni erőszakot kirekessze az erőszak definíciójából, hiszen maga a Btk. nevesíti az erőszak e kategóriáját. Az erőszak kriminológiai fogalma ugyan értékes segítséget nyújthat az anyagi büntetőjog számára, azonban – az erőszakos bűnözés kriminológiai szempontú megközelítése miatt – nem helyettesítheti egy jogbiztonsági szempontból kellően körülhatárolt és egyértelmű erőszakfogalom kialakítását, melyre a következőkben kísérletet teszek.

4. Az erőszak fogalma saját álláspontom szerint

⁶⁵⁵ Gönczöl 1970, 104-105. p.

⁶⁵⁶ Virág – Kulcsár – Rosta 2016, 554. p.

⁶⁵⁷ Gönczöl 1970, 103. p.

⁶⁵⁸ Virág – Kulcsár – Rosta 2016, 555. p.

Az uralkodó felfogással ellentétben – amint arra a korábbiakban már utaltam⁶⁵⁹ – nem tartom elfogadhatónak az erőszak fogalmának tényállásszempontrú meghatározását. Megítélésem szerint a joggyakorlatnak – a jogtudomány segítségével – egy általános erőszakfogalmat kellene kialakítania, amely mindazon bűncselekmények esetén alkalmazható és alkalmazandó, melyek törvényi tényállásában az erőszak bármely további körülírás vagy megszorítás nélkül, egységesen szerepel. Az ugyanis a jogbiztonság követelményével nézetem szerint nem egyeztethető össze, hogy egy olyan kifejezést, mely a büntető törvény rendszerében egységesen szerepel, a jogalkalmazás eltérő jelentéstartalommal ruházzon fel attól függően, hogy éppen melyik törvényi tényállásban, milyen funkcióban szerepel. Az a jogi bizonytalanság, amely egyik esetben erőszaknak minősít egy olyan cselekményt, mely egy másik szituációban esetleg nem az, véleményem szerint legalábbis rendkívül megnehezíti a norma címzettje, az állampolgár számára, hogy előre lássa magatartása lehetséges büntetőjogi következményeit és ahhoz igazodni tudjon.⁶⁶⁰

Az általános erőszakfogalom tartalmi jegyeinek meghatározása természetesen nem könnyű feladat. E fogalomnak ugyanis úgy kell megjelenítenie az erőszak lényegi elemeit, hogy a meghatározás átfogja az erőszak életben megjelenő formáinak sokaságát, de a túlzott kazuisztikát lehetőleg elkerülje és minél tömörebb, rövidebb maradjon, ugyanakkor kellően meghatározott legyen. Talán nem véletlen, hogy a jogalkotó a Csemegi-kódex óta nem vállalkozott az erőszak definiálására. Persze magyarázható ez azzal is, hogy az erőszakot olyan általános életjelenségnek tekinti, melynek tartalma magától értetődő és törvényi rögzítése szükségtelen, de az ok nézetem szerint ennél prózaibb. A törvényi szabályozás hiánya egyébként nem sajátos magyar megoldás, például az osztrák és a német jogalkotó is lemondott az erőszak fogalmának törvényi meghatározásáról, s e feladatot a jogirodalomra és a bírói gyakorlatra hárította. Az erőszak fogalmi kereteinek kidolgozásához éppen ezért fontos segítségül szolgálhat az e fogalom körüli osztrák és német tudományos diskurzus, ezért az alábbiakban azt röviden áttekintem, majd megkísérlem egy kellően precíz erőszak definíció felállítását.

4.1. Rövid német kitekintés

A német jogirodalomban és bírói gyakorlatban az erőszak fogalma körül széleskörű

659 Lásd 2. Rész. I. Fejezet. 3.4. alatt.

660 Egység-többség tani megközelítésből, de az erőszak, mint különös részi tényállási elem egységes értelmezésének követelményére utal *Ambrus 2014*, 250-252. p.

kazuisztikával, csaknem átláthatatlan véleményi sokszínűséggel találkozhatunk.⁶⁶¹ E fogalom kapcsán a jogirodalomban kialakult lényegesebb nézetek – *Sinn* nyomán – több főbb kategóriába sorolhatók:

Az irodalomban talán legszélesebb körben elterjedt nézet az erőszakot – *Knodeltől* eredő meghatározás alapján – tág értelemben fogta fel és erőszaknak tekintett minden olyan *eljárást, amely alkalmas a kényszerített tényleges vagy várható ellenállásának legyőzésére azáltal, hogy az akaratképződést vagy az akarat megvalósítását lehetetlenné teszi, vagy tényleges, érzékelhető hátrány okozásával megfoszt az akaratelhatározás szabadságától.*⁶⁶² Ebben az értelemben az erőszak fogalma lényegében minden, a kényszerített elidegeníthetetlen jogai elleni behatást felölel, magában foglalva ezzel a kizárólag pszichikailag ható kényszert is (pl. pisztoly célra tartása elsütés nélkül, közút lezárása egyszerű ülőblokáddal).⁶⁶³

Az irodalom egy része, az egységesnek nem tekinthető restriktív irányzatok az erőszak fenti értelmű felfogását a fogalom elszellemiesítéseként értékelték és egy szűkebb erőszakfogalom mellett léptek fel, részben az elkövető oldaláról alkalmazott fizikai erő, részben a sértett testére irányuló behatás jelentőségét hangsúlyozva. Így például az *Arzt – Weber* szerzőpáros az erőszakot *testi erő jelentős kifejtése által előidézett fizikai kényszerként* definiálta, mely magában foglalja a lenyűgöző erejű és a csekély erő kifejtést is, ha az technikai megerősítés folytán jelentős fizikai kényszerhez vezet. Az ugyancsak a restriktív irányzathoz tartozó *Bergmann* szerint erőszak minden *közvetlen behatás egy személy testére vagy egy dologra, ami a személy testét vagy a dolog állagát vagy funkcióját befolyásolja, vagy a személy testi jólétét csökkenti.* A többségi felfogásénál szűkebb körben határozta meg az erőszak fogalmát *Otto* is, aki annak lényegét *testi erő felhasználásában látja, amely arra a személyre, akire irányul, nemcsak lelki (pszichés), hanem testi (fizikai) kényszerként is kihat.* Testi kényszer az, amellyel a sértett a konkrét szituációban egyáltalán nem, csak jelentős testi erő alkalmazásával vagy el nem várható módon tud szembeszállni. Szorosan definiálta az erőszak fogalmát *Welzel* is, aki szerint az erőszak *testi kényszer a tényleges vagy várt ellenállás leküzdése érdekében.*⁶⁶⁴

A bírói gyakorlat által is többé-kevésbé elfogadott, uralkodónak tekinthető nézet a tág értelemben felfogott erőszakfogalomból kiindulva az erőszakot *a kifejtett vagy várt ellenállás leküzdése érdekében (legalábbis) fizikailag (is) közvetített kényszerként* értelmezi.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ *Sinn* 2000, 202. p.

⁶⁶² *Knodelt* idézi *Sinn* 2000, 156. p.

⁶⁶³ *Tröndle – Fischer* 2006, 1486 és 1489. p.

⁶⁶⁴ A hivatkozott szerzők erőszak fogalmait ismerteti *Sinn* 2000, 157-160. p.

⁶⁶⁵ *Tröndle – Fischer* 2006, 1485. p.

4.2. Rövid osztrák kitekintés

Ausztriában a joggyakorlat és az irodalom az erőszak fogalmának alapvetően két változatát alkalmazza. A többségi felfogás (a bírói gyakorlat és a jogirodalom nagy része) az erőszakot a *tényleges vagy a várható ellenállás leküzdése érdekében alkalmazott, nem jelentéktelen fizikai erőként* értelmezi. E definíció az erőszak fogalma alá vonja tipikusan a testi erő alkalmazását, illetve valamely eszköz (pl. kutya, pisztoly, autó) fizikai erejének igénybe vételét.

A kisebbségi álláspont ezzel szemben az erőszakot tágabb körben határozza meg, s a fogalma alá von minden *testre történő fizikai behatást*, más megközelítésben a *testre történő tényleges vagy előkészített behatást*. Ez utóbbi pontosítással erőszaknak minősül a sértett testét ténylegesen el nem érő behatás is.⁶⁶⁶

Gudrun Hochmayr és *Kurt Schmoller* az erőszakfogalom mindkét változatával szemben alapos kritikát fogalmazott meg, álláspontjuk szerint ugyanis egyik meghatározás sem nyújt átfogó körülírást az erőszakról. A többségi felfogás hiányosságaként róják fel, hogy az erőszak fizikai erő alkalmazásaként való megfogalmazása fogalmilag kirekeszti az erőszak köréből az áldozatra nem fizikai erőként, hanem kémiai, biológiai vagy más módon ható eszközök (pl. szembe szórt só-bors keverék, sósav) felhasználását. A kisebbségi felfogás központi hibájának pedig a dolog elleni erőszak figyelmen kívül hagyását tartják, emellett további hátrányaként említik, hogy az alkalmas az erőszak fogalmának parttalanná tételére is, ugyanis egyértelműen nem zárja ki a fogalomból a testre gyakorolt, de pszichésen közvetített behatásokat. Merthogy pusztán a psziché befolyásolása is hathat fizikailag is a testre, egy halálos fenyegetés például a sértett oldalán előidézhethet hányingert, remegést vagy verejtékezést.⁶⁶⁷

Hochmayr és *Schmoller* saját erőszak fogalmuk kialakításakor abból indultak ki, hogy a fenti hátrányokat elkerülendő a definíciónak magában kell foglalnia a kémiai, biológiai vagy más egyéb eszközzel történő erőszak kifejtést, valamint a dolog elleni erőszakot is, ugyanakkor világosan ki kell rekesztenie a sértett pusztán pszichikai befolyásolását.

A szerzőpáros az erőszak központi elemének a fizikai erő alkalmazását tekinti, melyet kiegészít a kémiai, biológiai vagy más módon befolyásoló eszközök (pl. tűz, forró víz, sósav, könnygáz, elektrosokk) használata. Az így megfogalmazott erőszak körén egyértelműen kívül maradnak a pszichésen továbbított testi behatások, mivel ezek során az elkövető sem fizikai erőt, sem más eszközt nem használ. A kémiai vagy más eszközök alkalmazásának az erőszak

⁶⁶⁶ *Hochmayr – Schmoller 2003*, 629. és 632-633. p.

⁶⁶⁷ *Hochmayr – Schmoller 2003*, 633. p.

definíciójában való megjelenítését a szerzőpáros egyébként nem az egyes eszközök hatásmódjainak felsorolásával, hanem az erőszakot megalapozó eszközök közös jellemzőjének meghatározásával oldotta meg. E közös ismérv pedig az a pusztító (romboló) potenciál, amellyel egy bizonyos intenzitás felett ezek az eszközök – a fizikai erőhöz hasonlóan – rendelkeznek.

A többségi felfogással szemben *Hochmayr* és *Schmoller* sem tekinti az erőszak fogalmi elemének az erőszak alkalmazásának célját (az ellenállás leküzdése), mert álláspontjuk szerint az, hogy az erőszakot az ellenállás leküzdése érdekében kell kifejteni, nem az erőszak fogalmi jellemzője, hanem a kényszerítő bűncselekmények más tényállási elemeiből (a „kényszerítő”, „kicsikar”, „elvesz” elkövetési magatartásokból) eredő kíváncsi.⁶⁶⁸

Mindezek alapján *Hochmayr* és *Schmoller* az erőszakot *fizikai erő vagy egyéb pusztító eszköz személy vagy dolog ellen irányuló, nem jelentéktelen alkalmazásaként* definiálja.⁶⁶⁹

4.3. A saját álláspont kifejtése

Az erőszak fogalmának meghatározásakor megítélésem szerint mindenképpen a szó, a jelenség mindennapi jelentését kell vezérfonálynak tekinteni. A büntetőjogban általánosan elfogadott ugyanis, hogy amennyiben a jogalkotó egy meghatározott törvényi kifejezéshez nem kapcsolt speciális jogi szaknyelvi tartalmat, úgy azt a köznapi nyelvhasználat és jelentés alapján kell elsősorban értelmezni.⁶⁷⁰

4.3.1. Ezt is szem előtt tartva, egy törvényi tényállásoktól függetlenül kialakított, általános erőszakfogalomnak nem lehet tartalmi eleme az erőszak – német és hazai jogirodalmi definícióiban is központi szerepet kapó – *kényszerhatása*. Az erőszak kényszerítő hatását a mindennapi nyelvhasználat aligha tekinti az erőszak részének, a kényszerhatás különböző intenzitásait, a vis absolutát vagy a vis compulsivát pedig egészen biztosan nem, hiszen ezek a jogi műnyelv specifikus kifejezései. Amint erre a korábbiakban már szintén rámutattam, az erőszakot nemcsak a személyes sértettel rendelkező kényszerítő, hanem a romboló

668 Az osztrák Btk. 142. §-a szerint például rablást követ el, aki idegen ingó dolgot mástól személy elleni erőszakkal vagy az élet, testi épség közvetlen veszélyével fenyegetve azzal a szándékkal *vesz el* vagy *csikar ki* (*abnötigt*), hogy annak eltulajdonításával maga vagy harmadik személy jogtalanul gazdagodjon. Az osztrák Btk. 144. §-a szerint pedig zsarolást követ el, aki mást erőszakkal vagy veszélyes fenyegetéssel olyan cselekvésre, tűrésre vagy mulasztásra *kényszerít*, mely a kényszerített vagy más vagyonát károsítja, feltéve, hogy ezt azzal a szándékkal tette, hogy a kényszerített magatartása által maga vagy harmadik személy jogtalanul gazdagodjon.

669 *Hochmayr – Schmoller* 2003, 633-635. p.

670 *Nagy* 2014, 109-110. p.; *Geller* 2012, 135. p.

bűncselekmények is tényállási elemként szabályozzák, márpedig ezen deliktumok esetén az erőszak sértettre gyakorolt hatásának nincs is jelentősége.⁶⁷¹ Az általam e helyütt kifejtett vis absoluta-vis compulsiva koncepció pedig arra is rámutat, hogy az erőszak fizikai és akarati (pszichikai, lelki) kényszerként egyaránt érvényesülhet,⁶⁷² tehát az sem lehet elhatároló ismérve az erőszaknak, hogy a sértettre fizikai vagy pszichikai kényszerként fejti-e ki hatását.

Nem értelmezhető az erőszak kényszerhatása a dolog elleni erőszak relációjában sem, márpedig a dolog elleni erőszak megítélésem szerint az általános erőszakfogalom része. Nyilvánvaló, hogy a köznyelv is erőszaknak tekinti nemcsak például egy szórakozóhely pultosának megverését, hanem a szórakozóhely berendezéseinek összetörését, vagy egy ablaküveg kövel való bedobását. A dolog elleni erőszak általános erőszakfogalomba való beépítése egyben annak elismerését is jelenti, hogy a dolog elleni erőszak releváns elkövetési mód (elkövetési magatartás) mindazon kényszerítő és romboló bűncselekmények esetén, melyek törvényi tényállása nem korlátozza az erőszak körét. Ilyen korlátozást tartalmaz például a rablás [Btk. 365. § (1) bek. a) pont] vagy a szökés [Btk. 434. § (2) bek. d) pont; korábbi Btk. 343. § (2) bek. d) pont] tényállása, előbbi „valaki ellen” alkalmazott, utóbbi „személy elleni” erőszakról beszél, a személyre utalás pedig egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy e deliktumok esetén az erőszak csak személy ellen irányulhat. Ebből azonban a contrario következik, hogy mindazon bűncselekmények, amelyeknél hiányzik az erőszak személyre korlátozása (olyan kényszerítő deliktumok is e körbe tartoznak, mint például a kényszerítés, a zsarolás vagy az önbíráskodás), dolog elleni erőszak alkalmazásával is megvalósíthatók.⁶⁷³ Nem hozható fel ezzel szemben érvként, hogy a Btk. személy elleni erőszakos bűncselekménynek minősíti a legtöbb kényszerítő deliktumot, így a kényszerítést, a zsarolást és az önbíráskodást is [Btk. 459. § (1) bek. 26. pont]. A személy elleni erőszakos bűncselekmények e törvényi felsorolásában ugyanis olyan deliktumok is helyet kaptak, melyek nemcsak személy elleni erőszakkal valósulhatnak meg, sőt olyanok is, melyek elkövetéséhez még csak erőszakra sincs szükség. Ilyen bűncselekmény például az emberkereskedelem [Btk. 192. § (1) – (6) bek.], a személyi szabadság megsértése (Btk. 194. §) vagy a lázadás [Btk. 256. § (1) – (2) bek.]⁶⁷⁴

Dolog elleni erőszakkal követi el a zsarolást például az a terhelt, aki az ékszerészt szeretett kutyája kínzásával kényszeríti a széf kinyitására, míg ugyanebben a szituációban kényszerítés valósul meg, ha az állat – maradandó egészségkárosodás vagy pusztulás okozására nem

671 Lásd még 2. Rész. I. Fejezet. 3.4. alatt.

672 Lásd 2. Rész. I. Fejezet. 3.4. alatt.

673 Hasonlóképpen *Hochmayr – Schmoller* 2003, 630. p.

674 Vö. Btk. 459. § (1) bek. 26. pont d) és g) pont.

alkalmas, például elektromos sokkolóval történő – kínzása gyártási technológia átadását célozza.⁶⁷⁵

4.3.2. A *Hochmayr – Schmoller* szerzőpárossal egyetértve véleményem szerint sem fogalmi ismérve az erőszaknak, hogy alkalmazója *milyen célból* fejtí az ki. Bár kétségtelen, hogy az erőszak általában valamilyen személyi vagy dologi ellenállás leküzdését szolgálja, de büntetőjogilag releváns erőszak – a *Tóth* által találóan önmegvalósítóként aposztrofált típusa⁶⁷⁶ – kifejezhető úgy is, hogy az nem eszköze az elkövető céljait gátló semmilyen akadály legyőzésének.⁶⁷⁷ Egy öközlítés például erőszaknak minősül függetlenül attól, hogy azzal az elkövető pénz átadására akar valakit kényszeríteni, vagy csupán az indulat, a harag levezetéseként alkalmazza. Annak, hogy az erőszakot a sértett ellenállásnak leküzdése érdekében használja fel az elkövető, csupán a kényszerítő bűncselekmények esetén van jelentősége, míg az, hogy az erőszak kifejtése például a dologelvételt gátló fizikai akadály legyőzésére irányul, kizárólag a lopásnál bír relevanciával. Az a cél tehát, amely érdekében az erőszak alkalmazására sor kerül, nem az erőszakot, hanem azt a cselekményt jellemző ismérv, melynek elérésére az erőszak szolgál (pl. kényszerítés, dologelvétel, magánlakásba bemenetel).

A korabeli magyar jogirodalomban *Mózes László* neves védőügyvéd amellet érvelt, hogy a (rablási) erőszaknak olyannak kell lennie, amely a megtámadott személy ellenállási akaratának legyőzésére irányul, ezért az erőszak a megtámadott oldalán ellenállási akaratot, képességet tételez fel. Alvó, öntudatlan vagy olyan ember ellen, aki nem is akar ellenállni, eszerint erőszakot nem, legfeljebb pusztá erő kifejtést lehet alkalmazni.⁶⁷⁸ *Mózes* álláspontjával szemben *Finkey* fejtette ki, hogy a jogalkotó nem az ellenállás leküzdésére használt erőszakot, hanem azt az erőszakot bünteti a rablás tényállásában, melyet az elkövető azért alkalmaz, hogy a tervbe vett lopási cselekményt végrehajthassa. Ezért nemcsak a tényleges, de a várható ellenállás elhárítása végett igénybe vett erőszak is rablási erőszak.⁶⁷⁹

Az erőszak – alkalmazásának céljától függetlenül – fogalma alapján nem lehet vitás, hogy akár egy alvó személy fejére mért ütés dolgának elvétele végett, akár egy ellenállni nem akaró személy bántalmazása (például az apa drága óráját egyébként is fiának akarja adni, aki

675 Elismeri a dolog elleni erőszakot a kényszerítő bűncselekmények lehetséges elkövetési módjaként a német jogirodalomban pl. *Schönke – Schröder* 2006, 2019. p.; *Tröndle – Fischer* 2006, 1487. p., az osztrák jogirodalomban pl. *Hochmayr – Schmoller* 2003, 630. p.

676 *Tóth* 1981a, 504. p.

677 Lásd például Btk. 148. §, 232. §, 284. § (2) bek. b) pont, 445. §.

678 *Mózes* 1895, 22-23. és 379-380. p.

679 *Finkey* 1896b, 14. p.

azonban azt apja leütésével megszerzi tőle) erőszaknak minősül, az ugyanis semmilyen célt nem feltételez.

4.3.3. Az általános erőszakfogalom meghatározásakor figyelemmel kell lenni arra is, hogy e fogalom illeszkedjen a garázdaság (kapcsolati erőszak, hatósági eljárás megzavarása) törvényi tényállásaiba is, megítélésem szerint ugyanis az erőszak és az e bűncselekmény(ek) elkövetési magatartásaként szabályozott *erőszakos magatartás* azonos tartalmú fogalmak. Egy olyan magatartásnak ugyanis, mely erőszakos jellegű, rendelkeznie kell az erőszak jellegzetes ismertetőjegyeivel, hiszen erőszak nélküli erőszakos magatartás fogalmilag elképzelhetetlen.⁶⁸⁰ Éppen ezért – *Beloviccsal* egyetértve – tévesnek tartom azt a bírói gyakorlatban jelenleg uralkodó felfogást, mely az erőszakos magatartás fogalmi körébe vonja lényegében az erő alkalmazásával való fenyegetést is.⁶⁸¹ Az erőszak (erőszakos magatartás) és a fenyegetés fogalmai között nemcsak a mindennapi nyelvhasználat, hanem maga a büntető törvény is különbséget tesz, a két fogalom azonosításának nincs tehát legális alapja, és a természetes szemlélet szerint is két különböző jelenségről van szó.⁶⁸²

Az LB a 34/2007. BK véleményben az erőszakos magatartást kétirányú, személy elleni és dolog elleni erőszakként határozta meg, az erőszakot tényállási elemként értékesítő deliktumok esetén releváns erőszakhoz képest azonban a személy elleni erőszakos magatartást enyhébb fellépésként értékelte, mely már a sértett testének támadó jellegű *érintésével* is megvalósul. Ez a megfogalmazás nem tűnik kellően pontosnak, hiszen a test támadó jellegű megérintésének minősülhet például egy olyan öntapadós cetlinek az érintett hátára ragasztása is, melyen az érintettet sértő kifejezés olvasható, márpedig ezt aligha értékelné bárki is erőszakos magatartásnak. Ugyanakkor a testi érintés kritériuma nem határolja el világosan az

680 Az, hogy a fogalmi egyezőség ellenére a jogalkotó az említett bűncselekmények tényállásaiban mégsem egyszerűen az „erőszak”, hanem az „erőszakos magatartás” kifejezést használja, véleményem szerint stílári okokkal magyarázható. A garázdaság és a hatósági eljárás megzavarása esetén sem pusztán az erőszak alkalmazását rendeli ugyanis büntetni a törvény, hanem az olyan magatartását, mely egyszersmind (vagy) kihívóan közösségellenes, illetve e bűncselekményeknek a tényállásban konkrétan megjelölt személyes sértettjük sincs, aki elleni erőszakról beszélhetnénk. Ebben az összefüggésben pedig stilisztikailag helyesebbnek tűnik az erőszakot minőségjelzőként, és nem tárgyként szerepeltetni a bűncselekmény tényállását meghatározó mondatban. Stilisztikailag komoly kifogást lehetne emelni például a garázdaság olyan megszövegezése ellen, mely szerint aki olyan kihívóan közösségellenes erőszakot alkalmaz, mely alkalmas arra, hogy (...) A kapcsolati erőszak ugyan nevesíti a sértetti kört, azonban nem a sértettek elleni, hanem a *sérelmükre* megvalósított, vagylagos elkövetési magatartásokat szabályoz, így az erőszak beépítésekor figyelemmel kellett lennie a jogalkotónak az erőszakot minősítő emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó jelzőkre, valamint az ugyancsak elkövetési magatartásként meghatározott anyagi javak elvonására. Az eltérő megfogalmazásnak tehát pusztán nyelvi-stilári okát látom.

681 EBH 2014. B.23.; BH 2008. 291. (EBH 2007. 1589.)

682 Szükség sincs az erővel, erőszakkal fenyegetés erőszakos magatartás fogalmi körébe vonására, hiszen az olyan jellegű kihívóan közösségellenes magatartások, melyek erőszakkal nem, esetleg csak erő alkalmazásával való fenyegetéssel párosulnak, ha a garázdaság tényállásán belül nem is, a zaklatás keretében büntethetőek.

erőszakos magatartást a fenyegetéstől, hiszen a test támadó jellegű érintésével valósul meg a fenyegetés, ha például az elkövető egy pisztolyt nyom a sértett mellkasához. A test pusztta érintése, még ha az támadó jellegű is, az erőszakos magatartás túlságosan tág körű értelmezését teszi tehát lehetővé. Más megközelítésben viszont túl szűknek is bizonyulhat a definíció, az ugyanis kizárhat olyan magatartásformákat is a fogalomból, mint a víz szembe fecskendezése, vagy a savval való leöntés, melyeknél az elkövető ténylegesen nem ér hozzá a sértett testéhez.⁶⁸³

Valószínűleg a test érintése alatt az LB nem a testhez történő egyszerű hozzáérést értette, a BK véleményben az érintésnek minősülő magatartásformák példálózó felsorolása (lökdösődés, rángatás, ütlegelés, arculütés stb.) legalábbis erre enged következtetni. Ez a felsorolás egyébként rámutat arra is, hogy miért aggályos az erőszakos magatartás és az erőszak fogalmi elkülönítésére irányuló kísérlet. A bíróság által az erőszakos magatartás tipikus megjelenési formáiként nevesített lökdösődést, ütlegelést, vagy arculütést ugyanis a laikus is egyértelműen az erőszakkal azonosítja, illetve más esetekben, tipikusan egyes kényszerítő bűncselekmények vonatkozásában maga a bíróság is több esetben minősítette az ilyen jellegű magatartásokat erőszakkak.⁶⁸⁴

Az ütlegelés, arculütés stb. nem egyszerűen a test érintéseként, hanem *fizikai erő* kifejtéseként értelmezhetőek. A fizikai erő használata pedig megítélésem szerint is az erőszak egyik központi eleme,⁶⁸⁵ ez az ismerv ugyanis plasztikusan és helytállóan írja le az erőszak központi eseteit.⁶⁸⁶

Önmagában azonban az erő kifejtés kritériuma még nem választja el az erőszakot az egészen hétköznapi magatartásformáktól. Lényegében minden cselekvéshez szükség van ugyanis több-kevesebb erő kifejtésre, ezért az erőszakkak – ahogyan erre *Julis Mihály* is rámutatott – ennél többet kell jelentenie. *Julis* erre figyelemmel az erőszakot jellemző erő kifejtést olyan fizikai erő kifejtésként határozta meg, „ami a természetes, a mindennapi életben szokásos emberi magatartásokhoz képest valami többet foglal magába.”⁶⁸⁷ *Tóth* szerint pedig az erő kifejtésnek bizonyos fokú kényszerű beavatkozást, agressziót kell megjelenítenie mások rendezett, szabályozott viszonyaiba ahhoz, hogy erőszakká váljon.⁶⁸⁸ Figyelemre méltó

683 Vö. *Tóth 1981a*, 506. p.

684 Pl.: BH 2007. 401. (három alkalommal a tarkóra mért ütés); BH 2014. 267. (lökés és karmolás); BH 2015. 121. (kis-közepes erejű ütés az arcra, kézzel való csapkodás); BH 2015. 153. (lökdösés, taszigálás); BH 2016. 134. (tenyérrrel egy alkalommal a szegycsontra mért ütés).

685 Így pl. *Csemegi* (Indokolás. A 335. §-hoz.); *Vargha 1892a*, 20. p.; *Edvi Illés 1909b*, 72. és 270. p.; *Edvi Illés 1909c*, 115. p. *Tóth 1981a*, 504. p.

686 *Hochmayr – Schmoller 2003*, 630. p.

687 *Julis 1980*, 46. p.

688 *Tóth 1981a*, 504. p.

módon egyik megközelítés sem a testi erő kifejtésének mértékét, nagyságát hangsúlyozza, ami – különösen a dolog elleni erőszak hatályos szabályozása alapján⁶⁸⁹ – csak helyeselhető. Azzal ugyanis, hogy a jogalkotó dolog elleni erőszaknak tekinti az áruvédelmi eszköz állagsérelem nélküli eltávolítását vagy a védelmi eszköz működésképtelenné tételét, egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az erőszak megvalósulásához nem szükséges jelentősebb erő kifejtés. A fizikai erőt tehát nem a mértéke, az erőssége teszi erőszakká, sokkal inkább alkalmazásának a *szokásostól eltérő* módja, *támadó* jellege.

Valakinek az ütlegetése, leütése, fojtogatása, lefogása, kerékpárról letaszítása, fejének víz alá nyomása, vagy egy ajtó betörése, nyaklánc leszakítása, szúnyogháló kivágása a fizikai erőnek nyilvánvalóan a megszokottól eltérő alkalmazását jelentik. Ellenben egy fa kivágása, a gyümölcs leszakítása, a kábel levágása a kábeldobról, vagy különböző tárgyak rendeltetésszerű leszerelése teljesen szokványos, hétköznapi erő kifejtések, így erőszak alkalmazásának nem minősíthetők. A dolog elleni erőszakos lopás kapcsán követett ez irányú bírói gyakorlattal szemben tehát kifogás nem emelhető. Annál inkább aggályos a magánlaksértés esetén a zárcserét dolog elleni erőszaknak minősítő jogértelmezés.⁶⁹⁰ Egy zárszerszerű kiserelése, illetve új zár felszerelése különös módon alkalmazott fizikai erőnek aligha nevezhető, ekképpen pedig az erőszak fogalma alá sem vonható.⁶⁹¹

Az erőszak fizikai erő alkalmazásaként való definiálása nem korlátozza a fogalmat az elkövető testi erő kifejtésére, hanem magában foglalja a fizikai erőt közvetítő eszközök használatát, abban az esetben is, ha egyébként az eszköz működtetése csupán csekély erő kifejtést igényel (pl. pisztoly ravaszának elsütése, az elektromos sokkolót működésbe hozó gomb megnyomása, kutya támadó parancsszavának kimondása). *Hochmayr* és *Schmoller* kritikai észrevételeit hasznosítva azonban szükségesnek látszik az olyan eszközök használatának külön nevesítése is az erőszak fogalmában, melyek nem fizikai erőként, hanem kémiai (pl. gázfegyver, paprikaspray) vagy más módon fejtik ki hatásukat a sértettre. Megítélésem szerint ezen eszközök átfogó leírását *Hochmayr* és *Schmoller* saját erőszak definíciójukban optimálisan oldották meg azzal, hogy az ilyen jellegű eszközök közös ismervének pusztító (romboló) hatásukat tekintették, hiszen ebben a tulajdonságban rejlik a fizikai erővel való azonosságuk.

A fizikai erő alkalmazásának az erőszakfogalom középpontjába állítása a további konzekvenciával jár még, hogy az kizárja a mulasztással elkövetett erőszak lehetőségét,

689 Btk. 370. § (2) bek. b) pont bc) alpontja; [korábbi Btk. 316. § (2) bek. d) pont.]

690 Pl.: BH 2008. 5.; BH 1999. 349.

691 Vitatja a zárcsere dolog elleni erőszak fogalma alá szubszumálását még *Szomora 2013d*, 463. p.

hiszen a fizikai erő kifejtése szükségszerűen aktív, tevőleges cselekvést feltételez.⁶⁹²

4.3.4. A szokásostól eltérő, támadó jellegű fizikai erő kifejtés kritériuma arra megítélésem szerint mindenképpen alkalmas, hogy az erőszak fogalmából kizárja a több-kevesebb erő kifejtést megkövetelő hétköznapi, szokványos cselekvéseket, ahhoz azonban önmagában még kevés, hogy az erőszakot elhatárolja az olyan támadó jellegű cselekményektől, melyek pusztán pszichés behatást gyakorolnak a sértettre. Az az elkövető például, aki a kocsmában egy késsel hadonászva fenyegeti a pultost, vagy aki a pultos arca előtt a levegőbe bocszol, támadó jelleggel, a szokásostól eltérő módon fejt ki testi erőt. Mégsem hiszem, hogy az általános nyelvhasználat ezeket a cselekményeket erőszaknak minősítené. A közfelfogás az erőszakot mással, többel köti össze, mint kizárólag a megfélemlítés (valamilyen rossz bekövetkezésétől való félelem). Az erőszak ugyanis sosem lehetséges jövőbeli, hanem aktuálisan bekövetkező *fizikai konfrontációt* jelent.⁶⁹³ Véleményem szerint ez az erőszak és a fenyegetés közötti alapvető különbség, amit az erőszak fogalmának mindenképpen meg kell jelenítenie. Az e helyütt képviselt vis absoluta/vis compulsiva koncepció szerint az erőszak mint vis compulsiva a fenyegetéshez hasonlóan akarati (pszichés) kényszerként hat a sértettre, az erőszak azonban ezt a hatást mindig fizikai befolyásgyakorlással éri el, míg a fenyegetés pusztán kilátásba helyezi az esetleges testi jellegű behatást.

Megítélésem szerint Tóth erőszak, pontosabban személy elleni erőszak fogalmának éppen az a vitatható pontja, hogy a test érintése nélküli erő kifejtéssel is megvalósíthatónak tartja az erőszakot, ha az erő kifejtés egyébként a sértett személyiségi jogainak bármelyikét – ideértve a becsületet, a személyi vagy cselekvési szabadságát is – megsérti. A test érintése nélküli erőszak eklatáns példái a kijárat ajtó bezárása a sértett távozásának megakadályozása céljából, vagy az erősen rövidlátó személy egyetlen szemüvegének elrejtése, elvétele.⁶⁹⁴ Láthattuk, hogy a magánosok elleni erőszak egyik változata esetén (Csemegi-kódex 175. §) *Angyal* lényegében ugyanezzel a tartalommal határozta meg a személy elleni erőszak fogalmát.⁶⁹⁵ Ez a megközelítés azonban az erőszak és a kényszer fogalmainak téves azonosításán alapszik.⁶⁹⁶ Amennyire hatásos kényszerhelyzetet idézhet elő ugyanis a rövidlátó szemüvegének, vagy például a mozgáskorlátozott személy kerekesszékeének elrejtése, annyira biztos, hogy a természetes szemlélet az ilyen magatartásban nem lát erőszakot. És tegyük hozzá, nemcsak a természetes szemlélet, a jogalkotó sem. Ha a személyi vagy cselekvési

⁶⁹² Hasonlóképpen *Vargha 1892a*, 102. p.; *Angyal 1931*, 159. p.; *Tóth 1981a*, 504. p.

⁶⁹³ Vö. *Vargha 1892a*, 14. és 212. p.

⁶⁹⁴ *Tóth 1981a*, 505. p.

⁶⁹⁵ *Angyal 1931*, 85. p.

⁶⁹⁶ Ezzel kapcsolatos álláspontomat korábban, az 1. Rész. II. Fejezet 1.2. alatt fejtettem ki.

szabadság test érintése nélküli korlátozása vagy kizárása az erőszak fogalma alá lenne sorolható, értelmetlen és fölösleges az emberrablás vagy a rablás törvényi tényállásaiban az erőszak mellett külön nevesíteni a védekezésre képtelen állapotba helyezést,⁶⁹⁷ az ugyanis ebben az esetben egy tartalmilag üres kategóriát jelölne. Az erőszak és a védekezésre képtelen állapotba helyezés törvényi megkülönböztetése azonban az jelenti, hogy a két fogalomnak valamilyen formában különböznie kell egymástól.

Ha valakit például megkötöznek, vagy lefognak, ugyanúgy védekezésre képtelen állapotba helyezik, mint azt, akinek a kerekesszékét elrejtik. A kerekesszék elrejtése amellett, hogy a szokásostól eltérő, (a személyi, cselekvési szabadság elleni) támadó jellegű magatartás, adott esetben még komolyabb erő kifejtést is igényelhet, mint valakit lefogni, vagy megkötözni. Amiben azonban ez utóbbi két magatartásforma egészen biztosan különbözik a kerekesszék elrejtésétől, az a *testre gyakorolt behatásuk*. Ez a fizikai komponens az a többletelem, ami az erőszakot elhatárolja nemcsak a fenyegetéstől, hanem végső soron a személyi, cselekvési szabadság elleni más támadásoktól is. Ezért nem fedezhető fel egy ajtó bezárásában sem az erőszak alkalmazása, vagyis – szemben egyes jogirodalmi nézetekkel⁶⁹⁸ – a hivatalos személy elleni erőszak büntette vonatkozásában az ajtónak a házkutatást végző rendőrré történő rázárása nem minősülhet erőszaknak. Testi jellegű behatás hiányában megítélésem szerint nem tekinthető erőszaknak egy ajtó pusztá elállása vagy eltorlaszolása sem a hivatalos személy intézkedése során.⁶⁹⁹ Aki például egy házkutatás megkezdését azzal próbálja késleltetni, hogy kiterpesztett lábakkal és széttárt karokkal az ajtóba áll, kétségtelenül az intézkedéssel szembeni fizikai akadályt hoz létre, azonban cselekménye a hivatalos személy testét nem éri el, arra fizikai behatást nem gyakorol, ezért legfeljebb konkludens fenyegetésként értékelhető („ha be akarsz jutni, testi bántódás érhet”).

Az általános erőszakfogalomnak a testi jellegű behatás mellett természetesen figyelembe kell vennie a dologra gyakorolt fizikai ráhatás kritériumát is. Dologra történő ráhatás kétségtelenül az állagsérelem okozása (pl.: ajtó, ablak betörése, szobor festékkal leöntése), ahogy azonban a testi behatás sem feltétlenül testi sérülés okozását jelenti, úgy a dologra gyakorolt hatás sem merül ki pusztán az állagsértésben. *Tóthtal* egyetértve megítélésem szerint is a dolog elleni erőszak körébe tartozik, dologra történő ráhatásnak minősül a dolog helyzetében vagy működésében előidézett fizikai változás is, így például egy asztal fellökése, táskák kézből való kiragadása, ajtó sarokvasról leemelése, vagy egy áruvédelmi eszköz, chip,

697 Btk. 190. § (1) bek. b) pont, illetve 365. § (1) bek. b) pont; korábbi Btk. 321. § (1) bek.; Csemegi-kódex 346. §.

698 *Vida 1999b*, 342. p.; *Kőhalmi 2013*, 244. p.; *Váradi 2015b*, 412. p.

699 Ezzel ellentétesen *Békés 1954*, 1005. p.; *Vida 1999b*, 342. p.; *Mezőlaki 2013b*, 643. p.

riasztó jelzésre alkalmatlanná tétele.⁷⁰⁰ Nem hat azonban a dolog állagára, helyzetére vagy működésére a kerítés átmászása, a kapu átugrása, vagy az ablakon bemászás, ezért az ilyen jellegű cselekmények kívül esnek a (dolog elleni) erőszak körén.⁷⁰¹

4.3.5. Kérdésként merülhet fel, hogy az erőszak megállapíthatósága szempontjából van-e jelentősége annak, hogy az elkövető által a szokásostól eltérően, támadó jelleggel kifejtett fizikai erő, vagy az ilyen módon alkalmazott romboló eszköz ténylegesen nem hat fizikailag is a testre vagy a dologra, mert például a kutyára leadott lövés célt téveszt, vagy a sértett elhajol az ütések elől. Megítélésem szerint a sértett testére vagy a dologra tényleges behatást nem gyakorló erő- vagy eszközhasználatban egyértelműen megnyilvánul az erőszak alkalmazására irányuló elkövetői akarat, mely akarat a külvilágba is lép oly módon, hogy a személyre vagy dologra történő fizikai behatás konkrét veszélyét hordozza magában. Ez nem más, mint az *erőszak kísérlete*, márpedig a büntetőjog a szándékos bűncselekmény kísérletét általános jelleggel, a befejezett bűncselekmény büntetési tételével büntetni rendeli. A sértett arca előtt levegőbe ütés, késsel hadonászás, vagy a levegőbe lövés abban különbözik az erőszak kísérletétől, hogy az nem fizikai behatás okozására irányul, ekképpen pedig kívül esik az erőszak fogalmán.

4.3.6. A jogirodalomban vitatott, vajon *saját dolog ellen* elkövethető-e dolog elleni erőszak úgy, hogy az tényállásszerű a garázdaság tekintetében. Általánosságban e kérdés úgy is megfogalmazható, hogy az erőszaknak fogalmi eleme-e, hogy az más tulajdonában álló dologra vagy *más személyre* gyakorol fizikai behatást.

Gellér a külföldi zászló közterületen, nyilvános rendezvényen történő elégetésének dogmatikai vizsgálata kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy ha a külföldi ország zászlója az elkövető tulajdonában van, illetve ha a tulajdonos ahhoz hozzájárult, a zászlóégetés erőszak hiányában nem valósít meg garázdaságot.⁷⁰² Ennek *Gellér* szerinti indoka, hogy saját dolga ellen az ember büntetőjogi következményekkel járó erőszakot nem valósíthat meg, a sértett beleegyezése mint büntethetőséget kizáró ok elfogadásából ugyanis az következik, hogy a sértett maga eldöntheti, vállalja-e a személye vagy vagyona ellen irányuló bűncselekmény eltérését. S mint ahogy a büntetőjog az önsértést is csak a legkivételesebb esetekben bünteti, úgy a tulajdonosnak is kizárólag rendkívüli esetben korlátozza a dolga

700 Vö. *Tóth 1981a*, 508. p.

701 Ezzel egyezően *Belovics 2005*, 155. p.; *Kis – Hollán 2008*, 141. p.; *Szomora 2013d*, 463. p.; BH 1980. 158.; BH 1985. 291.

702 *Gellér 2007*, 547. p.

feletti tulajdonosi jogosítványait. Álláspontjának alátámasztására hivatkozik még *Gellér* az LB BH 1980. 323. számon közzétett eseti döntésére is, melynek lényege szerint a bíróság nem értékelte erőszakos magatartásként a terheltnek azt a cselekményét, hogy káromkodások közepette a földhöz vágta a tulajdonában álló borosüveget.⁷⁰³

Az LB ezen döntését egyébként *Tóth* már közvetlenül a publikálását követően kritikával illette, mert véleménye szerint a borosüveg tulajdonjogának semmi köze sincs az erőszak tényállási elemének megvalósulásához.⁷⁰⁴ A jogirodalomban többségi felfogás általában arra hivatkozással, hogy a garázdaság nem a tulajdonviszonyokat sérti, a dolog elleni erőszakos magatartást – *Tóthtal* egyezően – megállapíthatónak tartja abban az esetben is, ha az az elkövető tulajdonában lévő dologra irányul.⁷⁰⁵

Megítélésem szerint ebben a kérdésben a jogirodalom többségi állásfoglalása tekinthető helyesnek. *Gellér* argumentációja amiatt eleve hibásnak tűnik, hogy a sértett beleegyezésére hivatkozással zárna ki az erőszak tényállásszerűségét, holott a büntetőjogban általánosan elfogadottan a sértett beleegyezése nem a tényállásszerűséget, hanem a cselekmény jogellenességét (társadalomra veszélyességét) kizáró ok,⁷⁰⁶ és mint ilyen, az erőszak tényállásszerűségének megvalósulására nem lehet hatása. Az önsértés büntetőjogi megítélését illetően pedig *Werner* igen pontosan megfogalmazására utalnék. *Werner* szerint a saját személyen és jogkörön, különösen a vagyonon elkövetett önsértést nemcsak az önmagát sértő, hanem azon személyek szempontjából is meg kell ítélni, akikhez az önsértőt jogi kötelék fűzi. Az önsértés, ide értve a saját vagyon megrongálását vagy megsemmisítését is, ez utóbbi szempontból, ha az „mások vagyónának, jogainak s jogérdekeinek sértésével vagy veszélyeztetésével” történik, büntethető és büntetendő lehet.⁷⁰⁷ A garázdaság esetén éppen erről van szó: a saját vagyon esetleges megrongálása vagy megsemmisítése által – egyéb feltételek megléte mellett (pl. kihívó közösségellenesség) – a köznyugalom, a közösségi kapcsolatok társadalmi rendje sérül,⁷⁰⁸ ami feltétlenül indokolja a büntetőjogi értékelést. Ezek ugyanis olyan jogi tárgyak, melyek felett a saját dologát megrongáló elkövetőnek nincs rendelkezési joga, vagyis e jogi tárgyak vonatkozásában sértetti beleegyezése irreleváns.⁷⁰⁹ Csak, hogy két hasonló példát említsek a tulajdonjog büntetőjogi korlátozása, a saját

⁷⁰³ *Gellér* 2007, 544-545. p.

⁷⁰⁴ *Tóth* 1981a, 509-510. p.

⁷⁰⁵ *Vida* 1999c, 495. p.; *Kis – Hollán* 2008, 496. p.; *Hornyák* 2010, 169. p.; *Belovics* 2012d, 519. p.; *Sántha* 2015c, 471. p.

⁷⁰⁶ *Földvári* 1984, 155-156. p.; *Nagy* 2014, 233. p.; *Belovics* 2012a, 222. p.

⁷⁰⁷ *Werner* 1881, 129-130. p.

⁷⁰⁸ A garázdaság által védett jogi tárgyat alapvetően ebben a körben határozza meg a jogirodalomban uralkodó felfogás, így *Vida* 1999c, 494. p.; *Erdősy* 2004c, 348. p.; *Kis – Hollán* 2008, 495. p.; *Belovics* 2012d, 518. p.; *Sántha* 2015c, 471. p.

⁷⁰⁹ *Vö. Nagy* 2014, 233-234. p.

tulajdonban lévő dolog rongálásának vagy megsemmisítésének pönalizálása körében: nyilvánvalóan magánlaksértést követ el, aki a saját tulajdonában lévő lakóház ajtaját betörve ront rá a lakást jogszerűen bérlőre; aki pedig a tulajdonában lévő, de a hitelező írásbeli szerződésen alapuló vételi jogával terhelt gépkocsit felgyújtja, minden további nélkül büntetőjogi felelősségre vonható tartozás fedezetének elvonása (Btk. 405. §) miatt.

Ugyanezen indokokra figyelemmel úgy gondolom, (személy elleni) erőszakos magatartást tanúsít, és ezzel megvalósít(hat)ja a garázdaságot az is, aki nyilvános helyen saját testét sértő cselekményt követ el, például egy késsel vagdossa magát. Mindezek alapján az erőszaknak nem ismérve, hogy annak alkalmazója a saját vagy más testére vagy dolgára gyakorol-e fizikai behatást.

4.3.7. A fenti szempontoknak megfelelően az erőszak általános fogalmát a következőképpen határozhatjuk meg: *fizikai erő vagy valamely romboló (pusztító) hatású eszköz alkalmazásával járó, a szokásostól eltérő, támadó jellegű, személy vagy dolog ellen irányuló magatartás, mely a személyre vagy dologra testi, illetve fizikai behatást gyakorol, vagy mint behatás irányul.*

Záró összegzés

Jelen írásomban azt a célt tűztem maga elé, hogy a címben jelzett tárgykört, vagyis a kényszernek, az erőszaknak és a fenyegetésnek a magyar (anyagi) büntetőjogban betöltött szerepét, jelentőségét, e fogalmak tartalmát és egymáshoz való viszonyát – alapvetően dogmatikai és történeti alapon – a lehető legteljesebb módon feldolgozzam.

Munkám során igyekeztem figyelemmel lenni úgy a jogirodalom témám szempontjából jelentős valamennyi produktumára, mint a judikatúra kritikai bemutatására. E tekintetben *Angyal* kézikönyvei szolgáltak mintául, melyek nézetem szerint elméleti jelentőségükön túl komoly gyakorlati értékkel is bírnak. Szerény eszközeimmel magam is erre a kétoldalúságra törekedtem. A bírói gyakorlat és az egyes elméleti álláspontok leíró jellegű bemutatásán túl, ahol megítélésem szerint nem kellően átgondolt, ellentmondásos – akár komoly tradícióval rendelkező – jogértelmezésekkel találkoztam, kísérletet tettem általam helyesebbnek vélt megoldások kialakítására. Ez különösen a vis absoluta és a vis compulsiva kérdéskörére igaz, melyet – a jelenkori német büntetőjog eredményeit felhasználva – új, az eddigieknél talán racionálisabb megközelítésből vizsgáltam.

Következtetéseimet az egyes fejezetek végén alapvetően már összegeztem, esetleges de lege ferenda javaslataimat megfogalmaztam. E helyütt ezért csupán a fenyegetés törvényi fogalmát, illetve az erőszak fogalmát elemző utolsó fejezetekre vonatkozó összegző megállapításokat teszek.

A fenyegetés fogalmát a Btk. (korábbi Btk.; 1961. évi Btk.) megítélésem szerint kellően pontosan és közérthetően határozza meg. A fogalom azzal, hogy alapvetően szubjektív (a megfenyegetettben komoly félelem keltésére alkalmasság) és lényegileg objektív (súlyos hátrány) jellegű elemeket vegyítve épül fel, lehetőséget ad a sértett személyiségének figyelembevételére, ugyanakkor be is határolja a fenyegetést, és a sértett esetleges túlérzékenységet kizárja a büntetőjogi reakciót igénylő körből. A fenyegetés egyes fogalmi elemeit a judikatúra és a jogirodalom viszonylag egységesen, alapvetően a megfelelő tartományban értelmezi. Komolyabb problémát jelent azonban a fenyegetés új funkciójában, önálló bűncselekményi minőségében való megítélése. A terrorcselekménnyel fenyegetés kapcsán megítélésem szerint egy dogmatikailag helytelen bírói gyakorlat kristályosodott ki, annak megváltoztatása pedig vélhetően csak jogalkotás útján eszközölhető.⁷¹⁰

Az erőszak fogalmát egyetlen írott büntető törvényünk sem definiálta. Ez – még annak elismerése mellett is, hogy a fogalom megfelelően körülhatárolt, precíz, de az erőszak életbeli

⁷¹⁰ Lásd 2. Rész. II. Fejezet. 2. alatt. (De lege ferenda javaslatom a 2.2.6. alatt.)

megjelenési formáit teljességgel lefedő meghatározása igen nehéz feladat – megítélésem szerint hiányosság. A magam részéről kísérletet tettem az erőszak legjellegzetesebb ismertetőjegyeit magában foglaló, a joggyakorlatban használható és elméletileg sem kifogásolható fogalom kidolgozására. A definíció felállítását két alapvető szempont determinálta: az egyik, hogy a fogalom általánosan alkalmazható legyen az erőszakot tényállási elemként tartalmazó valamennyi bűncselekmény esetén, ami a jogbiztonság követelményéből nézetem szerint egyértelműen következik.⁷¹¹ A másik kiindulópont pedig az volt, hogy az erőszak tartalmát a szó általános, hétköznapi nyelvhasználatban ismert és elfogadott jelentése alapján kell meghatározni. Ennek indokául talán elegendő *Deák Ferenc* intelmére hivatkoznom, melyet a '43-as Javaslat kidolgozására felállított bizottság első ülésén intézett a bizottság tagjaihoz: „(...) a büntető-törvénykönyvet nem annyira a bírák, ügyvédek és szaktudósok számára kell készítenünk, mint inkább a nagy közönség számára, úgy hogy minden vádlott, férfi és nő, még a béres, juhász és napszámos is megértse, tehát kerülnünk kell minden technikus terminust, az irány minden mesterkedését, minden félremagyarázható kifejezést, szóval, hogy a törvény csak szabatossága által különbözzék a mindennapi beszédétől (...)”⁷¹² Nem ringatom magam abban az illúzióban, hogy az erőszak fogalmára hibátlan definíciót állítottam fel, az azonban meggyőződésem, hogy az erőszak bármilyen fogalmi meghatározásának e két szempont mentén kell orientálódnia.

711 E felfogás hiánya okoz egyébként kontroverziát a terrorcselekménnyel fenyegetés tényállásában szabályozott fenyegetés értelmezésében is. Ugyanannak a jogi fogalomnak az egységes értelmezése a büntetőjog rendszerében véleményem szerint nem is lehetne vita tárgya.

712 *Pulszky 1890*, 393. p.

Felhasznált irodalom

Akác 2014 = Akác József: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Ambrus 2014 = Ambrus István: Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék. Szeged, 2014.

Ambrus – Deák 2013 = Ambrus István – Deák Zoltán: A Kecskeméti Városi Bíróság ítélete a dolog megtartásával elkövetett rablásról. A tetten ért tolvaj által alkalmazott kompulzív erőszak (vagy nem minősített fenyegetés) esetén zsarolás és lopás valóságos halmazata. Jogesetek Magyarázata 2013/1.

Ambrus – Ujvári 2016 = Ambrus István – Ujvári Ákos: A zaklatás bűncselekményének gyermekévei. Magyar Jog 2016/7-8.

Amelung 1999 = Amelung, Knut: Über die Freiheit und Freiwilligkeit auf der Opferseite der Strafnorm. Goltdammer's Archiv für Strafrecht 1999.

Angyal 1909 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.T. Budapest, 1909.

Angyal 1929 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 6. Személyes szabadság megsértése. A titok büntetőjogi védelme. Magánlaksértés. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1929.

Angyal 1930 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 7. Felségsértés. Királlysértés. Hűtlenség. Lázadás. Hatóságok büntetőjogi védelme. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1930.

Angyal 1931 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 9. Izgatás. Magánosok elleni erőszak. Választójog büntetőjogi védelme. Vallás elleni bűncselekmények. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1931.

Angyal 1934 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 11. A rablás és zsarolás. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1934.

Angyal 1937 = Angyal Pál: A magyar büntetőjog kézikönyve 14. A szemérem elleni bűntettek és vétségek. Attila-nyomda részvénytársaság. Budapest, 1937.

Bakóczy – Sárkány 2001 = Bakóczy Antal – Sárkány István: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó. Budapest, 2001.

Balogh 2014 = Balogh Ágnes: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2014.

Bartkó 2011 = Bartkó Róbert: A terrorizmus elleni küzdelem kriminálpolitikai kérdései. Universitas – Győr. Győr, 2011.

Bartkó 2014 = Bartkó Róbert: A terrorcselekmény elkövetésével való fenyegetés a bírói gyakorlat tükrében. Jog, állam, politika 2014/4.

Belegi 2014a = Belegi József: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Belegi 2014b = Belegi József: A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Belovics 2005 = Belovics Ervin: A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog - Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2005.

Belovics 2009 = Belovics Ervin: A büntetendőséget kizáró okok. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2009.

Belovics 2012a = Belovics Ervin: A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Belovics 2012b = Belovics Ervin: Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Belovics 2012c = Belovics Ervin: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Belovics 2012d = Belovics Ervin: A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Belovics 2012e = Belovics Ervin: A bűncselekmény elkövetői. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Belovics 2012f = Belovics Ervin: A bűnpártolás járulékoságának dogmatikai problémái. Magyar Jog 2012/2.

Békés 1954 = Békés Imre: A hatósági személyek büntetőjogi védelméről. Rendőrségi Szemle 1954/11.

Békés 1968 = Békés Imre: A büntethetőség. In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

Békés 2013 = Békés Ádám: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 4. kötet. Nemzeti Közszerolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Blaskó – Lajtár – Elek 2013 = Blaskó Béla – Lajtár István – Elek Balázs: A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 1. kötet. Nemzeti Közszerolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Bodgál – Pintér 1981a = Bodgál Zoltán – Pintér Jenő: A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények. In: Fonyó Antal (szerk.): Magyar büntetőjog – különös rész. BM Könyvkiadó. Budapest, 1981.

Bodgál – Pintér 1981b = Bodgál Zoltán – Pintér Jenő: A nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Fonyó Antal (szerk.): Magyar büntetőjog – különös rész. BM Könyvkiadó. Budapest, 1981.

Bodnár – Simon 1997 = Bodnár Gabriella – Simon Péter: A viselkedés pszichológiai alapjai. EKTf Líceum Kiadó. Eger, 1997.

Bodrogi 1963 = Bodrogi Károly: A hivatalos személy elleni erőszak. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963.

Bócz 2013 = Bócz Endre: A kényszervallatásról. Magyar Jog 2013/2.

Brósz – Pólay 1984 = Brósz Róbert – Pólay Elemér: Római jog. Tankönyvkiadó. Budapest, 1984.

Csalay 1987 = Csalay András: A rablás kódex szintű szabályozásának fejlődése Magyarországon. Magyar Jog 1987/10.

Csák 2013 = Csák Zsolt: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 7. kötet. Nemzeti Közszerolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Csorba 1881 = Csorba Károly: A fenyegetés, mint a bűncselekmény alkotó eleme, tekintettel a zsarolásra és a polgároknak választási joga ellen elkövetett büntettek- és vétségekre. Jogtudományi Közlöny, 1881/20.

Degré 1912 = Degré Miklós: A B.T.K. 346. §-ában körülírt bűncselekmény elkövetésénél a személynek öntudatlan vagy védelemre tehetetlen állapota fizikai erőszak vagy fenyegetés alkalmazásának eredménye nem lehet. Semmiségi okot képez tehát, ha e minősítésre azon az alapon intéztetik kérdés az esküdtekhez, hogy vádlott a sértettet lelövésével és agyonütéssel fenyegetve védelemre tehetetlen állapotba helyezte. Büntető Jog Tára LXIV. kötet, 1912.

Deres 2007 = Deres Petronella: Erőszakos bűnözés, különös tekintettel az alkohol hatása alatt elkövetett erőszakos bűncselekményekre. Doktori (PhD) értekezés. Miskolc, 2007.
<http://www.doktori.hu/index.php?menuid=193&vid=136>

Edvi Illés 1909a = Edvi Illés Károly: A magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata I. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Budapest, 1909.

Edvi Illés 1909b = Edvi Illés Károly: A magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata II. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Budapest, 1909.

Edvi Illés 1909c = Edvi Illés Károly: A magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata III. Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T. Budapest, 1909.

Eisele 2009 = Eisele, Jörg: Strafrecht – Besonderer Teil II. Eigentumsdelikte, Vermögensdelikte und Urkundendelikte. W. Kohlhammer. Stuttgart, 2009.

Erdősy 2001 = Erdősy Emil: A kényszerítés kettős alakja a magyar büntetőjogban. In: Tóth Mihály – Herke Csongor (szerk.): Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2001.

Erdősy 2004a = Erdősy Emil: Az állam elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2004.

Erdősy 2004b = Erdősy Emil: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2004.

Erdősy 2004c = Erdősy Emil: A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2004.

Fayer 1896a = Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve II. Franklin-társulat. Budapest, 1896.

Fayer 1896b = Fayer László: Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1896.

Finkey 1896a = Finkey Ferenc: A zsarolás és lopás közti határvonal. Büntető Jog Tára XXXII. kötet. 1896.

Finkey 1896b = Finkey Ferenc: A rablás fogalmához. Jogtudományi Közlöny 1896/2.

Finkey 1909 = Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1909.

Finkey 1928 = Finkey Ferenc: A kir. ügyészség teendői az új büntető novellával kapcsolatban. A szerző kiadása. Budapest, 1928.

Fonyó 1981 = Fonyó Antal: A vagyon elleni egyes bűncselekmények. In: Fonyó Antal (szerk.): Magyar büntetőjog – különös rész. BM Könyvkiadó. Budapest, 1981.

Földesi 2013 = Földesi Tamás: A magyar büntetőeljárás törvény (1998. évi XIX. tv.) etikája. Magyar Jog 2013/8.

Földvári 1984 = Földvári József: Magyar büntetőjog – Általános rész. Tankönyvkiadó. Budapest, 1984.

Földvári – Tóth 2004 = Földvári József – Tóth Mihály: A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények. In: Erdősy Emil – Földvári József – Tóth Mihály: Magyar büntetőjog – Különös rész. Osiris Kiadó. Budapest, 2004.

Gál 2013a = Gál István László: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 4. kötet. Nemzeti Közszerolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Gál 2013b = Gál István László: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 6. kötet. Nemzeti Közszerolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Gergelyffy 1915-1916 = Gergelyffy Géza: A rablás és zsarolás elhatárolása. Bűnügyi Szerle 1915-1916/1.

Geller 2000 = Geller Balázs József: A legfőbb bírói fórum három végzésének margójára. Fundamentum 2000/1.

Geller 2007 = Geller Balázs József: Bűncselekmény-e a zászló elégetése? Magyar Jog 2007/9.

Geller 2008 = Geller Balázs József: A magyar büntetőjog tankönyve I. Általános tanok. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008.

Geller 2012 = Geller Balázs: Jogszabálytan. In: Belovics Ervin – Geller Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Gilányi 2017 = Gilányi Eszter: A nők elleni erőszak és magyar büntetőjogi szabályozása a nemzetközi elvárások tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Miskolc, 2017.
<https://doktori.hu/index.php?menuid=193&lang=HU&vid=17132>

Gönczöl 1970 = Gönczöl Katalin: Az erőszak kriminológiai fogalma, az erőszakos büntettek. Magyar Jog és Külföldi Jogi Szerle 1970/2.

Györgyi 1984 = Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.

Györgyi 2014 = Györgyi Kálmán: Emlékezés Csemegi Károlyra. In: Bárd Petra – Hack Péter – Holé Katalin: Pusztai László emlékére. Országos Kriminológiai Intézet – ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2014.

Hajdu 1971 = Hajdu Lajos: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1971.

Heil 1885-1886 = Heil Fausztin: A rablás és zsarolás elhatárolása. Büntető Jog Tára XI. kötet, 1885-1886.

Heil 1889a = Heil Fausztin: A rablás fogalmához. Jogtudományi Közlöny 1889/51.

Heil 1889b = Heil Fausztin: A zsarolás befejezése. Büntető Jog Tára XIX. kötet, 1889.

Heil 1911 = Heil Fausztin: Büntetőjogi tanulmányok. A Jogállam Kiadóhivatala. Budapest, 1911.

Heller 1945 = Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1945.

Hochmayr – Schmoller 2003 = Hochmayr, Gudrun – Schmoller, Kurt: Die Definition der Gewalt im Strafrecht. Österreichische Juristen-Zeitung (ÖJZ) 2003/17.

Hollán 2015 = Hollán Miklós: A Legfelsőbb Bíróság döntése az Agrobank-ügyben. Jogesetek Magyarázata 2015/2.

Hornyák 2010 = Hornyák Szabolcs: A köznyugalom elleni bűncselekmények. Doktori (PhD) értekezés. Pécs, 2010. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hornyak-szabolcs/hornyak-szabolcs-vedes-ertekezes.pdf>

Horváth 1968 = Horváth Tibor: A személy elleni büntettek. In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Második kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

Horváth 2015a = Horváth Tibor: Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Horváth 2015b = Horváth Tibor: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Hörnle 2010 = Heinrich Wilhelm Laufhütte (Ed.) et al.: Strafgesetzbuch. Leipziger Kommentar. Band 6: §§ 146-210. Part 1. (§§ 174-180; 182: Tatjana Hörnle). De Gruyter. Berlin, 2010.

Hruschka 1995 = Hruschka, Joachim: Die Nötigung im System des Strafrechts. Juristenzeitung 1995.

Illés 1876 = Illés Károly: A vagyon elleni büntettekről. Magyar Igazságügy VI. kötet, 1876.

Illés 1890 = Illés Károly: A rablás és zsarolás elhatárolása. Jogi Szemle II. kötet 5-6. szám, 1890.

Irk 1928 = Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1928.

Jacsó 2015 = Jacsó Judit: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Jäger 2009 = Jäger, Christian: Examens-Repetitorium Strafrecht Besonderer Teil. C. F. Müller. Heidelberg, 2009.

Juhász – Takács 2006 = Juhász Márta – Takács Ildikó (szerk.): Pszichológia. BME GTK – Typotex. Budapest, 2006.

Julis 1980 = Julis Mihály: A vagyoni elleni bűncselekmények jogértelmezési kérdései. Ügyészségi Értesítő 1980/2-3.

Julis 1981 = Julis Mihály: A vagyoni elleni bűncselekmények elhatárolási kérdései az új Büntető Törvénykönyv rendszerében. Ügyészségi Értesítő 1981/1.

Karsai 2013 = Karsai Krisztina: A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Kautz 1873 = Kautz Gusztáv: A magyar büntető jog és eljárás tankönyve különös tekintettel a gyakorlati élet igényeire is. Eggenberger-féle Akad. Könyvkereskedés (Hoffman és Molnár). Pest, 1873.

Kádár – Kálmán 1966 = Kádár Miklós – Kálmán György: A büntetőjog általános tanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.

Kádár – Losonczy – Schultheisz 1956 = Kádár Miklós – Losonczy István – Schultheisz Emil: Büntetőjog. (Különös rész) II. kötet. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat. Budapest, 1956.

Kereszty 1999 = Kereszty Béla: A vagyoni elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó. Budapest, 1999.

Kerezsi 1999 = Kerezsi Klára: Az erőszakos bűnözés. In: Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek. Bűnözés. Bűnözéskontroll. Corvina. 1999.

Kieler 2003 = Kieler, Marita: Tatbestandsprobleme der sexuellen Nötigung, Vergewaltigung sowie des sexuellen Mißbrauchs widerstandsunfähiger Personen. TENEA. Berlin, 2003.

Kis – Hollán 2008 = Kis Norbert – Hollán Miklós: A magyar büntetőjog tankönyve II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008.

Kónya 2014a = Kónya István: A büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Kónya 2014b = Kónya István: Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Kónya 2014c = Kónya István: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Kőhalmi 2013 = Kőhalmi László: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 5. kötet. Nemzeti Közszerológati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Krey – Hellmann 2008 = Krey, Volker – Hellmann, Uwe: Strafrecht Besonderer Teil. Band 2. Vermögensdelikte. W.Kohlhammer. Stuttgart, 2008.

Küper 2008 = Küper, Wilfried: Strafrecht Besonderer Teil – Definitionen und Erläuterungen. C.F.Müller. Heidelberg, München, Landsberg, Berlin, 2008.

Laubenthal 2012 = Laubenthal, Klaus: Handbuch Sexualstraftaten. Die Delikte gegen die sexuelle Selbstbestimmung. Springer. Berlin – Heidelberg, 2012.

Ligeti 2006 = Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. Büntetőjogi Kodifikáció 2006/1.

Liziczay 2008 = Liziczay Sándor: Dogmatikai kérdések az „áruházi lopások” büntetőjogi megítélése kapcsán – avagy létezik-e töretlen bírói gyakorlat? Rendészeti Szemle 2008/12.

Maurach – Schroeder – Maiwald 2009 = Maurach, Reinhart – Schroeder, Friedrich-Christian – Maiwald, Manfred: Strafrecht Besonderer Teil. Teilband 1. Straftaten gegen Persönlichkeits- und Vermögenswerte. C. F. Müller. Heidelberg, 2009.

Márki 2014 = Márki Zoltán: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. I. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Menyhárd 2000 = Menyhárd Attila: A szerződés akarathibák miatti érvénytelensége. A Szladits Szeminárium kiadványai. Budapest, 2000.

Menyhárd 2007 = Menyhárd Attila: A jogellenes fenyegetés. In: A Polgári Jogi Tudományos Diákkör Évkönyve – 2003-2004. és 2004-2005. tanév. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2007.

Mezőlaki 2013a = Mezőlaki Erik: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Mezőlaki 2013b = Mezőlaki Erik: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Mezőlaki 2013c = Mezőlaki Erik: A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Mészár 2014 = Mészár Róza: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Kónya István (szerk.): Magyar Büntetőjog. Kommentár a gyakorlat számára. II. kötet. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2014.

Mészáros 2012 = Mészáros Ádám: Észrevételek az új Büntető törvénykönyvről szóló Előterjesztés egyes rendelkezéseire. De iurisprudencia et iure publico 2012/1-2.

Mészáros 2015 = Mészáros Ádám Zoltán: A kényszer és a fenyegetés elvi és gyakorlati kérdései. JURA 2015/1.

Mitsch 1998 = Mitsch, Wolfgang: Strafercht Besonderer Teil 2. Vermögensdelikte (Kernbereich)/Teilband 1. Springer. Berlin, Heidelberg, 1998.

Molnár – Jakab 2001 = Molnár Imre – Jakab Éva: Római jog. Diligens Bt. Szeged, 2001.

Monori 2016 = Monori Zsuzsanna: A veszélyes fenyegetéssel elkövetett zaklatásról – A zaklatás második alapesetének joggyakorlata, különös tekintettel a halmazati és elhatárolási kérdésekre. Pro Futuro 2016/2.

Mózes 1895 = Mózes László: Rablás? Jogtudományi Közlöny 1895/48. és 1896/3.

Nagy 1999 = Nagy Ferenc: A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó. Budapest, 1999.

Nagy 2001 = Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó. Budapest, 2001.

Nagy 2008 = Nagy László Tibor: Az erőszakos bűnözés trendjei az ERÜBS-adatok alapján. Bűncselekmények és elkövetőik 1995-2005. In: Kriminológiai Tanulmányok 45. OKRI. Budapest, 2008.

Nagy 2012 = Nagy Ferenc: A bűncselekmény tana. In: Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2012.

Nagy 2013 = Nagy Ferenc: Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjogtudományában. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2013.

Nagy 2014 = Nagy Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014.

Nagy 2017 = Nagy Alexandra: A beleegyezés nélküli szexuális cselekmények szankcionálása a büntetőjogban. Magyar Jog 2017/2.

Neményi 1968 = Neményi Béla: A nemi erkölcs elleni bűntettek. In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Második kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

Neparáczki 2011 = Neparáczki Anna Viktória: Büntető anyagi jogi problémák a terrorcselekmény harmonizációjával összefüggésben. In: Bencsik András – Fülöp Péter (szerk.): Jogász Doktoranduszok I. Pécsi Találkozója. Pécs, 2011.

Németh 1911 = Németh Péter: Fenyegetés fogalma a zsarolásnál. Felmentés a fenyegetés közvetlenségének hiánya folytán. Büntető Jog Tára LXI. kötet, 1911.

Németh 2015 = Németh Imre: A sértett beleegyezése a büntetőjogban. UNIVERSITAS–GYŐR Nonprofit Kft. Győr, 2015.

Oláh 2006 = Oláh Attila: Pszichológiai alapismeretek. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006.

Otto 2005 = Otto, Harro: Grundkurs Strafrecht – Die einzelnen Delikte. De Gruyter Recht. Berlin, 2005.

Patkós – Arányi 1968 = Patkós Lajos – Arányi Miklós: A társadalmi tulajdon és a személyek javai elleni bűntettek. In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Második kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

Pauler 1872 = Pauler Tivadar: Büntetőjogtan. I. kötet. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. Pest, 1872.

Pléh – Boross 2008 = Pléh Csaba – Boross Ottilia: Pszichológia lexikon. Akadémia Kiadó. Budapest, 2008.

Polt 2013 = Polt Péter: A büntetőjogi felelősség. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 1. kötet. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Pulszky 1890 = Pulszky Ferenc: Visszaemlékezések a büntető-törvénykönyv kidolgozására kiküldött bizottság munkálataira. 1842 – 43.' Jogtudományi Közlöny 1890/50.

Rheinländer 2000 = Rheinländer, Markus: Erpresserischer Menschenraub und Geiselnahme (§§ 239a, 239b StGB). Eine Strukturanalyse. LIT. Münster, 2000.

Rónai – Salamon 1968 = Rónai Róbert – Salamon Géza: A vagyon elleni bűntettek minősítési kérdései. Közzéteszi a Legfőbb Ügyészség Titkársága. Budapest, 1968.

Ruff 1968 = Ruff Győző: Az államigazgatás és az igazságszolgáltatás elleni bűntettek. In: Halász Sándor (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja. Első kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

Sántha 2007 = Sántha Ferenc: A kényszer és a fenyegetés. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog általános rész. Complex Kiadó. Budapest, 2007.

Sántha 2012 = Sántha Ferenc: Büntethetőségi akadályok a nemzetközi büntetőjogban. Pro Futuro 2012/1.

Sántha 2015a = Sántha Ferenc: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Sántha 2015b = Sántha Ferenc: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Sántha 2015c = Sántha Ferenc: A köznyugalom elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Schnierer 1873 = Schnierer Aladár: A büntető jog általános tanai tekintettel az ujabbkori törvényhozásra. Kiadja Heckenast Gusztáv. Pest, 1873.

Schnierer 1888 = Schnierer Aladár: A büntetőjog általános tanai az 1878. évi V. és 1879. évi XL. törvenyzikkek alapján. Franklin Társulat. Budapest, 1888.

Schönke – Schröder 2006 = Schönke, Adolf – Schröder, Horst: Strafgesetzbuch. Kommentar. 27. Aufl. C.H.Beck. München, 2006. (Szerző: § 249 – Eser, Albin.)

Schultheisz 1948 = Schultheisz Emil: A bűncselekmény tana. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda. Debrecen, 1948.

Sinku 2012a = Sinku Pál: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012.

Sinku 2012b = Sinku Pál: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012.

Sinku 2012c = Sinku Pál: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012.

Sinku 2012d = Sinku Pál: A vagyon elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Különös rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2012.

Sinn 2000 = Sinn, Arndt: Die Nötigung im System des heutigen Strafrechts. Nomos Verlagsgesellschaft. Baden-Baden, 2000.

Szathmáry 2009 = Szathmáry Zoltán: Gondolatok a zaklatás bűncselekményéről. Magyar Jog 2009/12.

Szladits 1933 = Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata. Első rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1933.

Szladits 1937 = Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata II. rész. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1937.

Szlemenics 1836 = Szlemenics Pál: Fenyítő törvényszéki magyar törvény. Magyar Királyi Egyetem. Buda, 1836.

Szokolay 1852 = Szokolay István: Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata. Lukács László nyomtatása. Pest, 1852.

Szomora 2002 = Szomora Zsolt: A közvetett tettesség de lege ferenda. Büntetőjogi Kodifikáció 2002/4.

Szomora 2008 = Szomora Zsolt: Az erőszakos nemi bűncselekmények kényszerítési eleméről. Büntetőjogi Kodifikáció 2008/2.

Szomora 2009a = Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2009.

Szomora 2009b = Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009/2.

Szomora 2011 = Szomora Zsolt: Mit is jelent a védekezésre képtelenség? Bolyongások a Btk.-ban és töprengések egy evidenciának tartott fogalom kapcsán. Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2011.

Szomora 2013a = Szomora Zsolt: Az emberi szabadság elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013b = Szomora Zsolt: A nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013c = Szomora Zsolt: Értelmező rendelkezések. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013d = Szomora Zsolt: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013e = Szomora Zsolt: A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013f = Szomora Zsolt: A vagyoni elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013.

Szomora 2013g = Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. Magyar Jog 2013/11.

Szóllősy 1921 = Szóllősy Oszkár: A rablási erőszak (vis absoluta) és fenyegetés mennyiségileg annyiban különböznek a zsarolási erőszaktól (vis compulsiva) és fenyegetéstől, hogy az utóbbiak a sértett akaratelhatározását nem nyugözik le teljesen, a választási lehetőséget az ellenállás és a tettesek kívánta eredmény közt nem zárják ki. Büntető Jog Tára LXXIII. kötet, 1921.

Tokaji 1980 = Tokaji Géza: A bűncselekmény elkövetői. In: Békés Imre – Földvári József – Gáspár Gyula – Tokaji Géza: Magyar büntetőjog – általános rész. BM Könyvkiadó. Budapest, 1980.

Tokaji 1984 = Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.

Tóth 1981a = Tóth Mihály: Gondolatok az „erőszak” büntetőjogi fogalmáról. Magyar Jog 1981/6.

Tóth 1981b = Tóth Mihály: A dolog elleni erőszak fogalmának értékelése a gyakorlatban. Belügyi Szemle 1981/12.

Tóth 1998 = Tóth Mihály: Jokesetek és feladatok a büntetőjog különös részének köréből. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1998.

Tóth 2013 = Tóth Mihály: A terrorcselekmény büntetőjogi szabályozásának és gyakorlatának változásai. Hadtudomány 2013/1-2.

Tröndle – Fischer 2006 = Tröndle, Herbert – Fischer, Thomas: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. C.H.Beck. München, 2006.

Vargha 1892a = Vargha Ferenc: Az erőszak és fenyegetés fogalma a büntetőjogban. Magyar Igazságügy XXXVII. kötet, 1892.

Vargha 1892b = Vargha Ferenc: Adalék a zsarolás és a rablás fogalmához. Jogtudományi Közlöny 1892/24.

Vargha 1893 = Vargha Ferenc: Adalék a zsarolás fogalmához. Büntető Jog Tára XXVI. kötet, 1893.

Vaskuti 2013 = Vaskuti András: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények. In: Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 7. kötet. Nemzeti Közszerkölátati és Tankönyv Kiadó. Budapest, 2013.

Vámbéry 1913 = Vámbéry Rusztem: Büntetőjog. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1913.

Váradí 2015a = Váradí Erika: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Léway Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Váradí 2015b = Váradí Erika: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Léway Miklós (szerk.): Magyar büntetőjog. Különös rész. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2015.

Vida 1999a = Vida Mihály: A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó. Budapest, 1999.

Vida 1999b = Vida Mihály: A hivatalos személy elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó. Budapest, 1999.

Vida 1999c = Vida Mihály: A közrend elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó. Budapest, 1999.

Vida – Szomora 2009 = Vida Mihály – Szomora Zsolt: A közbiztonság elleni bűncselekmények. In: Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2009.

Vigh – Gönczöl – Kiss – Szabó 1973 = Vigh József – Gönczöl Katalin – Kiss György – Szabó Árpád: Erőszakos bűncselekmények és elkövetőik. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1973.

Világhy – Eörsi 1962 = Világhy Miklós – Eörsi Gyula: Magyar polgári jog I. kötet. Tankönyvkiadó. Budapest, 1962.

Virág – Kulcsár – Rosta 2016 = Virág György – Kulcsár Gabriella – Rosta Andrea: Erőszakos bűnözés. In: Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2016.

Viski 1959 = Viski László: Szándékosság és társadalomra veszélyesség. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1959.

Vuchetich 2010 = Vuchetich Mátyás: A magyar büntetőjog rendszere I. Elméleti büntetőjog [ford. Király Tibor]. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010.

Wellmann 2013 = Wellmann György: Az érvénytelenség. In: Wellmann György (szerk.): Kötelmi jog – Első és Második Rész. Az új Ptk. magyarázata V/VI. HVG-ORAC Kiadó. Budapest, 2013.

Werner 1881 = Werner Rezső: A magyar büntetőjog általános elvei. Franklin-társulat. Budapest, 1881.

Wessels – Hillenkamp 2010 = Wessels, Johannes – Hillenkamp, Thomas: Strafrecht Besonderer Teil 2. Straftaten gegen Vermögenswerte. C.F.Müller. Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg, 2010.

Wiener 2000 = Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete. Budapest, 2000.

Wiener 2003 = Wiener A. Imre: A Btk. általános része de lege ferenda. MTA Jogtudományi Intézete. Budapest, 2003.

Zajtay 1937 = Zajtay Imre: Csalárd megtévesztés, fenyegetés, erőszak. Polgári Jog 1937/5.